

ЗБОРНИК

ДОКУМЕНАТА И ПОДАТАКА
О НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ
ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА

ТОМ

VII

КЊИГА 2

РЕДАНЦИОНИ ОДБОР:

Крсте Црвенковски, Лазо Мојсов, Иван Мазов,
Стево Маодуш, пуковник, Јован Вујошевић, потпуковник,
Лазо Богески, потпуковник
Одговорни уредиик

ИЗДАЈЕ

ВОЈНОИСТОРИСКИ ИНСТИТУТ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАРОДНЕ АРМИЈЕ

ВОЈНОИСТОРИСКИ ИНСТИТУТ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАРОДНЕ АРМИЈЕ

ЗБОРНИК

ДОКУМЕНАТА И ПОДАТАКА
О НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ
ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА

Т О М

VII

КЊИГА 2

БОРБЕ У МАКЕДОНИЈИ

БЕОГРАД

1952

БОРБЕ У МАКЕДОНИЈИ
СЕПТЕМБАР — ДЕЦЕМБАР 1943

I

ДОКУМЕНТА ПАРТИЗАНСКИХ ЈЕДИНИЦА
И ПАРТИСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 10 СЕП-
ТЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДО-
НИЈЕ О СТАЊУ У ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА¹

ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Драги другови,

А.) СТАЊЕ У ЈЕДИНИЦАМА ЈЕ СЛЕДЕЋЕ

- 1.) Зона² располаже овим јединицама: 1) батаљон „М. А.“³,
2) одред „Г. Делчев“⁴, 3) одред „Преспа“⁵, 4) одред „Дримкол“⁶,
5) одред „Славеј“⁷.

• ¹ Оригинал документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Доласком делегата Врховног штаба Светозара Вукмановића-Темпа у Македонију, 26 фебруара 1943 године, приступило се формирању оперативних зона. Прва оперативна зона обухватала је подручје северно од линије Дебар—Кичево—Брод—Богомила—Велес и западно од железничке пруге Велес—Скопље—Качаник. Друга оперативна зона јужно од линије Дебар—Кичево—Брод—Богомила и западно од железничке пруге Богомила—Прилеп—Битољ. Трећа оперативна зона источно од железничке пруге Велес—Прилеп—Битољ и југозападно од железничке пруге Велес—Бевђелија. Четврта оперативна зона обухватила је подручје источно од линије Вардар—Струмица—Штип—Кочани али није образована, а Пета Скопље—Куманово—Кр. Паланка—

³ „Мирче Ацев“ — формиран 28 августа 1943 године. Батаљону је дато име народног хероја Мирче Ацева кога је бугарска полиција на зверски начин убила у скопском затвору 4 јануара 1943 године.

⁴ Формиран септембра 1942 год. на планини Баби.

⁵ После уласка главнине партизанског одреда „Дамјан Грујев“ (формиран 6 јула 1942 године) у састав батаљона „Мирче Ацев“, 28 августа 1943 год., остали део одреда на сектору Преспе дејствује и даље под именом „Дамјан Грујев“¹, а појављује се и под именом „Преспа“.

⁶ Формиран почетком августа 1943 год. Назив добио по крају где је одред формиран. После капитулације Италије борци одреда „Дримкол“ прешли у састав јединица Друге оперативне зоне.

⁷ Формиран почетком септембра 1943 године. Под притиском непријатељских снага децембра 1943 год. борци одреда прелазе у илегал-

2.) Бројно стање у свакој јединици је следеће:

- а) Б[атаљон] „М. А." има 205 лица, од којих су 4 Јеврејина, 1 Влах, а остали су Македонци; 95% су сељаци, 35% је служило војску, 25% је без оружја.
- б) Одред „Г. Делчев" — нема извештаја.
- в) „ „Преспа" — „ „
- г) „ „Дримкол" има 20 лица, од којих су 1 Јеврејин, 7 Македонаца, док су остали Албанци и Турци, сви су сељаци, изузев двојице; 70% је служило војску; сви су наоружани пушкама и 1 п. митраљезом.
- д) Одред „Славеј" броји 38 лица; сви су сељаци; 2 Албанца: <0% је служило војску; полсшина их је наоружана.
- е) 2 див. гр.⁸ броје 8 лица; сви су Македонци; 5 грађана: војску је служило 2. Сви су стари партизани.
- з) Штабови одреда и батаљона састављени су од 90% сељака и радника и 10% интелектуалаца, а Шт.[аб] зоне од 25% радника и 75% интелектуалаца.

3.) Војна обученост и рад:

- а) Војна обученост јединица је слаба. Већина их није служила војску, а 95—98% су нови партизани.
- б) Свакодневно се држе часови гтрема формацији партизанских одреда.®
- в) Да би се постигла боља обученост јединица требало би да врше чешће акције и редовну — свакодневну обуку.

4.) Политички ниво и рад:

- а) Морално стање у већини јединица је слабо.
- б) У батаљону свака чета има пол.[итичког] ком.[есара] и заменика; сваки вод п.[олитичког] делегата, а у одредима свака десетина има п. дел. Редовно се држе часови, који су предвиђени према формацији партизанских одреда, о полит. ситуацији и о томе шта моментано највише интересује партизане: зашто смо пошли [у борбу], како да се понашамо у селу, како да спроводимо ство све до маја 1944 год. када се поново формира и улази у састав Прве македонске бригаде.⁸ Диверзантске групе
- » Односи се на проучавање Наредбе Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 19 августа 1943 год. о организационој структури јединица и регулисању V њима свакодневног живота (види Зборник том VII, књ 1, док. бр 103).

ггропаганду и др., о братству балканских народа. У јединицама су организовани културни одбори. Поједине јединице издају новине, имају своје хорове, одржавају аналфабетске курсеве и др.

в) Опрема је средња. Исто тако и исхрана. Здравствено стање је добро, изузев у одреду „Славеј“, у коме има 20% болесних.

г) Редовно саобраћају патроле до јединица и добро функционишу.

Б.) БОРБЕ И АКЦИЈЕ

Немамо извештаја од свих јединица. Зони је било стављено у задатак да народ у рејону Г. и Д. Дебарца политички припреми за мобилизацију, да га мобилише, да формира батаљон, који вој. [нички] и пол.[итички] да припреми и уведе у акцију. Батаљон је кренуо са закашњењем од 5 дана¹⁰.

7-1X Б.[атаљон] „М. А.“ извршио је три неуспеле акције — нападе на станице: Лешани, Велмеј и Белчиште. О појединостима нисмо обавештени, о чему ћемо вам накнадно послати извештај. Сазнали смо да су се 7-1X и у Дримколу водиле некакве борбе са Италијанима, само немамо податке о томе и није проверено.¹¹

В.) ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА

3—4 села подnose извештаје једном селу, које одржава везе са јединицом која оперише тамо. Само није свуда тако спроведена организација.

2) У рејону Г. и Д. Дебараца има 40—50 фин.¹² и карабињера, у Струзи 5—600 италијанских војшгка, карабињера, фин. и милиције, неколико Немаца, а свакодневно долазе и одлазе немачке снаге.

¹⁰ Односи се на батаљон „Мирче Ацев“. Према наређењу Главног штаба Македонije, 7 септембра 1943 год., батаљон је пошао у напад на Крушево заједно са Првим и Другим одредом Прве оперативне зоне. При прелазу демаркационе линије између фашистичке Италије и Бугарске (линија је ишла западно од Качаника, Лешока и Жилча, затим источно од Железне Реке, Новог Села, Мамудоваца, Г. и Д. Бигордолинаца, Староеца, Белице, Велмеја и Мешеишта. па западно од Подмоња преко Охридског Језера на с. Пештани, аападно од Петрина и Евле, источно од Козјака, па гребеном планине Баба до југословенско-грчке границе) чули су да је Италија капитулирала те се враћају да би разоружали италијанске гарнизоне (Кичево, Дебар и др.).

¹¹ Извршен је напад на с. Лабуниште.

¹² На територији под италијанском окупацијом постојале су специјалне финансиске страже које су поред осталог вршиле и полициску службу.

3) 7-1X спаљено је с. Белчиигге — један део — и опљачкано од стране италијанске војске и милиције. Предузете су мере против народних издајника.

Г.) ПОЗАДИНА

1) Пол. расположење становништва је добро. Мало се било поколебало у вези са паљевином, али се опет поправља.¹³

2) Одржавају се митинзи, конференције; шаљу се у циљу бодрења, само не редовно, радио-вести, писма пол. карактера, одржавају се понеки скечев: четири Руса, како се сељаку одузима жито, како италијански окупатор завађа Македонца са Албанцем и др.

3) Н. О. Комитети¹⁴ организовани су у Г. и Д. Дебарцима, а са малим изузецима и у Преспи.

4) Н. О. К. слабо делују. Потребна је чешћа контрола и упутства. Народ их иначе добро прима и признаје их за власт.

10-1X-43 г.

Положај

С.МРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Пол. комесар

Ђорче¹⁵

Командант П. О. 3.

Пет. С. Пирузе (Мајски)

¹³ Односи се на паљење с. Белчишта од стране Италијана 6 септембра 1943 године.

¹⁴ Народноослободилачки комитети. Овако су у Македонији називани народноослободилачки одбори у току 1942 па и 1943 године.

¹⁵ Народни херој Јосиф Јосифовски-Свештарот. Погинуо 6 октобра 1943 год. код Кленовца, Кичевски срез, у борби против балиста и Немаца.

НАРЕДБА ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 12 СЕП-
ТЕМБРА 1943 ГОД. О МОБИЛИЗАЦИЈИ ПОТРЕБНОГ БРОЈА
ЉУДСТВА, БИЦИКЛА И КОЊА НА ТЕРИТОРИЈИ ДЕБАРАЦА
РАДИ ОРГАНИЗОВАЊА КУРИРСKE И ОБАВЕШТАЈНЕ
СЛУЖБЕ¹

Недеља, 12. IX. 1943 године
Положај

Драги другови,

Због тога што наши држе градове Кичево, Дебар и Гостивар² у својим рукама, потребно је да се организује обавештајна и курirsка служба. Стога је потребно да се одмах мобилишу сви бицикли и неки добри коњи, како би ова служба могла правилно да функционише.

Поред тога, треба одмах пронаћи погодне људе за обављање ове службе. За избор ових људи, као и за правилно обављање ове службе, биће одговорни другови из Комитета.³ Ова служба мора бити организована још данас.

Стога, у име II оперативне зоне НОВ и ПО Македоније

НАРЕЂУЈЕМ:

Да тај Комитет одмах мобилише све бицикле, као и способне коње, као и потребан број људства за обављање ове службе.

Да по истом лицу, које ће донети ову наредбу, Комитет пошаље извештај о томе колико је бицикла, коња и колики број људства мобилисао за обављање ове службе.

ЗА ШТАБ II ОПЕРАТИВ. ЗОНЕ
ПО Н НОВ МАКЕДОНИЈЕ
командант,
Петре С. Пирузе (Мајски)

¹ Оригинал документа налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

² Кичево је први пут ослобођено 11 септембра 1943 године. У рукама партизанских снага било је до 2 октобра 1943 год., када је напуштено под притиском надмоћнијег непријатеља (Немци и балисти). Дебар је ослобођен 9 септембра 1943 год., а Гостивар тек новембра 1944 године. Тада није био у партизанским рукама Гостивар.

³ Народноослободилачког комитета — Народноослободилачког одбора

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 12 СЕП-
ТЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДО-
НИЈЕ О ИЗВРШЕЊУ ДОБИЈЕНИХ ЗАДАТАКА¹

Недеља, 12. IX. 1943 године

Драги другови,

Примили смо у Зони писмо² др. Орцета, које је послао у
име Главног штаба.

Урађено је ово:

1) Јуче, 11. IX. 1943 године, батаљон³ је извршио следеће
акције:

Дигао је у ваздух и спалио три моста. Поред тога, оборио
је 130 бандера и сакупио сву жицу.⁴ Спалио је исто тако и жан-
дармериску станицу у Сливову.

2) Зона је синоћ послала у акцију одред „Славеј“, коме је
ставила у задатак да спали мост у селу Ботун, на путу Струга—
Кичево. После тога, исти је требало да пође у село Белчиште и
тамо одржи митинг аг[итационо] проп[агандног] карактера. По-
сле извршене акције и одржаног митинга у селу Белчиште, одред
је требало да преко села Сошана, Оздолена, Слатина, Мрамореца
и Сливова дође на уговорено место близу саме Зоне.

3) Ноћас у три сата батаљон је пошао из села Лактиње
за Кичево. Ово је учинио на позив друга Климета,⁵ који у свом
писму каже да командант I оперативне зоне моли да и батаљон
крене за Кичево. Као разлог за то, он је у свом позиву навео
да су потребне веће снаге. Другови II о. з.⁶ су се сложили са
тим позивом и батаљон је одмах по пријему самог писма пошао
из Лактиња за Кичево. Са батаљоном су из Зоне пошли друтови
Платник и Борче.⁷

¹ Оригинал документа налази се у архиви Војноисториског ин-
ститута ЈНА.

² Редакција не располаже овим писмом.

³ Односи се на батаљон „Мирче Ацев“.

⁴ Ова акција извршена је на путу Кичево—Струга, у рејону
с. Сливово.

⁵ Димитар Берберовски, командант Другог одреда Прве опера-
тивне зоне.

⁶ Оперативне зоне

⁷ Платник—Киро Крстевски, заменик команданта; Борче—Наум
Наумовски, помоћник политичког комесара Друге оперативне зоне.

По пријему писма предузео сам ове мере:

1) Одмах сам послао патролу са писмом за друга Ђорчета. који треба да се врати у Зону.

2) Штабу одреда „Славеј” послао сам писмо са захтевом да одред одмах дође на уговорено место, како би се извршила концентрација снага. Одред располаже са 15 пушака.

3) Писао сам комитетима трију села да мобилишу коње. бицикле и одговарајуће људе за везу и курирску службу.⁸

4) Извршио сам припреме за разарање железничке линије. тј. да дигнемо у ваздух трачнице још вечерас.⁹

Драги другови,

Стање је овде добро. Становништво је започело са својим пословима. Вратило се у своја села. Паника¹⁰ није захватила сва села. Било је села која су се добро држала. Уколико су се неке ствари износиле из својих кућа, у више случајева је владао ред.

Војно-политичка ситуација у свету веома их радује. На све стране се коментаришу најновији догађаји.

Са снагама којима располаже, одред „Славеј” не може да обезбеди пут Струга—Кичево у заседи код Ботуна. За то су, по мом мишљењу, потребне веће снаге. Стога сам предузео мере за концентрацију свих снага које се овога момента налазе у Г. и Д. Дебарцима.

Сада се налазимо изнад села Лактиње. Још данас сићи ћемо у село Годивје. Уколико Зона буде била потребна, треба да се тражи преко куће друга Анђелета Туромана. Преко те куће бићемо повезани са вашом патролом.

Са другарским поздравом,

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ЗА ШТАБ II О. З. НОВ и ПО
МАКЕДОНИЈЕ,
командант,
Мајски

⁸ Види док. бр. 2.

⁹ Разрушена је пруга на сектору с. Сливово—Ново Село.

¹⁰ На територији под италијанском окупацијом постојале су пљачкашке банде — „качази” — које су терорисале становништво. Своју активност појачале су нарочито после капитулације Италије када су те банде, потпомогнуте од балиста и Немаца, вршиле невиђени терор и пљачке. Да би сачувао имовину становништва, Главни штаб је био принуђен да поред већ постојећих сеоских чета — милиције, одваја и оперативне јединице за борбу против „качака”.

ПИСМО ДОБРИБОЈА РАДОСАВЉЕВИЋА ОД 12 СЕПТЕМБРА
1943 ГОД. ЧЛАНУ ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕДОНИЈЕ СТРА-
ХИЛУ ГИГОВУ О ПРЕДУЗИМАЊУ МЕРА РАДИ ОБЕЗБЕ-
ЂЕЊА ОСЛОБОЂЕНОГ КИЧЕВА¹

12-1X-43 г. 16 ч.

Драги Андреј,

1) Примио писмо у 15.45 ч.²

2) Треба одмах послати појачање возом према Гостивару по твом плану.³ Само дати Јосифу⁴ детаљна упутства. Нарочито у погледу обезбеђења са севера и истока. Две чете од батаљона® пошаљи за обезбеђење са југа, само их пошаљи возом,⁶ тако да се зауставе у Кленовцу да са штабом могу да разговарам.

3) Мефаила⁷ за сада примити под нашу команду и послати на границу са детаљним упутствима. Уствари, чим му дајеш задатак, ти га уствари с тим примаш под команду. Оценити добро расположење албанске масе и видети може ли се он очистити!

4) Са Џефом⁸ примити, ако имамо снагу, борбу, а ако немамо, онда и преговоре да би се дочепали града. Настојати на грвом. Исто и са Мефаилом!!

5) Марко⁹ је можда у Другову, те пошаљи по њега.

6) Све заплешено одмах избацуј из града на овамо.

¹ Оригинал, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Редакција не располаже овим писмом.

³ План се састојао у томе да се слањем снага на Буковик обезбеди ослобођено Кичево.

⁴ Томо Софроневски, помоћник политичког комесара Прве оперативне зоне

⁵ Односи се на батаљон „Мирче Ацев“.

⁶ Односи се на пругу узаног колосека Гостивар—Кичево—Охрид.

⁷ Један од вођа и организатора балистичких банди на територији под италијанском окупацијом. После капитулације Италије Мефаил се понудио Главном штабу Македоније да са својим присталицама брани демаркациону линију од Бугара, на шта је Главни штаб пристао. Мефаил је дошао на границу и остао тамо све до 1 октобра 1943 године. У међувремену се повезује с Немцима и Џефом и заједно с њима врши напад на Кичево, остајући слуга окупатора до своје смрти. Убијен као одметник од органа народне власти, у јесен 1945 год., изнад Кичева.

⁸ Један од организатора балистичких банди на територији под италијанском окупацијом. Није дошло ни до каквих преговора, већ су против њега вођене сталне акције — све док није убијен, у јесен 1945 год., изнад Тетова.

- 8) Од Дебра нема још никог.
9) Ангажуј фотографа и прави снимке.¹⁰
10) Хапсите шпијуне и шаљите на овамо.
11) Гледај да набавиш и одмах пошаљеш нама по-ћребне ствари (акумулаторе, батерије и сл.).
12) Ништа не јављаш како иде политичка работа (зборови, радио, транспаренти итд.).
Ако ти не треба Петко,¹¹ пошаљи га!
Набави и шаљи хартију,
пресе, машину и сл.!

С. Ф. С. Н.

С друг. поздр.
Орце^{1а}

БР. 5

ПИСМО ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 13 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ПОВОДОМ СУКОБА ЈЕДИНИЦА ПРВЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ СА БУГАРСКИМ СНАГАМА У ОКОЛИНИ КИЧЕВА¹

13 IX 43 г.
6.30 ч.

ШТАБУ П О. З. Н. О. В. И П. О. МАКЕД.

Положај

Драги другови,

1) Примили смо ноћас у 0.30 ч. писмо као и два писма јуче преко дана.²

2) Гледаћемо да повучемо бар једну чету од батаљона за јут.³ Само то зависи од развоја ситуације у Кичеву, тј. као најважније — од сукоба са Бутарима. Јуче је био један сукоб, јер

Односи се на снимање митинга, зборови и других манифестација у ослобођеном Кичеву.

¹¹ Андон Димитровски

¹¹ Добривоје Радосављевић, инструктор ЦК КПЈ, који је у Македонију дошао августа 1942 године.

¹ Оригинал, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

¹ Редакција располаже само извештајем од 12 септембра 1943 године (види док. бр. 3).

³ За обезбеђење ботунског теснаца придодат је одреду „Славеј” један вод батаљона „Мирче Ацев”.

су Бугари пошли са 200 в.[ојника] али су нашом акцијом спречени и сада су у Челопеку, где вероватно чекају појачања.⁴

3) Данас у току дана послаћемо око 10—12 сандука експлозива или коњима или камионом само до места докле буде могао да иде камион. Гледаћемо да набавимо каписле и фитиље. А ви одма склоните ван села тај експлозив⁵. Треба га добро склонити.

4) Ви одмах мобилишите 7—8 коња [и људе] који да изађу на Пресек да би примили тај експлозив.

5) Противтенковске јаме нису неке специјалне јаме. Копајте обичне јаме 3—4—5 м дуге и до 2 м дубине. Може се сећи и дрва и постављати на џаде.⁶

6) Јављајте о ситуацији у Струги и Охриду.

С друг. поздравом

С. Ф. — С. Н.!

ЗА ГЛ. ШТ Н. О. В.
Орце

БР. 6

НАРЕДБА ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 13 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. О ПОСТАВЉАЊУ ПРОТИВТЕНКОВСКИХ ПРЕПРЕКА НА ПУТУ С. БОТУН—МЕШЕИШТЕ¹

НАРЕДБА БР. 2

У вези са писмом Главног штаба од 12. IX. 1943 године,* поред других мера за рејон Горња Дебарца, потребно је да се у Доњим Дебарцима ископа и потребан број противтенковских рупа и то на путу који води од Горњих Дебараца према Ботуну и од Ботуна према Мешеишту³. Ове шанчеве ископаће мобилисано становништво из села Доња Дебарца, а под контролом једног лица из одреда „Славеј“, које се разуме у том послу.

У том циљу

⁴ Овај напад одбно је Први одред Прве оперативне зоне у борби код с. Бигордолинци.

⁵ Експлозив је био намењен за минирање теснаца на путу Ботун—Мешеиште (види док бр. 6).

• Штаб Друге оперативне зоне добио је од Главног штаба задатак да изрази противтенковске препреке на путу Струга—Кичево код с. Ботун—Мешеиште, да би се спречило евентуално надирање немачких оклопних возила са југа у правцу Кичева.

¹ Оригинал документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

* Редакција њиме не располаже.

¹ Види примедбу 6 уз док. бр. 5.

НАРЕЂУЈЕМ:

- 1) да се још данас приступи извођењу ових радова;
- 2) да се за то ангажује довољан број људства и материјала, првенствено из Доњих Дебараца.
- 3) да се калдрма на главном друму од Ботуна према селу Мешеишту, која је разарана још од стране југословенске војске, одмах минира и дигне у ваздух.* За ово треба ангажовати неко погодно лице, које треба ову ствар да спроведе обазриво и пажљиво. Материјал треба набавити тамо одакле командант одреда „Славеј“ мисли да га добије.

Од игаба II оперативне зоне НОВ и ПО Македоније, у 11 сати пре подне.

13. IX. 1943 године, Лактиње

Командант,
Пет. С. Пирузе (Мајски)

БР. 7

ИЗВЕШТАЈ ЧЛАНА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 13 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ДЕЛЕГАТУ ВРХОВНОГ ШТАБА НОВ И ПОЈ СВЕТОЗАРУ ВУКМАНОВИЋУ¹

Драги друже Темпо,

Стигао сам на одређено место¹ заједно са Костом.³ Одред⁴ још није био пошао за М.,⁸ али је био у акцији, тј. мобилисао је партизане.®

⁴ У циљу обезбеђења слободне територије с југа било је предвиђено да се онеспособи пут Охрид—Кичево минирањем теснаца у близини с. Ботун.

¹ Препис документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ. Редакција није успела да дозна да ли је сачуван његов оригинал.

¹ На сектор Преспанског Језера

• Ђоре Велковски, командант партизанског одреда „Дамјан Грујев“

⁴ Односи се на одред „Гоце Делчев“.

⁵ Македонију. — Одред је у то време већ био на територији Вардарске Македоније, код с. Брајчино.

• Мобилизација је вршена на просторији села Курбиново и Сливница.

Ибрин" није био овде. Он је псшао за Воденско, одакле су га известили да има око хиљаду људи партизана, Грка, који су намеравали да се повуку и оду у ослобођену грчку зону.⁸ Ибрин је намеравао да их задржи и заједно са одредом из III зоне⁹ да крене у акцију. Шта се даље десило, не знам.

Наредио сам одреду да се повуче и заједно са патролом, која је стигла од Ибрина, крене за своје место.¹⁰

Пре његовог поласка извршили смо једну малу акцију. Заробили смо једног фелдфебела, једног војника и једног цивила, који је био с њима.¹¹ Били су у лову на зечеве. После тога била је нападнута бугарска полицајска станица код Подмочана, али без икаквог резултата. После борбе од пола сата, одред се повукао. Бугари су пружали велики отпор. Укопани су добро и тешко је било приступити им ближе без жртава.

Послата је била патрола у Битољско. Услови повезивања много су тешки. Многа села су интернирана читава. Постоје подземна слагалишта муниције у Боимбил Камену, са десне стране пута Битољ—Ресен, изнад немачког гробља. У њима има много муниције, авионских бомби и другог материјала.

Северно од Битоља, по селима, чак до Цапари,¹² концентрисане су немачке јединице, у којима има много Мађара, који се понашају као варвари, силују жене и отворено краду. Обухваћена су ова села: Нижеполе, Дихово, Братин Дол, Ротино и читаво Цапари. Бугари довлаче војску, која још није ни одевена; а исто и коње. У току 24 сата патрола је забележила пролазак 2 воза и око 300 камиона из Лерина за Битољ. Изгледа да се повлаче из Грчке. Пошто нисам могао да говорим с Ибрином, писао сам му и пошао сам да се" нађем с Иваном.¹⁸

Са Фаиком се још нисмо повезали. Они су вршили акције, за које знаш. Где се сада налазе, није ми познато. Верујем да ћемо се 15-ог видети тамо где треба.

Ја сада поново идем код Косте. Италијани су се у току 24 часа повукли, али сви без оружја. Немци су им одузели оружје пре нас.¹⁴

¹ Цветко Узуновски, политички комесар Главног штаба НОВ и ПО Македоније.

⁸ Слободна територија Грчке била је на планини Грамосу.

• Трећа оперативна зона је обухватила подручје источно од железничке пруге Велес—Прилеп—Битољ и југозападно од железничке пруге Велес—Ћевђелија

¹⁰ Према плану Главног штаба Македоније одред је требао да се пребаци на сектор Преспанског Језера.

¹¹ Петог септембра 1943 год. одред „Гоце Делчев“ са групом партизана из одреда „Дамјан Грујев“ заробио их код с. Рајца.

¹⁸ Село Цапари налази се северозападно од Битоља

" Благоје Талевски, секретар Другог обласног комитета

¹⁴ Односи се на случај у Љубојну (внди док. бр. 27).

Са патролом, с којом сам дошао код Ивана, Јапали смо око 60 Италијана, али смо дошли само до ствари: ципела, одела, шаторских крила и рубља.¹⁵

Друго нису ни имали.

Извукли смо мало муниције из језера, коју су Италијани бацили пре доласка Немаца.¹⁸ Запалили су све касарне, станице и остало, да не би пали у руке Бугара и Немаца.

Не знамо до данас како иде са окупацијом Преспе. За сада тамо Јма само Немаца и Бугара, који још увек чувају стара утврђења.

У погледу оружја стојимо веома лоше. Оружја имамо само за људе у одредима, док га за људе које треба да мобилишемо нисмо успели да узмемо од Италијана.

Али ипак намеравамо да извршимо мобилизацију људства и употребићемо све могућности за његово снабдевање оружјем.

За неколико дана поднећу накнадни извештај о току и резултатима мобилизације коју спроводимо.

С. Ф. — С. Н.

Диме Глихи¹⁶

Положај, 13. IX. 1943 године.

¹⁵ Напад је извршен код с. Отешево 10 септембра 1943 године.

Приликом капитулације фашистичке Италије, италијански војници су бацили део муниције у Преспанско Језеро. Одреди „Гоце Делчев“ и „Дамјан Груев“ 11 септембра 1943 год. извукли су нешто муниције из језера и употребили.

¹⁷ Иван Танев-Дојчинов

ИЗВЕШТАЈ СЕКРЕТАРА ПРВОГ ОБЛАСНОГ КОМИТЕТА КП
МАКЕДОНИЈЕ ОД 14 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. СВЕТОЗАРУ
ВУКМАНОВИЋУ О СТАЊУ У ДЕБРУ¹

14-IX-1943

Драги друже Темпо,

Овде је ситуација онако како си Је оставио.¹ Данас, ево, полазе они другови Срби,³ и то као захвалност за све услуге које су учинили, ови их шаљу да иду на ноге. Друг пол. комесар⁴ неће ни да чује за све оне директиве које си ти дао.⁸ Они неће никако да пребаце партизана и партијце код нас.⁸ Они кажу да Дебар треба да остане под њиховом командом. Курире за Главни штаб⁷ до данас су одуговлачили и нису хтели да ми даду. Данас једва дају курира да иде.

Јуче овде Аћиф Љеш⁸ разоружавао је партизана Србе и партизана од Хаџи Љеша⁸ зато што су два човека који су хтели да пљачкају (човека Хаџи Љеша) била разоружана. После је опет дошло до споразума и он је вратио оружје.

Одавде, друже, по мом мишљењу може да буде доста реакције. Ту у близини код Фичири Диња налазе се сви експоненти Бали Комбтара.¹⁰ И они одавде су имали намеру да уђу

¹ Препис документа на српскохрватском језику. налази се у архиви-Историског одељења ЦК КПМ- Оригинал није сачуван.

* 10 септембра 1943 год. Светозар Вукмановић био је у Дебру. Ситуација у то време у Дебру била је следећа: преовлађивале су шовинистичке тежње и великоалбанска реакција радила је свом снагом да прсузме власт.

¹ Односи се на део затвореника и интернираца са Косова и Метохије од којих су формирана два косовска батаљона под командом Главног штаба Македоније.

⁴ Њази Исљами, комесар одреда „Хаџи Љеш“

⁵ Ради се о Темповој директиви да се у народноослободилачк одбор поред Шиптара изабере и Македонци, као и да се да македонским јединицама део од заплетееног наоружања.

* Према споразуму између главних штабова Македоније и Албаније, партизани и чланови КПЈ из Дебра. који су се налазили у албанским јединицама, требало је да пређу у састав македонских јединица.

⁷ Односи се на Главни штаб НОВ Албаније.

⁸ Барјактар, вршно подмукле нападе против партизанских јединица на територији Дебра.

* Командант албанског батаљона на терену Дебра

¹⁰ Бали Комбтар — Национални фронт Албаније. створен је у јесен 1942 год., под руководством велепоседника, ага и бегова. Повезан са најреакционарнијим елементима у иностранству, у почетку организовао оружане јединице, које су — под демагошким паролом борбе против

у једну варош и оданде прогласе независност Албаније. Од њих прети велика опасност, зато ја мислим да би било потребно да другови Албанци пошаљу још мало снаге. Ми смо направили једну конференцију омладине где се је пријавило свега пет партизана. Друг пол. комесар неће да врши мобилизацију, тако да мој посао овде све док не дође Аџија¹¹ (односно друг из ЦК јер Аџија исто неће да прими) скоро се своди на ништа. Данас ћу опет потсушати да убедим пол. кома за мобилизацију. Али они врло полако раде.

Ево другова који су побегли из затвора Елбасана.^{1*} Шест међу њима су чланови партије а један, Маћули¹³ је доста добар. Слободно може да буде члан Среског комитета.

Кажите шта има ново. Ја ћу опет да вам јавим о променама. С другарским поздравом

Стево¹⁴

БР. 9

ПИСМО ИНСТРУКТОРА ЦК КПЈ ДОБРИВОЈА РАДОСАВЉЕВИЋА ОД 14 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ¹

14-IX-1943 г. 8.30 ч.

ШТАБУ П О. З. Н. О. В. И П. О. МАКЕДОНИЈЕ

Положај

Драги друтови,

1) Примили смо ваша писма у 3 коферта.*

2) На .Н.О.К. села Врбјани послали смо 12 сандука експлозива. То треба добро и сигурно склонити. Каписле и фитиљ **за** сада немамо.

окупатора уствари имале задатак сузбијања ослободилачке борбе албанског народа. Реакционарна улога вођа довела је. у марту 1943 год., до створене сарадње са окупатором потписивањем споразума са италијанским командантима за Сорбу против партизана.

¹¹ Хаџи Љеш

¹¹ Односи се на 7 затвореника родом из Кичева које је италијанска власт осудила на робију.

¹¹ Тома Буклести, касније постао члан Среског комитета Кичево.

¹⁴ Крсте Црвенковски

¹ Докуменат, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

¹ Редакција не располаже овим писмима.

3) Македонске и алб. јединице Н. О. В. заузеле су Гостивар и напредују према Тетову.³

4) Бутаре који прелазе границу треба гонити.

5) Материјал од пруге треба добро чувати — задужити поједина села, јер можда ће нам пруга требати. Наши возови раде Гостивар—Кичево—Пресек. Оштећење пруге треба извршити доле око Ботуна а овамо на горе да буде читава. Сем ако већ нисте разрушили пругу. А ако можете и да је поправите, јер би нам добро послужила за брзо пребацивање снага.

6) Битољски одред је добио аутоматско оружје од Грка.

7) Наставите мобилизацију из тих села где има оружја.

С друг. поздравом

с. Ф. — с. Н.

Орце

БР. 10

ПИСМО ГОТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОПЕ ОД 14 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ ОДБОРУ С. БЕЛЧИШТЕ О УЗИМАЊУ ГРАЂЕВИНСКОГ МАТЕРИЈАЛА ЗА ОПРАВКУ СПАЉЕНИХ КУЋА¹

СЕОСКОМ КОМИТЕТУ СЕЛА БЕЛЧИШТЕ

Драги друтови,

Пошаљите одмах жито које је сакупљено за војску.

Дозвољава се сељацима из села Белчиште, којима су окупатори спалили куће 7-IX-1943 г., да за оправку истих узму из Песочанског посечене греде које су сложене.

Моле се сељаци села Белчиште да помогну свима у обнови кућа, а уколико су поједини остали под ведрим неоом, нека их комитет смести у некој згради.

Уколико су вам потребни лисници,² споразумите се са сељацима из села Ново Село у погледу спорне шуме и одредите по

¹ Гостивар није био ослобођен у то време, како је погрешно био обавештен Орце, него тек новембра 1944 године.

² Оригинал документа налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

³ Отсечено грање са лишћем које зими служи за исхрану стоке.

два делегата који ће одлучити како и где да се беру. Уколико се не споразумете, изнесите ствар пред Зону, која ће решити то питање.

Са другарским поздравом,

ЗА ШТАБ И ОП. ЗОНЕ НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ

Петре С. Пирузе (Мајски)

14-IX-1943 г.

Положај

Смрт фашизму — Слобода народу!

Живела слободна Македонија!

БР. 11

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПРВЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 15 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О СТАЊУ У ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА¹

15-IX-43 г.

Др. другови,

Овде смо само Шумски² и ја. Хамди Дема³ је тамо. Марко⁴ је исто тако пошао тамо, јер сте га звали неким послом. За све што тражите он ће вас усмено шире обавестити.

Војно стање:

1. чета: 42 борца, 4 п. мит.,⁵ 33 пушке. Ова чета је из Жупе,[®] са старим руководством. Чета је овде само попуњена новим борцима.

2. чета Хаци Љешова: 30 бораца, 18 пушака, 3 п. мит.

3. чета: 19 бораца, 17 пушака.

¹ Документ, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

* Тома Цела-Шумски

* Командант Прве оперативне зоне. Као непријатељ НОБ затворен после ослобођења и при покушају бекства убијен.

* Јелисије Поповски, политички комесар Прве оперативне зоне

⁵ Пушкомитраљеза

[®] После капитулације Италије, на сектору Жупа, Уке Цани, бар-јактар (локални шиптарски поглавица), прикупио је људе и формирао чету ради пљачке, приказујући се као присташа Народноослободилачког покрета. Спречаван у томе од јединица Народноослободилачке војске Македоније, он се вратио на терен Жупе, где се чета расформирала после десетак дана.

11. IX. 4. чета: 17.... 14....

5. чета: 22.....21.1 п. мит.

6. чета: око 100—120.— бораца. Ова чета је из Реке. Она је пошла у потеру за качацима и неће се вратити док не види Сефедина,⁷ јер каже да смо га ми убили, пошто се боримо само за Македонију.

Дето:⁸

3 брдска топа са доста муниције.

4 бацача мина, имају муниције.

5 тешких митраљеза, имају муниције.

7 пушкомитраљеза, имају муниције.

3 сандука бомби.

До сада је издато селима 30—40 пушака за одбрану од качака.

С. Ф. — С. Н.

Јосиф"

Стање у четама:

Сви партизани, изузев извесног броја из чете Жупа, су новомобилисани. Ако се не помешају са старим партизанима, на њих се слабо може рачунати, јер имамо новомобилисане Шиптаре, који слабо желе да буду с нама, Македонцима.

Чете још увек нису срећене; влада права анархија, не зна се „ни ко једе, ни ко пије“.

Овде је стање гадно. Шиптари су устали против партизана. Цемо има 800 бораца. Доживели смо један пораз са њим.¹⁰ Марко ће вас, пошто је већ тамо, детаљно обавестити о борби. Магацин трничких карабињера опљачкали су сељаци Шиптари (сигурно су пазили када су ствари ношене); спасен је митраљез и нешто муниције.¹¹

⁷ Сефедин Колети, присталица Хамдн Дема

⁸ Такође

⁹ Тома Софронијевиќи, помоћник политичког комесара Прве оперативне зоне

¹⁰ После капитулације Италије, око 30 бораца Прве оперативне зоне пошло је аутомобилом за Гостивар чувши да је он у рукама Народноослободилачке војске Македоније. На путу с Вруток—Равен, Цемо их је сачекао са око 800 балиста. Наши су покушали да преговарају о уласку снага НОВ у Гостивар, али је то Цемо категорички одбио. При повратку наши су борци били изненада нападнути из ааседе и разоружани.

¹¹ 10 септембра у с. Трница разоружане су од Другог одреда Прве оперативне зоне италијанске јединице гарнизона Горивар и Карбуница. Небудношћу бораца и руководиоца омогућено је Шиптарима присталицама Цема да несметано из магацина украду око 100 пушака.

Ако не дође неко од вас, овде ће стање бити приближно исто. Може се брзо поправити, само ако се помешају са старим партизанима.

О Гост. и Т[ето]ву обавестиће вас Хамди Демо и Марко детаљно.¹²

Политички и војнички се није радило. Марко ће вас обавестити због чега.¹³

БР. 12

ИЗВЕШТАЈ СЕКРЕТАРА ДРУГОГ ОБЛАСНОГ КОМИТЕТА
КП МАКЕДОНИЈЕ ОД 15 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ЧЛАНУ ЦК
КПМ СТРАХИЛУ ГИГОВУ О ОКУПАЦИЈИ ПРЕСПЕ ОД
СТРАНЕ БУГАРСКЕ ФАШИСТИЧКЕ ВОЈСКЕ И ЊИХОВОЈ
ЈАЧИНИ¹

15-IX-1943 год.
Положај

Драги др. А,^a

Са капитулацијом фашистичке Италије стање се сасвим изменило. Народ је на делу увидео да фашизам стварно пропада. До 13 о. м. Преспу су од с. Лескоец наовамо па све до Крани окупирали Бугари,⁸ тако да се терен на коме сам ја био моментано не може да користи, све док се не види куда ће се масе определити. Највећи узрок што сам се морао моментано да повучем са тог терена на Косгин терен, био је, с једне стране, тај што не постоји макар мало чвршћа орг.,⁴ а с друге стране, што

¹⁸ У Тетово и Гостивар дошле су немачке снаге да би спречиле улазак партизана.

¹³ Прилив бораца у једнице Народноослободилачке војске Македоније почео је нагло да расте после капитулације Италије, тако да у прво време, због тога, није било чврсте организације у неким јединицама, нарочито у Првој оперативној зони.

¹ Оригинал документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

¹ Андро—Страхил Гигов, члан Централног комитета КП Македоније и заменик политичког комесара Главног штаба Македоније

³ Бугарске фашистичке снаге окупирале су само овај део територије коју су напустиле италијанске трупе.

⁴ Организација — односи се на партиску организацију.

постоје могућности да се организују доста снажне контра-чете.⁵ Након извесног времена, када се буде- власт⁶ учврстила, видећемо да ли ће се моћи да користи тај терен за ту сврху. Бугарски фашисти су још првог дана по доласку почели са претњама и застрашивањем становништва. Тако су у селу Отешево, још при свом уласку, почели да читају имена свих сељана као да наводно „нешто знају“, и наредили су свим мушкарцима да дођу сутрадан на саслушање у Лескоец. А, пак, Буг. „сичко знајат“. Тако трупа има у Лескоецу (око 300 до 400 војника), у свим пол>-ским селима, у Курбинову (60), Сливници, Крану, Асаматима итд. У Брајчино и Љубојно до данас нису дошле никакве буг. трупе. Изгледа да прикупљају јаче снаге за ова села, због саме чињенице што слушају да има партизана у близини.“ Из Костиног и Колегозог⁸ пзв. бићеш детаљно обавештен о ситуацији у њиховом рејону. (Исто ће се и Дејан⁹ обавестити о тој ствари).

За сада, док не сазнамо докле су бугарски фашисти окупирали и док не сазнамо каква је ситуација у тим местима, ја ћу се задржати са Костом. У Кичевском и на тој страни за сада не знамо каква је ситуација и да ли су и тамо Бугари окупирали. ИзБештај о томе добићемо од Љ.¹⁰ или од батаљона „Мирче Ацев“.

Од 52¹¹ примили смо писмо др-ице Лене,¹² у коме између осталог каже да имају везу са ЦК у позадини, 55 и 56.¹³ У истом писму пита да ли се Љиљана¹⁴ налази код нас, јер не знају где је.

⁵ Контра-чете су биле малобројне специјалне плаћеничке једнице бугарске полиције, намењене искључиво за борбу против партизана и за терорисање становништва. Састављене су биле углавном од криминалних типова великобугара и присталица Ванче Михајлова. Овај покушај бугарског окупатора претрпео је пораз: контра-чете се распадају одмах после првих судара с партизанским одредима.

⁶ Односи се на бугарску окупаторску власт.

⁷ У другој половини октобра 1943 год. Бугари су окупирали и села: Љубојно, Брајчино, Наколец, Д. Дупени и Штрбово која су до капитулације фашистичке Италије била запоседнута од италијанске војске.

⁸ Коле Годоровски-Канински. командант одреда „Гоце Делчев“. Погинуо августа 1944 год. као комесар Прве македонске бригаде.

» Киро Георгијевски-Дејан, делегат Главног штаба НОВ и ПО Македоније

¹⁰ Љубо—Добривоје Радосављевић

¹¹ Шифра за партиску организацију у Битољу

¹¹ Вера Оровчанец, члан Другог обласног комитета КПМ

¹¹ Шифром „55“ означавања је партиска организација у Охриду, а шифром „56“ — организација у Ресну.

¹⁴ Љиљана Чаловска, члан ПК СКОЈ-а за Македонију

По Дејану добићеш и једно писмо од **Љ.** за тебе и једно за мене.

Са др. поздравом,

Иван¹⁵

П. с.: Писма која си послао са последњом патролом по Тунелу,¹⁶ нисам још добио, јер је он поштом к мени, док сам *ја* истовремено пошао тамо, тако да се нисмо срели на путу.

БР. 13

САОПШТЕЊЕ ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. НАРОДУ НА ТЕРИТОРИЈИ ДЕБАРАЦА ДА СЕ У САСТАВУ ЈЕДИНИЦА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ НАЛАЗЕ ДРУГОВИ СА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ОСЛОБОЂЕНИ ИЗ ФАШИСТИЧКИХ ЗАТВОРА У АЛБАНИЈИ¹

СТАНОВНИШТВУ ГОРЊИХ И ДОЊИХ ДЕБАРАЦА

Од неколико дана наовамо у нашој средини се налази велики број другова и другарица са Косова и Метохије.² Велику радост за нас, народно-ослободилачке борце Македоније, представља то што можемо и у нашој средини да видимо браћу по оружју.

Ови наши другови и другарице били су насилно одведени од својих домова и до капитулације Италије налазили су се по фашистичким затворима итали-албанских градова. Са капитулацијом Италије створени су услови да се ови наши другови и другарице поново нађу међу нама и да заједно с нама наставе народно-ослободилачку борбу против највећег непријатеља човечанства, фашизма.

Ми, народно-ослободилачки борци Македоније, заједно са ослободилачким борцима других балканских народа, извојеваћемо слободу свим балканским народима, који данас стењу под кашдама немачког фашизма и под канџама његових агената.

¹³ Благој Талевски, секретар Другог обласног комитета КПМ

¹⁸ Народни херој Вангел Нечевски, курир Глвног штаба НОВ и ПО Македоније

¹ Оригинал документа налази се у архиви Војноисториског института ЈНА. На документу нема датума а писан је почетком друге половине септембра 1943 године.

⁸ Од ових другова формирана су 1943 год. два косовска батаљона који су 11 новембра ушли у састав Прве македонско-косовске ударне бригаде.

Није далеко дан слободе. Само је потребно да свако да од себе што зише како би се убрзала победа над фашизмом. Успеси наших савезника јасно нам говоре о томе да ће у најскоријем времену сванути слобода свим поробљеним народима.

Верујемо да ће и само становништво исто тако добро примити ове наше друтове и другарице, и да ће им указивати гостопримство, какво се и нама самима указује, у шта не сумњамо. У то нас убеђује њихов боравак у неким селима и пријем који им је указало становништво тих села.

Живела слободна Македонија!

Живело братство поробљених народа!

Смрт фашизму — слобода народу!

ШТАБ II ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ
НАР. ОСЛ. В. И П. ОДРЕДА МАКЕДОНИЈЕ

БР. 14

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 18 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О РАДУ ПОТЧИЊЕНИХ ЈЕДИНИЦА¹

ГЛ. Ш.² НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

Др. другови,

1) Батаљон „М. А.“ пошао је са својим задатком.

2) Имер³ из I О. 3. јуче је пошао за Кичу.⁴

3) Батаљон „М. А.“ послат је са задатком у Г. и Д. Дебарца у 3 правца: у сваком правцу једна чета, која треба да обухвати 6—7 села са следећим: а) да се у сваком селу одржи митинг с новоствореној ситуацији;

б) организовање потера од самих сељака против качака;

в) мобилисање сељака за разарање пруте и копање рупа на друму ниже од Пресека па до испод Ботуна;

г) ради обезбеђења бачен је један вод са 2 п. митраљеза код теснаца испод Ботуна, заједно са групом 25 одреда „Славеј“;

¹ Оригинален документ, у рукопису, налази се у архиви Историјског одељења ЦК КПМ.

² Главни штаб

³ Презиме непознато

⁴ Кичево

д) а остатак сдред „Славеј“ извршиће исте задатке у Мешешу, Требеништу и др.

4) Синоћ је као народни издајник стрељан Ристо, отац Зарка Поповског из Лешана.

5) На основу разговора са Гл. Ш., батаљон се у недељу увече концентрисао у с. Врбјани, ради добијања директива о даљем раду.

6) Ако будете отварали буре са гасом, ми бисмо вам по следећој патроли послали канту да нам дате десетину литара гаса.

7) Десетина, која је радила на телефонима у Извору, није још стигла⁵. Да се десетини, која је сакупљала оне ствари: кошуље, ћебад и др., по могућству додели што више, како би се и остали друтови обукли.

8) Много нас интересује како је са Кичевом и др. новости.

18-1X-43 г.

Положај

Са др. поз.

ЗА ШТ. П О. З. НОВ И ПО

,

Ћорче

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

П. С. — Овде се налазимо нас тројица⁶, а Мајски је негде доле на пункту⁷. Ако је потребно можемо доћи, пошто смо близу.

⁵ Десетина (цивилн - телефонистн са једним партизаном), која је оправљала телефонску мрежу од с- Подвнс до с. Пресек, остала је у Пресеку све до 7 октобра 1943 године.

• Јосиф Јосифовски, политички комесар Друге оперативне зоне, Киро Крстевски, заменик команданта Друге оперативне зоне и Наум Наумовски, помоћник политичког комесара Друге оперативне зоне.

⁷ Мисли се на теснац код Ботуна где је партизански одред „Славеј“ вршио обезбеђење слободне територије.

ИЗВЕШТАЈ СЕКРЕТАРА ПРВОГ ОБЛАСНОГ КОМИТЕТА КП
МАКЕДОНИЈЕ ОД 18 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. СВЕТОЗАРУ
ВУКМАНОВИЋУ О СТАЊУ У ДЕБРУ¹

18-IX-1943

Драги друже Темпо,

Ево три друга, чланова Партије, који треба да иду за Косово². Они носе са собом технику³. Он¹ су послали од албанске Партије.

Ево и оних другова што су били у затвору, одн[осно] у логору у Бурелу⁴. Они су сви Црногорци а међу њима има и чланова Партије. Ту је најсговорнији Мићо Мијушковић, преко њега о свему ћете се обавестити. Њима смо дали само бомбе а путцака пол. комесар⁵ не даје. И ово и сандук бомби једза смо узели. Аџија још није дошао иако смо послали курира да га одмах позове. Још није стигао-курир кога смо послали за Глазни штаб [Албаније]. Али изглед³ дошло је једно писмо код пол. кома из Гл. штаба у коме се Хаџи Љешу износе нове директиве и изгледа оно око наших ствари, дакле да Дебар припадне под нашу команду. Сада ћу да разговарам са комесаром.

Овде влада прилично мртвило. Никаква се мобилизација не врши. Они стоје на том становишту да треба радити полако. Партија је тако слаба да без Ченге⁶ не може [ништа] да [се] уради.

Док не дође Аџија овде нипгга нема да буде. Јуче је пол. комесар држао говор народу у коме није ни поменуо да овде постоји један македонски народ. Сав говор је био онако држан као да се налази у Албанији.

Ево шаљем вам проглас НОК Албаније. „Пролетер“ се ради⁷. Данас сам им послао хартије. Израдили су 30 страна.

¹ Препис документа, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Односи се на Главни штаб Косова и Метохије.

³ Курири су собом носили шапирограф и пропагандни материјал.

⁴ Односи се на део затвореника и интернираца са Косова и Метохије који су после капитулације Италије ослобођени.

⁵ Политички комесар Албанског батаљона на сектору Дебра

• Редакција није установила на кога се односи.

⁷ „Пролетер“ бр. 16 прештампавао се у штампарији Главног штаба Македоније.

Ја ОЕ-де чекам према директиви друга Темпа док дође Аџија. Иначе мој посао док дође Аџија скоро се своди на нишга. Неки састанци са Партијом и ништа више.

Ево шаљем и бившег секретара Гост.[иварске] организације (Шиптара)⁸. Он је био у илегалству по селима. Ја му нисам дао никакве директиве за рад јер не знам каква је тамо ситуација. • Као што знаш, овде ме зафркавају и за једну пушку када ми је потребна.

Ево шаљем Марка⁹ да доведе ове другове а. ви ми кажите шта даље треба да радим. Овде је немогуће организовати нашу власт без више снага. Овде су потребне партизанске снаге да би се могло супротставити бајрактарима¹⁰, иначе бајрактари су опасност за читаву Албанију и нас — као реакција.

С другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Јанко¹¹

БР. 16

ИЗВЕШТАЈ СЕКРЕТАРА ПРВОГ ОБЛАСНОГ КОМИТЕТА КП
МАКЕДОНИЈЕ ОД 21 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. СВЕТОЗАРУ
ВУКМАНОВИЋУ О СИТУАЦИЈИ У ДЕБРУ¹

21-IX-1943 г. Кичево

Драги друже Темпо,

Ја сам добио твоје писмо јуче и одмах данас са другом Сергејем² кренуо. Друга сам оставио код Орцета а ја пошао даље за Кичево.

⁸ Сали Лиси

⁹ Арнзан Несторовски

¹⁰ Локалне племенске поглавице Шиптара, које су окупатори користили у своје сврхе.

¹¹ Крсте Црвенковски

¹ Препис документа, на српскохрватском језику, налази се у архиву Историског одељења ЦК КПМ.

* Делегат Бугарске партије Бојан Балгарјанов-Сергеј дошао је у Македонију почетком октобра 1941 год. Он се није повезао са тадашњим ПК, ни са његовим секретаром Лазаром Колишевским. већ са издајником Методијем Шаторовим-Ишлом, који се још налазио у Скопљу. После пада Колишевског у руке полиције. Балгарјанов, преко Бана Андрејева, који је преузео руководство ПК, наставио је да спроводи великобугарску политику ЦК КП Бугарске. тежећи да спречи народно-ослободилачку борбу македонског народа. Бане Андрејев, под његовим директним утицајем, оценио је 11 октобар 1941 год. — дан оружаног устанка македонског народа — као авантуру македонског народа, и крајем 1941 год. дао директиву да се расформира Прилепски партизански одред.

Ја сам у Дебру покушао некако да уредим ствари, али од свега ништа³. Као одговор на оно твоје писмо Главном штабу Албаније* добили су у штабу, како ми каже политички комесар, само то да треба што више проповедати о братству између албанског и македонског народа. Дошао је и пол. ком. (заменик) из Тиране⁵ и не каже ништа за све ове ствари. Сада сам пол. хому прочитао и ово последње писмо® и они се никако не слажу. Кажу: Нека дође Темпо, ми ћемо радо напустити Дебар. Лако је давати директиве, али тешко радити. После им је и Бај Иван⁷ говорио скоро један сат и разјашњавао све оне директиве из писма.

У току недељу дана учињена је једна конференција омладине (око 40 омладинаца), и један говор народу од стране пол. ком.-а. На конфер. омладине пријавили су се пет добровољаца за чету а они никако да их приме, већ им кажу: идите кући па ћемо вас позвати. А о мобилизацији да не говоримо. Они никако не пристају да мобилишу, због тога што „нема услова“. Бај Иван им је причао како мобилише њихова I бригада, а они опет понављају: „тамо су друти услови“. Говор који је пол. комесар држао народу био је такав шаблон да народ га и није разумео. Ништа конкретног, апстрактно све, филозофија, али што је најглавније — у њему није споменуто да постоји македонски народ. Ми смо пре говора на један дан говорили што треба да се говори народу о братству, али све узалудно. Код свију њих провејава једна јака црта „великоалбанштине на делу“.

Нашли су у болници сакривено 100 пушака и уместо да их узму они их предају НОК да он њима располаже а после моле комитет за десет пушака што су им потребне. Кад сам им ја рекао да ми даду неколико да бих наоружао Црногорце⁸, они

Бојан Балгарјанов остао је у Македонији све до ослобођења, као делегат Бугарске партије, али без икаквог утицаја на развој оружане борбе у Македонији после смењивања ПК КПЈ за Македонију, на челу са Баном Андрејевим. крајем марта 1942 године.

³ Крсте Црвенковски, као претставник Народноослободилачког покрета Македоније, покушао је у смислу добивених директива, да преко одговорних другова среди стање у Дебру, као и да покрене акцију за мобилизацију новог људства за Народноослободилачку војску.

⁴ Редакција не располаже овим писмом.

⁵ Политички комесар (чије име није утврђено) одреда „Хаџи Љеш“ (име одреда по његовом команданту Хаџи Љешу).

® То писмо било је упућено команданту Хаџи Љешу од стране Свезотара Вукмановића. Редакција није успела да пронађе ово писмо.

⁷ Бојан Балгарјанов. Његово илегално име у Бугарској било је Сергеј а у Македонији Бај Иван.

⁸ Реч је о друговима са Косова и Метохије који су ослобођени из италијанских затвора од којих су касније формирана два косовска батаљона под командом Главног штаба НОВ и ПО Македоније.

У току недељу дана учињена је једна конференција омиљалима/око 40 омиљалима/, и један говор народу од стране под.ком. -а. На конфер. омиљалима пријавили су се пет доброволца за чету а они никако да их приме, већ им кажу: "Идите кући па ћемо вас позвати. А о мобилизацији ми не говоримо. Они никако не пристају да мобилизују због тога што "ваши војводи". Већ Италија је прихватила како побесне ратова. Ја бих даље у овај свет доносим "тешку су страну војводи" - ову који је под.комесар другог народа. Они је такође изабрали да народ не и није разумео. Нити конкретан, нити јасно, нити јасно, али кхмхм што је најважније у чему је одлучено да постоји некаква идеја. На ово пре.говора на један дан говорим а то значи да се говори о народима и братству, али сва узалудно. Под.ком. је такође изабрао да се говори о братској солидарности и делу.

[Faint, illegible markings]

неће ни да чују. Једва сам успео да узмем један сандук бомби за минобацач и два сандука ручних. Друге ствари никако не дају нити их износе из вароши.

Партија је доста слаба. Свега два-три добра члана хоји разумеју по нешто, али сви дошли из Албаније и пливају у оној „великоалбанској води“. Сам друг⁹ који је био у обласном комитету болестан је. Нешто га мучи. Опортуниста велики. То је приметио одмах и Бај Иван.

Иначе сами бајрактари фактички имају власт у Дебру. Они увек налазе и ауто и бензин и муниције а наши нипгга. Ту су се пре неки дан сви скупили. Они траже да скупе један конгрес у Дебру где ће из свију крајева Албаније делегати изабрати једну владу и прогласити независност Албаније. Ова намера није испуњена за одређено време, али никако не одустају од ње. Једна друга њихова намера је да скупе што више војске и пошаљу је у Гостивар, Тетово, Стругу и Кичево како би доминирали у овим крајевима над македонским живљем и у случају плебисцита како бп могли да ове крајеве по сваку цену прикључе Албанији. Они покушавају да се удруже и са партизанима, да искористе њихову војну снагу за своје циљеве, раде и помоћу Енглеза а покушавају и помоћу Немаца. Ту се налазе и сви елементи „Бали комбтара“, а друтови према овоме не предузимају нЈкакве мере, потцењујући њихову помоћ.

Бајрактари су се споразумели и са Џемом. Ово је сада највећа опасност за нас.

Енглез¹⁰ тражи да му кажете да ли могу да дођу она 4 Американца¹¹. Каже то ће бити велика услута савезницима. Ако треба, пошаљите му једно писмо да дође до вас. Сада је много омексао и одмах ће да дође. Иначе, пре два дана чекали смо авионе, али он је дошао доцније.

На крају, ја мислим ово: послати једно ново опширно писмо ЦК КПА¹² (о* томе ће вам боље рећи Бај Иван), послати неке чете у Дебар и ми ћемо послати и неке партијце.

С другарским поздравом

С.МРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Јанко¹³

⁹ Албанац Сауљ Баолн, члан Првог обласног комитета КПМ

¹⁰ Члан Савезничке мисије при Главном штабу Македоније, који је до почетка октобра био код присталице краља Зогуа, Дан Каљушиа, капетана бивше албанске војске.

¹¹ Односи се на америчке авијатичаре који су се — пошто им је - авион био онеспособљен после једног бомбардовања — падобранима спустили код с. Коцаик, Дебарски срез. Касније, они су дошли у Главни штаб Македоније.

¹² Централни комитет КП Албаније

¹³ Крсте Црвенковски

НАРЕДБА ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 23 СЕП-
ТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ БАТАЉОНА „МИРЧЕ АЦЕВ“ О
РАЗМЕШТАЈУ КОМАНДНОГ КАДРА¹

ШТАБУ БАТАЉОНА I „МИРЧЕ АЦЕВ“

На основу одлуке Штаба II О. З., а уз сагласност са Глав-
ним штабом, по потреби службе,

Н а р е ђ у ј е м о :

1) Друг Август² се повлачи из Батаљона са положаја пол.
ком. и ставља на расположење Шт. II О. З.

2) Друг Коки³ се повлачи из Шт. II О. З. и ставља на ра-
сположење батаљону М. А.⁴

3) Друг Боро⁵ се повлачи из Шт. II О. З. и ставља на ра-
сположење Шт. батаљона „Мирче Ацев“.

4) Друг Кагин⁶ се повлачи из батаљона и ставља на распо-
ложење Штабу II О. З.

Горња наредба доставља се Штабу батаљона М. А. и ступа
на снагу данас.

Положај, 23-IX-1943 године

Пол. комесар

Кир. Крстески (Платник)

(М. П.)

ШТАБ II О. З.
Командат,

¹ Оригинал документа налази се у архиви Војноисториског инсти-
тута ЈНА.

² Серафим Кнџановски. погинуо фебруара 1944 год. код с. Де-
бриште, Прилепски срез

³ Бено Русо

⁴ „Мирче Ацев“

⁵ Наум Наумовски

• Илија Андоновски

ДИРЕКТИВА ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 23 СЕП-
ТЕМБРА 1943 ГОД. ПАРТИЗАНСКОМ ОДРЕДУ „МАЛЕСИЈА“
О ЊЕГОВИМ ЗАДАЦИМА¹

Положај, 23-IX-1943 год.

Ј

Драги друже Вељо²,

1

Добили смо твоје писмо³ упућено преко Милана⁴ и других другоза. Схватили смо све што нам пишеш. Ево ти одговора на нека питања која нам постављаш:

1.) За сада ваш рад састојаће се у спровођењу агитације и пропаганде у Малесији⁵. На митинзима треба да говорите о братству између хришћана и муслимана (о братству Албанаца, Македонаца и Турака).

2.) Мобилизацију ћете наставити према датим усменим упутствима⁶. Али против оних који се не одазову мобилизацији неће се за сада предузимати никакве опште мере, већ ће се наставити с убеђивањем да приступе нашим редовима.

3.) На митинзима ћете постављати и питање оружја⁷. Пред народом ће се износити значај тога оружја и настојаћете свим својим снагама да то оружје сакупите и наоружате борце у одреду. Народу ћете објаснити да му оружје моментано није потребно, пошто ће се одред кретати у њиховим селима, те ће на тај начин њихови интереси бити заштићени.

4.) И према качацима треба водити политику да се окану свог пљачкашког посла и да приступају Народно-ослободилачкој борби. Али, уколико буду и даље остали чврсти на свом пљачкашком послу, онда све ствари с њима треба пушком решавати.

5.) Шаљемо вам друга по имену Степан⁸, који је политички доста на висини. Он треба да буде политички комесар у самом

¹ Оригинал документа налази се у архиви Војноисториског института ЈНА.

* Вељо Барутчијевски, командант партизанског одреда „Малесија“

⁵ Редакција не располаже овим документом.

⁴ Милан Џитевски, члан Народноослободилачког одбора с. Ржаново

⁶ Овако се назива територија између Караормана и Дрима.

* Мисли се на прикупљање добровољаца за НОВ.

⁷ Дobar део сељака овог краја је од раније располагао оружјем за борбу против „качака“.

⁸ Ацо Ивановски

6.) Бомбе задржите за одред и њима наоружајте другове. За сада су те директиве. Опширније ће ти изложити друг Степан.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

БР. 19

На митингу поред осталих говорио је и Светозар Вукмановић-Темпо.

Сви они који желе да присуствују овом великом митингу, треба да буду у Кичеву најкасније у недељу у 8 сати ујутру.

Од Штаба II оперативне зоне Народно-ослободилачке војске и ПО Македоније.

Данас, 23 септембра 1943 год.

СМРТ ФАШИЗМУ -- СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.)

/
Пол. комесар:
Платник

Командант:

БР. 20

НАРЕДБА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
24 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ТРЕЋЕ ОПЕРАТИВНЕ
ЗОНЕ О ФОРМИРАЊУ БАТАЉОНА „СТРАШО ПИНЦУР“¹

НАРЕДБА

бр. 14

Главног штаба Народно-ослободилачке војске и
партизанских одреда Македоније

У вези са брзим развојем политичке и војне ситуације, налазимо се пред одлучним моментом за извојевање слободе и равноправности наших народа. Главни штаб Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда донео је одлуку да се, поред појединих партизанских одреда који ће и убудуће дејствовати као одреди, формирају у војне јединице: батаљони, бригаде итд., које ће бити језгро за стварање снажне и јаке Народно-ослободилачке војске Македоније. Због тога

¹ Оригинал документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ. — Батаљону је дато име народног хероја Страша Пинцура, који је на зверски начин убијен у бугарској окупационој полицији у Скопљу 27 децембра 1942 године.

Н а р е ђ у ј е м :

1) Да Штаб III оперативне зоне споји одреде „Добри Даскалов“², „Сава Михајлов“³ и „Гоце Делчев“⁴ и од њих формира један батаљон са посебним батаљонским штабом.

2) Да се у батаљону у прво време формирају три чете са посебним четним руководством. Свакој чети ставити у задатак да у најскорије време нарасте и претвори се у батаљон.

3) Штаб III оперативне зоне још одмах да организује неколико војничких и политичких часова са десетарима, полит. делегатима и четним руководством, како би их упознао у прво време са њиховим основним дужностима, а затим да при првој прилици организује и један систематски курс за шихово војничко и политичко оспособљавање.

4) Штаб III оперативне зоне да појача своју политичку и војну делатност путем опште политичког и војног рада са целим батаљоном и путем нарочитих војних и политичких курсева, како би сваки партизан био сутра способан да руководи бар са једном четом или батаљоном.

5) Штаб III оперативне зоне треба у најскорије време да преда батаљону македонску заставу⁵.

6) Сви партизани III оперативне зоне који до сада нису положили партизанску заклетву, да то што пре ураде.

7) Да се ова наредба прочита свим партизанима I-II оперативне зоне.

ЗА ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОД. ОСЛ. ВОЈСКЕ И ПАРТ. ОДРЕДА
МАКЕДОНИЈЕ

24-IX-1943 год.
Положај

Политички комесар
Ибрин

(М. П.)

• Партизански одред „Добри Даскалов“ — Тиквешки, формиран је маја 1943 год. на планини Вишешници.

¹ Партизански одред „Сава Михајлов“ — Ђевђелиски, формиран је маја 1943 год. на планини Кожуф.

⁴ Партизански одред „Гоце Делчев“ формиран је септембра 1942 год. на планини Баби.

⁵ Застава предата 24 септембра 1943 год., на сам дан формирања батаљона.

за Главниот Штаб на Народно-Ослободителната Војска и Партизанска Одреди на Македонија.

Со врска со брзот развој на политичката и војничката ситуација настанала пред одлучен момент за извојување слобода и рамнотежност на Македонија. Главниот Штаб на Народно-Ослободителната Војска и Партизанска Одреди донесе решение да поредностајни партизански одреди, војски и батальони формираат од партизаните, партизанските војнички батальони, бригади и т.н. кој на Македонија се формираат од партизаните Народно-Ослободителна Војска и Партизанска Одреди на Македонија.

НАРЕДУВАМ:

1/ За Штабот на III Спартанска Зона и својот одредите "Добре Делачки" и "Ослободител" и "Гоце Делчев" и се нив формираат еден батальон со посебен батальонски Штаб.

2/ За при батальон во прво време формираат три чети со посебни команди, организирани околу чети да не се стави во задаток да во нивното време постојат и се преведат во батальон.

3/ Штабот на III Спартанска Зона уште одмах да ^{Организира} некои војнички и политички часови со дежурствата, пол. делегатите и четите раководствата и да ги запознава во прво време со основните внатр. политички, а постојат при нив да организираат и еден скотанетски курс за нивното војничко и политичко образование.

4/ Штабот на III Спартанска Зона да е укинал својата политичка и војничка работа преку општо политичко и војничко работство со прилог батальон и преку и јужна Војна и политички курсови како би биле еден партизански одред.

5/ Штабот на III Спартанска Зона треба во најскоро време да ја ги пријави на батальон македонското знаме.

6/ Сите партизани во III Спартанска Зона кој до сега немаат знамено на партизаните, треба да го направат во најскоро време.

7/ Сите знамена да се прочитаат преку сите нивни партизани во III Спартанска Зона.

24-IX-1943. год.
Велешко

за Главниот Штаб
на Народно-Ослободителната Војска и Партизанска Одреди
на Македонија,
Политички Комесар

Норин

ЗАКЛЕТВА КОЈУ СУ БОРЦИ БАТАЉОНА „СТРАШО ПИНЦУР“ ПОЛОЖИЛИ НА ДАН ФОРМИРАЊА БАТАЉОНА 24 СЕПТЕМБРА 1943 ГОДИНЕ¹

ЗАКЛЕТВА

Кунем се својом часном речју да ћу се верно и достојно борити у редовима Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда македонског народа, за националну слободу и равноправност свога народа, до потпуног истеривања немачко-италијанских окупатора и њихових бугарских и албанских слуту, и против свих издајника нашег народа.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ЖИВЕЛА МАКЕДОНИЈА!

БР. 22

ПИСМО БОРАЦА И РУКОВОДИЛАЦА ТРЕЋЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 24 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВИ ПО МАКЕДОНИЈЕ ПОСЛЕ ФОРМИРАЊА БАТАЉОНА „СТРАШО ПИНЦУР“¹

ГЛАВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА МАКЕДОНИЈЕ

Ми, партизани, командири, политкомесари и Штаб I батаљана „Страшо Пинџур“ III оперативне зоне, примајући своју заставу у присуству друга пол. ком-а Главног штаба, Ибрина, и Штаба Зоне, изражавамо нашу дубоку захвалност Главном штабу за пружену војну и политичку помоћ код формирања нашег баталуона, чиме смо поставили основу једне регуларне војске.

Примајући своју заставу, изражавамо исто тако нашу дубоку оданост ослободилачкој ствари нашег народа и као војници

— — — — —.

¹ Оригинал документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

¹ Копија документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

наше младе Народно-ослободилачке војске обећавамо Главном штабу да ћемо још снажније и са још већим еланом наставити борбу против свих непријатеља и поробљивача нашег напаћеног народа, на сваком месту где нас буде поставило наше војно руководство, до потпуног националног ослобођења и равноправности нашег народа.

Ми исто тако обећавамо да ћемо се свим снагама трудити да наш батаљон не постане само ударна војна јединица наше војске у извршавању својих задатака, него и да у најновије време порасте у већу војну формацију, тј. у прву бригаду наше III оперативне зоне.

Са другарским поздравом,

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

24-IX-1943 год.

Положај,

Сви партизани, командири и
полит. радници, Штаб бата-
љона и Штаб III оперативне
зоне.

БР. 23

НАРЕДБА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
25 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. О ПОСТАВЉАЊУ КОМАНДНОГ
КАДРА У ТРЕЋОЈ ОПЕРАТИВНОЈ ЗОНИ¹

Н А Р Е Д Б А

бр. 15

Главног штаба Народно-ослободилачке војске и партизан-
ских одреда Македоније Штабу III оперативне зоне.

Н А Р Е Ћ У Ј Е М :

1) Досадашњи командант² III оперативне зоне по потреби
службе ставља се на расположење Главном штабу Народно-осло-
бодилачке војске и партизанских одреда Македоније.

¹ Копија документа налази се у архиви Историског одељења ЦК
КПМ.

¹ Никола Минчев

2) Досадашњи вршилац дужности пол. комесара III оперативне зоне, друг Трифун Арангелов Трифунов, остаје и даље на истој дужности.

3) Друг Мито Хаџи-Василев поставља се за заменика пол. комесара III оперативне зоне.

Да се ова наредба прочита пред стројем свих партизана III оперативне зоне.

ЗА ГЛАВНИ ШТАБ
НАР. ОСЛОБ. ВОЈСКЕ И ПАРТ.
ОДРЕДА МАКЕДОНИЈЕ
Пол. комесар

Положај
25-IX-1943 год.

БР. 24

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ПАРТИЗАПСКОГ ОДРЕДА „СЛАВЕЈ“ ОД
25 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ
О НАОРУЖАЊУ ОДРЕДА¹

ШТАБУ II ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ

Извештавамо да се бројно стање одреда „Славеј“ досад по-
Еећало на 120.

Јучр су били позвани у Стругу претседници општина² и одборници из доњих села, којима је једна делегација, састављена од неких Стружана и овлашћена од стране немачких војних вла^ти, рекла да партизанима дају храну, људе, оружје и све остало што траже, само да их замоле да не чине никасто зло ниједном Немцу, како становништво не би страдало. Немци су захтевали да им се не омета пут Струта—Охрид. а овде и у селима нека ови чине штогод желе.

Стање у погледу наоружања је следеће:

српских, маузер и штајер	= 50	—	неисправне	2
бугарских	=	7		2
турских	- -	2		
италијанских	=	3		
грчких	=	1		1
француских	=	1	„	<u>1</u>
				64 5

¹ Оригинал, у рукопису,¹ налази се у архиви Војноисториског института ЈНА

² Односи се на претседнике општина и сеоске старешине (кметове) окупаторске власти.

Бомби офанзивних	*	=	22
„ дефанзивних		=	9
Револвера разних		=	4
Муницидије српске		=	2.254
бугарске		=	100
турске		=	63
италијанске		=	180
грчке		=	50
франдуске		=	43

ЗА ШТАБ ОДРЕДА „СЛАВЕЈ"

25-9-943

Јордан³

Положај

БР. 25

САОПШТЕЊЕ СВЕТОЗАРА ВУКМАНОВИЋА ОД 25 СЕПТЕМ-
БРА 1943 ГОД. О ОСЛОБОЂЕНОЈ ТЕРИТОРИЈИ МАКЕДОНИЈЕ
И ЗАХТЕВ ЗА УПУЋИВАЊЕ ГРУПЕ МАКЕДОНСКИХ ПАР-
ТИЗАНА ИЗ СРБИЈЕ У МАКЕДОНИЈУ¹

Драги друже Васо²,

Примио сам многобројна твоја писма. Мило ми је кад тако напредујете. Ми смо ослободили Кичево, Дебар и велики дио територије под италијанском окупацијом³. Сада ти пишем на брзину. Постављам неотступни захтев: 1) хитно пошљите све Македонце у Македонију (Грујица⁴ и официр из Шесте бригаде); 2) спроведите преко Скопске Црне Горе (тамошњег одреда⁵) аме-

⁵ Јордан Сукловски, командант партизанског одреда „Славеј"

¹ Оригинал, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Василије Смајевић

³ Слободна територија обухватала је простор јужно од Гостивара до ботунског теснаца и од демаркационе линије према Бугарској до друма Струга — Дебар.

⁴ Кирил Михајловски

⁵ Шарски партизански одред

риканске авијатичаре® до мене јер их траже енглески официри који су у Албанији. Са њима пошаљите и наше Македонце.

Организујемо војску па немам времена да вам пишем опширније.

Поздрав

25 септ. [1943 год.]

Кичево

Темпо

БР. 26

ПИСМО ВЕРЕ АЦЕВЕ, ЧЛАНА ПЕТОГ ОБЛАСНОГ КОМИТЕТА КП МАКЕДОНИЈЕ ОД 26 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ОБЛАСНОМ КОМИТЕТУ ЗА КОСОВО И МЕТОХИЈУ О ПЛАНУ ДЕЈСТВЛ ШЛРСКОГ НОП ОДРЕДА¹

Драги друже,

Примила сам писмо² друга Пита³ у коме ми пише да се слаже са оним пгго смо ми решили и да је о¹ томе и теби писао.

Ми ту, штаб, мало смо изменили решења која смо с тобом решили, на име оно место да иде једна чета за Кар.⁴ а друга за Тет.⁵, ми смо послали једну десетину од 10 људи на Кар., добро наоружаних, да се они повежу тамо®, 7—8 људи оставићемо овде за терен и примање нових партизана⁷, а остали ћемо да кренемо

• При повратку са бомбардовања Плоештија (Румунија) изнад рудника Мачкатице, онеспособила је немачка противавионска артиљерја један амерички бомбардер. Четворица од посаде спустили су се са падобранима на територију Црне Траве која је била контролисана од партизанских снага. Исти су остали на том терену све до пролећа 1944 год. када су пошли својој јединици са импровизованог аеродрома Мирошевце-

¹ Оригинал документа. на српскохрватском језику, налази се у архивн Обласног комитета за Косово и Метохију.

² Писмо није сачувано.

³ Кузман Јосифовски-Питу, члан ЦК КП Македоније

⁴ Кара Даг — Скопска Црна Гора

⁵ Тетово

« Према замислк Главног штаба НОВ и ПО Македоније, на терен Кара Дага требало је да пођу веће снаге са Косова и Метохије. а са кумановског терена по једна чета Кумановског и Јужноморавског одреда. 10 октобра поменуте чете са кумановског терена пошле су и стигле до с. Бродец, где су се састале само са десетином Шарског одреда. Због јаке реакције. и малобројности наших снага. ове чете су биле принуђене да напусте терен и да се врате на пл. Козјак.

⁷ Касније ова десетина постаје Скопски одред. Крајем октобра 1943 год.. због издајства Цека Стефановског (касније утврђено да је био агент бугарске полиције), овај одред је разбила бугарска полиција.

ових дана за Тет.; пре него одемо извршићемо акцију за оружје. Ово смо учинили с обзиром на то ипко смо дознали да је Гостивар и др. нека места у рукама наших⁸, те би могли да се повежемо за кратко време и да се добро наоружамо те затим тако наоружани мало јаче гурнемо на Кар.

Поводом дезертерства ових четворо гадова предузели смо мере да се не би партизани разочарали, објасниш смо на конференцији каква је наша борба а каквих све сапутника имамо, да нас не треба то ништа чудити и казали смо конкретно који су људи, мислим да неће бити последица од њиховог дезертирања сем тога што смо само остали с једним пушкомитраллзом.

Иначе смо ту добро, посао се сређује помало, добијамо стално по некакву снагу⁹, само још да гурнемо у акције па ће све бити добро.

СМРТ ФАШИЗМУ — С-ЛОБОДА НАРОДУ!

26-IX-43 год.

Са друг. поз.
Доста¹⁰

⁸ После капитулзције Италије ослобођеии су Кичево и Дебар. Пронела се вест да је ослобођен Гостивар. У ово време, после марша кош је трајао 12 дана, Шарски НОП одред је стигао до Пишкопеје (Албанија), где је, почетком друге половине октобра 1943 год. водно тродневну оорбу против албанске реакције („Бали Комбтар“, барјактари и др.). У тој борби одред има 1 мртвог и 1 рањеног а непријатељ око 30 мртвих. После борбе, одред је прешао на терен Скопско-кумановског партизанског одреда.

• Мисли на стални прилив бораца.

¹⁰ Вера Ацева, члзи Петог обласног комитета КП Македоннје

ПИСМО ЦВЕТКА УЗУНОВСКОГ, ОД 26 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД.,
ДОБРИВОЈУ РАДОСАВЉЕВИЋУ, У КОМЕ ГА ОБАВЕШТАВА
О СТАЊУ У ТРЕЋОЈ ОПЕРАТИВНОЈ ЗОНИ И ОДРЕДУ „ГО-
ЦЕ ДЕЛЧЕВ“¹

Драги друже Љубо,

Добио сам твоје писмо² од 24-УШ-1943 год., а и оно које је било за Ивана. После нашег расанка дошао сам у битољски одред „Гоце Делчев“, који се тада налазио на грчкој територији близу села Германи. Тадашње бројно стање било је 42 борца, од којих су 18, на два дана пре мог доласка, заједно са другом Костом³ пошли на слободну грчку територију, тј. по Енглеze⁴. Значи, на лицу места затекао сам 24 борца. Пошто је требало да чекам друга Косту са патролом док се не врати, и пошто на територији Германи нисмо могли да вршимо било какве акције због става грчких другова⁵, одлучили смо да се вратимо у Преспу (према Перистеру) и да тамо обављамо било неке војне, било агитпропске послове. Згдаци које смо себи поставили у Преспи. били су: 1) формирање народноослободилачких комитета и давање истима садржај рада; 2) окупљање нових партизана; 3) снабдевање одреда обућом и било каквом одећом; 4) проналажење групе из села Лавци⁶, која је пошла са Строговым⁷; 5) нападање на, италијанске станице и слање патрола на битољски терен. У извршавању задатака постављених одреду било је успеха и неуспеха. Али, с обзиром на тадашње стање, војно,

¹ Оригинал документа налази се у архиву Историског одељења ЦК КПМ.

² У писму, између осталог, Добривоје Радосављевић обавештава Цветка Узуновског да је у Скопље стигао Кузман Јосифовски-Питу који је тамо упућен на партиски рад после саветовања ЦК КПМ у Преспи 2 августа 1943 године.

³ Ђоре Велковски

⁴ Реч је о енглеским официрима који су одређени у војну мисију при Главном штабу НОВ и ПО Македоније (види Зборник том VII, књ. I, док. бр. 107).

* Став ЦК Комунистичке партије Грчке и грчког Главног штаба био је: не нападати непријатеља, а бранити се ако непријатељ нападне; на грчкој територији не дозвољавати акције јединица НОВ и ПО Македоније, јер је њихово дејство будило националну свест македонског народа у Једрејској Македонији — што није одговарало политици грчке Партије.

⁶ Јула 1943 год. после повратка из Једрејске Македоније, група партизана одреда „Гоце Делчев“, на челу са Тодором Ангеловским-Строгим, сукобила се код с. Лавци, Битољски срез, са бугарском полицијом и војском; тада су погинули Строгов и Панде Кајзерот (види Зборник том VII, књ. I, док. бр. 90).

⁷ Тодор Ангеловски

политичко и бројно у одреду, може се уопште узев рећи, да је рад био задовољавајући. Народноослободилачки комитети су формирани скоро у свим селима у Преспи. Али је важно, да је већина тих комитета оживела и да се осетила као власт. Са Турцима смо постигли пуно јединство. Сви партизани су били снабдевени обућом. Биле су одузете три писаће машине. Извршен је неуспешан напад на једну италијанску станицу, којом приликом су заробљена два италијанска војника⁸. Група из села Лавци је пронађена и сада се налази у одреду „Гоце Делчев“. Приликом поделе бројно стање одреда било је више од 100 бораца, од којих је једна половина пошла са мном, а друга половина остала са Костом. Приликом капитулације Италије били су створени одлични услови како за наоружање и снабдевање са свим потребним материјалом, тако и за мобилизацију великог броја партизана. Али због несналажљивости руководећих другова била је пропуштена повољна ситуација. Ја сам се у то време налазио на Кајмакчалану. Италијани, не само што су добровољно предавали оружје, него је велики број од њих желео добровољно да приступи партизанима. Наши су, одушевљени насталом ситуацијом, заборавили на своје задатке и потребу еластичног и брзог деловања. Они су заборавили да ће се Немци такође пожурити да разоружају Италијане. Ушли су само у Љубојно⁹. Са појавом наших партизана у Љубојну, у моменту када су Италијани пошли одатле, настало је опште љубљење, с једне стране, између партизана и сељака, а с друге, између партизана и Италијана. У овом огантем весељу наши партизани су се сасвим заборавили. Пошто нису обезбедили стражом друм, Немци су ушли усред села и отворили ватру на њих. Настала је општа паника у којој су пала три наша друга, а три су била лако рањена. Прича се да је пало пет Немаца. Немци су брзо напустили Љубојно. Наши су још исте вечери одржали успешан митинг. Наши су запленили 6 тешких митраљеза, 7 лаких митраљеза, 14 мазги, 3—4 кола с муницијом, 30 револвера, око 60 бомби, ранце, одећа и санитарски материјал у вредности од преко 200.000 лева. 25 Италијана налазе се са нашим партизанима, 40 других траже везу са партизанима у Љубојну.

Улазак бутарских трупа у Преспу¹⁰ јесте други моменат који су наши партизани пропустили. Уместо да мобилишу тур-

⁸ Односи се на сукоб са италијанском патролом (20 војника) код с. Рајци, почетком септембра 1943 године.

⁹ У с. Љубојно ушли су 9 септембра 1943 год. партизански одреди „Гоце Делчев“ и „Дамјан Грујев“.

¹⁰ Одмах после капитулације Италије (8 септембра 1943 год.). бугарске снаге су окупирале део територије око Преспанског Језера — од с. Лескоец до с. Кранн. У другој половини октобра 1943 год. своју оку-

ско становништво које је масовно побегло, као и наше који су били компромитовани, наши партизани сасвим су напустили тај терен и повукли се у Герман. Из три села јавило се 70 људи у партизана, али пошто нису могли да процађу наше партизана, отишли су за Албанију. Из два друга села пријавило се око 40 и траже везу са нашим. Из других села исто тако траже везу. Писао сам Кости да се одмах врати у Преспу са задатком да се повеже са свим побеглим муслиманима и с онима који још нису побегли и да формира посебан муслимански одред или пак заједно са нашим партизанима¹¹.

Одред III оперативне зоне нашао сам са 54 борца¹². Услед реакције и тешкоћа с којима се срео, владала је пуна деморализација, опортунистичко и дезертерско расположење. Сви партизани, помогнути партијцима, донели су резолуцију, у којој констатују да нема услова за борбу на бугарском терену и одлучили да оду на слободну територију у Грчкој. До тога је дошло стога што није било здраве партиске организације, нити се пак војно руководство могло да снађе у тој ситуацији, а ЈБиљак¹³ је био отсутан, тј. на раду у позадини. Али, то је била само моментана психоза. Иначе постоје код свих партизана услови да постану добри борци. Пошто је партиска орг. постављена на здраве ноге, пошто је извршена војна и политичка реорганизација, као и после напорног војног и политичког рада, све оно што је било нездраво, претворило се у добру вољу и жељу за борбу. 24-IX-1943 год. формирали смо I батаљон III оперативне зоне, који смо именovali „Страшо Пинџуроз“¹⁴. Организују се посебни војни часови за командире чета, заменике и десетаре. Исто тако, организовани су политички часови за пол. ком. чета, њихове заменике и пол. делегате. Ових дана отићи ће на бугарски терен, где ће вршити акције. Пре два дана дошао је и ЈБиљак заједно са три члана досадашњег пггаба зоне. О позадини писаћемо ти касније.

Био сам у Солуну и разговарао са једним чланом ЦК Грчке. После дутих дискусија дошли смо до следећег споразума: 1) размена материјала; 2) одржавање редовне везе с њима; 3) да ми пошаљемо једног друга у Солунски и Лерински срез за рад са

национу зону проширују и на села: Љубојно, Брајчино, Наколец, Д. Дупени и Штрбово.

¹¹ До формирања муслиманских једница није дошло, јер је партизански одред „Гоце Делчев“, својим закашњењем, испустио ту повољну ситуацију.

¹² Борци партизанских одреда „Добри Даскалов“ и „Сава Михајлов“, који су логоровали на Кајмакчалану (види док- бр. 89).

¹³ Борко Темелковски, члан ЦК КПМ и делегат Главног штаба НОВ и ПО Македоније

¹⁴ Види док. бр. 20.

Македонцима; 4) да они издају један лист на македонском језику; 5) да формирају посебне македонске чете и одреде под командом Главног штаба Грчке (с овим питањем сложио сам се, али сам одвојио своје мишљење¹⁵); 6) да посебно формиране македонске чете и одреди носе заставу „Гоцета Делчева“¹⁶, исто као и наши партизани, а на капама петокраку звезду и македонску застазицу; 7) да наши партизани, заједно са партизанима из грчке Македоније, врше заједничке акције, војне и политичке, како у Македонији под Бугарском, тако и у Македонији под Грчком; 8) да им ми пошаљемо две писаће машине; 9) да преко нас дође до састанка са претставником ЦК Бугарске. Све ове ствари, тј. неке тачке се спроводе у дело¹⁷. Македонци из Грчке желе да се и организационо споје са нама, у коју је сврху одржано неколико конференција, на којима Македонци траже да нам се прикључе.

IV Обласном ком.¹⁸ за сада не можемо помоћи. Веза још није успостављена. Тамо је, како пише Питу, била провала. Два члана Обласног су пала. Мислим да је најбоље да са IV Об. одржава везу Питу, јер он за сада има једино могућности да им помогне.

Због окупације Преспе од стране бутарских фашиста, онемогућена је редовна веза између тебе и II Об. К.¹⁹ Ја сматрам да II Об. К. за сада створи своју базу око села Раково—Буф, одакле имају одличне могућности да одржавају редовну везу са Битољем, а преко Битоља са свим орг. или местима која спадају у њихову област. Успостављена је веза између Ивана и Лене, која се налази у Битољу, и одржавају везу са Охридом, Прилепом и Скопљем. У овој бази имају могућности да поставе одмах технику и да раде. Данас км шаљем радио. По мом мишљењу свако отсуство Иваново било би штетно, јер Јорга²⁰ и други члан нису за неки самостални рад. Стога сматрам да би било најбоље да Иван остане с ова два друга, Лена у Битољу, а Борка²¹ у Штабу Зоне. Ако се слажеш да ови остану у овој

¹⁵ ЦК грчке Партије није пристао на постигнути споразум — с мотивацијом: да би он ослабио борбу грчког народа и одбио грчку буржоазију, која не може да то схвати. Члан ЦК грчке Партије који је пристао на овај споразум — био је партиски кажњен.

¹⁶ У Илинденском устанку 1903 год. борци су носили црвену заставу.

¹⁷ Одмах после споразума. Македонци у јединицама НОВ Грчке почели су да предузимају неке мере у духу споразума, али је то спречено од стране ЦК грчке Партије.

¹⁸ Четврти обласни комитет деловао је на штипској територији.

¹⁹ Други обласни комитет деловао је на битољској територији.

²⁰ Лазо Хаци Поповски

²¹ Наум Наумовски

бази, онда бисмо лгм ми могли пружити најефикаснију помоћ. Канал је потпуно сигуран, а удаљеност је од дзе ноћи. Стога ја сматрам да II Об. К. одржава везу са нама.

Шаљем ти писмо које сам послао Ивану, Димчетово писмо упућено мени, Иваново писмо упућено мени, моје писмо послато Питу-у, моје писмо упућено Димчету, наредбу о формирању батаљона и писмо свих партизана батаљона²- упућено Главном штабу.

Темпо гоппе да је на путу ка вама. Зато ти не шаљем његово писмо²³. Данас шаљемо патролу да бисмо се повезали са прилепским и богомјтлским крајем. Пиши шта има новог тамо. Како се развила партизанска борба после капитулације Италије? Овде су дошли Енглези²⁴, али за нас не желе да чују. Љути су на Темпа. Ако можемо нешто да добијемо преко Грка.

Поздрави много Андру²⁵ и све другове.

Са другарским поздравом,

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Поздрављају вас Љиљак и Дејан²⁸

Ибрин

26-IX-1943

Положај

" Редакција располаже писмом које је упућено Кузману Јосифовском-Питу (док. бр. 29), наредбом за формирање батаљона „Страшо Пинџур" (док. бр. 20) и писмом бораца и руководиоца Треће оперативне зоне Главном штабу НОВ и ПО Македоније (док. бр. 22).

⁸³ Редакција није сазнала на које се писмо односи.

¹⁴ Односи се на енглеску мисију у Грчкој.

¹⁵ Страхил Гигов, заменик политкомесара Главног штаба НОВ и ПО Македоније и члан ЦК КП Македоније.

»• Кирил Георгијевски

ПИСМО ДОБРИВОЈА РАДОСАВЉЕВИЋА ОД 26 СЕПТЕМБРА
1943 ГОД. ДРУГОМ ОБЛАСНОМ КОМИТЕТУ КПМ О СТАЊУ
НА ТЕРИТОРИЈИ ДЕБРА И КИЧЕВА И О ЗАДАЦИМА ПАР-
ТИЗАНСКИХ ОДРЕДА НА СЕКТОРУ ПРЕСПЕ¹

26 септембра 1943 године

Драги другови,

Мислим да сте примили писмо друта Темпа од 25 августа о. г.², у коме је друг Темпо јасно изложио линију КПЈ у Македонији, скретање у прогласу ЦК КП Македоније, као и друге грешке и слабости парт. организације у Македонији. Нужно је да то писмо добро проучите и пренесете на све активисте да би на такав начин активисти усвојили правилну политичку линију.

Како се је капитулацијом Италије увелико изменила ситуација и пошто смо се ми састали са друтом Темпом (који је још увек код нас), то на основу новостворене ситуације постављају се и нове задаће, унеколико измењене од оних које је друг Темпо поставио у свом писму од 25. УИП.

Али пре свега нужно је да вас обавестим и о свим новостима у Македонији, нарочито у делу под бившом италијанском окупацијом.

Падом фашизма и Мусолинија створени су били одлични услови за даљи развој и велико проширење наше нар.-ослободилачке борбе. Наши руководиоци уз помоћ Главног штаба прилично су искористили ове услове и тако је у II зони широм мобилизацијом створен I батаљон НОВМ „Мирче Ацев“ и нови партизански одред „Славеј“, а у I зони учињено је мање, захваљујући неозбиљном схватању мобилизације. У I зони створена су два одреда од по 70—80 бораца³, ма да је било услова најмање за два батаљона. Истовремено су оживеле акције против италијанског окупатора, коме је нанесена прилична штета а наши борци дошли су до извесне количине оружја. Итал. окупатор покушао је разбојничким терором над мирним становништвом да задржи нагли размах н. о. борбе. Тако је у Гостиварском срезу спалио села Леуново и Никифорово⁴, у Кичевском

¹ Оригинал документа, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Види Зборник том VII, књ. 1, док. бр. 108.

³ Мисли се на Кичевски и Мавровски одред који су раније дејствовали као Први и Други одред Прве оперативне зоне.

⁴ Села Леуново и Никифорово спаљена су 27 августа 1943 године.

срезу — село Извор⁵, а у Доњим Дебарцима неких 15 кућа у Белчишту⁶. Међутим, кроз неколико дана дошла је капитулација Италије а с тим и још бољи услови за даље проширење н. о. борбе и активизирања најширих народних маса. Први батаљон и два одреда I зоне⁷, који су били кренули у офанзиву на бугарску територију, капитулацијом Италије, морали су се брзо вратити назад. Наше јединице заузеле су град Кичево и Дебар и извршиле неколико акција на Италијане, којима смо дошли до преко 400 пушака, 10 тешких митраљеза, око 20 пушко-митраљеза, 6 већих минобацача, 1 лаки минобацач и 3 против-тенковска топа као и масу другог ратног материјала и опреме. Одмах је остварена и широка ослобођена територија где је успостављена и народна демократска власт. Та ослобођена територија протеже се јужно од Гостивара, Маврова и Дебра све до бстунске клисуре, на исток до бугарске границе и на запад до друма Струга—Дебар сем неких албанских села у Струшком и Дебарском срезу. Сада су створена још два батаљона⁸ (II и III) од Првог и Другог одреда I о. зоне, појачан одред „Славеј“ (око 40 бораца), створен одред Малесије (50 бораца) а у I зони одред Маврово са 3 чете (по 30), одред Копачке — са једном четом (60) и гранични одбранбени батаљон према бугарској граници у Кичевском срезу, претежно од Албанаца (преко 500⁹). Сви ови теренски одреди имају задатак одбрану од качака и политички рад, а састављени су од сасвим нових бораца. Истовремено је наоружан и опремљен батаљон Косоваца, другоса изашлих из италијанских затвора у Албанији. Овај батаљон привремено остаје код нас док не успе да се пребаци у Косово. I и II батаљон, као и батаљон Косоваца, потпадају под директну команду Главног штаба као сталне и оперативне јединице. Штабови зона измењени су у саставу и смањени, тако штаб I зоне изгледа овако: командант — Хамди Дема, албански капетан и члан Главног штаба, полком Ђорче, и Аголи¹⁰ (Алба-

⁵ Село Извор спаљено је 6 септембра 1943 године.

⁶ Део села Белчиште спаљен је 6 септембра 1943 године.

⁷ На територију под бугарском окупацијом пошли су, 7 септембра 1943, батаљон „Мирче Ацев“ и Први и Други одред Прве оперативне зоне.

⁸ Прилив бораца после капитулације Италије омогућио је Главном штабу Македоније да поред батаљона „Мирче Ацев“ формира још неколико батаљона, као што су Други бат. (негде се спомиње као Томин батаљон), Косовски и други. Разне реорганизације у то време стално су мењале састав и број батаљона.

⁹ После ослобођења Кичева, 11 септембра 1943 год. од становништва тог краја формиран је батаљон чији је задатак био да брани слободну територију од евентуалног препада бугарске војске која се налазила на демаркационој линији између њихове и бивше италијанске окупационе зоне. Овај се батаљон после 6 октобра 1943 год. расформирао а један део бораца ушао у састав осталих јединица НОВ Македоније.

¹⁰ Кемал Аголи

нац из Дебра) као трећи члан штаба. Штаб II зоне: командант — Мајски, и члан Главног штаба, полком — Платник. Марко Шпанац — члан Главног штаба — непосредно руководи батаљонима који су под командом Главног штаба.

Капитулацијом Италије у овом делу Македоније главну опасност претстављају великоалбански елементи, с обзиром да су Бутари за сада одбили да приме ову територију а Немци за сада немају оружане снаге да овладају овом територијом. Великоалбански елементи — реакционари из Бали Комбтара и други — концентришу се чак из старе Албаније на терену Дебра, Тетова, Гостивара и Призрена. Неки сарађују са Немцима и дражиновцима а неки пак са енглеским капетаном. Немци ову багру увелико помажу, организују и упућују против нас. Захваљујући њиховим унутрашњим супротностима њихово уједињавање за сада није успело. Тако су остварена два центра: један са барјактарима у Дебру, чисто великоалбански, са слабијом везом са Немцима, а други у Тетову и Гостивару, мешавина великоалбанска, великотурска и великосрпска под руководством Немаца противу нас. Оба табора су један против другог а и унутар једног табора нису сложни. Овај дебарски одржава везу и са енглеским капетаном и може да се деси да на речима буде против Немаца али главно остаје великоалбански и против нас. Уосталом, све је то још у процесу и нема дефинитивну форму. Али основно остаје: за нар.-осл. борбу македонског народа главну опасност претстављају сада великоалбански реакционери. Сада је у току за широке масе албанског народа велика борба између нас, који заступамо идеју слободе, братства и равноправности македонског и албанског народа, и великоалбанске реакције, која жели да ствара „Велику Албанију" у којој би македонски народ био потлачен и поробљен. Са овом великоалбанском реакцијом уско су повезане и разне пљачкашке банде — качака, које вешто подупиру непријатељи братства. Качаклук је необично порастао и претставља праву опасност да економски уништи Македонце у овим крајевима, нарочито у македонским селима која се граниче са албанским селима — тј. мавровски крај, Галичник, Лазаропоље, Гари, Копачка. Наш став према великоалбанским тежњама је одлучан и оиггар (нарочито против разних трулих преговарања и компромиса који су у последње време овладали нашим кадром) а истовремено појачавамо наш политички рад међу Албанцима на линији братства, јединства Македонаца и Албанаца. Против качаклука предузете су и оштре војничке мере — стварањем теренских одреда против качака, стрељањем оних који се директно ухвате у пљачки, разоружавањем сваког појединца или наоружане групе а која не припада ниједној је-

диници НО војске, хаттшењеи и спровођењем пред народни суд и политичким раскринкавањем.

Дебар је ослобођен, али ми не држимо власт у потпуности већ власт уствари делимо са неким националистима који ни издалека не стоје на нашој линији, наине и код њих превладавају великоалбанске тежње тако да су Македонци уствари потиснути, те такво стање неће дуто остати. Ако дођемо до сагласности са албанским партизанима (Хаџи Љешом), који и сами још немају одлучан став према великоалбанским реакционерима, онда би и тамо заострили односе и довели такву власт која би гарантовала слободу, братство и равноправност и Македонаца и Албанаца¹¹. У Кичеву је најздравија атмосфера и идеја братства је захватила дубоке корене а власт је стварно народно-демократска. Баш данас је велики збор целог Кичевског среза са гостима из Дебра, Гостивара, Тетова, Струге и Дебараца, као и конференција нар.-ослоб. комитета, на којој ће се изабрати сремски нар.-осл. комитет а и комитет за целу територију од Тетова до Струте. У Кичеву је сасвим нормалан живот под народно-демократском влашћу, док у Дебру дешавају се пљачке, пуцање и слично. Истовремено на целој ослобођеној територији стварају се у свим селима нар.-осл. комитети, који су до сада постојали само формално а сада почињу стварно да живе и претстављају народно-демократску власт. Из затвора пуштени су сви Македонци¹², тако да ће нам много помоћи на учвршћењу позадине, која има још много слабости и недостатака иако добија све већу важност. Треба још много рада да би се у пуном опсегу активизирале најшире народне масе, које још увек у многим селима посматрају са симпатијама нашу борбу али активно и пуно не учествују у њој.

По војној линији, псеред одбране ослобођене територије, прелазимо у офанзиву са 3 батаљона на остали терен I и II зоне. Надамо се да ћемо постићи значајне успехе.

То вам је укратко ситуација на територији овог дела Македоније. У осталима знамо само толико да су се Куманозци¹³ осамосталили, да је створен Скопски и Шарски одред. Никакве друге детаље не знамо, а ви сте можда нешто више обавештени с друге стране. Како немамо ваш детаљан извештај, то смо са другом Темпом ваше задатке поставили у основним линијама а ви их конкретизујте:

¹¹ Види док. бр- 15 и 16.

¹² Затвореници у италијанским затворима

¹³ Кумановски партизански одред

1. Преспански¹⁴ и Битољски¹⁵ одред требају широком мобилизацијом што пре да прерасту у батаљоне.

2. Акције ова два одреда треба да буду првенствено на бугарској територији и то ићи што дубље изнад Ресна, Битоља и Охрида тако да би се спојили са батаљонима који ће продирати од Крушева на југ. А у другом реду удар на граничне постовете.

3. Организовање специјалних ударних диверзантских група за ударе по саобраћају, које би независно дејствовале од одреда.

4. Друг Димо, као члан Главног штаба, руководи директно свим јединицама и претставља их у оперативном игабу са Грцима и Албанцима¹⁶.

5. Стварање једне чвршће ослобођене територије и њено пуно организовање уз сарадњу другова из партиске организације. Организовање средњих конференција нар.-осл. комитета као и организовање великог збора са читаве територије.

Како видите, друтови, према измењеној ситуацији друкчије су постављене задаће него у писму друта Темпа од 25. VIII.

Истовремено треба разрадити план за случај испадања из строја књаз-Кирилове Бутарске — заузимање власти, оружја, спреме итд. (за такав случај најважнија је брза концентрација и заузимање Битоља¹⁷)...

БР. 29

ПИСМО ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА ПОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
ПВЕТКА УЗУНОВСКОГ ОД 26 СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. КУЗ-
ЗМАНУ ЈОСИФОВСКОМ О СТАЊУ НА ТЕРИТОРИЈИ ТРЕЋЕ
ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ¹

Драги друже П.²

Чим сам стигао на овај терен написао сам ти на брзину једно кратко писамце³. Данас је дошао друг Љиљак⁴, те ћемо моћи оппирније да ти пишемо.

¹⁴ Одрел „Дамјан Грујев“

¹⁵ О-тет „Гоце Делчев“

¹⁶ Оперативни штаб је имао задатак да координира дејство НОВ Македоније, Грчке и Албаније

¹⁷ Крај документа није сачуван.

¹ Оригинал документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Питу — Кузман Јосифовски, члан Централног комитета КП Македоније.

³ Редакција не располаже овим писмом.

⁴ Борко Темелковски, члан Централног комитета КП Македоније.

5342

Со комуналарата не чегај, правите земјини и сите лесетари се брнати од
дајателна војна часот, а и кинето војничко состојбуваат. А се подготвима, лесетари и
често, и кинето земјава и сите подготвима за брнати специјална војничко часот
за кинето политичко состојбуваат, сето што се тврдят кинето војничко и политичко
часот, се прават од кинето, кинето војничко прават од кинето, кинето војничко
и кинето и кинето работат за да се кинето кинето кинето да работат кинето

1/ Реготно до по вилеж М. Гроздјанот.

4/ Isto mesto na koprivnicke voden drugar vo Perisicovata okolina.

7. По време на партизаната съединение изключително партизани от Грция са вземат

После овог споразуменија, са осети рођено оружевање не само код партизи -
на, већ и код милиционери и војвој војвој.

Однaкo, кoгaтo ги сoбoдaтe, сeкoгaтe нe мoжeтe oт Тeмпo, oт Лyбo, Илaнa и Тeкeтa. Илaнa e нaмeтнaтa oт нeгoвoтo нeмoтo, a Тeкeтa e нaмeтнaтa oт нeгoвoтo нeмoтo.

...и в 1940-е гг. в связи с тем, что в это время в стране...

може да му пружиш стварна помоћ. Ано имаш партизани до 11. Оксфордске Зоне или на граници са партизанским зонама.

170. На 2-м этаже офицеры проваж. гр. одес. зап. истреж. Кавказер. Пили не с во. истреж. проваж. гр. одес. зап. истреж. Кавказер. Пили не с во. истреж.

Значу табу и меник нас треба да поставимо извршно и спонтанно. Меник пре-
владава. Ј. Ј. Липкин се јавио нас извршно од "Својо Ош", а ми и ми не треба

24-IX-1943 г. формиран је први батаљон III оперативне зоне, који носи име „Страшо Пинџур“⁵. Приликом формирања овог батаљона приредили смо свечаност, којој су присуствовали и грчки партизани.

Са командирима чета, њиховим заменицима и свим десетарима одржавају се војни часови ради њиховог војног оспособљавања. А са политичким комесарима чета, њиховим заменицима и свим пбл. делегатима се одржавају специјални политички часови ради њиховог политичког оспособљавања. Исто тако, врши се напорна војна и политичка обука са читавим батаљоном. Код наших војника влада велико одушевљење, али је потребан још увек напоран и систематски рад како би овај батаљон могао да постане ударни.

Одред „Гоце Делчев“ у Преспи запленио је приликом капитулације Италије: 6 тешких митраљеза, 7 лаких митраљеза, преко 60 униформи, 4 кола са муницијом, апотеку у вредности од 250.000 лева, 14 гасних маски и многи други материјал⁶. 65 Италијана прикључило се добровољно редовима партизана. Од Италијана формирали смо чету „Гарибалди“⁷.

Пре 20 дана био сам у Солуну, где сам се састао с једним чланом Централног комитета КП Грчке. Споразумели смо се о следећем:

- 1.) да редовно размењујемо материјале;
- 2.) да одржавамо стално везу и да се једанпут у месецу састајемо;
- 3.) да ми пошаљемо једног друга у Солунски срез за рад међу Македонцима;
- 4.) исто тако да пошаљемо једног друга у Лерински срез;
- 5.) да они издају један лист на македонском језику, а да им ми за тај циљ пошаљемо две писаће машине;
- 6.) да они формирају посебне македонске одреде који ће носити македонску заставу и петокраку звезду;
- 7.) да наши партизани, заједно са македонским партизанима из Грчке, врше заједничке акције како у Македонији под Бутарском, тако и у Македонији под Грчком.

Ето, то су утлавном биле тачке о којима смо дискутовали и о којима смо се после дуже дискусије сложили.

⁵ О овоме види док. бр. 20.

⁶ Заплењено је у с. Љубојно, Ресенски срез

⁷ Италијанска чета „Гарибалди“ формирана је 24 септембра 1943 год. на Кожуфу од италијанских војника који су добровољно ступили у партизане.

После овог споразума примећено је велико одушевљење не само код партизана, него и код целог народа у Грчкој.

Ових дана добили смо следећа писма: од Темпа, Љубе, Ивана и Димчета⁸. Да ти не бих објашњавао садржину писама, шаљем ти од свих по једну копију. Исто тако шаљем ти и своја писма; једно Ивану и једно Димчету. Ово што је за Ивана пошаљи га Љуби да би се упознао с мојим, предлогом и изнео своје мишљење, а такође и ти изнеси своје мишљење.

Досад никако нисам могао да ухватим везу са IV обласним комитетом⁹. Из твог писма видим да је тамо дошло до провале и да су два члана пала. Моје је мишљење да IV Об.[ласни комитет] за сада буде под твојом контролом, зато пгго ћеш ти моћи да му пружиш помоћ. За сада је нама одавде немогуће да му пружимо било какву помоћ. А II Об.[ласни] ком.[итет] нека буде под нашом контролом, зато што се налази у близини и зато што ми можемо да му пружамо сталну помоћ.

Ако има партизана у IV оперативној зони или илегалца за партизана, онда им пошаљи ову лозинку, те нека их спроведу одмах. Лозинка је: с. Корешница, Неготински срез, на левој обали Вардара. Тражиће Лазу Петрова, јединог бакалина у истом селу (турско село). Човек који буде отишао на ову лозинку, треба да се јави предвече, у сумраку. Човек који се буде јавио у овом дућану треба да носи у левој руци марамицу за нос. Када буде ушао у дућан, треба да тражи две кутије цигарета „Стара Планина“ и 2 велике кутије шибица. Ова лозинка важи само за IV обласни ком. и за партизана који би ишли тамо.

Ако тамо има официра¹⁰, шаљи их одмах овамо преко Кавадара. Лили¹¹ се не налази у Битољу. Ја сам успоставио везу са Битољем, али се она није налазила тамо.

Између тебе и нас треба да успоставимо чврсту и сигурну везу. Ми смо предузели мере, тј. да наш курир директно иде из Гев.¹² за Ск.¹³, а ваш треба са лозинком да дође директно у Гев. Лозинка, коју ћете примити с овим писмом из Гев., важи само за вас.

⁸ Светозар Вукмановић, Добривоје Радосављевић, Благој Талевски и Иван Танев Дојчинов

⁹ Четврти обласни комитет дејствовао на штипској територији

¹⁰ Односи се на официре бивше југословенске војске који су желели да пођу у партизана.

¹¹ Љиљана Чаловска

¹² Ђевђелија

¹³ Скопје

Пиши како тамо стоје ствари и чета има новог.
Други пут ћемо ти писати опширније.
Поздрав свим друтовима.
Са другарским поздравом,

СПРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

26-IX-1943 год.

Положај

Ибрин

Љиљак

П. С. Од свих ових писама начини копије и по један примерак пошаљи Љуби. Пошаљи по нашем човеку следеће ствари:

- 1) Штампарског мастила црвеног (хемиског) више флашица.
- 2) Гуме за брисање, белих и широких, више комада.
- 3) Неколико јастучића.
- 4) 2—3 шестара.
- 5) Челична пера за цртање на матрици.
- 6) 2—3 налив-пера, бољих.
- 7) Батерије и суви елементи су нам веома потребни. Гледај да их набавиш.
- 8) 2—3 кантице специјалног уља за писаћу машину.
- 9) 2—3 кутије црних обичних индига, само бољих.

Јави ЦК КП Буг.¹⁴ да ЦК КП Гр.¹⁵ тражи једног члана бут. ЦК да дође на њихову територију на разговор. Ако пристану, послати га до Скопља, одакле ћеш га ти експедовати до "Бевђелије, а одатле ми ћемо га прихватити.

¹⁴ Централни комитет Комунистичке партије Бугарске

¹⁵ Централни комитет Комунистичке партије Грчке

ПОЗИВ ТРЕЋЕГ ОБЛАСНОГ КОМИТЕТА ОД СЕПТЕМБРА
1943 ГОД. ПРОТИВ МОБИЛИЗАЦИЈЕ КОЈУ ВРШИ БУГАРСКА
ОКУНАТОРСКА ВЛАСТ¹

МАКЕДОНЦИ НА УЗБУНУ! •
ПРИПРЕМА ВАМ СЕ СТРАШНА КАТАСТРОФА — ОПЕТ ЋЕ
ВАС МОБИЛИСАТИ!

МАКЕДОНЦИ ИЗ ТИКВЕША, ЋЕВЋЕЛИСКОГ, ВЕЛЕШКОГ СРЕЗА
И ДРУГИХ МЕСТА!

Моћ фашиста из дана у дан све више слаби. Ударци које им задају херојска [Црвена] Армија, савезничке армије и народно-ослободилачке војске поробљених народа од стране фашизма, довели су до великих промена у фашистичком табору: прво — пад Мусолинија и његове фашистичке странке у Италији; друго — капитулација Италије; и треће — убиство, „смрт“ краља Бориса.

Падом Мусолинија и капитулацијом Италије из редова Хитлерових помагача отпало је 50 дивизија, од којих су 30 државе пбд окупацијом Балкан. Убиство краља Бориса извршили су хитлеровци, који су његовим тровањем хтели да у Бугарској поставе још верније псе Хитлеру и веће крвопије свога народа. По наредбама Хитлера и његовог намесника у Бугарској, човекоубице Бекерлеа², противнародна бугарска влада је довела народ до просјачког штапа и гладног животарења. Међутим, нису се зауставили само на томе, него кују још страшнију катастрофу народу. Желе да бугарска армија и народ замене италијанску армију која је капитулирала и италијански народ у окупацији суседних балканских народа и у рату против братског совјетског народа, а све за рачун убице народа — Хитлера.

Македонци, ето зашто добијате свакодневно Лозиве за мобилизацију у Бугарској армији, армији која брани интересе ваших пљачкаша и кождера. Не идите на кланицу као топовско месо за рачун Хитлера! Не подржавајте Хитлера, који вас сматра сметлиггем којим треба ђубрити немачка поља! Ваше место није у редовима армије Хитлерових помагача, него у вашој Македонској народно-ослободилачкој војсци, која је гаранција слободе нашет народа.

¹ Докуменат. умножен на шапнрографу, налази се у архиви Исторског одељења ЦК КПМ.

² Немачки амбасадор у Софији

Са чврстом вером у победу ступајте смело у редове ваше Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда! Задајмо последњи ударац фашистичкој звери, којој су избројани дани!

МАКЕДОНСКЕ МАЈКЕ, ЖЕНЕ, СЕСТРЕ И КЋЕРИ ИЗ ТИКВЕША, ЋЕВЋЕЛИСКОГ СРЕЗА И ДРУГИХ МЕСТА.

Не дајте да се ваши синови, мајке, браћа и очеви ухвате у крваво коло за рачун Хитлера и понемчених бугарских слугу! Излазите смело на улице и пред власт са протестима и демонстрацијама против одласка ваших милих и драгих хранитеља у војску пљачкаша и крвопија народа!

Шаљите их у Македонску народно-ослободилачку војску и партизанске одреде, јер ће се само тамо борити за вашу слободу и слободу ваше деце!

МАКЕДОНСКА ОМЛАДИНО! Ти, која си увек била најдоследнији борац за народну слободу, без колебања и страха настави започету борбу. Не иди у Бугарску армију, него у своју народну војску.

МАКЕДОНСКИ ВОЈНИЦИ, ПОДОФИЦИРИ И ОФИЦИРИ! Ви, који се налазите у редовима бугарске поробљивачке армије, бежите масовно и прелазите на страну народно-ослободилачких војски југословенских, грчких и албанских патриота и Македонске народно-ослободилачке војске.

НЕ ОДАЗИВАЈТЕ СЕ МОБИЛИЗАЦИЈИ !

СТУПАЈТЕ МАСОВНО И СМЕЛО У МАКЕДОНСКУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКУ ВОЈСКУ!

ДА ЖИВИ МАКЕДОНСКА НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКА ВОЈСКА!

ДА ЖИВИ СЛАВНА ЦРВЕНА АРМИЈА И АРМИЈЕ САВЕЗНИКА!

ДА ЖИВИ БОРБА СВИХ ПОРОБЉЕНИХ НАРОДА ПРОТИВ КРВАВОГ ФАШИЗМА!

Септембра 1943 год.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ОБЛАСНИ КОМИТЕТ
КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ МАКЕДОНИЈЕ*

³ Трећн обласни комитет, формиран почетком марта 1943 год. за срезове: велецки, кавадарски, неготински и ђевђелиски.

ПРОГЛАС КОМИТЕТА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ ФРОНТА
ТА МАКЕДОНИЈЕ ОД СЕПТЕМБРА 1943 ГОДИНЕ¹

МАКЕДОНСКИ НАРОДЕ!

РАДНИЦИ, СЕЉАЦИ, ГРАЂАНИ И ОМЛАДИНО!

Снажним ударцима победоносне Црвене армије, победама које су извојевале савезничке војске Енглеске и Америке, жилавом, али херојском борбом поробљених народа Балкана, Италија је, као војна сила, избачена из рата. Италија је безусловно положила оружје. Осовина је преломљена. Хитлерова Немачка је остала сама са још малим реповима, који могу увек да јој откажу. Црвена армија свакодневно туче немачке хорде и победоносно корача на Запад. Совјетска отаџбина ослобађа се крваве Хитлерове чизме. Совјетски топови са Кремља из дана у дан објављују славне победе Црвене армије. СЕИ слободољубиви народи одушевљавају се победама Црвене армије и стичу убеђење да је победа над фашистичком Немачком сигурна. Англо-америчке војске, потстакнуте овим победама, постигле су успехе и у Африци и на Сицилији и сада одушевлено ступају на европску обалу, да би тукле и гониле Хитлерове хорде. Поробљени народи Европе, надахнути победама славне Црвене армије, све више јачају оружану борбу против Хитлерове Немачке и њених измеђара. Италијански народ, охрабрен тим победама, скинуо је Мусолинија и његов фашизам с леђа народа. Није далеко дан када ће и Хитлерова Немачка, прикљештена са истока, **запада** и југа, бити присиљена да безусловно положи оружје.

Македонски народни борци, нови илинденци — партизани — надахнути идејама македонских револуционара Гоце Делчева², Даме Груева³, Питу Гулиа⁴, Николе Карева⁵, пуни мржње

¹ Документат. умножен на шапирографу, налази се у архиву Историјског одељења ЦК КПМ.

² Легендарни борац и организатор националноослободилачког покрета за ослобођење македонског народа испод турског ропства. Рођен 29 јануара 1871 год. у Кукушу, у Јеџејској Македонији, а погинуо 4 маја 1903 год. код с. Баница. Серески срез, у борби с турском војском.

³ Један од оснивача организације ВМРО (Унутрашња македонска револуционарна организација) и учесник у Илинденском устанку. Рођен 1871 год. у с. Смилево. Битољски срез, а погинуо 10 децембра 1906 год. на врху Петлец.

⁴ Легендарни војвода крушевских устанка V Илинденском устанку. Рођен 1865 год., а погинуо августа 1903 год. на Мачкином Камену, Крушевски срез, бранећи ослобођено Крушево.

⁵ Претседник Крушевске Републике; по убеђењу социјалиста. Ро-

према фашистичким насилницима због пљачке и зверстава које они чине над македонским народом, смело су отишли у македонске шуме и планине. Две године македонски партизани воде неравну борбу са поробљивачима македонског народа за истеривање окупатора и извојевање националне слободе и равноправности, раме уз раме са народима Југославије, бугарским народом и осталим братским балканским народима. Тешке су жртве које даје македонски народ, али су славни подвизи нових илинденца. Оружана борба против фашистичких крвника добила је општенародни карактер; редове народно-ослободилачких партизана попуњавају синови најширих народних маса. Данас се од малих чета и одреда ствара војска, одлучујућа снага за извојевање слободе и задобијање права на самоопредељење и равноправност.

МАКЕДОНЦИ И МАКЕДОНКЕ!

Сведоци смо гигантске борбе и судбоносних дана. Руше се темељи фашистичких тирана. Главни савезник Немачке, оружана снага на Балкану — Италија — разоружана је. Хитлерова ратна машина ломи се под ударцима Црвене армије на Источном фронту. У земљама Југославије, Западне Македоније, Грчке и Албаније букти народно-ослободилачки рат. У Бугарској буре барута само што није упаљено. Избија дванаести час. Никада победа није била сигурнија и ближи дан слободе него што је то данас. Услови да себи извојујеш националну слободу и право на самоопредељење, вечити твој идеал, у твојим су рукама. „Слобода македонског народа је дело самог народа, ко друкчије мисли лаже и себе самог, лаже и друге“. Тако нас учи највећи твој син Гоце Делчев. Слобода се добија борбом.

МАКЕДОНЦИ И МАКЕДОНКЕ!

Учврстимо редове Народно-ослободилачког фронта, створимо јединство, одбацимо стару душманску цепачку пропаганду деобе македонског народа на србомане, бутарофиле, гркомане, јер је том пропагандом нашим поробљивачима досада успевало да разједине македонски народ и да га лакше угњетавају. Последњи је час да се прозре та намера. Јединство и слога свих Македонаца,

ђен 1877 године у Крушеву, а погинуо 27 априла 1905 год. код с. Рајчанн, Кратовски срез. у борби против турске војске.

бта разлике на политичку припадност, класну припадност, вероисповест и узраст, треба да буде једина жеља читавог народа.

Бугарски фашистички измећари, македонски народе, огулили су те до голе коже. Хиљаде твојих синова су у заточењу, на ропском раду у Немачкој, гладни и свакодневно изложени смрти. Хитлерове хорде и њихови фашистички измећари из Бугарске су главни кривци за ропство, глад, пљачку и зверства. Уништењем и истеривањем фашистичких окупатора из македонске земље синуће нам слобода. Западна Македонија, где су се македонски патриоти сви као један дигли на оружану народно-ослободилачку борбу, данас је очистила окупатора и гради народну демократску власт преко народно-ослободилачких комитета. Твоја је снага, македонски народе, у твome јединству, у твојој оружаној сили, у Народно-ослободилачкој војсци.

Фашистичка пропаганда и изроди Чкатров, Ђуџелов, Китинчев, Светијев® и друти, да би те држали у својим клештима, да би те омели да развијеш снаге, да им се не би наплатио за пљачку, терор и зверства која чине и да би их заборавио, плаше те да ће се наводно вратити великосрпски тирани и стара Југославија. Ти бесрамници не знају да ти знаш да је то немогуће. Данас, када се ломе кости њиховим господарима, када и деца виде њихову пркшаст, њих хвата бесан страх, и зато трубе о великосрпској опасности. Ко су ти изроди? То су исти они који су те лагали и нагозарали да Хитлер носи слободу. То су исти они који су метанисали пред крвавим царем Борисом и хвалпили бугарску фашистичку власт, који су организовали светковине, а потајно помагали фашистичке окупаторе да убијају твоје најбоље синове. То су они који су те ево већ две године умиривали да није време за борбу. Македонски патриоти, презрите те гадове, те изроде! За њих нема места међу поштеним. Све те изроде пред народни суд!

МАКЕДОНСКИ НАРОДЕ!

Данас највећа опасност за тебе јесу фашистички окупатори и њихови измећари. Наша их песница туче по глави и они су ошамућени; само су потребни још јачи ударци да бисмо их доукли. У овој народно-ослободилачкој оружаној борби, ти ћеш, македонски народе, створити своје јединство, своју народну оружану снагу — Народно-ослободилачку војску и своју националну слободу, једино борбџи се против данашњих **ФАШИСТИЧКИХ**

⁶ Издајници македонског народа у служби Ванча Мнхајлова. После рата осуђени као ратни злочинци.

УГЊЕТАЧА. Постоји ли снага која може да те разједини и покори? Не. Не може се изгубити слооода извојевана крвљу и жртвама. У овој данашњој крвавој борби против фашистичких пљачкаша, ти, македонски народе, добијаш право на националну слободу и равноправност, добијаш савезнике и гаранцију за своју слободу. Великосрпски хегемонисти, четници Драже Михаиловића и избегличка издајничка југословенска влада у Лондону за тебе су опасност само у том случају ако се ти данас не бориш против фашистичких окупатора.

Твоја славна прошлост нас учи да су те онда, када ниси био јединствен, организован и наоружан, угњетавали поробљивачи. И сада то исто може бити. Четници великосрпских газда оштре каме и спремају се да се попну на твоја леђа, као и на леђа осталих народа Југославије. Да ли ћеш ти, македонски народе, дозволити то? Не. Који је пут и начин да не паднеш под великосрпску тиранију? Једини и спасоносни пут је твоја данашња народно-ослободилачка борба против фашистичких окупатора и њихових измећара. Ојачај ту борбу заједно са осталим народима Југославије, са бугарским народом и осталим балканским народима и истерај фашистичке окупаторе из своје земље. У тој борби искуј своје борбено јединство и слогу за сутрашњи заједнички, слободан и равноправан живот без угњетавања и ропства. У тој борби имаш за савезника Совјетски Савез и победоносну Црвену армију, највећу гаранцију твоје националне слоооде. У тој борби имаш као гаранцију Атлантску повељу, која гарантује самоопредељење и немешање у унутрашње ствари ослобођених народа. Народна-ослободилачка војска Југославијеи Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије, су твоји највернији савезници на путу извојевања твоје националне слободе и равноправности. Народи Југославије већ се више од две године храбро боре крвљу својих најбољих синова против немачких окупатора и њихових измећара, за њихово уништење и протеривање из Југославије, за националну слободу и равноправност свих народа Југославије, па и македонског народа. Те драгоцене жртве, које су народи дали у овој светој борби, и снага коју има Народна-ослободилачка војска на челу са врховним командантом Т И Т О М залога су и гаранција да ће се очувати извојевана. слобода и равноправни живот свих народа у слободној Југославији. Ову славну борбу не воде народи да би сутра завладали разни издајници, генерали и министри, који су издали народ и боре се против њега, него да саи народ одлучује" о својој судбини. Данашња борба народа Југославије против окупатора и њихових измећара: Недића, ПавелИћа, Драже Ми- хаилозића и против избегличке издајш-гч&е југословенске владе у Лондону гарантује нам да и у Ма&'6Дони]"и не могу да завла-

дају великосрпски тирани. Ти, македонски народе, ето имаш своје савезнике. Сад од тебе зависи колико ћеш и сам допринети у тој борби.

Твоја ојачана борба, оружани устанак против фашистичких окупатора, данас је највећа гаранција да сутра неће завладати стари поробљивачи.

МАКЕДОНЦИ И МАКЕДОНКЕ I

РАДНИЦИ СЕЉАЦИ, ГРАЂАНИ И ОМЛАДИНО!

Учврстите редове Народно-ослободилачког фронта, стварајте народно-ослободилачке комитете по селима и градовима, данас као органе борбе, а сутра као органе народне демократске власти. Ступајте смело у Народно-ослободилачку војску, једину снагу којом ћемо извојевати слободу и осигурати равноправан, слободан и бољи живот.

СЕЉАЦИ,

Не дајте ни зрна жита, ни грама масти окупаторима. Ваше жито нека буде за вашу децу. Гоните пљачкашке комисије. Организовано и сложено пружите отпор. Оружајте се и смело ступајте у македонску Народно-ослободилачку војску.

РАДНИЦИ,

Немојте трпети ропски рад за окупатора. Саботирајте сваки рад. Радници на транспорту, железничари, поштари, шофери и друти, реметите транспорт и онеспособљавајте га. Нека се за немачке окупаторе и бугарске фашистичке измећаре не покрене ниједан воз, ниједан аутомобил. Ступајте у редове Народно-ослободилачке војске и стварајте нове чете и одреде.

ГРАЂАНИ,

Не дозвољавајте да вас пљачкају окупатори. Борите се против пљачкашког система снабдевања на купоне, захтевајте више хлеба, меса, масти, ђона, штофа и другог ради побољшања живота. Ојачајте борбу против немачких и бугарских окупатора. Помажите народно-ослободилачку борбу и ступајте у Народно-ослободилачку војску Македоније.

ОБРАЗОВАНИ МАКЕДОНЦИ — ЧИНОВНИЦИ,

Организовано се супротстављајте **и не** служите у **окупатор-**ском чиновничком апарату. Будите на страни народа против пљачке, терора и злочина **које чине** фашистички чиновници. **Саботирајте рад.** Телеграфски, телефонски и саобраћајни чиновници, онеспособљавајте саобраћајне линије и **ометајте саобра-**ћај окупатору. Чиновници, **ваша** је света дужност, дужност **на-**родне интелигенције, да узмете више учешћа у оружаном народно-ослободилачкој борби свога народа. Сву своју способност и знање уложите у Народно-ослободилачки фронт и стварајте органе за борбу — **народно-ослободилачке комитете.** Истерајте из своје средине и презрите македонске изроде, верне слуге Хитлера и бугарских измећара. Са гордошћу и смелошћу ступајте у македонску Народно-ослободилачку војску и партизанске одреде.

МАКЕДОНСКА ОМЛАДИНО, радничка, сељачка омладино и ученици,

Збијте своје редове и још више се борите против угњетача свога народа и гробара вашег младог живота. Ваши вршњаци омладинци — партизани — боре се храбро у народној војсци. Ступајте и отсада као и досада у редове македонске Народно-ослободилачке војске.

МАКЕДОНЦИ. СТАРИ И МЛАДИ — ПАТРИОТИ.

Не дозволите да вас Хитлер преко бугарске окупаторске власти и македонских издајника мобилише у бугарску војску. Та рањена звер хоће македонском крвљу и месом да надокнади изгубљене италијанске трупе на Балкану. Крвавом Хитлеру и бугарским фашистима није досга што су вас до коже опљачкали, што су попалили села и опустошили читаву Македонију, што су вешали и стрељали стотине храбрих Македонаца и Македонки, што су напунили затворе и логоре хиљадама патриота, — они данас хоће и нас да, одведу на кланицу, у сигурну смрт. За кога и зашто да гинемо? Зар да спасавамо крвника Хитлера од сигурне пропасти? Не, македонски народе. Данас зора слободе свиће. Све снаге против немачких тирана и бугарских **фа-**шиста, да их уништимо, **и сад или никад извојујемо националну слободу и равноправност.**

Ниједан Македонац нека не ступи у бугарску жандарску војску, јер га тамо очекује сигурна смрт.

Македонци војници, подофицири и официри⁷, окрените орџ-жје против немачких окупатора и бугарских фашистичких измећара. не идите ван Македоније и прелазите на страну народне војске. То је једини.ваш пут и ваша света национална част и дужност.

Живсла народно-ослободилачка Сорба македонског народа!

Живео јединствени Народно-ослободилачки фронт Македоније!

Живсла Народно-ослободилачка војска и партизански одреди — снага и гаранција националне слободе и равноправности македонског народа!

Напоље немачки и бугарски окупатори из Македоније!

Живела поедоносна Црвена армија!

Живела Народно-ослободилачка војска и партизански одрси Југославије на челу са врховгоЈм командантом Т и т о м !

Живеле савезничке војске Енглеске и Америке!

Живеле партизанске дружине бугарског народа, Албпнска и Грчка народно-ослободилачка војска!

Живело борбено јединство и братство македонског народа са свима балканским народима!

Напред у борбу — напред у победу!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Септембра 1943 год.

АКЦИОНИ КОМИТЕТ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧ"ОГ ФРОНТА
МАКЕДОНИЈЕ

⁷ Односи се на Македонце који су мобилисани у бугарску фашистичку војску.

⁸ На свом састанку 2- августа 1943 год. код с. Отешева на Пресланском Језеру, ЦК КПМ, поред одлуке о стварању већих војних јединица — батаљонз и бригада, донео је одлук и о стварању виших органа народне власти и Фронта. Народни херој Кузман Јосифовски, члан ЦК КПМ, добивши овај задатак, одмах после састанка, отишао је у Скопје, где је септембра 1943 год. формирао акциони комитет Народноослободилачког фронта за Македонију.

ПРОГЛАС АКЦИОНОГ КОМИТЕТА НАРОДНООСЛОБОДИ-
ЛАЧКОГ ФРОНТА МАКЕДОНИЈЕ ЗА СКОПЈЕ ОД СЕПТЕМ-
БРА 1943 ГОДИНЕ'

НАПОЉЕ ИЗ СКОПЈА СА НЕМАЧКИМ РАЗБОЈНИЦИМА!

СКОПЈАНИ И СКОПЈАНКЕ, N "
РАДНИЦИ, ГРАЂАНИ, ИНТЕЛИГЕНЦИЈО И ОМЛАДИНО!

V" II

Крвави немачки окупатор преплавио је наше лепо Скопје својим дивљим хордама, које су нам донеле глад, беду, настрадање на част и смрт. Немачки грабљивци преко бугарских слугу и наших изрода одузели су нам све. Жито, које је било одређено за веће следозање од 1—15 августа, одузели су од наших уста". Немачки агенти су узели од сточара на хиљаде овогодишње јагњади по најнижим ценама, те смо ми остали без меса. Пуна складишта са најбољом овчијом свежеом машћу се празне и одлазе у немачка складишта, док ми немамо ни пола киле у три месеца. Пиљарнице су остале без поврћа у време када је овога било увек у изобиљу и по ниским ценама, а оно мало што постоји — труло је и пуно црви (лубенице, диње, патлиџан, грожђе и др.). Пред нашим очима Немци једу саламу, суво месо, путер, јаја, по пола литре млека пију одједном, а наша деца, болесници и старци немају ни чашу млека недељом. Па ипак им је све то мало и започели су отворено да отимају кокошке, краве и другу стоку од сељака.

СКОПЈАНИ И СКОПЈАНКЕ — МАКЕДОНСКИ ПАТРИОТИ!

Побеснели немачки пси напали су на нашу скупочену и вековима гајену и чувану част наших жена, мајки и сестара. Пре две недеље један Немац је убио једну жену на улици, јер није хтела да пође с њим, а немачке слуге у Скопљу лансирају вести да је ова хтела да га покраде. У старој чаршији пре неколико дана два Немца су напала једну жену, која би била обепгчашћена да је нису спасла тројица грађана које је позвала¹ у помоћ. Једне друге вечери, опет у том крају, око 9½ сати,

¹ Оригинал, умножен на шапирографу, налази се у архиву Историског одељења ЦК КПМ. На документу нема датума а писан је у другој половини септембра 1943 године.

² Било је наговештено да ће се привремено повећати становништву следовање хлеба.

биле су нападнуте две девојке, које су једва успеле да побегну босе, са ципелама у рукама. Једне друге вечери три Немца су покушала да нападну једног чиновника Македонца, који је ишао са својом женом, али, пошто су се са друге стране појавили неки други грађани, није им успело то нечовечно дело. Немачки гадови су на улици отргли мајку од детета, силом је убацили у камион, а сутрадан је жена нађена изван града, обешчашћена, грозно унакажена, у полумртвом стању. У скопском срезу **немачки** лешинари одвели **су** везане две девојке, младе као роса. Девотке су биле обешчашћене и у највећим мукама су издахнуле. **Њихов претучени** отац је полудео.

То је само неколико напада на част и животе ваших жена, сестара и мајки. А има их стотинама и свакодневно.

Крволочном окупатору Скопље је постало поље за задовољавање његових животињских прохтева.

СКОПЉАНИ И СКОПЉАНКЕ,

Ваши животи су у опасности. Свакога часа Скопље може **бити** бомбардовано. Немачки разбојници утурали су се у нашем граду у најбоље куће. Скопље је постало центар немачких хорди, **те** ће као такво бити бомбардовано и уништено. Није далеко дгн када ће наше лепо Скопље добити изглед Хамбурга, Рима. Берлина, Кила, Милана и других немачких и италијанских градова. Још су свежи гробови знаних и незнаних погинулих жена, деце и старца од бомбардовања 1941 године.

МАКЕЛОНЦИ, ТУРЦИ. АРНАУТИ И ВЛАСИ,

Да бисмо спасли и животе и част, и спречили пустошења од бомбардовања, да бисмо се спасли пљачке треба да истерамо из Скопља кривце за све то — немачке разбојнике.

Немачким гадовима Скопље треба да постане од места за одмор — ватра испод ногу и гробница.

РАДНИЦИ, не радите ништа за Немце. Саботирајте сваки рад, уништавајте технику која користи окупаторима! Истребљујте немачке псе.

Грађани, немојте продавати ништа Немцима. Не допуштајте да вас пљачкају. Ни чашу воде немачким пљачкашима! Терајте их из својих домова као псе на улицу, јер вам они уништавају куће, обешчашћују жене, мајке, сестре и девојке.

ЖЕНЕ ПАТРИОТКИЊЕ, дигните високо ваша чела и презрите насртљивце на вашу част и животе, немачке скотове! За

Македонку треба да буде највећи срам чак и да погледа немачког скота — официра, војника или гестаповца, а камоли да му чини услуге, шета с њим или му буде предмет за уживање. Угледајте се на совјетске жене и југословенске патриоткиње, Францускиње и Албанке, које са мржњом и гневом уништавају немачке бепгчаснике. Ваш пут је пут отпора, борбе, да очувате своју част и да се осветите хитлеровским насилницима!

ИНТЕЛИГЕНЦИЈО И ОМЛАДИНО, не дозвољавајте да се смрдљиво лице крвавих Хитлерових хорди, носилаца мрака, глади и смрти, размеће даље у скспским школама, културним и другим огштедруштвеким и народним домовима! Сву своју способност и знање уложите у Народно-ослободилачку борбу! Освешћујте и организујте родољубе и родољупке за борбу против угњетача, за њихово истеривање из Скопља. Уништавајте саобраћајна средства окупатора! Истребљујте фашистичке разбојнике! То је ваша част и дужност према свом народу.

МАКЕДОНЦИ И МАКЕДОНКЕ,

Славна Црвена армија свакодневно туче немачке хорде. Поброљени народи подривају позадину Хитлерове Немачке. Савезници су се искрцали у Италији, која је већ избачена из ратног кола.

Хитлерова Немачка је осуђена на пропаст. Победа над фашистима је сигурна и блиска.

Учврстите редове и организовг«ни у Народно-ослободилачком фронту Македоније пружајте отпор немачким разбојницима.

Протестујте против пљачке и бешчашћа немачких крвопија. Наоружавајте се и оружјем гоните Немце из својих домова. Организујте народно-ослободилачке комитете за борбу против немачких окупатора, бугарских слугу и македонских изрода!

Ступајте смело у редове храбрих партизанских одреда!

Напоље са пљачкашима наших производа!

Смрт насртљивцима на нашу част и животе!

Напоље из Скопља с Немцима — кривцима и сејачима смрти и пустошн!

Браните и помажите нападнуте Македонце и Македонке!

Да живи патриотска солидарност!

Да живи Народно-ослободилачки фронт Македоније!

Да аотве македонски партизани — заштитници и осветници
народа!

Напред у борбу! Напред у победу!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Септембра 1943 г.

Скопље

МЕСНИ АКЦИОНИ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКИ КОМИТЕТ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ФРОНТА
МАКЕДОНИЈЕ

БР. 33

ПИСМО ПОЈШТИЧКОГ КОМЕСАРА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ
ЗОНЕ ОД СЕПТЕМБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ДРУГЕ ОПЕРА-
ТИВНЕ ЗОНЕ О СИТУАЦИЈИ НА ТЕРИТОРИЈИ ОДРЕДА
„СЈАВЕЈ“ И ЊЕГОВОМ ЕРОЈНОМ СТАЉУ¹

Драги другови,

Синоћ је стигао из Струге нехи човек, па каже: у Струзи
се врше извесне припреме за напад на партизанае V Дебарцима.
Појавио се као организатор неки Риза Дрини², који има уговор
са Немцима, од којих је тражио плату за сваког појединца.

Јутрос смо добили писмо од нашег друга из позадине, Боча³,
који је јуче стигао у Климентини, те јавља да су се синоћ, у
први сумрак, сви Немци иселили из села Требеништа и Мешеи-
шта. Један друг, који је сада дошао из Мешеишта, каже: Немци
су преко тумача саопштили да одлазе у помоћ за Елбасан, преко
Ћафа Сана, где има алб. партизана и где се воде борбе.

, . У селу Вевчани јуче се појавио Тефик⁴ (онај с којим смо
наводно имали споразум) и организује групе.

¹ Документ, у рукопису; налази се у архиви Историског одељења
ЦК КПМ. На њему нема датума а писан је крајем септембра 1943 године.

² Барјактар Риза Дрини

³ Боче Ламбевски

⁴ Барјактар, локални племенски поглавица

У одреду „Славеј” је следеће бројно стање:	76
Кичевљана, који су јуче дошли	6
	82
Група која се налази близу Ехловца ⁵	29
	111
Наоружање:	53 ггушке
Група у Ехловцу	29
Укупно пушака	82

Ухапшена су два лица која су стално ишла из села у село, продавала со, сапун и др., пре неколико дана су била у Струзи да купе неке ствари. Сада је код њих нађена со, сапун и кошуље, али без дозволе. То су Цигани, а један од њих је онај што је издао другарицу Кату® из батаљ. М. А. приликом борбе у селу Белчишту. ...

Јутрос смо овде отпочели мобилизацију за нови батаљон⁷.

С. Ф. — С. Н.

Са др. поз.
Платник⁸

⁵ На тај сектор бма је послата група бораца одреда „Славеј” ради обезбеђења становништва од пљачкашких банди — качака који су у то време били узели маха (види док. бр- 46).

⁶ Адела Фараџи, партизанка из батаљона „Мирче Ацев”.

⁷ По наређењу Главног штаба, партизански одред „Славеј” требало је да прерасте у батаљон, те је у том смислу вршено на том терену прикупљање људства на бази добровољности.

⁸ Кирил Крстевски, политички комесар Друге оперативне зоне.

ПИСМО СВЕТОЗАРА ВУКМАНОВИЋА-ТЕМПА ОД 1 ОКТО-
БРА 1943 ГОД. ХАЦИ ЉЕШУ О ПОТРЕБИ НОРМАЛИЗО-
ВАЊА СТАЊА У ДЕБРУ¹

ДРУГУ ХАЦИ ЉЕШУ

П о л о ж а ј

Драги друже,

У разговору који сам водио са вашим делегатом другом Ћазим Приштином² ја сам изнео конкретно целу политичку ситуацију на територији под бившом италијанском окупацијом и с њом у вези указао на задаће које нам претстоје. У разговору са њим ја сам му обећао да ћу доћи у Дебар да заједнички са вама про- дискутујемо целу ситуацију и донесемо потребне закључке у вези са новонасталом ситуацијом. Сада вам јављам да не могу доћи у Дебар због врло важних послова који су се појавили. Али да не би губили време, ја вам шаљем двојицу другова који су родом из Дебра да појачају рад тамошњих другова. Истовре- мено шаљем друга Стева³ са детаљним упутствима како да се постави рад у Дебру.

Ипак ћу вам укратко изнети моје гледиште на ситуацију на овој територији и с њом у вези на мере које ми морамо пре- дузети. Услед ненормалне ситуације у Дебру, и у Кичеву се, такође, сваким даном погоршава ситуација. Великоалбански еле- менти, охрабрени том ситуацијом у Дебру⁴, почињу дизати главе. Чињеница да у Дебру постоји партизанска власт а да ипак ма- кедонски народ не ужива никаква права, охрабрује великоал- банске елементе у Кичеву да и они поставе такву власт у Ки- чеву. Из Дебра стално струји великоалбанска реакција у Кичево и сваким даном све се више појачавају провокације великоал- банских елемената. Без нормализовања стања у Дебру, врло је тешко нор- мализовати стање у Кичеву. С друге стране, појављује се опште бежање македонског елемента у Бутарску, услед све веће несигурности од великоалбанских елемената и качачких банди. То македонско становништво одлази у Македонију под бутарском окупацијом и тамо распирује шовинистичку мржњу против целог албанског народа. Масовне демонстрације македон-

¹ Копија документа, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Редакција није установила на кога се односи.

³ Крсте Црвенковски

⁴ О овоме види док. бр. 15 и 16.

ског народа у Скопљу и у Софији под паролом „Идемо на Дебар“ су доказ да је бугарским фашистима успело да заоштри шовинистичку мржњу против целог албанског народа, па чак и против партизана. У таквој ситуацији потребно је изнад свега да имамо заједнички став и заједничку линију да бисмо показали да су партизани једини заштитници македонског и албанског народа и борци за пуну равноправност двају народа. Само тим путем, путем заједничког иступања македонских и албанских партизана, моћи ћемо се успешно борити против претеће великоалбанске реакције. Само тим путем моћи ћемо остварити пуно јединство и братство двају народа на бази пуне националне равноправности. Само тим путем моћи ћемо парализати рад великобугарских фашиста у Македонији под бугарском окупацијом и онемогућити их да и даље развијају шовинистичку мржњу против албанског народа.

Зато је нужно да напрегнемо све своје снаге да се ситуација у Дебру нормализује и да се власт организује на принципима пуне националне равноправности. Но да би та наша нова власт могла имати стварну војничку снагу са којом би могла постати стварна власт, потребно је да се одмах приђе организовању новог Дебарског батаљона⁴. Тај нови Дебарски батаљон треба да буде састављен од људства македонског и шиптарског које ће бити потпуно на нашој линији и које ће се борити за Комунистичку партију. Таквог људства има, а нарочито међу омладином у самом Дебру и у целом Дебарском срезу. Што се тиче оружја којим би тај батаљон био наоружан, требало би га узети од Енглеза. Мени је енглески капетан обећао да ће ми одвојити оружја и послати за Кичево. Ја предлажем да се то оружје уступи том новоформираном батаљону и тако се тај батаљон наоружа. Потребно би било да се тај нови батаљон попуни са старим партизанима из одреда Хаци Љеша који су са територије бивше Југославије. За команданта тога новог батаљона шаљемо друга Николу Макеларског а за политичког комесара друга Љутви-а Руса. Остали командни кадар одредиће они. Тај батаљон био би састављен у првом реду од македонске и шиптарске омладине. Он би вршио гарвдгзонску службу у Дебру и претстављао би војничку силу на коју би се ослањала народно-ослободилачка власт у Дебру. Тај батаљон носио би македонску и шиптарску заставу, што би означавало пуну националну равноправност.

Потребно је, даље, приступити организовању национално-ослободилачког комитета, који би чврсто заузео нашу линију, а нарочито по питању братства између македонског и шиптарског народа. Потребно је, даље, организовати Национално-осло-

⁴ Дебарски батаљон формиран је 5 октобра 1943 године.

бодилачки комитет за Срез дебарски, да би се касније гргиступило организовању једног Над. ослободилачког комитета за целу територију под бившом италијанском окупацијом.

Све ове мере заиста се морају извршити, јер само тим путем ми ћемо моћи успешно да се боримо против великоалбанске реакције. Ваш одред требао би остати у Дебру и пружити пуну помоћ за спровођење у праксу ових мера.

При спровођењу ових мера у живот потребно је изнад свега спровести живи агитационо-пропагандни рад, нарочито међу албанским народом. да би се неутралисала великоалбанска реакција. При томе добро би било ако би се могао одвојити неки [од] барјактара за нашу линију. Имати у виду да је потребно што хитније да се изврши диференцирање међу том албанском реакцијом.

Друг Стево усмено ће вам изложити у појединостима целу ситуацију и мере које треба предузети. Он ће остати тамо свега два до три дана да би могао спровести у живот ове мере и да би помагао друговима Макеларском и Русу.

Одмах кад имаднем слободног времена доћи ћу у Дебар да заједнички продискутујемо целу ситуацију.

С другарским поздравом,

С.МРТ ФАШИЗ.МУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

, 1 октобра 1943 г.
Положај

БР. 35

ИЗВЕШТАЈ КУЗМАНА ЈОСИФОВСКОГ ОД 4 ОКТОБРА 1943 ГОД. ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КПМ О СИТУАЦИЈИ НА ТЕРИТОРИЈИ МАКЕДОНИЈЕ ПОД БУГАРСКОМ ОКУПАЦИЈОМ¹

4-X-1943 г.

Драги другови,

Приложено писмо² од 2 ов. м. нисам успео да пошаљем, јер су ми људи одустали. Сада сам сазнао да се из Пр.³ могло поћи; постојала је група која је била спремна да се пребаци. Није ми познато да ли је стигла патрола. Ја користим и ту могућност и

¹ Дскуменат, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Редакција није успела да пронађе писмо.

³ Прилепа

ето, пишем вам. Потребно је да јавите да ли сте добили моја претходна писма, те да знам да ли вам је позната ситуација овде. А ВИ пак пишете опширно о стању тамо, што ми је неопходно потребно за сам рад. Да бих вас могао редовно да информишем о стварима овде, као и да исто од вас примам, треба да обезбедимо везу. Као што видите, ја са неколико страна продирем; не знам шта је приспело, а шта није. Писмо⁴, послато преко О.⁸, верујем да сте примили. Али писмо од 30 пр. мес. не знам да ли ћете добити и када. Неке ствари из њега укратко ћу поновити, о којима треба да сте обавештени, а на неке треба да ми одговорите.

1) Другове Ибр.⁸ и Љил.⁷ сам опширно обавестио о свим стварима код вас и овде, — и то пре 3 недеље. Немам одговора од њих и ништа не знам пгга се тамо дешава. Сазнао сам да је у граду било хапшења⁸. Изгледа да ће се веза прекинути. Иначе сам тамо послао четири партизана.

2) Доста⁹ са одредом¹⁰ и Косм.¹¹ пошла је у правцу Тет.[ова] да би се повезала са I О. 3. и евентуално с вама, и да створи канал. Исто им је дат задатак да траже једну десетину, макар Шиптара, из I О. 3. за терен Кара Даг. Пошто изврше задатке, да пођу на Кара Даг, где ће се сresti са Кум.¹² одредом и Врањ.¹³ за заједничке акције.

3) Из Срб.¹⁴ нисам одавно добио одговор; Васа¹⁵ је на путу. Не знам да ли су добили оружја. Иначе су активни. Близу Кум.¹⁶—Бујановац дигли су у ваздух један немачки воз. И наши" се често сукобљавају са дражиновцима, који су наоружани савезн. аутоматским оружјем.

⁴ Редакција не располаже овим писмом.

⁵ Охрид

⁶ Ибрин — Цветко Узуновски, политички комесар Главног штаба НОВ и ПО Македоније

⁷ Љилџак — Борко Темелковски, члан Централног комитета КП Македоније. У ово време, Ибрин и Љилџак се налазе на територији Треће оперативне зоне.

⁸ Односи се на хапшења која је у партиској организацији Кавадара извршила бугарска полиција.

⁹ Вера Ацева

¹⁰ Шарски партизански одред

¹¹ Косметовцима. Шарски партизански одред — без две десетине — пошао је у правцу ослобођене територије (види док. бр 26).

¹² Кумановски партизански одред

¹³ Врањски партизански одред — Други јужноморавски партизански одред. У документима се често спомиње као Јужноморавски одред.

¹⁴ Србије

¹⁵ Василије Смајевић

¹⁶ Куманово

¹⁷ Кумановски и Други јужноморавски партизански одред

5) Друг Ч.¹⁸ је требао да пође преко О. Не знам да ли је стагао код вас. Он је обавештен да је примљен за чл. Г. Ш.¹⁹ и као такав је пошао. Одмах се сложио да пође. Много је напредовао откако га познајем. Одлучан човек, самосталан и активан. Има грађанске навике: политиканство и велики је формалист. Поигго није поседовао Титове и наше материјале, не схвата потпуно Народно-ослободилачку борбу. Са њим треба разговарати: брзо схвата. Верујем, када би био упућен, да би много користио. Иначе је веома познат, поштован и цењен у чаршији и грађанству.

6) Ако сте у могућности пошаљите курира доле преко О.[хрида]. Можемо да примимо. Ових дана одатле ћу вам послати и људе.

7) Овог момента сам сазнао да су Немци, заједно са алб. националистима, предузели офанзиву на Кичево²⁰. Колико је то тачно, не знам. Многе ствари чујемо, али не знамо шта је тачно, јер немам од вас никаквог извештаја. Раније смо чули да је Џемо²¹ заробио неку нашу чету. А сада, пак, да је Џемо ухваћен²², а његов брат рањен и донет овде. То што немамо тачних вести о ситуацији тамо, много нам смета у агитацији и пропаганди. Уколико имате могућности, шаљите што више података о ситуацији. Народ коментарише ствари да не може бити боље. Са великим симпатијама и одушевљењем примљено је ослобођење Кичева и других места.

8) Овде се очекују промене, како у Бугарској, тако и у Македонији. Са јачањем наше Н. О. војске и са све већим учешћем народа у Н. О. борби, са ослобођењем територија, а истовремено и са претстојећим догађајима у Бугарској — неминовна је капитулација Бугарске, док се Хитлер жури да се обезбеди у Македонији. Пронесе се упорно вести да ће Македонију дати верној слози Ванчу²³, у виду аутономије под Немцима. Давањем Македоније крволоку Михајлову, Хитлер жели да једним метком убије два зеца: и да заведе ред у Македонији и да поцепа

¹⁸ Ченто — Методије Андонов

" Главног штаба

" Балистичке банде, у заједници са Немцима, отпочеле су 1 октобра 1943 год. офанзиву на ослобођену територију. Кичево и неколико оближњих села поново су заузели окупатори.

¹¹ После капитулације Италије, група партизана (20 бораца) са терена Дебар — Гостивар чула је да је сем Кичева и Гостивар у рукама НОВ, и на камионима пошла за Гостивар. На путу су их сачекали балисти и разоружали — односно: узели им само оружје а борце пустили.

" Џемо је убијен тек ујесен 1945 год., изнад Тетова, од органа народне власти.

¹³ Ванчо Михајлов

и посвађа макед. народ. Јордану Чкатрову понуђено је да буде обласни директор, пгго је овај одбио. Исто и Дрангов.²⁴ Бугар. фаш. слуге желе да зауставе талас постављањем ових гестаповаца на високе положаје у Македонији. Међутим, као што видимо, они служе као резерва за уцењивање буг. вазала, а истовремено и као последњи адут да се Македонија задржи као поробљена земља. „Ванчовисти нису против НОВ, која ослобађа македонске крајеве, већ против албанских непросвећених зваради." Сазнао сам да је Ванчо штампао летке. Нисмо их добили. Рачунајте с тим да претстављају опасност. Ми ћемо, конкретно према својим снагама, напасти њихову издају. Да бисмо се могли позивати на конкретне материјале о успесима НОВ и учешћу маса, старих Илинденца и др., треба што више да нам пишете или да изађете са једним прогласом. У вас су уперене очи и масе много очекују одатле. А. Н. О. собраније²⁵, ако буде формирано, поред НО војске, синуће као сунце.

9) На крају ћу, другови, пот^зво подвући о вези. Сада постоје ове могућности за везуГ 1) патролу редовно чекамо у одређене дане; 2) патрола треба да дође код Пр.[илепа] или Кр.[ушева], те да нас они обавесте када буде стигла, а њу да задрже док не одговоримо и спремимо што имамо за слање; 3) пункт у О.Јхриду], за који мислимо да је веома сигуран и погодан и; 4) преко људи који одатле путују можете свакога да пошаљете код јавке за патроле, ако ова не иде, а ми преко добровољаца НОВ-а, што смо и учинили прошлога пута. Те су засад могућности, и ако не све, а оно неке бар морамо користити, јер ће без везе сав посао бити лук и вода. С обзиром на ситуацију код вас — офанзива, реакција, јавите куда да пишемо и шаљемо људе и борце, као и за А. Н. О. собрање. Пошаљите нове адресе и јавке из више места.

I

10) Шаљем вам новоиздате материјале. Пишите и дајте оцену.

11) За неке летке о мобилизацији и др. потребни су ми печати Г. Ш.; ако сматрате да треба, пошаљите ми^{2в}.

²⁴ Јордан Чкатров и Дрангов — пристзл.иц? Ванча Михајлова

⁸³ Односно АСНОМ — Антифашистичко собрање народног ослобођења Македоније, основано 2 августа 1944 године.

" Поједини чланови Главног штаба и ЦК КПМ били су овлашћени да, на терену где се налазе, поједине прогласе потписују у име Од И Главног штаба Македоније, са назнаком: Повереништво ЦК.КПМ или Главног штаба Македоније. „•,«••

12) Имамо нешто са Космета за др. Т.²⁷, али ето немамо могућности да га пошаљемо. Шта је са др. Т.; имате ли везу? Јесте ли добили апарат²⁸ и оружје?-⁸ Пишите опширно о свему.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Са друг. поз.
П.³⁰

БР. 36

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ДРУГЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД'5 ОК-
ТОБРА 1943 ГОД. КОМАНДАНТУ ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕ-
ДОНИЈЕ О ПОКРЕТИМА БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ¹

Драги Донче²,

Јутрос је стигао извештај³ из села Турје, у коме саогшта-
вају да је Џемо синоћ дошао у Брждане и да се данас ујутру
спрема за Јудово. По свему судећи, изгледа да је то само про-
паганда, тако бар ја мислим, пошто видим велики страх код на-
рода. Затим су неки људи, који су се јуче јавили у Бржданима,
rekli да су Џемо и Мефаил са 3.500 људи пошли за Брждани,
Јудово, Турје и Сливово, док ће пак велика група поћи новим
друмом преко Извора за Пресек. ОЕакве верзије се стално шире,
те је народ из бржданске општ.³ много уплашен и зато не шаље
новомобилисане.

Даље је било саопштено да је с овима било 50 .Немаца са
1 тенком и 2 блинд. аутомобила. Стога јави какве извештаје при-
маш ти тамо и где се и на којем месту налазе наше позиције.
Сада ево стигао је 1 Сливовац — милиција⁴, који каже да је Џемо
већ ушао у Брждане и Јудово, а наши су се повукли. Овоме чо-

¹⁷ Темпо — Светозар Вукмановић

⁵⁸ Радио-апарат

" Мисли се на оружје које су обећавали Англо-американци. Прву,
незнатну, пошиљку оружја добиле су јединице НОВ и ПО Македоније
7 октобра 1943 године.

^u Питу — Кузман Јосифовски

¹ Докуменат, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења
ЦК КПМ.

⁵ Михајло Апостолски, командант Главног штаба НОВ и ПО Маке-
доније.

* Општине

⁴ Наоружани сељаци организовани у теренске јединице које су
утврђивали службене за одбрану села од качака.

веку, пошто је из милиције, требало би веровати, али мислим да и
он није тачно обавештен. Овај милиц. човек прича да горе не по-
стоји никакав ред, никаква команда; свако бежи где стигне;
нема ни командира, нити икога да изда наредбу⁵.

Друже Дончо, имаш ли ти какав извештај о овим стварима.
Јави да знамо, уколико је нешто бар тачно, онда шта да радимо
ми. Зашто даље да чекамо сакупљање новомобилисаних. С друге
стране, треба нешто предузети, пошто народ само хладно гледа,
пита се шта да ради и каже, дајте само оружје.

Јави шта си о свему овоме сазнао.

С. Ф. — Сл- Нар.

Овде је и Мајски

5-X-1943-год.
Сливо®

Платник

П. С. У Мешеишту има 10 Немаца са 1 тешким митраљезом
и понеком пушком. Ово су рекле неки кириџије, који иду за Ки-
чево, преносећи неке Албанце из Корче у Кичево. Ми смо их
задржали у Сливо-у и не пуштамо их.

Платник

БР. 37

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА „ГРУПЕ БАТАЉОНА" ОД 5 ОК-
ТОБРА 1943 ГОД. КОМАНДАНТУ ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕ-
ДОНИЈЕ О СТАЊУ ЈЕДИНИЦА НА СЕКТОРУ ТУРИЕ—КО-
ЗИЦА¹

Драги Дончо,

Сада је стигао Томин² батаљон из Козице (између Козице
и Туриа). Они су дошли у Турие и ту једу. Разговарао сам са

⁵ На Пресеки, поред једне чете партизана, налазила се и сеоска
милиција (наоружани сељаци) која је, после јачег притиска балиста, на-
пустила положај.

• На карти: Сливово

¹ Докуменат, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у
архиви Историског одељења ЦК КПМ. Крајем септембра 1943 год., по
наређењу Главног штаба НОВ и ПО Македоније, формирана је „Група
батаљона" у чији су састав ушли батаљони: „Мирче Ацев", Други ба-
таљон („Томин батаљон") и Косовски. Задатак групе био је да продре
на територију Македоније под бугарском окупацијом (види док. бр 57).

¹ Тома Цела-Шумски. Тешко рањен 4 новембра 1943 год. у борби
против балиста код с Зајас, подлегао ранама после два дана.

њиховим штабом и рекао им задатке који стоје пред нама. Они кажу да су несигурни у Албанце и да са "Албанцима не би смели да се упуштају у борбу"³. Кажу да су се неки Албанци већ бунили. „Шта ћемо ми са Македонци? Наша је Албанија сада слободна" итд. говоре. У овој ситуацији сам решио да све Албанце пошаљем вама на Пресеку. Са њима шаљем и Македонце који су боси, да не би били сами Албанци и да би се ови Албанци и даље могли употребити. Људство овог батаљона је много уморно. Засад ће бити на позицијама више Туриа. Чују се неке пушке испред нас. Изгледа да иду Албанци⁴. Ми ћемо их овде сачекати. На Гољаку има нека милиција⁵. Она изгледа да је доста несигурна, гледајте да са те стране не дођу. Тома каже да је болестан зато и њега шаљем са групом.

С. Ф. С. Н.

5/X-1943 год. 14 ч.

Марко⁶

Шта је са групом из I бат. коју сам ноћас послао код вас?

М.

БР. 38

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА „ГРУПЕ БАТАЉОНА" ОД 5 ОКТОБРА 1943 ГОД. КОМАНДАНТУ ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕДОНИЈЕ О ПОКРЕТУ ЈЕДИНИЦА ПРАВЦЕМ БРЖДАНЕ—ДРУГОВО И ОТСТУПАЊУ ГРУПЕ БАЛИСТА У ПРАВЦУ МАЛКОВЦА¹

Драги Дончо,

1) Наши су батаљони кренули: II ка Свиништима, III ка Козици. Сутра у зору идемо на Брждане и мислимо надаље у две

³ После капитулације Италије нагло је порастао прилив бораца у јединице НОВ. Међу њима било је и Албанаца који су пре капитулације Италије били на разним дужностима у непријатељском апарату. Не схватајући Народноослободилачку борбу, они су почели да траже одлазак на албанску територију. Типичан пример био је баш овај батаљон, чији је гро људства био састављен од таквог елемента.

⁴ Балисти

⁵ У борби против балиста употребљена је и сеоска милиција.

• Јелисије Поповски

¹ Документ, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Историјског одељења ЦК КПМ.

колоне ка Другову. Са нама је Тарцан² са групом. Ја овде чекам једну групу сељака и одговор на ово писмо и крећем даље.

2) У последњем мом писму³ известио сам те да једна колона Арнаута, око 80 људи, иде од Јудова преко Гољака. Тасе је група спустила у правцу Малковца. Без иједног аутоматског оружја су и иду као башибозук. Они су измакли пре нас. На тим позицијама су били неки сељаци и група неких дезертера из I батаљона. Они су побегли од Арнаута.

Сада се на тим позицијама налазе сељаци и та група I батаљона.

Јави ми пгга је са Томом и групом Албанаца. Другови из II батаљона се много жале на ове Албанце (изузима се Илмија⁴). Они су са одвајањем Арнаута осетили велико олакшање. Арнаути су много говорили о одласку Мефаилу. Ово вам пишем ради оружја које они имају, да га не би однели, и ради вас самих који сте поред њих.

Вечерас ће доћи са гољачке косе група из I бат. (њих 17) за храну код вас.

Илмију је Тома узео на своју руку; њега нам одмах по овим куририма вратите, он је заменик пол. кома у батаљону.

Известите ме о исходу борбе код Извора⁵. Шта је са оружјем? Када би га било, у овом крају би могли сав народ да дигнемо.

С. Ф. — С. Н.

5-X-1943 год.

Марко

Сутра ме тражи и шаљи писма преко комитета у Туриу а ја ћу њему рећи где ћу бити. Углавном у правцу Брждана.

19 ч.

М.

¹ Левче Стефановски

² Односи се на док. бр. 37.

⁴ Иљми Чаушоли, помоћник политичког комесара Другог батаљона

⁵ Мефаил је 4 октобра написао писмо сељацима Душогубице и Кленовца да се 5 октобра скупе на митинг који ће он одржати. Ако се супротставе овоме биће кажњени спаљивањем села. Када је одређеног дана Мефаил пошао са око 80 балиста, у близини Извора био је нападнут од једне чете НОВ која је била на положају према томе селу. После кратке борбе Мефаил се повукао ка с. Лавчани-

ПИСМО КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕДОНИЈЕ ОД
6 ОКТОБРА 1943 ГОД. ШТАБУ ПРВЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ¹

8.10 ч.

Драги другови,

Примили смо писмо у коме нам јављате да је дошло 150 људи од Хаџи Љеша². Видели смо да преузимате Извор³, а данас видимо да се поново води борба у Кленовцу⁴.

Јавите нам тачно каква је код вас ситуација.

Марку је наређено да са Косов. бат. и Томиним* батаљоном нападне преко Брждана и избије на друм Кичево—Извор — код села Другово⁶.

Та акција ће вама много помоћи.

Ми се налазимо на месту где смо се последњи пут растали⁷. Шаљите редовно и често курире. —

С Ф. Сл. Н.

6. X. 43

Поз. Дончо⁸

¹ Документ, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Главни штаб Македоније тражио је појачање од албанских партизана на сектору Дебар — Пишкопеја да би тиме појачао снаге НОВ Македоније на сектору Прве оперативне зоне, где је офанзива балистичких банди била најјача. Не водећи о томе много рачуна, Хаџи Љеш је на брзу руку мобилисао људство и послао га нашим јединицама. Један део овог људства, националистички настројен, издао је у току борбе и напао наше јединице. Због тога не само што је исход борбе код Кленовца био отежан, него су наше јединице дале непотребне жртве,

³ О борби код Извора види док. бр. 38, примедбу 5.

* Борбе код Кленовца вођене су 6 октобра 1943 год. (види док. бр. 63).

⁵ Командант батаљона био је раније Тома Цела; отуда и назив „Томин батаљон“.

• Наређење Главног штаба Македоније да „Група батаљона“, под командом Јелисија Поповског, врши продор правцем с. Брждане — Другово много је помогло јединицама које су водиле жестоку борбу против балиста код Кленовца. Овај покрет снага принудио је балистичке банде да се повуку у правцу Кичева, јер им је претила опасност од опкољавања.

⁷ Главни штаб Македоније тада се налазио на сектору Пресека.

⁸ Михајло Апостолски

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА „ГРУПЕ БАТАЉОНА" ОД 6 ОК-
ТОБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ МАКЕДОНИЈЕ О ПРАВ-
ЦИМА ПОКРЕТА ИОДРУЧНИХ ЈЕДИНИЦА¹

КОЗИЦА 10.30

Друтови,

Наши се батаљони крећу у овом правцу: II батаљон — 61 војник, 5 п. м.² — иде правцем од Свиништа, једна чета иде према Јудову и даље према Подвису, друга чета друмом Брждани—Видрани ка Пополжанима. Са задацима: заседе, удар по непријатељу са бокова. — Мобилизација сељака. Спуштање ка Другову — на друм.

III батаљон креће: I чета: Козица—Кладник—Корбуница према друму;

II чета: Козица, путем између Кладника и Свиништа, ка Манастиру Долинци.

Овај батаљон броји 60 људи, 4 п. м. Са овим батаљоном иде и Тарцан са својом групом. Има исте задатке као и II батаљон — спуштање ка друму Кичево—Дебар.

Као трећа група су новомобилисани старци³ који се крећу позади ових двеју група и по потреби притичу у помоћ, ударају са бока. Са свим овим групама уговорене су везе — стални извештаји. Ни једна група нема сталан положај већ маневрише партизански. "Сада су наше групе кренуле у овим правцима; у вези овог кретања војске која је дуж пута Кичево—Дебар—Извор—Пресека могли би[сте] истим правцем поћи и спојити се са нама. Успешно извођење овог кретања створиће услове за напад на Кичево. Спојите се ви друмом са нама а ја се примам да са овом војском извршим напад на Кичево.

У мојим извештајима и писмима ја сам вам стављао нека питања, но ни на једно ми не одговарате. Тако тражио сам да се Илмија упуту свом батаљону⁴. Њега је- Тома на своју руку повукао. Тражио сам резултат борбе на Извору, радио-вести.

¹ Докуменат, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Пушкомитраљеза

³ После напада балиста и Немаца 1 октобра 1943 год., на ослобођену територију многи учесници у Илинденском устанку 1903 год. добровољно су ступили у НОВ за борбу против балистичких банди.

⁴ Види док. бр. 38.

Шта је са I четом III батаљона⁵? Још сам прекјуче дао неке предлоге. Од тог свег ншта.

Са мношћете сада одржавати везу преко Турие—Козице (преко комитета) док се не повежемо друмом. Известите ме шта је са пушкама⁶. Овде бисмо ми могли много народа да мобилишемо. Известите ме шта је са Бутарима.

С. Ф — С Н.

6-X-1943 год. 10.30 ч.

Марко

БР. 41

ДИРЕКТИВА СВЕТОЗОРА ВУКМАНОВИЋА ОД 6 ОКТОБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ЗА РЕОРГАНИЗАЦИЈУ ЈЕДИНИЦА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ЗАПАДНЕ МАКЕДОНИЈЕ¹

Драги друже мајоре²,

Јуче сам ти послао једно кратко писмо³ у коме сам ти укратко изнео нове директиве. Сада ти пишем мало опширније да би у целини схватио нове директиве.

Ми мислимо да у садашњем моменту треба образовати две јаке ударне групе које ће прикупити око себе сву војску и са њом дејствовати. Прва ударна група дејствовала би у рејону Кичезо—Дебар—Гостивар. У ову групу треба прикупити и организovati Кичевски, Мавровски и Копачки батаљон и то првенствено од Македонаца. Кадрове треба распоредити на сва три ова батаљона. Посебно организovati албанску чету и ставити је директно под команду штаба ове ударне групе. У штаб ове групе

⁵ Петог октобра 1943 год. увече одред балистичких банди од око 100 људи напао је село Малковец где се на положају налазила Прва чета Трећег батаљона са сеоском милицијом. Чета је отступила без борбе, јер јој је претила опасност од опкољавања.

• Оружје које је раније тражено од Главног штаба Македоније.

¹ Оригинаал документа, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

¹ Михајло Апостолски, командант Гл. штаба НОВ и ПО Македоније

⁵ Редакција не располаже овим писмом

треба да уђу Даме⁴ као командант и Ђорџе⁵ као политички комесар. Кад се формира Дебарски батаљон⁶, он ће исто тако ући у састав ове групе. У случају да нема људства за ова три батаљона, организујте Мавровски батаљон и Кичевски од македонског елемента а Албанску чету организујте посебно⁷. У штаб ове ударне групе може да уђе и неки Албанац. Македонска јединица носиће македонску заставу а албанска јединица албанску. Ова ударна група мора офанзивно дејствовати у правцу Кичева и Гостивара, мора стално бити у покрету а никако не држати заседе и бусије које се разбегну чим опаже Џема. Мора се тако поставити ствар да Џемо никад не зна где се налазимо али да добро зна да смо увек ту у близини. Ово, наравно, не значи да никако не треба постављати заседе и бусије, него кад батаљон уђе у једно село, он постави заседу и патроле далеко напред, па кад пође из села, они [се] повлаче. Друга ударна група имала би под својом командом све снаге у Дебарцима. Наиме, она би требала организовати и учврстити батаљон „Мирче Ацев“⁸, тј. оно што се вратило натраг⁹.

Тај батаљон треба попунити тако да кад се врати Овчар¹⁰ имаднемо један добар батаљон. Тај батаљон вршио би офанзивна дејства у правцу Турие, Брждана до Кичева. Други батаљон који би се требао организовати јесте Платников¹¹ батаљон, који би био састављен углавном од одреда „Славеј“ и новог људства које би се прикупило. Под ову групу потпашиће и батаљон Шумског¹² кад се врати и Климетов¹³ батаљон из Малесије. Организовање ових батаљона треба поверити Марку¹⁴ и Борчету¹⁵ који ће доћи као командант и политком ове ударне групе.

⁴ Народни херој Чече Филиповски, погинуо 22 јуна 1945 год-несретним случајем, као командант дивизије.

⁵ Народни херој Јосиф Јосифовски-Свештарот

• Дебарски батаљон формиран је 5 октобра 1943 године.

⁷ Као посебна формација Албанска чета није формирана.

⁸ Батаљон „Мирче Ацев“ формиран је 28 августа 1943 године.

⁹ Крајем септембра 1943 год. формирана је „Група батаљона“, у чији су састав ушли батаљони: „Мирче Ацев“, Други („Томин батаљон“) и Косовски батаљон. Задатак групе био је да продре на територију под бугарском окупацијом и да тамо дејствује. После сукоба са бугарским јединицама на планини Баби, Други и Косовски батаљон враћају се на слободну територију, док део батаљона „Мирче Ацев“, 70 бораца, продире на територију под бугарском окупацијом и ту остаје месец дана, дејствујући по Азоту и Поречју (види док. бр. 57).

¹⁰ Наум Веслиевски, командант батаљона „Мирче Ацев“, који је са групом од 70 бораца прешао на територију под бугарском окупацијом.

¹¹ Кирил Крстевски

¹² Тома Цела Шумски

¹³ Димитар Берберовски

¹⁴ Јелисије Поповски

¹⁵ Наум Наумовски, помоћник политичког комесара Друге оперативне зоне

Најважнија ствар коју треба схватити то је да требамо остварити две самосталне ударне групе које ће се претворити у две бригаде.

Ми смо уредили склањање тепгих оружја, што треба и ти да учиниш са тешким оружјем које се налази тамо а то су она два тешка митраљеза што су сакривена на Маврову и она два бацача и два тешка митраљеза са Кичева уколико то није пропало.

Потребно је да Андреја¹⁶ хитно дође овамо да би Орце¹⁷ могао да дође тамо.

Напомињем ти на крају да не ствараш никакве одбранбене линије већ да будеш стално у покрету и стално да изненађујеш непријатеља. На тај начин код наше војске подизаће се борбени морал а код непријатеља ствараће се паника.

Косовски батаљон задржи стално уз себе и немој га растурати. Кад Андре пође овамо, нека пође преко Годивја и Лактиња јер ће тамо наћи Харија¹⁸ (у Годивју) и болницу (у Лактињу) и нека извиди да ли су припремили *аве* за евакуацију.

С друтарским поздравом

С.МРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

6 септембра 1943¹⁹ г.

Положај

Темпо

¹⁶ Страхил Гнгов, члан ЦК КП Македоније

¹⁷ Добривоје Радосављевић

¹⁸ Хари Гадол, командир Пратеће чете Главног штаба НОВ и ПО Македоније

¹⁹ Датум погрешан Вероватно је од 6 октобра 1943 године.

ПИСМО КУЗМАНА ЈОСИФОВСКОГ ОД 6 ОКТОБРА 1943 ГОД.
ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КПМ О СТАЊУ НА ТЕРИТОРИЈИ
МАКЕДОНИЈЕ ПОД БУГАРСКОМ ОКУПАЦИЈОМ И ОДРЖА-
ВАЊУ ВЕЗА СА СРБИЈОМ, КОСМЕТОМ И КУМАНОВСКИМ
ПАРТИЗАНСКИМ ОДРЕДОМ¹

6-X-943 г.

Драги другови,

Ово писмо је чегврто по реду за једно 10 дана. Пишем и шаљем по разним везама само да бисмо успоставили везу. Патролу редовно чекамо, али до сада је нема. 4 ов. мес. послао сам једно писмо² преко Пр.[илепа] са човеком који треба да остане тамо као партизан — то је онај Преспанац радник³. Сада имам могућности да вам пишем преко О.[хрида], одакле је дошао један човек за разговор. С њим ћу ја лично разговараги да бисмо учвркгли везу и с њима и преко њих са вама.

Данас сам добио писмо од Гоцета из одреда⁴ и од Васа из Србије. Шаљем вам Васино писмо за Темпа⁵. Исто тако имамо пошту за Темпа са Космета, али не могу да је пошаљем, јер је повећа, а човек не може да носи⁶. Дошао је курир од браће⁷, има писма и материјала, ако их добијем до довече, и њих ћу овога пута послати. Као што видите, имам редовну везу и са браћом, и са Срб.[ијом] (сада), и са Косметом, и имам ствари за слање, али је веза са вама слаба. Косм.[ет] јавља да се Шар.[ски партизански] одред повезао са I О. 3. и одатле можете да пошаљете пошту за мене, поигго са њима, одредом и са Косм. имам редовну везу. Кум.[ановски] и Шар. одред расту.

Пошто Б.[итољ] нема везе са одредом, ми чак одатле при-
мамо људе за партизана. Не знам како то да тамо не успоставе
везу ни Бит. одред⁸, ни Пресп.⁹, ни Дебарца. Тамо у Б.[итољу]
има преко 20 Руса, који хоће да побегну, али не могу да их

¹ Дс.кгменат, у рукопису, налази се у архивн Историског одељења ЦК КИМ.

² Види док. бр. 35.

³ Редакција није могла да утврди на кога се односи.

⁴ Скопско-кумановског партизанског одреда

⁵ Редакција не располаже овим документом.

• Редакцији није познато на какав се материјал односи.

⁶ Овде се конкретно мисли на Бугарску партију.

• Партизански одред „Гоце Делчев“

• Партизански одред „Дамјан Грујев“

пребаце¹⁰. У Б. иначе имамо орг.¹¹ и поново се прикупљају људи; услова има одличних, само треба руководити из близа, што може да ради Об. К.¹². Овде данас ми шаљемо, ако успе дизање, 15 Руса у одред¹³. Ови људи су црвеноармејци, већина позадинци, које Немци користе као техничаре у окупираним земљама. Овде у граду они су били досад слободни. Ако их дигнемо, постићи ћемо политички успех с једне, и имаћемо снаге у одреду, с друге стране.

Са Ш О. 3. немам везу. Тамо постоје масовна хапшења и страشان терор. Наши су напали рудник, потпуно су га порушили, дигли су све што су могли, а Немце уништили до једног¹⁴. Од радника су велики број мобилисали, док су Немци други део довели овде или ће их одвести у други рудник, или пак у Немачку. И још, отерана је власт из планинских села Ш О. 3. као и Кумановског среза. Војска је нарочито слабо ишла у потеру за партизанима. Једино полиција, а највише контра-четници, и то Арнаути — Кумановски срез. — Ск. Црна Гора. Сазнаје се да дражиновци ударају увек у леђа приликом ових потера. Досад су се наши извлачили. Стекли су мало искуства за партизански рат.

Окуп.[аторска] власт је обезглављена и тражи излаз. Огпите је убеђење маса, а нарочито у последње време и В. М. Р. О-ваца, да се бугарска власт компромитовала и да треба да иде, тј. да пређе у њихове руке.

Курир ће поћи до истог пункта, тј. у О. Одатле ћемо примити све што будете послали.

СМРТ ФАШ. — СЛОБ. НАР.

Са друг. поз.
П.¹⁵

¹⁰ Намера да се руски заробљеници, који су били на принудном раду у Битољу, пошаљу у партизане није остварена због слабе везе са истима.

¹¹ Организацију (партиску)

¹² Други обласни комитет КП Македоније

¹³ Реч је о руским заробљеницима који су се налазили у Скопљу. Исход овог подухвата Редакција није успела да расветли.

¹⁴ Другог октобра 1943 год. батаљон „Страшо Пинџур“ извршио је напад на рудник Дудица, где је убијено 10 Немаца, један шпијун и један раднички стражар; батаљон није имао губитака (види док. бр- 48 и 65).

¹⁵ Питу — Кузман Јосифовски.

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА ГРУПЕ ПАРТИЗАНА
НА СЕКТОРУ С. ПОПОВЕЦ—ИВАНЧИШТЕ ОД ОКТОБРА 1943
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ПО-
КРЕТУ БАЛИСТИЧКИХ СНАГА¹

Другови,

Послали смо две десетине; једну за Попоец²—Кленоец*, а другу за Иванчиште. Од десетине која је отишла за Попоец добили смо извештај, а од друге десетине нисмо.

Десетина која је пошла за Попоец дошла је до самог села. Ту је нашла неког човека и од њега је ово сазнала: Непријатељ⁴ се налази у Попоецу и Кленоецу. Тамо је запосео сва околна узвишења са машинским оружјем. У селу је вршио страшан терор. Пљачкао је, тукао и једног стрељао.

Из Врбјана смо добили извештај и кажу нам да се непријатељ налази и у Иванчишту и у Елоцу⁵. Да ли је то тачно, не знам, зато што немамо вести од десетине, али је вероватно, чим се налази у Попоецу и Кленоецу, да је и у Иванчишту. Сада се плашим да непријатељ не пређе из Иванчишта у Врбјане и да нас опколи. Зато ћу послати једну десетину за обезбеђење тога сектора.

Десетина из Гољака стигла је овде и чим прими храну одмах ћу је послати тамо где нам је наређено.

Веома је лоше са кишом. Другови који се налазе на позицијама немају шаторска крила и скроз су покисли.

Чим стигну извештаји и из Иванчишта, одмах ћу вам послати другог курира да вас тачно обавести о читавој ситуацији.

С. Ф. с. Н.

Аврам®

¹ Документ, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ. На документу нема датума а писан је 6 октобра 1943 године.

² На карти: Поповец

³ На карти: Кленовец

⁴ Балисти

⁵ На карти: Ехловец

® Илија Топаловски, политички комесар партизанске групе на сектору с. Поповец — Иванчиште. Група партизана која се налазила на сектору Иванчиште >— Ехловец припадала је јединицама Прве оперативне зоне која је била привремено формирана, са задатком да напада балисте са југоистока у правцу Кленовец — Душогубица.

ПИСМО ДОБРИВОЈА РАДОСАВЉЕВИЋА ОД 7 ОКТОБРА
1943 ГОД. КОМАНДАИТУ ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕДОНИЈЕ О
ПОВЛАЧЕЊУ БАЛИСТА ПРЕМА КИЧЕВУ¹

7-X-1943 г. 12.30 ч

Драги Дончо,

Ево баш сада добих извештај од Андреја² из Јудова: „Ево ја се наођа со 2 чета во Јудово и пратив патрола во Подвис и стигна во 11.30 и донесе овај извештај да Турците³ се повлекуват озгора и одат за Кича⁴ наједнуш 200 души со вос си отишле и во Подвис се наођале ноћеска до 10 души и во село и неколку патроли се по 5—6 души биле низ лозјата Подвишки и по некој одеде по џаде што појде надолу бегале и сега чека и друга патрола има пратена Подвис. Јас крећам одма за Подвис“⁵. То је од Андреја. Изгледа да су осетили неки зорт од Јаме и беже⁶. Сада је важно да ли ќе Михајло⁷ и Марко нешто да ураде. Ви одмах силазите од Пресека према Поповцу и Извору. Вероватно да има још нека група. Концентрирај снаге у правцу Кичева! Јави се из Извора да бих и ја пошао, па да се сретнемо код Подвиса. Само док не јавиш ја не крећем. Платник са снагом коју има нека креће у стрелце у правцу Извора, тај ќе се сигурно срести са неким нашим снагама. Чим скупимо снаге одмах вршити реорганизацију у смислу Темповог писма⁸. Обавести о овоме Темпа!

С друг. поздравом
Орце

¹ Докуменат, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

* Богоје Јоновски, командант Другог батаљона

⁵ Односи се на балисте.

⁴ Кичево

⁵ Текст под знаком навода преписан је из извештаја Богоја Јоновског и у преводу гласи: Ево ја се налазим са Другом четом у Јудову. Послата патрола у Подвис вратила се у 11.30 и донела извештај да се Турци повлаче одозго у правцу Кичева. Возом је одједном пошло их 200. У Подвису ноћас их је било 10 и неколико патрола од 5—6 људи кретало се по подвишким виноградима а неки су путем бежали. Послао сам и другу патролу за Подвис, а и ја крећем одмах за Подвис.

• Пошто СУ били угрожени од покрета снага „Групе батаљона“ под командом Јелисија Поповског, балисти су почели да се повлаче у правцу Кичева.

⁷ Злате Биљановски-Михајло, био комесар Другог батаљона званог „Томин батаљон“.

⁸ Односи се на док. бр. 41.

ПИСМО КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МА-
КЕДОНИЈЕ ОД 7 ОКТОБРА 1943 ГОД. ДОБРИВОЈУ РАДОСАВ-
ЉЕВИЋУ О СИТУАЦИЈИ НА ПРЕСЕКИ¹

Драги Орце,

6.20

Синоћ доцкан добио сам твоје писмо³ са извештајем од Андреја³ — само није било курира да ти пошаљем одговор.

У току јучерашњег дана ови са Пресеке извиђали су према Иванчишту, Кленовцу и Поповцу — констатовано је да нема извесних снага у тим селима. Пред вече упутио сам две чете у напад: једна чета на Иванчиште, а друга на Поповец а једна чета [остала] на Пресеки. Шта ли су тамо учинили још ми није познато само знам да су припуцале у току ноћи пушке и бомбе.

Ови на Пресеки нису се осећали орни за борбу, али после једног говора мало су се настркзјили за борбу, па још- мало ви- дећу шта су учинили.

Синоћ око 10 од Туриа два курира дошли су и јавили да се је једна колона цемовача [повлачила] у бекству од Малковца према Бржданима⁴. Наредио сам д« се [скупе] сељани од Туриа и Мрамореца и крену према Бржданима с тим да ухвате везу са вама, но ови курири исто нису смели да узму писмо за вас тамо — бојали су се цемовача.

Са Ђорчетом⁵ још немам везе. Комитет из Врбјана јавља ми да су Ђорче и Хамди Дема са својим снагама и Хаџи Љеш требали на Лазаропоље; ово није проверено⁶. Послао сам поново огашфно писмо за њихово дејство — те се надам да ћу данас добити везе са њима.

Одавде ја ћу сада ове са Пресеке гурнути у напад према Извору и то са једном четом преко Иванчишта, а другом преко Поповца, и једна чета резерва.

У Малковцу се налази једна наша десетина — тамо према Малковцу упутила се и једна колона, (1 чета) Косовара која је залутала (о овоме сам дознао од оне десетине коју си јуче по-

¹ Докуменат, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

³ Види док. бр. 44.

* Богоје Јоновски

⁴ Односи се на повлачење балиста у правцу Кичева.

⁵ Народни херој Јосиф Јосифовски, погинуо 6 октобра 1943 год. на Кленовцу, у борби против баллистичких барди и Немаца.

⁶ Група партизана Прве оперативне зоне сукобила се 7 октобра 1943 год. са балистима; балнисти су имали 20 мртвих.

слао — она је тек сада стигла код мене — а ноћас се је повезала са Косоварима).

За кратко време послаћу ти још један извештај о резултату ноћашње борбе⁷.

С. Ф. С. Н.

7/X. 43

Дончо

Ја ћу бити на Пресеки и спустићу се на Извор када наши буду тамо стигли.

БР. 46

НАРЕДБА КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД 7 ОКТОБРА 1943 ГОД. ЧЕТИ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА „СЛАВЕЈ“ ЗА НАПАД НА БАЛИСТИЧКЕ БАНДЕ НА СЕКТОРУ С. ИВАНЧИШТЕ¹

Чети одреда Славеј

Драги другови,

Ви се налазите у близини Ехловца — истина ваш је задатак био да браните тај крај од качака — али данас, када се води борба са цемовцима!, треба и ви да помогнете.

Наше јединице сутра ће са три стране према Извору² да ударе на Цема.

Ваши задаци су:

- 1) Да се одмах повежете са нашим снагама које се налазе у Ехловцу и околини и да се обавестите о њиховој ситуацији.
- 2) Да у току сутрашњег дана нападнете на Иванчиште³.
- 3) Да нам редовно шаљете извештаје о вашем раду и ситуацији код вас. Извештаје шаљите преко сеоског комитета села из кога се снабдевате.

4) Не прихватајте никада фронталне борбе. Водите само партизанске борбе — које се састоје у постављању заседа и на-

⁷ Извештај није пронађен.

¹ Докуменат, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² По плану, напад је извршен са следећих праваца: с. Брждани, Пресека, Јама.

³ Напад на с. Иванчиште није извршен јер се непријатељ — балисти — већ био повукао у правцу Кичева после борбе код Кленовца 6 октобра 1943 године.

падању у бок иди леђа непријатеља. Немојте бити никада неактивни; увек треба да сте у акцији и то активно. —

Надам се да ћете извршити задатке које вам постављам сада у овим тешким моментима по народ у Дебарцима — зато што је велика напаст која нам прети од стране Цема, а и биће срамота за нас ако га пустимо тако да нам пали села, убија сељаке и силује наше сестре и мајке⁴.

Зато, другови, само храбро и одлучно напред — и само нападајте где год видите непријатеља.

С. Ф. Сл. Н.

7/X. 43

Дончо

БР. 47

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА „ГРУПЕ БАТАЉОНА“ ОД ОКТОБРА 1943 ГОД. КОМАНДАНТУ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О РАСПОРЕДУ ЈЕДИНИЦА¹

Друже Донче,

Примио сам твоје писмо писано у 16 ч. од 6 о. м.² Ја сам ти послао један извештај око 18—19 ч. Сада сам прибавио још неке податке. Према нама непријатељ³ има на коти 1053 (Пилотац) између Видрана и Пополжана и Подвиса једну посаду од око 20 људи. Ово им служи као осматрачница. На друму између Видрана и Пополжана на мосту имају једну заседу. На главном друму између Другова и Лавчана пролазе њихове патроле. Све ове њихове посаде имају дефанзивни карактер. Чувају отступницу својој војсци која је на Извору и даље⁴.

Други батаљон је добио задатак да у току ове ноћи са једном четом нападне заседу на мосту између Видрана и Пополжана. Са другом четом одлази за Јудово и одатле за Подвис. Из Подвиса треба да напада друм.

⁴ У ово време балисти су се, после жестоких борби на Кленовцу, повлачили у правцу Кичева.

¹ Докуменат, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ. На документу нема датума, а писан је 7 октобра 1943 године.

² Редакција не располаже овим документом.

» Балисти

⁴ После борбе код Кленовца, 6 октобра, балистичке банде, угрожене од јединица „Групе батаљона“, нагло се повлаче у правцу Кичева, пљачкајући насеља.

Не знам тачно ситуацију и снаге које непријатељ има према вама⁵. Ако ви намеравате да их истерате одозго, ми бисмо могли да им отсечемо отступницу — да заузмемо друм.

III батаљон се налази око Манастира Долинци- Код њега идем ноћас и према његовом испитивању® ћу организовати акције. Оне ће бити сличне овим које су дате II батаљону јер других објеката овде нема.

Према вестима да је дошао Хаџи ЈБеш⁷ и према расположењу народа и нашим снагама, ја не видим разлога зашто не крећемо ка Кичеву⁸. Сада ми сва писма шаљите преко комитета у Бржданима.

Сада сам добио неке вести да је непријатељу стигло неко појачање на Извору возом⁹. Зато ми јавите одмах бар приближно ваше намере и снаге непријатеља да бисмо га ми овде пресекли.

Што се тиче Гољака ја са њим немам никакве везе. Јавите ми да ли и тамо требамо ми да организујемо то људство. По чувењу тамо има много наших снага¹⁰ и оне би могле одозго да праве притисак ка Извору. Ово сам тражио и у писму које сам вам јуче послао, да ми јавите да ли то људство треба ја да организујем.

Овог часа наша извидница каже да се непријатељ развио у стрелце и да иде у правцу Гољака¹¹ —више Пресеке. Ми смо у том правцу послали једну чету. Тај правац угрожава Пресеку. Моје је људство далеко од тог Гољака. На Гољаку је нека милиција која је несигурна.

СМРТ ФАШ. — СЛОБ. НАРОДУ!

I :

14.30 ч.

Марко

⁵ На сектору Извор — Кленовец непријатељ је располагао свагом од преко 1000 балиста (према усменим подацима Јелисија Поповског).

• Извиђању

⁷ Мисли се на људе које је 6 октобра 1943 год. Хаџи ЈБеш послао V „помоћ“ снагама Народноослободилачке војске (види док. бр- 39, примедбу 2).

⁸ Други пут је Кичево ослобођено 1 новембра 1943 год. а коначно 15 новембра 1944 године.

• Стигло око 200 балиста.

¹⁰ На Гољаку је било око 100 бораца.

¹¹ Наше снаге повукле су се са Гољака 5 октобра (види док. бр. 40, примедбу 5).

ОБАВЕШТЕЊЕ ЦВЕТКА УЗУНОВСКОГ ОД 7 ОКТОБРА 1943
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О СИТУАЦИЈИ И АКЦИЈАМА НА ТЕРИТОРИЈИ III ОПЕРАТИВНЕ
ЗОНЕ¹

ПРЕПИС

Драги другови,

Добио сам ваша писма од 26-IX-1943 год. упућена на Абаса², Димчета³ и Ивана⁴. Исто тако добио сам и неколико фотографија од слободне зоне Македоније. Вест о слободној зони Македоније створила је неописиву радост и одушевљење код свију нас овде. Материјал за III О. З. као и писмо упућено директно мени нисам добио.

Потпуно се слажем са задатцима постављеним II О. К. у вашем писму⁵. Не слажем се са остављањем и даље Димчета у Главном штабу. У Преспи мада је ситуација много повољнија него што је код нас, није још ништа учињено у погледу мобилизације и успостављања народно-ослободилачке власти. Неодлучност и несналажење руководећих другова је главна сметња. Чим овде средим неке послове кренућу за Преспу. Тамо ћу се задржати неколико дана и одатле кренућу код вас. Овде ћу оставити ЈБиљака®.

У писму⁷ које сам вам послао преко Пита писао сам вам огапирно за овдашње стање. Углавном ми смо овде свечано формирали I батаљон који се назива „Страшо Пинџур“. Батаљон је добро припремљен војнички и политички. Извршена је прва акција на један рудник на бугарској територији⁸. Акција је потпуно успела. Рудник је потпуно уништен. Убијено је десет Немаца. Сви радници који су радили у руднику мобилисани су и спроведени су у нашу базу где се са њима врши војничка и по-

¹ Препис документ.з на српскохрватском језику налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ

² Цветко Узуновски-Абас, политички комесар Главног штаба НОВ и ПО Македоније

³ Иван Танев Дојчинов

⁴ Благој Талевски, секретар Другог обласног комитета КП Македоније

⁵ Види док. бр. 28.

• Борко Темелковски-Љиљак, члан ЦК КП Македоније

⁷ Види док. бр. 27.

⁸ Батаљон „Страшо Пинџур“ капао је рудник Дудица на планини Кожуф 2 октобра 1943 године.

литичка обука. Од ових мобилисаних радника и нових партизана који су дошли и који стално долазе формираћемо ових дана II батаљон⁹. У руднику заробљено је 13 пушака, 1 шмајсер, 1 пушкомитраљез, велика количина динамита, фитиља, каписла, 2 радиоапарата, 2 писаће машине и много другог материјала. У плану је акција на бугарски пггаб где ће бити велики плен оружја, пушака, бомби и аутоматског оружја¹⁰. Исто је у плану напад на неколико пограничних постова. Надам се да ћемо све ове акције успешно извршити.

Послали смо курира у Петричко где има 200—300 Македонаца трудовака¹¹ који треба да ступе у нашу војску¹².

На 12 о. м. имамо састанак са Ш О. К. Значи потребно је да ја заједно са Љиљаком свршим следеће послове:

1. Формирање II батаљона; 2. Извршење акција предвиђених у првом плану¹³; 3. Прављење плана за акције за оба батаљона и извршавање истих; 4. Састанак са Ш О. К. и постављање задатака; 5. Свршавање неке хитне ствари у Преспи¹⁴. После свршавања овог посла ја ћу одмах доћи код вас. То ће бити отприлике после 15 дана.

Са Енглезима састао сам се два пута, али ништа од њих, чак шта више са једним од њих посвађао сам се¹⁵. Али ових дана тражи један од њих да разговара са нама и да нам баци оружје. Данас путујем да се састанем с њим и видећемо шта ће бити. Ако буде разговор повољан тражићу да баце и код вас.

За IV Зону не знам ништа сем оно пгго нам је писао Питу. Ако је тамо потребна већа снага онда можемо за извесно време да повучемо и један део од ових батаљона.

* II батаљон III оперативне зоне формиран је 30 октобра 1943 године.

¹⁰ Ради се о граничној караули Лукар која је нападнута 22 октобра 1943 године од јединица III оперативне зоне.

¹¹ Овако су називани припадници радних јединица бугарске фашистичке војске у које су упућивани људи непожељни по бугарску окупаторску власт.

¹² До ослобођења истих и до њиховог укључења у НОВ и ПО Македоније није дошло због тога што се није успело с њима успоставити везу.

¹³ Ликвидација бугарских граничних посада — караула на планини Кожуф.

¹⁴ На сектору Преспе требало је учврстити партизанске одреде „Гоце Делчев“ и „Дамјан Грујев“ и припремити их радн формирања већих јединица.

¹⁵ Цветко Узуновски-Ибрин, политички комесар Главног штаба НОВ и ПО Македоније, водио је том приликом разговоре са енглеском мисијом на Јериторниј Егејске Македоније ради добијања помоћи у оружју и материјалу. Није дошло до споразума о добијању помоћи.

Чим сам дошао на овај терен састао сам се са једним чланом од македонског бироа грчке партије¹⁸. Шаљем вам тачке по којима смо се сложили. Данас сам добио од њих писмо у којем траже да се састану са претставником бугарске партије и са другом Темпом. Важно је да друг Темпо дође јер они попуштају, ако он не може доћи нека мене овласти и нека пише у каквом духу да се воде разговори¹⁷.

Со другарски поздрав до сите¹⁸.

СМРТ НА ФАШИЗАМОТ — СЛОБОДА НА НАРОДОТ!"

7-X-1943 год.
Положај

Ибрин

БР. 49

ПИСМО ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕДОНИЈЕ ОД 7 ОКТОБРА 1943 ГОД. РУКОВОДИОЦИМА НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ НА СЕКТОРУ ПРЕСПАНСКОГ ЈЕЗЕРА О ПРЕТСТОЈЕЋИМ ЗАДАЦИМА¹

Драги другови Пенко², Димче³ и Коста⁴,

Ви сте сигурно добро проучили писмо⁵ друта Орцета и задатке који зам се постављају у вези са новонасталом ситуацијом у Македонији.

Ја бих имао томе да додам само то да ви веома споро радите. Потребно је и неопходно нужно да се садашња повољна ситуација на време искористи. Наши војни руководиоци и политички радници треба да буду веома еластични и брзи у данашњој ситуацији. Свако одуговлачење и губљење у ситуацијама може да буде катастрофално по нас.

" У Солуну је постојао Македонски биро Грчке комунистичке партије који је служио углавном као орган за преношење директива ЦК КП Грчке партиским организацијама у Егејску Македонију и јединицама НОВ Грчке на тој територији-

¹⁷ До састанка није дошло.

¹⁸ Свима другарски поздрав

" Смрт фашизму — слобода народу!

¹ Копија документа без потписа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Пенко Здравковски, члан Другог обласног комитета

³ Иван Танев Дојчинов, члан Гл. штаба НОВ и ПО Македоније

⁴ Ђоре Велковски, командант одреда „Дамјан Грујев“

⁵ Види док бр. 28.

1) Потребно је да одмах спроведете мобилизацију и формирате војне јединице, тј. батаљоне*. Новомобилисане борце треба најпре подвргнути систематској војничкој и политичкој обуци. Ова обука да траје бар 10—15 дана, а затим увођење у борбу.

2) "Потребно је да одмах успоставите народно-демократску власт у свим селима. Ова власт биће претстављена од Македонаца (хришћана) и муслимана.

3) Потребно је да одмах почнете са спровођењем у дело постављених задатака у Орцетовом писму.

Између 25—30 најкасније ја ћу проћи преко вас за Слободну Македонију и тада ћемо опширно поразговарати о свим стварима. Главно је да сада одмах спроведете мобилизацију свих снага и организујете власт у позадини.

Ово друго писмо⁷, које је адресовано Темпу или Орцету, треба одмах послати са једном патролом у I оперативну зону другу Темпу или Орцету. Пошто је веома хитно, треба патрулу одмах да пошаљете.

Са другарским поздравом,

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

7-X-1943 год.

Положај

* Од одреда „Гоце Делчев“ и „Дамјан Грујев“ формиран је новембра 1943 год. батаљон „Стеван Наумов“.

⁷ Види док. бр. 48.

**НАРЕДБА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
8 ОКТОБРА 1943 ГОД. ЈЕДИНИЦАМА ПРВЕ И ДРУГЕ ОПЕРА-
ТИВНЕ ЗОНЕ О РАЗОРУЖАЊУ ГРУПА КОЈЕ НЕ ПРИПА-
ДАЈУ НИЈЕДНОЈ ЈЕДИНИЦИ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ
ВОЈСКЕ¹**

Н А Р Е Д Б А

СВИМ КОМАНДАНТИМА, КОМАНДИРИМА И КОМАНДИРИМА
САМОСТАЛНИХ ЈЕДИНИЦА НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА У I И II ОПЕРАТИВНОЈ ЗОНИ

Примећено је да се извесне групе наоружаних Албанаца, бежећи са фронта у разне правце, приказују за партизане².

Да се објави и нареди свим војним и политичким руково-диоцима наше војске, као и свим партизанима да овакве и сличне групе наоружаних Албанаца, одмах разоружавају и спроводе сво-јој најближој команди. Према онима који пруже оружан отпор да се одговори оружјем.

Од овога се искључују патроле и курири Албанци, који документима (писмима и другим) докажу да врше патролну, односно курирску дужност.

Ову наредбу објавити и читавом становништву, како би пажњом и саопштавањем нашим јединицама помогло да се ова спроведе у дело.

*

8 октобра 1943 године
Положај

За Командант«,
Андро⁸

¹ Оригинал документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КЛМ.

² После 1 октобра 1943 Год (офанзиве балиста и Немаца На слободну територију) поједине разбијене групе балиста кретале су се по селима, претстављајући се као партизани.

³ Страхил Гигов, члан Централног комитета КП МаКедоније и за-меник политичког комесара Главног штаба НОВ и ПО Македоније

**ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА „ГРУПЕ БАТАЉОНА“ ОД 9 ОК-
ТОБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ МАКЕДОНИЈЕ О СТАЊУ
ЈЕДИНИЦА И СИТУАЦИЈИ У СЕЛИМА БРЖДАНИ, СВИНИ-
ШТА, КОЗИЦА И БЕЛИЦА¹**

9/X-43 — 23.15 ч.

Драги другови,

Одговарамо вам на Орцетово писмо од 9/X — 13.45 ч.

1) По вашем налогу у току сутрашњег дана организоваћемо све наведене осматрачнице и поднећемо вам извештај о начину организовања².

2) Стојан³, командир Карбуничке чете, био је у нашем пггабу. Лагао је да га је Донче⁴ пустио за одбрану села и мобилизацију људи. Ми смо му поверовали и пустили га. Добили смо и једно писмо од Донча упућено Стојану; он га у том писму позива да се одмах врати за Пресеку. Док међутим налог друга Орцета је да се Стојан са четом задржи овде. Дакле, противуречне наредбе.

Ово није први случај да разни сељаци лутају од штаба до штаба са писмима разних неодговорних сеоских комитета и лажу те штабове а бирају неки лажни позадински рад или се извлаче, бегају кући. Ради тога, сматрамо да би било потребно то организовати овако: •

1) У сваком селу организовати чете или десетине. Поставити војно и пол. руководство са задацима: а) обезбеђење села; б) вршење разних важних послова — курири, осматрачи, свезисти; ц) по потреби војне јединице их мобилишу за извесне акције. Извесну групу села организовати у једну чету, које би одговарале за свој терен, за об. службу итд.

2) Тако организоване чете ставити под команду војске, штаба који се налази на том терену.

3) Да [се] те чете сваких 2—3 дана (или на мање или више дана) позивају ред војних штабова, где ће у истој сеоској формацији остати. Са њима радити пол.-војнички, давати им одређене задатке.

¹ Документ, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиву Историског одељења ЦК КПМ.

² Однос се на организовање осматрачница према Кичеву.

³ Редакција није установила презиме.

⁴ Михајло Апостолски, командант Главног штаба НОВ и ПО Македоније.

3) Примили смо 5 ком. радио-весника, 2 наредбе⁵ и секције Ресен—Крушево и Охрид.

Ево вам наших извештаја:

Наша патрола (13) која је била у Ман. Св. Богородица са задатком набавке хране и извиђања шаље нам ове извештаје. Да се је једна група Арнаута са Мефаилом (40—50) упутила низ Доленце горњем манастиру. Тарцан⁶ је тражио појачање у једном п. митраљезу, да их чека у заседи на путу Манастир Козица. Ми смо му послали и сложили се са његовим предлогом. После тога послат је извештај да је горња група Арнаута блокирала манастир и ушла у њега. Ми смо после тога послали све остало људство III батаљона са задатком заседе на више места, нарочито је наглашена заседа манастир — Кичево. Заседа према Кладнику (јер смо тамо претпоставили да ће ићи да пљачкају). Напад на манастир смо одбацили јер је по казивању друтова манастир једна тврђава. Са њима, Арнаутима је и један Немац. О исходу овог ћу вам јавити, а за ову акцију је позвана и Карбуничка чета (Стојан). О исходу овог известићу вас.

Извештај П батаљона је следећи:

Заседе, извиђачнице су постављене по налогу⁷. По друму гоопта нема, нико не пролази. Данас је један луксузан ауто са двојцом Немаца пошао путем Србјани—Ман. Долинци. Питали једну жену да ли је чист овај пут и вратили се натраг без да су дошли у Ман. Долинци.

Неки Арнаути, брат Вели Оце из Друтова, каже да на Извору нема башибозука⁸.

Да су сви у касарни у Кичеву, има их ско 600. Синоћ се један воз са 200 башибозука спустио у Кичезо од стране Извора. Исти каже и ово: да му је један Мефаилов ком-ндир причао да Мефаил спрема нове нападе на ширем фронту Лопушник—Бистра—Корбуница—Кладник—Белица⁹. И поручио нам исти Мефаилов командир да се повучемо са пута јер нам прети опасност. Један воз од Кичева отишао је у правцу Гостивара.

Што се тиче ситуације у народу она је оваква. Села Брждани, Свиништа, Козица и Белица се стално исељавају¹⁰. На-

⁵ Редакција није установила на шта се ове наредбе односе.

« Левче Стефановски

⁷ Пг«*3 неређењу Главног штаба, у правцу Кичева постављене су заседе и осматрачнице.

⁸ Односи се на балисте

• Мефанл није предузео напад.

¹⁰ Преплашени од балистичког терора а варани од бугарских агента да ће наћи „спас“ на територији под бугарском окупацијом, поједини сељаци поменутих места почели су да напуштају своја огњишта и да беже ка демаркационој линији. Али, захваљујући раду наше Партије, као и причању очевидаца о тешком стању на бугарској окупационој територији сељаци су увидели своју заблуду и вратили сј својим кућама.

пуштају све и бегају у правцу Белице. Тамо је овај народ у вези са Бугарима, јер и данас смо сазнали да су бутарски војници силазили у село.

Ми сматрамо да у ово бекство су умешани Бугари преко својих агената. Народ ових села према нама је врло хладан.

У оваквој ситуацији ми би издали један летак у коме **би** народу **објаснили целу ситуацију и развој** последњих догађаја. Ово би могли урадити ако би нам послали једну п. машину. Ово је по мом нахођењу врло важно (Марко). У једној новој офанзиви са стране Арнаута овакав став народа би нам много сметао.

Ми се сада налазимо у Свништима. Потребно би било да будемо ближе. Врбјани је много далеко од свију нас. Мислим — војске. Пошаљите нам ствари које смо тражили преко друга Орцета. (

С. Ф. — С. Н.

Борче

9-X-43 год.
23.15 ч.

Марко

БР. 52

ПРОГЛАС ГЛАВПОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД ОКТОБРА 1943 ГОД. МАКЕДОНСКОМ НАРОДУ¹

М А Н И Ф Е С Т

**МАКЕДОНСКИ НАРОДЕ! МАКЕДОНЦИ И МАКЕДОНКЕ!
БРАЋО И СЕСТРЕ НАШЕ ПОРОБЉЕНЕ, АЛИ НИКАДА ПО-
КОРЕНЕ ДОМОВИНЕ!**

»

Настали су дани великих победа нашег оружја. Сваки дан нам носи нову, велику победу. Непобедива Црвена армија, нада свих поробљених народа, напредује на Запад, и не могу је задржати. Савезничке англо-америчке армије напредују у Италији. Наша славна Народно-ослободилачка војска Југославије, под мудрој командом највећег војника наше земље друга Тита, ослобађа градове и села по читавој Југославији. Ево данас је и

¹ Докуменат, умножен на шапнрографу, налази се у архиви Историјског одељења ЦК КПМ. Докуменат нема датума, а писан је у првој половини октобра 1943 године.

наша млада Народно-ослободилачка војска Македоније, која је саставни део Народно-ослободилачке војске Југославије која је израсла из малих партизанских одреда за време двогодишњих неравних борби против фашистичких окупатора и њихових слугу, извојевала велике победе. Ослобођен је велики део наше домовине. Наша млада војска под славном заставом Крушевске Републике, победоносно корача и смело гази путем испуњавања своје велике идеје — ослобођења Македоније.

Дани који наступају истовремено су и дани великих борби које ће решити судбину наше напаћене и окрвављене домовине.

Немачки фашистички окупатори претрпели су смртоносне ударе код Стаљинграда, Орела, Харкова, Смоленска, у Африци, Сицилији и Италији. Они су изгубили свог највећег савезника — Мусолинијеву фашистичку Италију. Али они још нису уништени. Напротив, претстоје нам још велике и тешке борбе с тим главним непријатељем слободе и независности нашег народа.

Великобугарски фашисти на челу са принцем Кирилом, Филовим, Миховим¹ и другима, који верно служе Хитлеровим поробљивачким плановима, налазе се пред капитулацијом. Уколико се границама Бугарске приближују братске словенске руске армије и уколико је јачи притисак народно-ослободилачких устаничких дружина братског бугарског народа, све више се распада бугарска фашистичка клика заједно са својим слугама из редова македонског народа. Међутим, те ниске слуге Хитлеровог фашизма, заједно с разбојничким немачким вођама, још газе својом прљавом чизмом по нашим градовима и селима, по нашој светој земљи. Ево те разбојничке банде још плачкају по нашим селима. Ево и данас на силу одвлаче наше синове на далека бојишта да се бију против великих савезничких армија и против наше југословенске браће. А све то — зашто? За немачке банке и бароне. С тим прљавим слугама Хитлеровог фашизма, с великобугарским фашистичким окупаторима такође нам претстоји још много тешких и оштрих борби.

Великосрпски хегемонисти, на челу са издајничким генералом Дражом Михаиловићем, који су верно служили немачко-италијанским окупаторима у циљу разбијања наше народно-ослободилачке борбе, данас се налазе пред расулом. Наша јуначка Народно-ослободилачка војска Југославије разбила их је скоро по свима земљама Југославије, али ти бедни остаци великосрпске хегемоније, против којих данас устаје читави српски народ заједно са свима народима Југославије, ипак покушавају да испуне своје прљаве циљеве, да уз помоћ окупатора разбију нашу Народно-ослободилачку војску. У том циљу су се ујединили

¹ Бугарски намесници — регенти после смрти Бориса Кобуршког.

с великоалбанским хегемонистичким крутовима у области Гостивар—Тетово, док у области Куманова, нападом на цамије, покушавају да посвађају и баце у међусобни братоубилачки рат Македонде, Шиптаре и Турке. Да би осигурали повратак режима великосрпске хегемоније и тираније у Македонију, служе се свачим. И с тим гнусним слутама Хитлеровог фашизма, с великосрпским агентима окупатора у Македонији претстоји нам такође још много великих и оштрих борби.

Великоалбански фашисти и великоалбански хегемонистички елементи из читаве Албаније окупљају се по читавој македонској територији која је до јуче била под италијанском окупацијом и уз помоћ немачких окупатора са свих страна покушавају да разбију нашу Народно-ослободилачку војску. Ова реакционарна великоалбанска клика већ сада провокаторским постављањем питања сутрашњих граница жели да разбије јединство македонског и албанског народа, које је створено у тешкој и неравној борби против окупатора. Она хоће да их баци у братоубилачки верски рат за интерес немачких фашистичких поробљивача. Она ствара разбојничке, качачке банде, у циљу разбијања наше позадине. И с тим новим слутама Хитлеровог фашизма, с великоалбанским хегемонистичким агентима окупатора, претстоји нам још много великих и оштрих борби.

Македонски фашисти, издајници македонског народа, слуге немачких фашистичких окупатора, на челу са Ванчом Михаиловим, с једне стране, и Китинчевим, Ђузеловим, Чкатровим, Костом Ципушевим и другима, с друге стране, данас су у распадању. Уколико је очигледније да се немачки фашизам ломи и уколико је већи прилив бораца -у редове наше Народно-ослободилачке војске, све се више јавља страх у редовима издајника македонског народа, који су за рачун Хитлера продали нашу домовину. Али ови подли издајници покушавају да раздвоје македонски народ и да га на тај начин и даље поробљавају. И против те фашистичке клике треба још дуго, заједнички и смело да се боримо.

Браћо и сестре Македонци и Македопке!

Први пут у нашој славној историји данас имамо своју младу народну војску. Први пут наша млада војска жање победу за победом. Ми корачамо путем нових великих борби. Ради се о судбини наше земље. Куцнуо је последњи час. Позивамо вас, синови и кћери македонског народа, да се уједините у борбеним редовима наше Народно-ослободилачке војске Македоније. Позивамо вас да небројеним снагама ударимо по свима непријатељима наше слободе и независности. Позивамо и вас, старе илинденске борце, да ступите у редове наше војске. Поново васкрсавају

славни дани Крушевске Републике и Илинденског устанка. Позивамо и тебе, јуначка омладино Македоније, која си дала толико жртава у борби за слободу свог народа. Позивамо тебе, македонски народе, да чврсто ступиш у наше редове. Дани који долазе решиће твоју судбину.

Ми морамо зауставити крваве немачке окупаторе који још хоће да поробљавају и пљачкају нашу земљу.

Ми морамо да истерамо великобугарске окупаторе из наше домовине, али ми ћемо изградити братство и јединство са бугарским народом, који већ води одлучну борбу против великобугарских фашиста и хегемониста.

Ми морамо да истерамо великоалбанску клику и да је учинимо неспособном да поробљава македонски народ, али ми ћемо изградити братство и јединство са албанским народом, који нема ничег заједничког с реакционарним, хегемонистичким кликама.

Ми треба да истерамо и великосрпску хегемонистичку и издајничку банду Драже Михаиловића и да је учинимо неспособном да поново поврати режим великосрпске хегемоније и тираније у Македонију, али ми ћемо изградити братски савез са свим југословенским народима на бази пуне националне равноправности са српским, хрватским, словеначким и другим народима Југославије. Ми ћемо радити на томе да заједно са свима народима у Југославији створимо братски савез јужнословенских народа, узимајући под наше братско окриље и братски бугарски народ.

Ми морамо да истерамо све издајнике македонског народа, без обзира да ли су они у служби Хитлера, великобугарске или великосрпске хегемонистичке реакције. И ми ћемо створити пуно јединство македонског народа, почев од комуниста па све до старих илинденских бораца, у борби за једну нову, слободну и народну Македонију.

Македонски народе! Македонци и МакедонАе!

Фашистички империјалисти са великобугарским, великосрпским и великогрчким хегемонистима раскомадали су нашу домовину и претворили је у ситну монету за поткусуривање својих империјалистичких интереса.

Ове хегемонистичке клике у свима балканским земљама вечно су распиривале расцепканост међу балканским народима. Данас су сви балкански народи једно не само у борби против фашистичких окупатора, већ и у борби против свих империјалистичких хегемониста на Балкану и против сваког страног империјализма који би покушао да се меша у унутрашње ствари балканских народа. То нам гарантује и уговор закључен између

Совјетског Савеза и Енглеске 26 маја 1942 године. Данас су сви балкански народи једно у борби за стварање братског федеративног савеза балканских народа, на бази пуне националне равноправности и признања права на самоопредељење народа. Никада досада, македонски народе, ниси имао толико добар положај и толико много савезника за остварење твог вековног идеала — уједињење Македоније. Зато треба да се сви окупимо око нашег народно-ослободилачког покрета, без обзира да ли је неко у прошлости био бугарофил, гркоман или србоман. Зато треба да створимо заједно са свим балканским нарк>дима фронт у борби против фашистичких окупатора и против сваког империјализма на Балкану.

»

Браћо и сестре Шиптари и Шиптарке!

Немачки фашистички окупатори и њихове слуге велико-албански фашисти и хегемонисти труде се да вас гурну у братоубилачки, верски рат. Они већ данас постављају питање су-трашњих граница само да би могли да разбију јединство између македонског и албанског народа, које је створено у тешким борбама против окупатора и које је главна сметња поновном повратку фашистичког ропског јарма. Већ данас они стварају хајдучке, качачке банде у циљу пљачкања свих наших села, без обзира да ли су македонска или албанска, у циљу разбијања наше позадине.

Браћо и сестре Шиптари и Шиптарке!

Не допустимо крвавим фашистичким окупаторима да заваде наша два братска народа. Не допустимо да разбију наше борбено јединство и да разбију наше две славне заставе — заставу Скендер-бег³ и заставу Крушевске Републике, које су уједињене пожеле толико много победа. Знајте да се уједињене војске свих балканских народа данас боре да би се створила једна балканска федерација и да ћемо ми највише допринети да се испуни тај велики циљ, само ако још снажније учврстимо наше јединство и ако још више ударимо против свих непријатеља нашег јединства. Знајте да ће после овог рата сви балкански народи сами одлучивати о својој судбини.

Браћо Турци и Власи!

И вас подли немачки окупатори хоће да гурну у братоубилачки рат. И од вас хоће да учине покорне фашистичке робове.

¹ Борац за слободу и независност албанског народа у XV веку.

по нашите редови. Денешно што е дат ќе ја решат своите судбини.
Ние треба без друго да ги завариме државите германски окупатори што уште сакаат да ја поробуваат и ограбајат нашата земја.

Ние треба без друго да ги испадиме големоболгарските окупатори од нашата татковина. Но ние ќе направиме братство и единство со болгарскиот народ, кој мене води реална борба против големоболгарските фашисти и хегемонисти.

Ние треба без друго да ја испадиме големобалканската клика и да ја направиме неспособна да го поробува македонскиот народ. Но ние ќе направиме братство и единство со албанскиот народ, кој нема ништо општо со тија реакционери, хегемонистички клики.

Ние треба да ја испадиме и големосрпската хегемонистичка и предателска банда на Дража Михајловиќ и да ја направиме неспособна малку да го врати режимот на големосрпската хегемонија и тиранија во Македонија. Но ние ќе направиме братски сојуз со сите југословенски народи, на базата на полна издигнала равноправност со српскиот, хрватскиот, словеначкиот и другите народи во Југославија. Ние ќе работиме на тоа, заедно со сите народи во Југославија за да го создадеме братскиот сојуз на јужнословенските народи, земајќи го во нашите братски пазуви и братскиот болгарски народ.

Ние треба без друго да ги изпадиме сите предатели на македонскиот народ се едно да ли се они во служба на Хитлера, на големоболгарската, или на големосрпската хегемонистичка реакција. И ние ќе го создадеме полното единство на македонскиот народ, почнувајќи од комунистите па се до старите нинденски борци, во борбата за една нова, слободна и народна Македонија.

МАКЕДОНСКИ НАВОДЕ! МАКЕДОНЦИ И МАКЕДОНКИ!

Фашиските империјалисти со големоболгарските, големосрпските и големогрчките хегемонисти ја речеа нашата татковина и ја превртеа во ситна пра за поткусување на своите империјалистички интереси.

Овај хегемонистички клики во сите балкански земји го разјалува вечно расцепението меѓу балканските народи.

Денес сите балкански народи са едно не семо во борбата против фашиските окупатори, туку и во борбата против сите империјалистички хегемонисти на Балканите и против ситој туј империјализам, што би се обидел да се мисла во утрешните работи на балканските народи. Тес ни го тартира и догепорот склучен помеѓу Советскиот Сојуз и Англија на 26 мај 1942 година. Денес сите балкански народи са едно во борбата за создавање на еден братски федеративен сојуз на балканските народи, на базата на полна национална равноправност и признавање ја правата за самоопределение на народите. Никога до сего, македонски народи, не са имал толку убаво положение и толку многу сојузници за да ти се исполни твојот вековен идеал — соединението на Македонија. Затоа треба сите да се собериме околу нашето народно-слободително движење без разлика да ли некој во миналото се славил како бугарофил, гркоман или србоман. Затоа треба да создадеме заедно фронт со сите балкански народи во борба против фашиските окупатори и против секој империјализам на Балканот.

БРАЌА И СЕСТРИ АЛБАНИ И АЛБАНИ!

Германските фашисти окупатори и нивните слуги на големобалканските фашисти и хегемонисти се мачат да не бутнат во братоубиствена, верска војна. Они уште от сега го поттикнуват прапањето за утрешните граници, само за да можат да го развијат единството меѓу македонскиот и албанскиот народ, кое е создадено во тешките борби против окупаторот и кое е главна пречка наово да се врати фашискиот ропски јарем. Уште от ата создаваат вјдушки, качачки банди за да ги обират сите наши села без да гледат да ли се тс македонски или албански, со цел да го развијат нашиот тил.

БРАЌА И СЕСТРИ АЛБАНИ И АЛБАНИ!

Немојте да оставиме на крвавите германски окупатори да ги скрваат нашите два братски народа. Немојте да оставите да го развијат нашето борбено единство и да ги разјалуваат нашите два славни знамиња — знамето на Скендербег и знамето на Крушовската република, соединети што означува толку многу победи. Значје дека соединението војски

Ваша судбина је тесно повезана са судбином македонског народа. Придружите се нашој борби и узмите учешћа у нашој новој народно-ослободилачкој власти.

Наша млада Народно-ослободилачка војско Македоније — гордости наше домовине!

Још снажније и још одлучније ударај по непријатељу наше слободе и независности — по немачким фашистичким окупаторима и њиховим слугама. Уништавајте фашистичке хорде, које су порс-биле и опљачкале нашу домовину. Осветите наше народне јунаке: Јордана Николова⁴, Цветана Димова⁵, Мирче Ацева⁶, Страша Пинцура⁷ и толико других најбољих синова нашег народа, који су пали од крвничке фашистичке руке. Високо развијајте славну заставу Гоцета и Крушевске Републике и пођите путем легендарних илинденских устаника за ослобођење наше миле домовине.

Напред у борбу! Напред у победу!

Живела херојска Црвена армија и њен велики вођ
С т а љ и н !

Живели наши снажни савезници: англо-совјетско-америчка коалиција!

Живсла борба за слободу македонског народа!

Живело јединство и братство међу Македонцима, Шиптарима, Турцима и Власима!

Живео Врховни штаб Народно-ослободилачке војске Југославије и Антифашистичко веће народног ослобођења Југославије — гаранција националне слободе и равноправности нашег народа!

Живео врховни командант друг Т и т о, искусни војсковођа наше славне Народно-ослободилачке војске Југославије!

Живело јединство и братство народа Југославије са братским бугарским народом!

⁴ Народни херој, кандидат за члана ЦК КПЈ. Погинуо 4 јануара 1942 год. на демаркационој линији између Бугарске и Србије, код Владичин Хана, при покушају да пређе из Србије у Македонију после бекства из казнионе у Сремској Митровици.

⁵ Члан ПК КПЈ за Македонију, народни херој, убијен од стране бугарских окупатора у скопској полицији 9 јула 1942 године.

• Члан ПК КПЈ за Македонију, народни херој, убијен од бугарских окупатора у скопској полицији 3 јануара 1943 године.

⁷ Члан Главног штаба Македоније, народни херој, убијен од бугарских окупатора у скопској полицији 27 децембра 1942 године.

**Живело јединство и братство народа Југославије са свима
балжанским народима!
Живела слободна Македонија!**

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Октобар 1943 год.

Положај

**ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА МАКЕДОНИЈЕ**

БР. 53

**НАРЕДБА ДЕЛЕГАТА ПОВЕРЕНИШТВА ГЛАВНОГ ШТАБА
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ЗА ПЕТУ ОПЕРАТИВНУ ЗОНУ ОД
10 ОКТОБРА 1943 ГОД. О ОСАМОСТАЉЕЊУ И НАЗИВУ КУ-
МАНОВСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОДРЕДА¹**

НАРЕДБА бр. 1

Делегата Повереништва² Гл. штаба НОВ и ПО Македоније
за V оперативну зону, 10. X. 1943 год. — положај.

На основу проучавања војно-политичког стања и услова
партизанског ратовања у Македонији, а по наредби Поверени-
штва Гл. штаба НОВ и ПО Македоније за V оперативну зону.

НАРЕЂУЈЕМ:

I

Да се досадашња Кумановска партизанска чета*, која је
формирана и деловала под окриљем II јуж. моравског Н.О.П.О.,

¹ Препис документа, у рукопису, валази се у архиви Историског
одељења ЦК КПМ.

² Повереништва — како Главног штаба НОВ и ПО Македоније тако
и ЦК КП Македоније — нису била нека посебна и стална тела, него су
поједини чланови ЦК КПМ и Главног штаба били овлашћени да под тим
потписом издају наредбе или прогласе на терену према потреби. Један
од тих био је и Кузман Јосифовски-Питу који је радио на територији
Македоније под бугарском окупацијом.

осамостали и убудуће делује под именом Скопско-кумановски народно-ослободилачки партизански одред.

II

Да терен његовог деловања буде с једне стране Скопска Црна Гора, а с друге, терен Куманово—Кратово—Крива Паланка.

III

Да се ради укривања и успелгаог партизанског ратовања на одређеном терену одред подели у две чете и то I чета да делује на терену Куманово—Кратово—Крива Паланка, а II чета на терену Скопска Црна Гора.

Да четни командири одмах преузму људство за чете према одређеном списку и спроведу унутрашње уређење чета.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ.

Делегат
Повереништва Гл. иггаба
НОВ и ПО М. ЗА V оп. з.
ЈБ. Арсов-Гоце

¹ То је био уствари Куиановски партизански одред, формиран 27 јуна 1943 год. (према подацима преживелих партизана тог одреда: Котског и Тодоровског као СК Куманова); дејствовао је у саставу Другог јужноморавског одреда до августа 1943 године.

НАРЕДБА ДЕЛЕГАТА ПОВЕРЕНИШТВА ГЛАВНОГ ШТАБА
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ЗА ПЕТУ ОПЕРАТИВНУ ЗОНУ ОД
10 ОКТОБРА 1943 ГОД. О ПОСТАВЉАЊУ КОМАНДНОГ КА-
ДРА У ЧЕТАМА СКОПСКО-КУМАНОВСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ
ОДРЕДА¹

НАРЕДБА бр. 2

Делегата Повереништва Гл. штаба НОВ и ПО Македоније
за V оп. зону, 10. X. 1943 год., положај.

На основу и по наређењу Повереништва Гл. штаба НОВ и
ПО Македоније за V оп. зону

НАРЕЂУЈЕМ:

I

За четно руководство I чете Скопско-кумановског Н.О.П.О.:

За командира: Кристијан Тодоровић „Карпош“⁴, досадашњи
командир Кумановске Н.О.П. чете;

за заменика командира: Ангел Јовановић-Шајче³, досада-
шњи четни курир;

за политичког комесара: Јордан Цекић-Дане, досадашњи
полит. делегат вода, и

за заменика политкомесара: Антоније Филиповић-Доне⁴,
досадашњи заменик политкома чете.

в

II

За четно руководство II чете Скопско-кумановског Н.О.
партизанског одреда:

за командира: Доско Јовановић Величковић⁸, досадашњи
заменик командира;

¹ Препис документа, у рукопису, налази се у архиву Историјског
одељења ЦК КПМ.

² ** Народни херој Христијан Тодоровски-Карпош; погинуо 7 фе-
бруара 1944 год. у с. Биљача, Прешевски срез, у борби против бугарске
полицеје и војске, као командант батаљона „Јордан Николов“.

³ Ангел Јовановски; погинуо 13 јануара 1944 год. у с. Пелинце,
Кумановски срез, у борби против бугарске полицеје.

⁴ Погинуо марта 1944 год. при нападу на рудник Пробиштип, у
борби против бугарске војске.

⁵ Погинуо 11 децембра 1943 год. у с. Дренак, Кумановски срез, у
борби против четника.

за заменика командира: Ванчо Велин-Гоце⁴, досадашњ
водник I вода у чети;
за политичког комесара: Слободан Методи Котев, досада-
шњи вршилац дужности зам. политкома чете;
за заменика политкома: Оливера Јоцић-Вера⁷.

III

Сва одређена лица одмах да преузму своје дужности.

IV

Из Скопско-кумановског Н. О. партизанског одреда премеш-
та се у II јужно-моравски народно-ослободилачки партизански
одред друг Абдула⁸.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Делегат Повереништва
Гл. штаба НОВ и ПО Македоније
за V опер. зону
Љ. Арсов-Гоце

с' • дГ

: по V
Јав1-»)Ј«|А «Г.

⁹ Погинуо у мајској офанзиви 1944 год., у борби против бугарске
војске на врху Лисец, на Осоговској планини.

⁷ Народни херој; погинула у мајској офанзиви 1944 год., на Осо-
говској планини.

⁸ Редакција није успела да утврди презиме.

НАРЕДБА ДЕЛЕГАТА ПОВЕРЕНИШТВА ГЛАВНОГ ШТАБА
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ЗА ПЕТУ ОПЕРАТИВНУ ЗОНУ ОД
10 ОКТОБРА 1943 ГОД. О НАЗИВУ ПРВЕ И ДРУГЕ ЧЕТЕ
СКОПСКО-КУМАНОВСКОГ ОДРЕДА¹

НАРЕДБА бр. 3

Делегата Повереништва Гл. штаба НОВ и ПО Македоније
за V опер. зону, 10. X. 1943 год., положај.

У знак почasti и признања храбро погинулим народним
борцима: Кири Фетаку² из Куманова и Цветану Димову-Целету*
из Скопља, у садашњој великој Народно-ослободилачкој борби
македонског народа против фашистичког ропства и окупације

НАРЕЂУЈЕМ:

I

Да се I чета Скопско-кумановског Н. О. партизанског одреда
убудуће назива:

„I чета „Киро Фетак“ Скопско-кумановског Н. О. парти-
занског одреда“.

II

Да се II чета Скопско-кумановског Н. О. партиз. одреда убу-
дуће назива:

„II чета „Цветан Димов“ Скопско-кумановског Н. О. пар-
тизанског одреда“.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Делегат Повереништва
Гл. штаба НОВ и ПО Македонија
за V опер. зону
Љ. Арсов-Гоце

¹ Препис документа, у рукопису, налази се у архиву Историског
одељења ЦК КПМ.

² Народни херој Киро Нацев-Фетак; погинуо 20 децембра 1942
год., код Прилепског Манастира, у борби против бугарске полиције.

³ Народни херој, члан ПК КПЈ за Македонију; убијен на зверски
начин, 9 јуна 1942 год. у буг. окупаторској обласној полицији у Скопљу
(види Зборник, том VII, књ. 1, док. бр. 29, примедбу 5).

ИЗВЕШТАЈ СЕКРЕТАРА ДРУГОГ ОБЛАСНОГ КОМИТЕТА
ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КПМ О ВОЈНО-ПОЛИТИЧКОЈ
СИТУАЦИЈИ НА ТЕРИТОРИЈИ ПРЕСПЕ У ВРЕМЕНУ ОД 23
АВГУСТА ДО 10 ОКТОБРА 1943 ГОДИНЕ¹

ВОЈНО-ПОЛИТИЧКА СИТУАЦИЈА У ПРЕСПИ У ПЕРИОДУ
ОД 23 АВГУСТА ДО 10 ОКТОБРА 1943 ГОД.

Пандетова² група (10—12 људи), као и Костина⁸ група, која није била још издвојена из одреда „Гоце Делчев“, радиле су политички међу становништвом. Циљ овог рада био је да се припреми широка мобилизација како Македонаца, тако и муслимана. Истовремено су били формиран и Н.О.К-ти, македонски (8 до 10⁴) и посебно муслимански (4 до 5⁶). Почетком септембра већ је отпочела мобилизација у 3—4 села⁹ у једном делу Преспе. У исто време дошло је до сукоба са италијанском патролом у једном селу, где су пала 2 Италијана⁷. Италијански окупатор спалио је једну кућу у истом селу. То је утицало на масе, које су се уплашиле.

11 септембра о. г. италијанска војска је добила наређење да се повуче. Уништили су складиште оружја и материјала, део оружја бацили су у воду, спаљили су станице у којима су живели, како не би све то пало у руке Немцима. И 12 септембра ујутру почели су да се повлаче без оружја. Истовремено, Битољски⁸ и Преспански⁹ одред сишли су у Љубојно, где је било доста италијанских трупа, и тражили су од команданта тих -трупа да

¹ Оригинал документа, без датума, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Илија Спировски, секретар Среског комитета Ресен; као комесар групе партизанског одреда „Дамјан Грујев“, био је задужен да организује народну власт и врши мобилизацију људства на том терену.

• Ђоре Велковски

⁴ Те бројке означавају у колико села су формиран народно-ослободилачки одбори.

⁵ Народноослободилачки одбори формиран су у македонским селима: Г. Дупени, Прељубје, Покрвеник, Волкодери, Шурленци, Отешево, Лескоец, Стење, Конско, Рајци, Курбиново, Штрбово Брајчино. Љубојно и Д Дупенк. и у муслиманским селима: Дрмени, Козјак и Г. Бела Црква.

• Мобилизација је извршена у селима: Курбиново, Сливница, Брајчино и Д. Дупени.

⁷ Италијанска патрола, у јачини од 20 војника, сукобила се у с. Рајци с одредима „Дамјан Грујев“ и „Гоце Делчев“.

• Партизански одред „Гоце Делчев“

• Партизански одред „Дамјан Грујев“

ИМ преда оружје. Почели су да разоружавају око 200—250 италијанских војника. Истовремено, стигли су усред села Немци са блиндираним колима и када су видели да има партизана, отпочела је борба. Од партизана су тројица мртви, а од Немаца 3—5 рањених, од којих се за једнога зна да је умро. Немцима је успело да дигну само пушке (око 200) и револвере (око 50). Партизани су запленили 8 тешких митраљеза, 7 лаких митраљеза, 10—15 револвера, огроман санитарски материјал и велику количину муниције и другог ратног материјала.

Капитулација фашистичке Италије утицала је на масе, које су већ увиделе и на делу да се фашизам распада. Код њих је нарасла огромна вера у скори слом фашизма. Велику је помоћ народ пружио у сакупљању оружја.

12 септембра после подне ушле су бугарске трупе, које сада држе: од Асамата до Царевог Двора и Шурленци. Данас шаљу патролу у Стење. Стално се интересују да ли има партизана, а када добију одговор „не знам“, кажу „не ћете да их прокажете иначе има много“. Сам командант у Асаматима је рекао да има великих партизанских јединица код Љубојна, због чега „нисмо окупирали та места“¹⁰.

Бугарски окупатори одмах су започели хапшењима, пребивањима, пљачкањем и сличним. Тако да је народ још првог дана видео право лице бутарских фашиста. Незадовољство народа је велико и почели су да долазе у партизана. Исто тако, створени су услови за формирање сеоских чета¹¹, које ће послужити за одбрану села. Исте чине велике услуге одредима.

Села Крани, Штрбово, Брајчино, Љубојно, Дупени, на југословенској граници, и Раби, Медо, Герман и Буф, која су била под Грчком, сада се налазе у партизанским рукама (као полуослобођена територија) и свакога дана у тим селима има партизана. Не држи се као слободна територија због саме чињенице што не располажемо са довољно снага, а у Леринском срезу, пак, нема уопште грчких партизана. Тамо су се оформиле легалне чете (од 18 до 40 година), које имају задатак да себи набаве пушке. Са тим сеоским четама свакога дана се одржавају политички и војни часови.

Стално одлазе патроле (3 до 5 људи) у битољски крај и тамо се врши мобилизација бораца. Постоји прилив нових бораца. Тако сада Костин одред броји око 45 људи (а било их је 18), а Пандетов 17 људи (а било их је 10). Сви су наоружани.

¹⁰ На ТОО сектору оперисали су партизански одреди „Дамјан Грујев“ и „Гоце Делчев“.

¹¹ На бившој италијанској територији, поред оперативних јединица формиране су и сеоске чете чији је основни задатак био да бране својсела од насилја и пљачке.

После пада Италије, у селима Крани и Наколец појавио се Муса Крани¹² са 15—16 људи. Муса Крани је био фашиста. Сакупљао је спахилук и вршио друге сличне пљачке. Као таквог албански партизани су га осудили на смрт. Он се сада сматра балистом, а дошао је у ове крајеве, јер има Албанаца. „Македонија не постоји. После рата она ће бити подељена између Грка и Срба, а ја нећу да пустим да албанско становништво буде роб — формираћемо велику Албанију“. Тако он објашњава своју борбу албанском становништву. Чим се он појавио ми смо започели велику политичку активност, нарочито међу муслиманима. Али он има личне пријатеље који су данас такође његови приврженици — и то мали део бегова и други богати муслимани. Захваљујући нашем раду муслимани су схватили да Муса није „спасилац“ албанског становништва од грчког или српског ропства, већ да му он припрема ново ропство. Тако је Муса у Наколецу мобилисао 6 људи, од којих су му 2 побегла. Муса Крани се и не појављује у правој боји. С обзиром да муслимани симпатизују партизане, он им говори да он није против „комуниста“, пећ он хоће да се заједно с њима бори, само треба најпре да се споразумеју, јер се не слажу по неким тачкама. С друге стране је говорио: „Немци су ме овластили да овладам у овом месту“. Исто тако смо сазнали да је разговарао са бугарским командантима у Асаматима.

Међутим, наш рад није био толико утицајан да бисмо придобили муслимане, те се тако они неутралишу — држе средину. С тога смо од албанских партизана тражили један одред, који је дошао 7 октобра о. г.^{1*}.

Са тим постоје велики изгледи да ће се ово питање потпуно ликвидирати. Иначе, албански партизани имају одлучан став према Муси Крану (уогните премб балистима), и стоје на томе да га униште. А то ће бити у најскоријем времену.

Чим се ликвидира са балистима (са Мусом Крани), одмах ће се започети са широком мобилизацијом у Преспи, — и муслимана и Македонаца. А још сада се та мобилизација припрема — јачањем сеоских чета, конференцијама и сличним. Албански партизани се слажу да после заједнички нападнемо бугарске фашисте.

¹¹ Муса Кранм, бивши високи функционер у Ахмет Зогуовој Албанији, покушао је да организује своје јединице на територији с. Крани, Наколец, Арвати и Грнчари. Али видних успеха није имао — благодаречи политичком раду Партије и јединица Народноослободилачке војске

¹² Албански одред од 100 бораца задржао се на овоме сектору само неколико дана.

Друг Димо није успео да оствари заједнички пггаб Лерин— Битољ—Корча¹⁴ самим тим што на уговорено место нису дошли другови, који треба да уђу у састав тога штаба. Везе како са Грцима, тако и са Албанцима су чврсте. Друг Димо одмах им је писао поводом тог питања. За сада Димо је заједно са одредима и помаже им у њиховом раду.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Ивап¹⁶

П. С. Сада обадва одреда броје 65 бораца, који су наоружани.

БР. 57

**ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА „ГРУПЕ БАТАЉОНА”
ОД 13 ОКТОБРА 1943 ГОД. ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КПМ
О СТАЊУ У ПОТЧИЊЕНИМ ЈЕДИНИЦАМА¹**

ЦК КП МАКЕДОНИЈЕ

Драги друтови,

Шаљем вам извепггај о досадашњем стању партије у I, П и III батаљону. , »

Пре поласка за Бутарску® послао сам вам извепггај да је партија формирана у сва три батаљона и да су све јединице одржале састанак, на коме су поставиле и поделиле рад, те је на тај начин партија активизирана у сва три батаљона.

¹⁴ Према споразуму са албанском и грчком НОВ требало је на тремеђи да се створи заједнчкн оперативни штаб. чији би задатак био координација дејства.

¹⁵ Благој Талевски, секретар Другог обласног комитета КП Македоније.

¹ Оригинал документа, у рукопису. налази се у архиви Историеског одељења ЦК КПМ.

¹ Односи се на територију под бугарском окупацијом. Према плану Главног штаба НОВ и ПО Македоније, крајем септембра требало је да „Група батаљона" (од три батаљона) пређе на територију под бугарском окупацијом, ради дејства.

Испред саме границе* све јединице су поново одржале састанак по конкретном питању самог преласка, о покрету и раду у вези с тим.

После преласка границе и сукоба, до кога је дошло са Бугарима⁴, у штабовима батаљона искрело је мишљење да се треба моментано вратити натраг. По овом питању, да ли да се батаљони врате или да наставе пут, био је одржан састанак свих бироа батаљона, који су изразили следећа мишљења:

У I батаљону „М. А.”⁸ били су одлучно против враћања натраг, а за наставак.

У II батаљону исто тако.

Једино су у III батаљону „Космет” били сви за повратак, што је и оправдано, ако се има у виду стање које је постојало у том батаљону⁶.

Узимајући у обзир мишљење партије у сва три батаљона и пошто смо проучили ситуацију и услове за дејство батаљона на бугарској територији, ми смо одлучили да I и II батаљон остану и појединачно дејствују, а да III батаљон вратимо натраг.

Ја сам пошао са III батаљоном.

Пре растанка са бироима остала два батаљона одржао сам кратке састанке, на којима се претресало о даљим задацима партије на бугарској територији.

Од тада о стању партије у I батаљону немам никаквих вести и стога не могу ништа да вам пишем, једино што је једна група од 65 партизана из Дебарца одбила да иде са батаљоном и вратила се натраг.

Данас је стигло још 5 другова из I батаљона, који су били послати у Прилеп да тамо испитају стање и спроведу мобилизацију. Они су овај задатак извршили, али су са батаљоном изгубили везу и дошли су директно овде. С њима је дошло још 12

* Изнад с- Кладник

⁴ До борбе је дошло на планини Баба Сач између „Гоупе батаљона” и бугарских јединица у близини демаркационе линије. После ове борбе којој је кратко трајала донета је одлука да се врати на територију Македоније под бугарском окупацијом пошто је само део батаљона „Миоце Ацев” док СУ се остали војници на слободну територију у западној Македонији која је била под италијанском окупацијом.

⁵ Новомобилисани боппи V саставу батаљона „Мирче Ацев” при преласку демаркационе линије поколебали су се и поставили питање повратка на слободну територију. На општем састанку свих бораца батаљона издвојени су сви код којих се појавила и најмања жеља за то, а део око 70 бораца пошао је на територију под бугарском окупацијом.

• Косовски батаљон, састављен од затвореника и интернираца који су до капитулације Италије били у италијанским затворима и логорима. у свом саставу имао је доста болесних и изнемоглих. Марш, који је био врло напоран, још више је угрозио здравствено стање батаљона, те је донета одлука да се исти врати на слободну територију Македоније.

новомобилисаних и један курир из Гл. штаба у Скопљу, свих укупно 18 људи. На граници су се сукобили са Бугари.ма', гдо су се растурили, те су се 4 новомобилисана друга изгубила. Ниже вам пишем о карактеристикама новомобилисаних, које смо задржали. Ова петорка из I батаљона „М. А." није знала ништа да каже о батаљону⁸.

Стање партије у II батаљону је следеће:

После расанка у Бугарској, батаљон је остао још кратко време и одржао неколико митинга. За то време партија је слабо функционисала и нарочиту слабост је показала у вези са, деморализацијом, која је настала у батаљону у вези са његовим акцијама и условима на бугарској територији. Тако је батаљон био принуђен да се врати.

По повратку, из батаљона су издвојени другови Албанци и батаљон је, од три, остао са две чете. Али у партији није била извршена реорганизација, него је остало исто стање, јер се очекивала нова реорганизација батаљона, па онда тек да се изврши и коначна реорганизација партије. Данас је извршена реорганизација батаљона и одмах ћу приступити реорганизацији партије и партиског руководства.

Данас је примљен у партију партизан Боро, који је на батаљонском састанку критике и самокритике био похваљен од свих партизана како за дисциплину, тако и за борбеност.

Што се тиче партије у III батаљону „Космет", после његовог повра/гка из Бугарске били су из њега изоловани сви болесници, сви ненаоружани и све другарице.

Издавањем другарица из батаљона, партија у њему је остала без партиског руководства. Исто тако и међу болесницима је било партијаца, тако да је у самом батаљону остало само неколико партијаца, који су се углавном налазили у штабу батаљона или четном руководству, тако да је сам рад партије међу партизанима био онемогућен.

Ето, то је извештај о стању у сва три батаљона.

Са реорганизацијом и формирањем нових батаљона, који су стављени под команду Штаба II групе⁰, батаљони спроводе

⁷ Сукоб са бугарском фашистичком војском био је код с. Вранештица, 6 октобра 1943 године. У овом сукобу, међу новодошлим партизанима било је 2 мртва и два заробљена (према усменим подацима Ђорета Дамевског).

⁸ Прешавши на територију под бугарском окупацијом, батаљон „Мирче Ацев" задржао се ту месец дана, за које време је одржао митинге у селима: Саждево, Јакреново, Црешњево, Туин, Слатино, Крапа, Бедушино, Журче. За све то време само се једном сукобио са бугарском војском и полицијом: 24 октобра 1943 год., на планини Бигли, при преласку демаркационе линије, којом приликом је успео да пробије бугарске заседе и пређе на ослобођену територију.

• Односи се на -организовање „Друге групе батаљона" — у смислу директиве Светозара Вукмановића (види док. бр. 41).

и реорганизацију, односно организују партију. О овоме ћу вам послати извештај, чим се исти рад заврши.

Ево сада вам шаљем карактеристике за новомобилисане из Прилепа.

Четворо њих се отцепило на граници и не зна се шта је с њима. Других 8 су 3 другарице и 5 другова.

13-X-43 год.

Са другарским поздравом
Борче

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

БР. 58

ИЗ ЗАБЕЛЕЖАКА КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И
ПО МАКЕДОНИЈЕ МИХАЈЛІА АПОСТОЛСКОГ О БОРБАМА
НА ТЕРИТОРИЈИ КИЧЕВА ПРОТИВ БАЛИСТА И НЕМАЦА
У ВРЕМЕНУ ОД 1 ДО 14 ОКТОБРА 1943 ГОДИНЕ¹

1. X сше године, Цемо и Мефајло, као претставници вел. алб. реак., помогнути од стране Немаца и великосрпске реакције у Гостивару — изненада су напали наше јединице на Буковику. 2. X после подне, око 15 ч., напали су Кичево.

На Буковику су наше јединице водиле борбу скоро 4 часа. Код Кичева и у самом Кичеву борбе су трајале око 5 часова.

Наше јединице су под притиском много јачег непријатеља² напустиле Буковик и Кичево и повукле се ка Извору.

У борбама код Буковика и Кичева великоалбански елементи, који су нам били приступили а ми их били прихватили као браћу, издали су и окренули своје оружје на своје другове³ — тј. на наше партизане. Поред тога, у моменту када је требало да започне борба за Кичево, један бугарски авион је летео изнад наших положаја и из митраљеза отворио ватру на наше партизане.

Пре него се спустио мрак, када су се наше јединице повлачиле, бугарски фашисти са пограничних „караула“ отворили су ватру на наше јединице⁴ да би помогли цемовцима како би

¹ Докуменат, у рукопису, налази се у архиву Историског одељења ЦК КПМ. По оригиналу не може се закључити да ли је ово концепт извештаја или само белешка.

* Однос снага био је: 800 — 1.000 балиста према 100 наших.

* Мефаил и његова балистичка банда

⁴ Реч је о бугарским јединицама на демаркационој линији између бивше италијанске окупационе зоне и Бугарске.

лакше ушли у Кичево, да би што схорије и боље опљачкали наше Македонце.

5. X око 11 ч. једна јака колона џемоваца и мефајловаца напала је Извор. Борба је трајала до 16 ч. У 19 ч. поново почиње борба, која траје око 1 сат — непријатељ је био одбијен. Око 18 ч. једна колона џемоваца сукобила се са нашим снагама на Гољаку. После кратке борбе иста се повукла.

6. X у 5.20 ч. започела је борба код Кленовца. Џемовци су се преко ноћи прикупили и напали. Борба је трајала до 9 ч. Била је жестока борба — непријатељ је употребио и минобацаче.

Под дејством минобацача у Кленовцу и Поповцу је спаљено неколико кућа. Поинго је била завршена код Кленовца, борба се пренела код Душегубице и трајала је до мрака.

7. X једна наша група партизана⁵, која је после борби код Кленовца пошла за Лазаропоље — водила је борбу са једном колоном џемоваца®.

8 и 9. X постављене су возовима 2 заседе на сектору између Кичева и Извора — око Подвиса. Заседе су успеле⁷.

14. X албанска реакција напала је из Струге на Ботун. Овде је реакција била разбијена⁸.

У овим борбама албанска реакција имала је следеће губитке — мртвих.

— Код Буковика око 20 мртвих.

— Код Кичева — није познато⁹.

— Код Кленовца — око 70 људи.

— У двама заседама код Подвиса — није познато¹⁰.

— Код Ботуна — 4 мртва и 6 рањених.

После ове акције у селима је завладала велика паника и започели су да беже према бугарској граници.

Бутарски фашисти су искористили случај за стварање реакције против нас. Они су поплашеним побеглим сељацима обећавали да ће их они заштитити од џемоваца и мефајловаца — они исти који су помагали џемовцима у борбама код Кичева. У селима: Белици, Козици, Мраморецу и Туриу успели су да формирају контра-чете за борбу против македонских партизана.

У једној акцији наших батаљона према Слиову, Туриу и Мраморецу, велики део контра-чета је разбијен — остала је само

⁵ Борци Прве оперативне зоне

• У овој борби балисти су имали 20 мртвих.

⁷ Непријатељ је имао око 15 мртвих.

⁸ У овој борби непријатељ је имао 4 мртва и 6 рањених.

• Редакција није установила какве %у губитке имале јединице Народноослободилачке војске Македоније а какве балисти.

¹⁰ У борби код Подвиса са заседама НОВ балисти су имали око 15 мртвих.

једна мала група у Белици, која је пре неколико дана тражила везу са Мефаилом за акцију против нас.

Народ је полако увидео да га бугар. фашисти не могу заштитити и започео је да се враћа у своја села.

За формирање контра-чета велику акцију је испољио Кочаров, срески начелник у Охриду — који је одржао неколико састанака у селу Куратица.

БР. 59

БИЛТЕН ШТАБА ПЕТЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД ОКТОБРА
1943 ГОД. О АКТИВНОСТИ ЈЕДИНИЦА ТРЕЋЕ И ПЕТЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ¹

Б И Л Т Е Н бр. 1, Октобар

НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКА ВОЈСКА И ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕДИ
МАКЕДОНИЈЕ ТУКУ ОКУПАТОРА И ОСЛОБАЂАЈУ ТЕРИТОРИЈУ

Пад фашизма и Мусолинија са власти у Италији створио је нову ситуацију у Македонији, која је окупирана од стране италијанског окупатора. Италијански војници поздравили су са задовољством слом крвавог фашизма, јер сматрају да је пао један од проузроковача недогледног разбојничког рата у који је увукао Италију и јер се приближава дан када ће се вратити својим домовима. У редовима окупатора завладао је неред. Италијански војник, деморалисан и далеко од свог дома, знао је само за једно: да се жив врати кући и да рат престане.

Јединице наше Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда искористиле су повољне услове, које су створили ови догађаји. Нападани су и разоружавани италијански војници, финансиски органи, карабињери и шумари. Народно-ослободилачка војска се наоружавала заплењеним оружјем, а наоружавала је и све бројније добровољце за НОВ и ПО. Партизани су овладали скоро свим планинским рејонима; окупатор је био потиснут доле у градске гарнизоне. Сељак се осетио слободним; његово жито, труд и рад остали су му у амбару, јер су с окупатором биле отеране и спахије које су га пљачкале.

Народно-ослободилачки комитети, који су били створени у условима окупације као органи борбе, постали су, после истери-

¹ На документу нема датума а штампан је у првој половини октобра 1943 године. Билтен ишао свега у два броја. Примерак првог броја чува се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

вања окупатора, стварни органи праве народне демократске власти. Војска и народ припремали су се да сасвим отерају окупатора из своје домовине. Италијански официри, када су их НОВ и ПО тукли и када им је претила опасност да ће бити отерани и из градских гарнизона, бацили су се свим својим бесом на мирно становништво. У Гостиварском срезу, села Леуново и Никифорово² била су опљачкана и спаљена, становништво терорисано, а неки сељаци стрељани. У Кичевском срезу било је спаљено село Извор, а у селима Доња Дебарца и Белчиште спаљено је 25 кућа³. У овој крвавој работи узео је учешћа и издајник албанског народа, Цемо са својом бандом. Окупатор је крвавим терором хтео да последњи пут заплаши становништво, да спречи нагло растућу Народно-ослободилачку борбу нашег народа и да завади до крви македонско и албанско становништво. Међутим, после неколико дана исти окупатор је био принуђен да безусловнo положи оружје. Борба македонског народа и успеси НОВ и ПО сачињавају део борбе савезничких армија и НОВ и ПО Југославије, која је допринела да Италија буде избачена из ратног кола.

Врховни штаб НОВ и ПО Југославије, поводом безусловне капитулације Италије, упутио је следећи проглас италијанској војсци:

Италијански официри и војници,

Бадолџијева влада, под притиском нашег народа, потписала је безусловну капитулацију. Један од услова примирја јесте да се обуставе сва непријатељства против савезничких армија. Пошто Народно-ослободилачка војска и партизански одреди Југославије воде заједно са савезницима већ више од две године борбу против окупатора, овај услов се односи и на нас. Врховни командант савезничких армија на Блиском Истоку издао је наредбу да се обуставе непријатељства и против балканских партизана и да се њима предају сва складишта војног материјала и оружја. Непокоравање овој наредби сматраће се као прекршај уговора о примирју и повући ће са собом одговарајуће последице. У случају да се међу вама нађу официри који ће вас спречавати у томе, уништавајте их, јер су они Хитлерови агенти.

Италијански официри и војници,

Ми вас позивамо да сва складишта војног материјала и оружја предате јединицама Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда Југославије или пак да се заједно с нашим борцима супротставите Немцима. Тиме ћете убрзати пораз

- Села су спалили италијански окупатори 27 августа 1943 године.
- Поменуто села спалили су Италијани 6 септембра 1943 године.

непријатеља вашег и нашег народа — крвавог Хитлеровог фашизма.

Да живи слободна и независна Италија!

Да живи слободна и независна Југославија!

Да живи мир!

Да живи савез италијанског народа и народа Југославије у борби против заједничког непријатеља — против Хитлерове Немачке!

Штабови наших јединица упутили су свај проглас Врховног штаба италијанским официрима и војницима у Македонији окупираној од Италије, пгго значи да су их позвали да безусловно положе оружје.

После неколико дана од капитулације Италије, гарнизони у Кичеву и Дебру положили су оружје нашим јединицама. Кичево и Дебар, са својим областима, као и Доња и Горња Дебарца ослободили су НОВ и ПО Македоније под руководством Главног пгтаба. Узет је велики плен. Само на једном сектору батаљон „Мирче Ацев“ је запленио следеће: више од 400 пушака, 10 тешких митраљеза, 20 пушкомитраљеза, 6 великих минобацача и велику количину војног материјала и опреме.

На читавој ослобођеној територији одмах је успостављена народно-демократска власт у облику народно-ослободилачких комитета. Сви затвореници ослобођени су из затвора и одмах су сТупили у редове НО војске. Ослобођени народ започео је да живи слободним животом у чврстом јединству са својом војском. Поред сталних оперативних јединица, формиран су нарочити одреди за одбрану становништва од качака. Војне мере против качака су оштре — они који се ухвате у крађи бивају стрељани; разоружава се сваки појединац или група која не припада, ни једној јединици НО војске; хапсе се и изводе пред Народни суд сви они који се огреше о наредбу војне команде.

Немачки окупатор, пошто нема довољно снага да замени разоружане и најурене италијанске дивизије из југословенских земаља, користи своје слуге. У Западној Македонији је нашао издајника Цема, наоружава га и плаћа да се крваво обрачунава са мирним македонским становништвом. За сва зверства и пљачкања, које спроводи овај издајник, одговорни су организатори и потпаљивачи — немачки фашисти. Није далеко дан када ће немачки разбојници платити за зверства, пљачкање и терор које спровode над нашим народима. Ни уједињавање свих реакционара, великоалбанаца, великотурака и великосрба, под скутом немачких окупатора, неће зауставити широки размах Народно-ослободилачке борбе и спречити снажну НОВ да туче све непријатеље и очува извојевану слободу. Албански народ се гнуша издајника Цема и с њим нема ничег заједничког. Прави синови албанског народа боре се заједно са македонским партизанима

против фашистичког окупатора и његових слугу и кују борбено јединство и братство обадва народа.

На ослобођену територију немачки окупатор са слугама предузима нападе; претстоје тешке борбе. Али се НОВ и ПО налазе са самим ослобођеним народом, који зна зашто се бори и шта брани. Једно место може да буде изгубљено, али се никада не може победити НОВ, која црпи снаге из ослобођеног задовољног народа⁴.

БОРБЕ И АКЦИЈЕ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА У ТИКВЕШУ

Партизански одреди у Тиквешу бележе славне странице у Народно-ослободилачкој борби нашег народа. Њихова херојска борба одушевљава народне масе и утерује смртни страх окупаторима и њиховим слугама.

Крајем месеца септембра партизани су напали рудник код Демир Капије, одакле се вади хром за немачке окупаторе⁵. Рудник је са свим машинама потпуно уништен и не може дуго времена да се користи, тако да су Немци лишени најскупоценије руде за њих у рату — хрома. Истребљено је 9 немачких разбојника. Заплењена је велика количина оружја, муниције и другог војног материјала, као и материјал за минирање, експлозив и др. Радници рудника дочекали су одушевљено партизане, као ослободиоце. Са партизанима је пошло више од 100 радника. Они су изјавили да неће више копати руде за окупатора, већ да желе да се боре у редовима народно-ослободилачких партизана против фашистичког угњетача и његових слугу, а за слободу и бољи живот⁶. Вест о овој успелој акцији народних бораца пронела се широм Македоније као о успеху целог народа. Да би покрили зверства својих слугу, бугарских фашиста, која су починили пролетос над мирним становништвом у Тиквешу: стрељање 12 омладинаца у Ваташи, 4 у Шивецу, 5 у Мраморецу, 4 у Дренову и вађење очију⁷ Васи Хаци Јорданоском, немачки крвници су отсекли уши, носеве и др. немачким разбојницима убијеним у руднику од стране осветничке руке народних партизана и ова зверства приказали као дело партизана. Објашњење није потребно, јер већ свако дете зна да то не чине народни борци. Читав Тиквеш пак зна за зверско мрцварење мирног становништва од

⁴ Немци у заједици са бзлистичким бандама предузели су офанзиву на Кичево и слободну територију 1 октобра 1943 године.

⁵ Другог октобра 1943 год- батаљон „Страшо Пинџур“ извршио напад на рудник Дуница — Кожуф.

⁶ Са јединицама НОВ пошло је 80 радника. У том нападу убијено је 10 Немаца, 1 шпијун и 1 руднички стражар (види док. бр. 132).

⁷ За зверства окупатора у Тиквешу детаљније види Зборник том VII, књ. I, док. бр. 117.

стране фашистичких разбојника само зато што је помагало партизана, а мрзело окупаторе.

Целом свету су такође позната зверства и злочини, **које** су починили и чине немачке фашистичке крвопије у окупираним рејонима Совјетске Русије и другим земљама Европе, над **женама**, децом и мирним становништвом. И стога сваки поштени патриота са гнушањем одбија разбојничко дело Немаца, **које** су починили над својим сопственим Немцима, пребацујући га међутим на партизана⁸.

ПАРТИЗАНИ ДЕЈСТВУЈУ У КУМАНОВСКОМ СРЕЗУ

Бутарска војска и полиција добиле су добру лекцију 5 овог месеца у сукобу са партизанима на Страцину и упознале су њихову снагу. Окупаторова потеря била је дочекана и разбијена удруженом снагом македонских и српских партизана у заједничкој борби против заједничког фашистичког окупатора, а за истинску слободу и братски, равноправни, заједнички живот македонског и српског народа с осталим југословенским народима у слободној и демократској Југославији. Непријатељ је на бојном пољу оставио 2 мртва и 3 рањена. Заробљени су 1 официр и 2 војника. Партизани нису имали ниједну жртву. Један део саобраћаја био је обустављен⁹.

Подвојеност између бугарске војске, која више не жели да буде Хитлеров жандарм на Балкану, и бутарске полиције показала се у овом сукобу. Војници су одбили да оду у прве борбене линије, због чега су се сукобили с полицијом. И на једној и на другој страни било је жртава.

Првих дана овог месеца народни партизани опколили су једну чету дражиноваца у селу Драгоманце, Кумановски срез, и уништили 10 четника. Партизани су имали једног мртвог. Погинули партизан је сељак из Кумановског среза¹⁰, који је раније био четник — дражиновац. Када је видео шта раде четници, да су са немачким и бутарским окупатором а против партизана, да пљачкају и да се припремају да сутра владају над народом, сељак, који се освестио, прешао је партизанима. Свесно се херојски борио против окупатора и његових слугу дра-

⁸ Немци, убијени при нападу на рудник Дудица од батаљона „Страшо Пинџур“, после повлачења батаљона били су унакажени од бугарских војника са намером да их искористе у пропагандне циљеве против партизана у чему нису успели, јер је тај злочин на време раскриван пред народом.

• У овој борби учествовао је Кумановски партизански одред.

¹⁰ Васил Драгомански, ступио у одред септембра 1943 године.

жиноваца, а за слобеду, и херојски је погинуо бацајући се **са** бомбом међу дражиновце, чиме је уништио 4—5 четника. Тахо се држе храбри борци. Овај војни и политички пораз дражиноваца нека им буде лекција, као и њиховим господарима, да **ће** их народно-ослободилачки партизани немилосрдно уништава-ћи и истребљивати, зато што данас служе верно фашистичком окупатору. У овој акцији заплењена је огромна количина оружја и материјала.

8. X један партизански одред¹¹ сукобио се са једном контра-четом у селу Думановци. Одред је успео да да добру лекцију контра-четницима, јер им је нанео велике жртве и разбио их. Заплењен је материјал. То је лекција и контра-четницима да осете шта претставља снага народно-ослободилачких партизана, који се боре за слободу нашег народа, и опомена измученим контрашима да се освесте коме служе, те да прелазе на страну партизана и окрену против варалице — фашистичког окупатора.

Да живи Народно-ослободилачка борба македонског народа!

Да живи Народно-ослободилачка војска и партизански одреди!

Све за фронт — све за слободу!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ИГТАБ V ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА МАКЕДОНИЈЕ

БР. 60

ИЗВЕШТАЈ ПОЗАДИНСКЕ ОБАВЕШТАЈНЕ СЛУЖБЕ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ ПОКРЕТА МАКЕДОНИЈЕ О СИТУАЦИЈИ НА ОКУПИРАНОЈ ТЕРИТОРИЈИ МАКЕДОНИЈЕ ЗА ПЕРИОД ОД 14 АВГУСТА ДО 14 ОКТОБРА 1943 ГОДИНЕ¹

ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА

14. VIII. Немачке трупе, које се налазе на самој тетовској граници, до јуче нису ушле у Албанију. По мишљењу генерала² то је због тога: 1) да не би деморалисале италијанског војника

¹¹ Кумановски партизански одред

¹ Копија документа, откуцана на писаћој машини, без потписа, **на-**лази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

* Командант Пете окупационе армије бугарске фашистичке војске генерал Васил Бојдев

у моменту када се Италија опредељује на чијој ће страни бити; 2) да би обезбедиле пролаз трупамa које се налазе у Јужној Албанији; плаше се устанка албанског народа. За сада преговарале су с извесним политичким партијама у Албанији, али ипак ће ових дана апсолутно ући. У Италијане више немају никаквог поверења. Немци су страшно љути на Италијане. Верујем у заоштравање односа, а на извесним местима да ће доћи до оружане борбе између Немаца и Италијана, нарочито приликом разоружања Италијана³.

14. VIII. Рајев⁴ је рекао једном угледном грађанину: „Ових дана ћемо сигурно ићи већ за Тетово, Гостивар и др.“ Рајев ће позвати угледне грађане из тих крајева на „саветовање“ о уређењу цивилне власти.

14. VIII. Један човек је питао генерала о ситуацији. Генерал је рекао: „Италија може да капитулира због унутрашње политичке и војне ситуације и неуспеха. Али, у случају неуспеха Осовине, нама је место осигурано; ми армију водимо ка Русији. Енглеска је наша непријатељица, а Русија није“. Генерал то говори зато што зна да овај човек мисли тако, те му у том смислу жели да лицемерише.

Ванчо⁵ је дао директиву свом поверенику у Београду (који се истовремено налази у служби Гестапоа) да угледне Македонце сробофиле у Београду претстави Гестапоу као комунисте, како би их Гестапо побио, те да их се Ванчо на тај начин отараси. Исти повереник је рекао о ситуацији: стање је озбиљно, али још није за панику. Уосталом, ми имамо иза нас отворена враташца.

14. VIII. Од јуче су Немци почели авионима да транспортују трупе у Албанију.

14. VIII. Рајев је одржао конференцију са председницима братстава⁶, којима је рекао: у вези са новоствореном ситуацијом у свету, конкретно с Италијом, стање на Балкану се мења. Ви, као претставници народа у Тетовском, Гостиварском, Дебарском, Галичком, Кичевском и Струшком срезу, треба да пишете писмо Хитлеру, у коме ћете га молити да присаједини ове крајеве Бугарској. Ови су послали такво писмо. Рајев је рекао да ће

³ На територији Македоније процес капитулације Италије није дошло до оружаног сукоба између немачких и италијанских јединица.

⁴ Обласни директор Скопске области, осуђен као ратни злочинац 1945 године. Осим Скопске области постојале су и Битољска, а од лета 1943 год. и Врањска, према административној подели на територији Вардарске Македоније и Србије под бугарском окупацијом.

⁵ Ванчо Михајлов

* Братства — удружења које су бугарске окупаторске власти формирале у Скопљу међу избеглицима са територије Македоније под италијанском окупацијом.

можда и други разлози наметнути окупацију од стране Бугарске, као например, борба албанског народа, отворени сукоб с Италијом... но, за сваки случај учините то, да не би Немци започели преговоре с неким политичким партијама у Албанији; а поред тога, присаједињење тражите **ви**, те ће Хитлер тражити од Бугарске мање противуслуга⁷.

14. VIII. У Скопљу је ухапшен владика Стефан, јер је чувао дијаманте Јевреја. Због ове ствари високи бутарски управници су страшно утучени. Стефан се пре десет дана вратио из Русије и по читавој Бугарској је говорио о „зверствима која су починили бољшевици у Украјини“. Можда су сасвим други разлози хапшења-

16. VІІІ. Владика Стефан је интерниран и настојаће да за-ташка ствар. Он је слао Јевреје и Јеврејке, преобучене у калуђерска одела, у Албанију, преко манастира у Лешоку, и за то им је одузимао злато, од кога му је код претреса* нађено читаво сандуче.

16. УПІ. Немачке трупе су већ прешле границу и отишле у стару Албанију.

16. VІІІ. 51 коњички пук у Скопљу добио је наређење да буде спреман за прелазак границе и окупацију албанског дела Македоније. Овде долазе нови бугарски резервисти и припрема се позивање у војску нових годишта.

У бугарској влади постоје несугласице по питању Албаније. Филов, Габровски, Захаријев и Загоров су за то да бугарске трупе, на Хитлеров захтев, окупирају одмах целу Албанију, а да у албанској Македонији⁸ заведу само цивилну власт. Други су против тога и не желе да се обавезују Немачкој; задовољили би се само албанском Македонијом уз мање обавезе. Исте групе постоје и у самом генералштабу. Умеренији би хтели да са Албанијом задрже добре односе, како би у њој сутра имали савезника код обрачунавања са Србијом и Грчком. Бугарске војне власти треба да преузму обезбеђење свих рудника у Македонији.

9. ІХ. Улазак бугарских трупа у Албанију за сада је апсолутно искључен. Нарочито се супротстављају војне власти. А како су ослабиле Италија и Осовина, све су већи империјалистички апетити код једног дела војних власти.

⁷ После капитулације Италије бугарске окупаторске власти имале су претензије да од Немаца добију одобрење за улазак бугарских трупа у крајеве Македоније који су раније били под италијанском окупацијом. У том циљу, бугарски окупатори су инсценирали састављање „меморандума“ у коме се, од стране избеглица из западне Македоније, тражи „присаједињење“ западне Македоније Бугарској.

⁸ Македонија под италијанском окупацијом

Уторак, 7. IX. У Софији је заседавао генералштаб, у вези са бирањем регентства и другим војним питањима. Генерали би хтели да један регент буде из њихове средине⁹. У вези са одласком преко граница нема трупа према Трески¹⁰. У крутовима ВМРО-а, нарочито међу поштенијим људима, осећа се извесно расположење за Совј. Савез. Ево једног момента када би требало да се омасовимо и да повежемо један део масе. Појединцима би требало прићи отвореније, те да се повежу путем помоћи и уласка у антифаш. одборе. Напр., њима је криво што штампа није писала да је и совј. посланик присуствовао сахрани краља. Прича се о промени владе и доласку Мушанова. За њега кажу да је англофил; хтели би да дође неки русофил.

5. увече, када је било замрачење, било је написано неколико парола: „Живео краљ“, „Живела Југославија“; једна је нађена код школе „Његош“, а друга код парка. Полиција се веома интересује за то и намерава да интернира неке Србе. Контрачетници из Драчева ужасно малтретирају турско и албанско становништво. У Горноколичанској општини долазе им у помоћ, гоне из куће мушкарце, силују им жене, одузимају и маст и шећер, пасу им њиве.

10. IX. Немци желе да Бугари окупирају Албанију. Бугари су одговорили неодређено: ни да, ни не. Изговарали су се да чекају да се изабере регентство. Међутим, постоји размимоилажење по тој ствари и међу војним лицима. Немачки војни командант у Струшком срезу позвао је бугарског генерала у Охриду¹¹ да одмах окупира Стругу и Струшки срез. Генерал му је одговорио да то не може учинити без наредбе одозго.

У скопском гарнизону обустављена су сва отсуства. Сви који се налазе на отсуству позвани су сместа натраг. Уопште примећује се извесна припрема. По мишљењу једног најодговорнијег лица, у најскорије време се очекује или потпуно ангажовање са силама Осовине (окупација Албаније) или попуштање савезницима. Важно је, да је од јуче, 9. наовамо, у касарнама специјално припремно стање. Код извесних кругова официра примећује се расположење за савез са Совјетском Русијом. Она, кажу, најбоље нас може извући из ове ситуације.

10. IX. Пре неколико дана, у једној колиби до Матеича, убијена су четири дражиновца. Проказао их је неки сељак. Убијени су из Матеиче, досељени Пироћанци, и један из Куманова, исто

* У састав бугарског намесништва — регентства ушао је и дотадашњи војни министар бугарске фашистичке владе, генерал Михов.

¹⁰ Очекивала се концентрација бугарских трупа у долини р. Треске према демаркационој линији.

¹¹ Командант Петнаесте битолске окупационе дивизије, генерал Маринов. Бугарска фашистичка војска, после капитулације Италије окупирала је део територије око Преспанског Језера.

тахо Пироћанац. Наоружани су били енглеским машинским пушкама. Код једнога су нађена 173 златна наполеона (информација са сигурног места). Један полициски аутомобил се преврнуо; двојица су погинула, а шесторица рањени. Врше се патроле али само полициске. Деветог, два камиона са по 20 полицајаца вратила су се без сукоба. За сукоб између дражиноваца и наших знају и сељаци¹. Дражиновци се налазе на другој страни Козјака, одакле им је дошло појачање из Србије. Изгледа да су писали нашим да иду са Козјака и околине. Сукоб се десно управо кад се војска налазила у потери. У редове дражиноваца у Матеичу ступио је пре двадесет дана Перо Минчић, кашк., Пироћанац; живео је у Куманову. Он је веома опасан тип по нас: 1) зато што је плаћени дражиновац од пре две године; 2) свуда најоштрије напада комунисте; 3) веома добро познаје кумановски крај, а и сви досељеници имају поверења у њега. Мислим да треба или да му се приступи, но много је лукав и покварен тип, или да се ликвидира. Сада је био у Младом Нагоричану, Довезенцима, Клевовцима. Послао га дражиновски штаб да агитује за нове снаге, нарочито млађе. На **ЈДНОМ МЕСТУ ЈЕ РБКСО!** >> Треба да се окупимо ми најздравији, најснажнији, да се обучимо на Козјаку, да ликвидирамо комунисте и да сутра будемо господари. Немце ће победити Енглеска и Америка, а не ми". Изгледа да су се наши 7—8 пребацили са Козјака¹³ на Кара Даг. Фелдфебел се зове Грнчарев¹⁴, добар је човек, али да му се пажљиво приступи, најпре у разговору, и треба изабрати погоднију личност. У србофилским и досељеничким селима осећа се велики утицај Драже¹⁵. Веома је важно да наши одржавају контакт са тим селима и да врше по неку акцију у близини; тако да прихватају сељаке када беже.

10. IX. У Пиротском срезу пре три дана једна велика група партизана истовремено је напала сва села. Побегли су чиновници из читавог среза. Из Софије је пошао цео Шести моторизовани пук и још два пешадиска. Ствар је веома озбиљна и због тога је власт веома забринута. Двојицу Галичана, који су дошли да испитају ситуацију овде и да моле за извесну помоћ, полиција је приморала да напишу извештај о ситуацији тамо, да га потпишу и доставе Рајеву, војним властима и полицији. У њему

" Сукоб између дражиноваца и Кумановског партизанског одреда био је код с. Маглинце на Козјаку.

¹³ Односи се на чету Скопско-кумановског одреда и једну чету Другог јужноморавског одреда, које су пошле ради повезивања са партизанским снагама на том терену (види док. бр. 61, примедбу 9).

¹⁴ Преко њега и других покушало се успоставити везу између Народноослободилачког покрета и појединих личности у бугарској окупаторској војсци.

¹⁵ Дража Михаиловић

се износи да су партизани дошли у Галичник, колико их је било и ко их је водио, и право име друга Марка.

Из Лазаропоља су дошли неки људи са објавом народно-ослободилачког комитета. Причају веома лепе ствари о партизанима и властима. У Лазаропољу масовно их помажу. Свуда где су чиста православна места¹⁶ веома добро иде. О Кичеву говоре да су се партизани тога момента концентрисали према Струзи. У борби су погинуле 2 другарице и 28 другова, а од Џемових око 180 људи¹⁷. Гестаповску акцију на гостиварско-кичевском сектору водио је неки гестаповац, који је учествовао у провокацијама у Србији и Црној Гори, и који је организовао контра-чете у Куманову. Сада им је у Гостивару говорио да нападају села у којима се налазе партизани и да пљачкају све што желе. Партизани у Кичевском срезу се припремају за напад на Стругу и да поврате Кичево¹⁸.

Летке са Косова, који се штампају за извесне људе овде, издаје косовски православни комитет. Претседник је онај човек који је открио дражиновце из Скопског и Кумановског среза. Он је полициски човек и све се ствари тамо штампају.

У редовима ВМРО-а осећа се 'велика резерва. Свуда дискусије. Пре него дође министар¹⁹ намеравају да сазову општу конференцију. Министар (унутрашњих послова) треба да дође најкасније до идуће недеље, када ће се одржати конгрес грађсва. За то се спремају делегације.

10. IX. Није још такво стање за улазак бутарских трупа у Албанију. Међутим, војни и друти бугарофилски елементи²⁰ у то, нарочито после избора регентства, које је потпуно бугарофилско. У пошти се већ истоварује оружје узето од Италијана. За сада није било сукоба у близини, али није било ни добровољаца за немачку армију. Јуче, 9. IX, немачки конзул у Скопљу посетио је италијанског и понудио му да се супротставе Бадолјију. Овај је изгледа одговорио неодређено. Много агената краљице Јоане сада облећу нарочито око италијанског конзула, стога треба тамо да будемо пажљиви да не виде поред осталих и нас.

12. IX. Избегличка братства²⁰ су данас заседавала и одлучила да одмах пошаљу делегацију у Софију код Бекерлеа, која

¹⁶ Села насељена искључиво македонским становништвом

¹⁷ Те борбе су вођене од 1 до 6 октобра 1943 год око Кичева и за Кичево. О губицима види док. бр. 58.

¹⁸ Првог новембра 1943 год. Кичево су поново ослободиле јединице НОВ и ПО Македоније.

¹⁹ Министар унутрашњих послова бугарске фашистичке владе Д. Христов

²⁰ Удружења која су бугарске окупаторске власти формирале у Скопљу међу избеглицама са територије Македоније под италијанском окупацијом.

ће тражити присаједињење Бугарској Тетово, Гостивара, Галичника, Дебра и Струге. Да се сутра, у недељу, организују манифестације пред немачким конзулатом, у којима да се акламише Хитлеру и тражи Тетово, Гостивар итд. За ову ствар су изгледа поттакнута од стране Рајева и Коларова²¹. Коларов је о тој ствари разговарао и са Габровским. Војне власти не знају још ништа о овој ствари. Габровски је рекао Коларову да су предузете све мере за ту ствар (окупацију).

Италијански гарнизон у Скопљу прикључио се фашистичкој влади, те му је дозвољено да носи оружје. Италијанским поданицима дат је тродневни рок, у току кога да напусте краљевину.

15. IX. Делегација се још није вратила²². Телефоном су јавили да ће се свршити у нашу корист. Али и сами нису сигурни, пошто оданде питају да ли већ улазе бутарске трупе. За сада, према досадашњим телефонским разговорима, ништа није сигурно. Према непотврђеним вестима у Тетову су убијени 3 немачка и 1 бугарски официр. Курс апотекара и лекара трајаће 2 недеље²³, а затим ће бити мобилисани извесни људи. Не постоји израђен план мобилизације лекара и апотекара. Али, ако затреба, распоредиће их по јединицама. Послат је један реферат ВМРО-а, али само за „проверене“ и полит. свесније људе, да би могли да га схвате.

17. IX. Вратила се делегација из Софије. Били су код Бекерлеа и у штабу бутарске армије. Бекерле им је рекао да је то ствар војних власти, а ствар дипломата је после рата; сада свим силама треба да запнемо за победу, а границе оставимо за касније. У генералштабу их је примио помоћник Јанухлев. Он им је рекао да ће се те ствари решити за три до четири дана. Међутим, ствар је у овоме: Бугари не смеју да затраже та места због тога да им не траже велике ангажмане, већ чекају да им сами Немци понуде и тада да поразмисле. У том смислу говорио је и Бојдев. Он каже да је то ситница. Треба трезвеније да гледамо на општу ствар. И у Албанију је послат мин. Герман. Иначе, тамо стање скоро прелази у анархију. Тетово држи само један немачки официр и три војника. Уопште, осим на приморју, има веома мало немачких војника. Бутарске трупе су запоселе изве-

²¹ Шеф пропагандне службе за окупирани крајеве, са седиштем у Скопљу

" Делегација „братство“ (организација Македонаца — избеглица са територије под италијанском окупацијом) отишла је у Софију да од немачког амбасадора тражи да Бугари окупирају делове Македоније које су раније држале италијанске трупе.

" У Скопљу је штаб Пете бугарске окупационе армије организовао курс за лекаре и апотекаре са територије Македоније.

сна места код Преспанског Језера²⁴. Из Качаника је био овде један човек и опширно смо разговарали. Он је дошао да саопшти да нема сада човека с ким се разговарало и који је стајао у вези с одредом. Он је радио иза границе. У новој ситуацији све италијанске фирме су престале да раде. Он је побегао јер су Арнаути извршили покољ у Урошевцу и другим местима. Отада он одлази свакодневно по два пута преко границе. Сада има могућности преко трећег човека да се нађе, али је питање када ће тај доћи у везу с одредом²⁵. Међутим, он ће по сваку цену тражити и чим постигне било какав резултат, одмах ће доћи овде да саопшти. Одред одржава везу с неким из Штрбаца. Ако је могуће успоставити одавде везу са Штрбцима, онда се то одмах може да обави.

Одавде за Качаник је уговорена лозинка. Може човек увек да оде овако: чекаће јутарњи воз и пет минута после пристизања воза наш човек одавде отићи ће до бунара на станици; то је десно од станице. Наш ће увек имати црну траку на левој руци, а овај у униформи. Млад је. Још ће га питати: „Да ли ћу наћи овде посла?" Он ће му одговорити! »Не знам. Немци су отишли". Он ће чекати свакога дана јутарњи воз. Петог минута после пристизања воза, [чекаће га] до самог бунара. Али док он одатле не каже, ништа, јер нема везе или да му се помогне са Штрбцима. Зато што он може свакога часа да оде тамо²⁶.

Да ли могу са другом, с ким имам везу, да усмено разговарам о неким стварима и да примам усмене директиве, зато што ми је раније друг рекао само писмено, па одатле и ја?

20. IX. Генерал Бојдев у једном интимном разговору о рату рекао је следеће: „Рат се приближава крају. Ако Руси продуже офанзиву у јесен и у зиму, Немачка ће изгубити рат. Ми, Бугари, имаћемо здраву и читаву државу. Енглези ће нам обећавати много и желеће да будемо на њиховој страни. Али тада ми треба да заборавимо личне ствари и интересе и да погледамо где су интереси народа. Интереси народа су са Русијом. Она је словенска земља и народ је воли. У том случају, значи и ми сви треба да будемо с њом. У данашњој ситуацији не треба да газимо дубље у воде Осовине. Треба да гледамо трезвеније и на догађаје и да не улазимо у ватру за ситније ствари." (Све ово чуо сам својим ушима).

" Ближе о томе види док. бр. 12.

" Шарски партизански одред

" У оригиналу стоји: Петата минута от пристигање на возо до сомио бунар. Но дур не каже он от тому ништо пошто врска нема или да му се помогне со Штрбце. Зашто он може секи час да оде тому.

Коларов и Рајев организују преко Коларова извесне личности, нарочито међу емигрантима, да врше притисак на војне и политичке власти у Софији за улазак у Македонију под Албанијом и Грчком. Желе да изврше притисак на владу, те да ова званично потражи од Немачке ова места, а Немци пак једва чекају да их влада званично затражи како би они имали неке претензије. У вези са захтевима избеглица да уђу бугарске трупе, званична владина политика је да „влада не захтева ништа од Немаца, како не би преузела и ангажмане, али братства могу да поставе захтеве у виду народних жеља, што значи да Немци даду без ангажмана". Доктор Станишев је прошао овуда и састао се са Ђузеловим и Чкатровим. Помоћнику обласног директора, Ненову, рекао је: „С тобом не желим да се рукујем. Ти си македономрзац". У најоштријем тону се посвађао с њим. Ненов је сам причао о томе...

Из Галичника су дошла двојица. Пошла су пре недељу дана. За тамо причају да партизани држе Кичево са околином. Управо се одржавао митинг у селу Ловчани када су тамо пролазили. На митингу се вила македонска застава и неки старац је говорио о мобилизацији и преузимању власти.

20. IX. 17. IX немачка команда у Битољу затражила је хитно из Скопља немачке војнике. Пошто није било оперативаца, одавде је послато 28 Немаца који раде на погги и поправкама аутомобила. Потребни су само за неколико дана и да се јаве у пуној ратној спреми.

21. IX. Бојдев се вратио из Софије. Резултат је тај да не желе да окупирају. Он каже: „Полако, биће, сада се решава у Берлину". Уствари не жели отворено да им каже да неће доћи до тога, осим ако се измени ситуација. Рајев се сада налази у Софији у вези са административним променама у Македонији. Треба да се предузму радикалније мере. Рајев се не слаже с тим. Због тога долази у питање чак и његов положај. Иначе у унутрашњој политици заб.[ележена] је лабавост у вези са међународном и унутрашњом ситуацијом. Сада терају Србе италијанске поданике, а после тога Србе који су остали овде. Од К.[ачаника] је дошао један човек. Каже да су Немци и Арнаути у Урошевцу стрељали 70 Срба, међу којима 20 наших другова. Рањен је и онај што одржава везу с њим. Али ће ускоро поново успоставити везу и поново ће доћи да обавести...

21. IX. У селу Бујановцу је бачена бомба у цамију, када је ова била пуна људи који су читали молитве. Изгледа да су то урадили дражиновци, а баца се кривица на партизана, као да су то они учинили. Касно увече сазнало се да се припрема

мобилизација; не општа, већ делимична, само већег опсега од досадашње²⁷.

21. IX. Ноћас близу станице Бујановац дигнут је у ваздух немачки транспорт. Прича се да има 50 мртвих.

Они који су дошли из Галичника хоће да иду код обласног. Ја сам настојавао да их одвратим. Курс апотекара и лекара трајаће до суботе. Сигурно нису мобилисани, нити ће их пак мобилисати.

Писмо које вам шаљем прегледајте. Шаље га неки Косовац, али не знам ко је.

23. IX. Бојдев је позан хитно у Софију у вези с окупацијом Албаније. Немци желе да Немачка окупира, осим македонских крајева у Албанији, плус да имају и неколико јаких гарнизона у централној Албанији. С тим се пак никако не слажу војни руководиоци. Не само Бојдев, већ и Попдимитров, који важи као велики германофил.

Стоилов, начелник тај.[не]²⁸ полиције, препоручује Бугарима ван гарнизона да се туку с Албанцима, те ако је потребно, да ће им дати и пушке и људе.

25. IX. Један високи официр прича о политици војних руководилаца у Македонији. Он каже да су Македонци политички подељени и да постоје извесне групе које заостравају ситуацију. То су како левичарске, тако и десничарске. Са левичарским полиција се обрачунава, а десничарске толерише, које су за нас пак исто опасне, зато што, поред Бугарске, имају и другу отаџбину, због чега су мобилисани у војску др Андонов, инж. Здравев и други из њихових група, а исто и Бор. Огнанов. То је политика војних власти: „Најпре за Бугарску.“ Војнике који су отслужили војни рок не пуштају. Преводе их у резерву. Позивају сада нове резервисте, — да се до понедељка јаве. О Тетову, Гостивару, Кичеву и Струзи решаваће се погпо се установи Албанија; и то ће се решавати између Албаније и Бугарске. Значи, апсолутно не желе да се ангажују.

25. IX. Један бивши партијац (Саша, кројач), рекао ми је да је синоћ сазнао да је у Битољу извршена провала. У кући, опкољеној војницима, убијен је један човек, а рањена једна зхена. У вези с том провалом, изгледа да је проваљен и неки канал за преко границе, но о којој се граници ради није сазнао. У тој провали заплењено је извесно оружје (1 или 2 митраљеза, не зна се, и пушака).

Један немачки официр у приватном разговору је рекао: „Повући ћемо се са Балкана, да не бисмо били отсечени. Фронт

¹⁷ Реч је о мобилизацији бугарске фашистичке војске.

¹⁸ Начелник државне сигурности (тајне полиције) за Скопску област био је Стоилов.

ћемо држати на Дунаву". Прогледавши се, он је рекао да до тога неће доћи пре 5—6 месеци. Један учитељ из нар. ослоб. комитета, родом из Дебра, рекао ми је да је сигуран да се у чети Хаџи-Љбеша налазе 2 официра дражиновца.

5. X. Претстојеће промене у администрацији области започеће ових дана. Премештен је Ненов, помоћник обл. директора, за кога сам раније рекао да му је доктор Станишев рекао да је македономрзац. Изгледа да ће ових дана исто тако отићи и Рајев. Кандидати за Обл. су Јордан Чкатров, Коларов или нека неполитичка личност. Интересантно је да је Ђузелов веома отворено и оштрим речима напао синоћ на седници „Македоније“ Рајева и Ненова. Он је био један од највећих присталица компромиса са било каквом бутарском влашћу. Али, као што га знамо, он је страшно лукав, види колико је сати „и мења курс. Брат Ванча Михајлова, Павле, који иначе служи као курир са Ванчом, синоћ ми је причао да се бутарска власт толико компромитовала да скоро у Македонији није остао ниједан Бугарин. Каже: брзо ћемо ми ићи у шуму да види власт како се води четнички рат. Тада ће проплакати све што је бутарско, те ће без капа бежати. Војвода Лазар из Куманова хоће да се сели одатле, зато што је страшно незадовољан оним што је чинила власт, нарочито због масовног наоружавања Арнаута. У Куманову се посвађао и са среским и са полицијским начелником. Уопште, у последње време примећује се код бивших политичара страхан револт, који се често испољава и у свађама са данашњим управницима. ВМРО¹ жели да одвоји своје људе од власти, која се страшно компромитовала. Јуче је изгледа Цемо из Гостивара, кога су наоружали Немци²⁹, преузео Кичево од партизана. Од пре неколико дана повећана је стража на бутарско-албанској граници. Данас се у војном отсеку пишу нови позиви, нарочито за млађе људе.

5. X. Писмо је донео један жандарм из полиције. Значи, одатле потиче ова ствар. Кичево су сигурно напустили партизани. Било је великих борби код Буковика. Данас су ми се јавили из Битоља побегли одатле и траже хитну помоћ, зато што Цемо са Немцима пали села и страшно малтретира становништво. Има убијених Немаца. Детаљније ћу се обавестити до довече. Ово писмо да ми се сутра после подне врати и да се не гужва.

6. X. Немци и Цемови Албанци ушли су у Кичево у суботу у 16 часова. Пре тога немачки авион је митраљирао становништво. Тај дан у Кичеву је пазарни дан. Велики број Кичеваца побегао је из града плашећи се фашистичког терора. Спаљено је село Раштани. Македонска војска понела је собом

¹ Цемо и Мефаил, вође балистичких банди, потпомогнути од Немаца, 1 октобра 1943 год. отпочели су офанзиву на ослобођену територију, и Кичево заузли 2 октобра 1943 године.

храну и материјал и у реду је напустила град. Вечерас су под немачком стражом спроведени са станице 40 радника, изгледа из Кавадара³⁰. У неком руднику у Кавадарском срезу извршена је акција и вероватно је ово у вези с тим.

Прича се да се између Качаника и Тетова појавио велики број партизана³¹. У потеру за њима припрељају се контра-чете из Скопља.

8. X. ВМРО-вци виде да из дана у дан губе масе. Сматрају да је за све то крива бугарска власт у Македонији. Стога у последње време свуда трубе да немају никакве везе са властима, а поврх тога, свуда је најоштрије критикују, чиме желе да се поново приближи народу и да огромно народно нерасположење искористе и скрену са правог пута. Сматрам да би наша активност требало да буде нарочито велика и особито да се раскринкавају личности као Чкатров, "Бузелов, Кленка, Драганов, Чундев"³². У последње време примећује се активност Чкатрова, Бузелова, Кленке, не толико са народом, колико између њих самих. Кленка ми лично каже: „Изгубили смо масе. Народ је отишао, јер мисли да смо ми сада на власти." Због тога се чешће с њихове стране чују псовке на адресу управљача. Чак се свуда труде да докажу да немају ничег заједничког са данашњим управљачима. Рајев је смењен са дужности скопског обласног. Разлог је тај да је он, као и Габровски, веома компромитован. Али и сам се није слагао с извесним мерама за ублажавање ситуације, које му је предлахао министар. Дужност директора била је понуђена Чкатрову Јордану и Дрангову, али су оба двојица одбила. Као разлоге навели су да су у Македонији почињене такве политичке и привредне грешке, да их они не би могли да исправе. Навели су стрељање у Ваташи³³, разне крађе од стране чиновника, проневере и комесарске злочине. По питању спољне политике тражили су ослобођење целе "Македоније, макар уз велике жртве. Сада као кандидати остају Коларов и Развигоров, али власт није задовољна с њима, нарочито са Коларовим, који је исто што и Рајев. Ова ствар ће се ових дана решити, а дотле остаје Рајев. У унутрашњој политици не примећују се велике промене, сем попугање реакције под притиском борбе у Македонији. Сада полиција не зна куда ће пре да

³⁰ Другог октобра 1943 год. батаљон „Страшо Пинџур" напао је рудник Дудица. Са партизанима је пошло 80 радника, а остале су ухапсили Немци (види док. бр. 65 и 89).

" Чета Скопско-кумановског партизанског одреда и чета Другог јужноморавског одреда. пошле су на Кара Даг (Скопска Црна Гора) ради повезивања са јединицама Косова и Метохије, односно са Шарским партизанским одредом

" Издајници македонског народа, који су после ослобођења осуђени од органа народне власти као ратни злочинци.

" Види Зборник том VII, књ. 1, док. бр. 117.

интервенише. Нарочито јој задају бриге Кавадарски срез, Кумановски срез и граница. Синоћ је дошло до сукоба са полицијом и војском. Војници нису хтели да се боре на првој линији. Резултат сукоба: заробљен један жандармериски старешина и један војник. Детаљније ћу се после подне обавестити.

У Скопљу се мобилише једна дивизија.

10. X. Десетог овог месеца једна чета од 47 мушкараца³¹ напала је село Црешњево, Бродски срез, ушла у село, спалила општинску и школску архиву. Узели су пушку помоћника кмета, а друге старе пупке сломили. Чета је била наоружана машинским пушкама и бомбама. Десетог овог месеца, у 20 часова, једна чета од око 40 људи, међу којима три жене обучене у италијанску униформу, напала је село Слатино, Бродски срез. Четници су узели пушке од три бугарска војника који су се задесили у селу, а затим су их при поласку вратили војницима да не би били кажњени.

12. X. Овде се налази министар Партов, који је дошао на отварање привредне коморе. Уствари, одржава конференције у вези са променама положаја директора и др. Особито се често виђа у друштву Дрангова. Једанаестог ов. месеца, Бунев и Дуковски су га посетили у вези са местима: Тетово, Дебар, Гостивар. Он им је одговорио да је влада тражила, али да Немци још нису одговорили. Али, каже он, сигурно ће и они тражити нешто од нас. Према утиску Бунева и Дуковског, уствари ништа нису тражили и овај није хтео много о тим стварима да говори.

Из Тетова је доведена група од 44 до 48 дражиноваца. Већи број су Срби из Србије, а остали тетовски србофили. Нису случајно ухваћени. Ухваћени су приликом организовања дражиноваца. Провала је извршена чак одозго. Пре два дана отишли су одавде гестаповци за Косово, где је извршена провала по истој ствари. Са Гестапоом отишли су и бугарски агенти. Дгнас су гестаповци такође пошли у Гостивар да би и одатле довели неку групу.

Осмог увече кумановски партизани сукобили су се са једном контра-четом близу села Лојане. Власт све више наоружава Арнауте за контра-чете.

12. X. Према исказима тамошњих, у борбама за Кичево изгубљено је 57 македонских војника³⁵. Џемовци су само возом отослали у Гостивар три пуна вагона са погинулима-мртвима. У саадам граду Џемовци су завели велики терор. Убијају, пљачкају куће, силују жене и девојке. Жену једног свештеника свукли су голу и тако водили улицама. Неки грађани одатле причају да се то дешава тако, јер међу Албанце нису послати

³¹ Четници Драже Михаиловића у Поречју

³⁵ Тј. припадника НОВ и ПО Македоније

прави Немци, него Аустријанци, који само посматрају. Јасно је да, бацањем кривице на Аустријанце, домаће фашистичке слуге желе да затворе очи народу и оправдају Немце. Влада, преко својих министара, проноси вести да намерава да пусти на слободу 2.000 политичких затвореника. Помоћу тога се тврди да је Рајев захтевао да се пусте на слободу сви политички затвореници из Македоније. Ова мера се овако тумачи: бугарски управљачи виде да се налазе пред катастрофом, па би хтели да се једном оваквом мером откупе пред народом³⁶.

Бузелов је негде рекао да се Бугарска (читава) налази у тешкој ситуацији и да се поставља питање шта да се ради. Нарочито, каже, по македонском питању горе (у Софији) готово им је стао мозак. За управљаче постављају Бугаре, а уколико су Македонци, онда су то људи које не воли народ, као што је Китинчев и др. По његовом мишљењу, без македонских народних претставника у парламенту не може се решити проблем ни унутрашње-политички, ни спољно-политички, јер би Бугарска сутра, ако би (случајно) дошли Енглези — Срби, могла да постави захтев да Македонија остане бугарска само преко македонског народа, односно преко народних претставника Македонаца, односно народносно⁸⁷. Тврди да Енглеска држи Бугарску и Турску као резерве за евентуални сукоб са Русима, када се Енглеска и Русија буду сукобиле око Балкана. Сам он, лично, Бише би хтео да дођу Руси, него Енглези (сигурно натерује воду на млин!) и каже да је најтежи дан у његовом животу био 22 јуни 1941 год. (немачки напад на СССР).

Један део скопске чаршије, поводом изгубљених нада у немачки успех и могућности доласка Енглеза у Македонију, а плашећи се истовремено да власт не преузме народ (комунисти), отишао је код Чкатрова и жалио се да нема никога који би га водио те је тражио вођу. Чкатров је, мислећи да га моле да им буде вођа, рекао: где сте били раније. Чкатров је био мишљења да би три македонске обласне дирекције требало да буду једна супер-дирекција, те да један такав супердиректор има права једног министра те — да отпушта, поставља обл. начелнике, претседнике општина, полициске начелнике и др. Он би у том случају помагао супер-директора, свога брата Јордана Чкатрова.

14. X. За два-три дана у Тетово ће отићи немачке трупе. Досад је било само 5—6 људи. За гарнизоне је резервисано 4—5

³⁶ Све до капитулације фашистичке Бугарске, 9 септембра 1944 год., нису пуштени политички затвореници.

" У оригиналу стоји: Втрешно политички и вншно полнитички оти утре ако (случајно) дојдат Англичаните — Србите — Бугарија ће можи да постави захтеви за Македонија да остане бугарска само преку самои Македонски народ, те преку народни преставители Македонци, те народносно.

кућа, већих; данас су узели кључеве. Немци воде преговоре с албанским првацима у Дебру да ови пусте Немце тамо, а да Арнаути могу да пљачкају и раде што желе. Досад нису отишли даље од Гостивара.

У Лазаропоље је упала једна група од три стотине качака и све опљачкала. Читаво село је побегло у шуму и према граници за овамо. До промена у скопској области сигурно ће доћи после посете мин. унутр. послова, који треба да дође овде у суботу.

Немачке трупе се припремају и за Гостивар са циљем да очисте околину од партизана, јер им ови коче саобраћај и приморавају их да иду у Албанију заобилазним путем. Један прича да су партизани заузели седам села близу Гостивара. Не зна се још да ли је Кичево повраћено. Одатле више нема избеглица. Бојдев је „интервенисао“ код Немаца против албанског терора, а у вези с тим како се не би шириле вести да се тај фашистички терор спроводи под немачким бдагословом и иницијативом. Изгледа бугарске власти желе да спрече долазак избеглица одатле, којима забрањују да причају.

БЕЗ ДАТУМА:⁸⁸

Немачке трупе поћи ће ових дана за Албанију. За сада намеравају да поставе гарнизоне у Тетову, Гостивару и Кичеву. Тамо ће бити стални гарнизони.

Арнаути, под вођством Гестапоа, спроводе ужасан терор у Кичевском и Галичком срезу. Желе да изазову верска трвења. Спалили су Лазаропоље. Вођене су тешке борбе, а затим су Арнаути ушли у село. Отишли су у Галичник да траже помоћ, али је и он био нападнут и "горео је. Детаљније ће се данас знати.

Од 26. IX до 6. X кроз скопску станицу ка "Бевђелији" прошли су следећи војни транспорти: 113 блумбираних вагона са војним материјалом, 37 вагона са сеном, 40 вагона аутомобила и тешких аутомобила, 172 вагона са немачким трупама (у једном вагону 40—50 војника), 70 вагона са чамцима. 9 вагона разних кола, 57 вагона (један вагон 20 тона) утља, 45 вагона грађевинског материјала.

За Тетово: 31 вагон са бугарским трупама и војним материјалом. Од Скопља за, Грделицу (Србија): 135 вагона са италијанским трупама, 230 вагона са немачким трупама, 32 вагона аутомобила, 3 блумбираних вагона војног материјала, 75 вагона са

⁸⁸ Тако стоји у оригиналу.

болесним немачким војницима (3 композиције са по 25 санитарских вагона).

За Битољ: 59 вагона са бугарским трупама и коњима (мобилисаних). За Скопље (овде су остали): 35 вагона са бугарским трупама и коњима — мобилисаних.

За Штип: 16 вагона са бугарским трупама и коњима (мобилисаних).

БР. 61

ИЗВЕШТАЈ КУЗМАНА ЈОСИФОВСКОГ ОД 15 ОКТОБРА 1943 ГОД. ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КП МАКЕДОНИЈЕ О СИТУАЦИЈИ НА ТЕРИТОРИЈИ ПОД БУГАРСКОМ ОКУПАЦИЈОМ¹

15-X-1943 г.

Драги другови,

1.) Тринаестог ов. мес. послао сам вам преко Пр.[илепа] по патроли писмо и осталу пошту, која се била накупила. Када ово писмо добијете, верујем да ћете већ имати у рукама све што сам вам послао раније: писмо по песнику², писма од 30. IX, 4. X и 13. X³. Овога пута шаљем ово писмо ради проверавања канала, и да би курир примио код пункта оно што сте ви оставили. Као што сам раније писао, треба да користимо за везу сва она средства која имамо за брзу и редовну везу. До сада их нисмо користили, нарочито их ви не користите, иако стално долазе људи одатле (када не иде патрола, на исту лозинку шаљите људе. Ми редовно чекамо 2 пута у току недеље). Ми или ништа не знамо шта се тамо дешава, или то што знамо није тачно, јер није проверено. Ослобођена територија и Н. О. В. и П. О. су већ значајан фактор у Н. О. борби овде. Маса свакодневно слушају пгга се тамо дешава, али траже потврду, објашњење догађаја, ситуације и др., које ми не можемо учинити, јер нисмо обавештени. Дупло више се може постићи овде у мобилизацији маса, када бисмо имали пропагандни материјал. ЈБуди, хоје намеравамо да пребацимо, колебају се, јер немају претставу о

¹ Оригинал документа, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ. У оригиналу недостаје тачка 2.

² Венко Марковски

• Редакција располаже једино писмом од 4 октобра 1943 године (<види док. бр. 35).

правом стању тамо (што, наравно, није разлог да се колебају). Последњи материјал о ситуацији, који сте нам послали, много је допринео упознавању људи са стварним стањем. Како би тек било када бисмо имали за масе конкретан материјал о животу и раду ослобођеног народа, војске, о борби итд. У том смислу треба да нам пишете, шаљете материјал упућен народу, неке моменте са зборова, приредби, организовања н.[ародно] дем.[ократске] власти, о сарадњи народа и војске, о раду жена, омладине итд. Унапред знам да сте заузети и мучи ме што нисам тамо да вам помогнем, али пгга да радимо, задужите другове, добре на перу, да пишу о свему по мало. Мислим да смо се разумели.

3.) Људи у А. Н. О. К.⁴ нису убеђени, односно нису толико убеђени да би могли да убеђују друге да ће макед.[онски] народ извој.[евати] нац.[ионалну] слобЛоду] и равнопр.[авност! једино у заједничкој борби са народима Југославије. Они то праздају тиме да масе ово тешко прихватају и говоре да то није пут уједињења и активизације маса. То је неоспорно чињеница, са којом рачунамо због заосталости маса, тешког и закаснелог развоја Н. О. Б. у Македонији. Међутим, чињеница' је и то да је једини пут за остварење слоб. Македоније тај ако идемо са народима Југославије — сјајан пример претставља остварење слоб.[одне] Слов.[еније] и Хрв.[атске] са њиховим већима. Уложићемо све снаге да убедимо људе како би ствари ишле. Сматрам да се то може постићи одржавањем конференција од стране активиста, који ће се претходно добро потковати. С обзиром на значај ослоб. територије, која постаје одлучујући фактор у Н. О. Б., потребно је упутити нашем народу проглас, како бисмо повезали и више активирали ову позадину. У прогласу треба управо подвући и пут мак.[едонског] нар.[ода] ка стварној слободи и равноправности. Овај проглас треба да потекне одатле и да буде уједињавајућа снага свих Македонаца који се питају: Куда идемо ми, Македонци?

4.) Писма⁵ друга Т.^в послао сам на Косм.[ет] и у Срб.[ију]

5.) Данас је читавог дана прекинут саобраћај на прузи Ск.—Ниш. Ноћас су партизани прекинули пругу на неколико места, дигли су у ваздух мостове и саму пругу на раздаљини од по неколико км. Ова акција извршена је негде изнад Куманова⁷. Изгледа да су се Кум.⁸ и један српски одред из Јуж.[но] мо-

* АНОК — Акциони народноослободилачки комитет

⁵ Редакција не располаже овим писмима.

• Темпо — Светозар Вукмановић

⁷ Напад на пругу Куманово—Прешево код с. Табановце извршила је почетком октобра 1943 год. Прва чета Кумановског партизанског одреда⁸

⁸ Кумановски (односи се на Скопско-кумановски одред).

рав.[ског] батаљона пребацили на Ск. Црну Гору, док су групе послали на пруту⁹. Непријатељ је данас збуњен и унбзверен; не зна куда пре да стигне. Припрема потере полиције и контраша. Према непотврђеним вестима, један читав пук бугарске војске заједно са официрима прешао је партизанима у Србији, негде изнад Врања. Вест треба проверити. Међутим, има доста истине да се буг. војска већ распада — код нас сукоб између војске и полиције код Страцина. Једна чињеница коју треба да имамо у виду¹⁰.

6.) Сава Киров, чин. буг. мин. спољ. послова, поднео је оставку. По свему изгледа да је отрован. Он је тај који је изјавио да су од „Великог Рајха остале само панталоне.“ Значи да се криза код њих продубљује. Пре неколико дана претседн. владе примио је Лаврентијева¹¹, совј. послан. у Софији. Врло вероватно да је учињен корак последњег предупредјења. Министар унутрашњих послова¹² наговештава фаш. терор, страшнији од Габр.¹³, али, како се развијају ствари, неће стићи да то учини.

У последње време стално пристижу овде немачке трупе (граде се болнице) и упућују се на југ — Витољ. и на северозапад — Качаник. Према ужурбаности, изгледа да очекују савезнички десант у Алб. и Грчкој..

7.) Кум. и један срп. одред повезали су се с једном десетином са Шаре, на Кара Дагу.

8.) Прореди¹⁴ и друге ствари, сем слова¹⁵, набављени су и спремни за слање. 8 кг. старих слова шаљемо у Соф. за претапање у она која тражите.

» Почетком октобра 1943 год. Друга чета Скопско-кумановског одреда и једна чета Другог јужноморавског одреда пошле су на Скопску Црну Гору (Кара Даг) да се повежу са Шарским партизанским одредом ради заједничких акција- Пошто је у то време Шарски партизански одред био кренуо у правцу слободне територије, поменуте чете повезале су се само са десетином истог одреда, која је била остављена у том циљу.

¹⁰ Изнад села Страцина, 6 октобра 1943 год., део Кумановског партизанског одреда водио је борбу са бугарском војском и полицијом. У сумрак, и поред своје надмоћности у људству и материјалу, непријатељ се нечујно повукао. Сутрадан, када су партизани напустили тај терен дошле су војска и полиција да блокирају село. Том приликом је дошло између њих до пушкарања — из неспоразума, а не због отказивања послушности или пак „распадања“ бугарске окупационе војске.

¹¹ Совјетски посланик у Софији звао се Лавришчев, а не Лаврентијев.

¹² Дочо Христов

¹³ Габровски, министар унутрашњих послова бугарске фашистичке владе до половине 1943 године

¹⁴ Плочице које се стављају између редова при штампању.

¹⁵ Кузман Јосифовски био је задужен да набави нека слова за штампарију Главног штаба Македоније.

9.) Мљског, ветеринара, никако не могу да добијем. Послато му је неколико писама и депеша, али се не јавља. Опет ћу покушати.

Много поздрава свима друтовима.

Са друг. поз.
П,¹⁴

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

БР. 62

ПИСМО КУЗМАНА ЈОСИФОВСКОГ ОД 17 ОКТОБРА 1943 ГОД.
МЕСНОМ КОМИТЕТУ КПМ ПРИЛЕП О ОРГАНИЗОВАЊУ
НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ ОДБОРА И ОСТАЛИМ ЗАДА-
ЦИМА ПАРТИЈЕ'

М. К.²-у

17-X-943 г.

Драги другови,

Овога пута одговорићемо на ваша писма од 17. и 23. IX, 5. и 12. X и то на нека питања, на која вам раније нисмо одговорили или смо вам недовољно одговорили.

1.) Обавеиштајна служба у позадини је веома важна. Партиски кадар, који продире свуда у масе и интересује се за све, треба да буде најбољи обавештајни апарат. Ко шта чује или сазна, доставља своме секретару и тако долазимо до доброг обавешт. материјала. То је један начин. Да би обавешт. била богата, свежа и на време искоришћена, потребно је да се организује специјални обавештајни апарат од антифашиста који желе да користе Народно-ослободилачкој борби. За разна места, одакле се могу добити најразличитија обавештења, поставља се једно лице. Ово лице А извешт.[ај] предаје другом лицу Б и за друге не зна; лице Б има везу са другим лицем В у другом надлештву, које му подноси извештај, затим још једно лице Г итд. Ова лица не знају једно друго или свако од њих зна само лице Б. Лице Б сада све извештаје или носи само, напр. у Штаб, или их шаље

" Питу — Кузман Јосифовски

¹ Оригинал документа, у рукопису, валази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

¹ Месном комитету

по куриру специјално одређеном за то, или их пак предаје другом, који их затим преноси даље. Ако има много извора, онда треба да има више лица Б, која ће бити централизована уједно, која једно за друго не знају, а ово централно лице предаваће где треба. То је само шема. У пракси — према конкретним условима. Ваша обавештења су добра. Али, појачајте ову службу како би била што разноврснија. Људе, који раде у об. сл., немојте звати „полиц. групом“, него обавештајцима, обавештајном службом. Редовно нас обавештавајте о стварима које би нама, позадини, могле да користе, а друге ствари редовно шаљите на конспиративан начин Штабу.

2.) Н. О. К. су органи Н. О. борбе на окупираном терену, а на ослобођеној територији они су органи праве, народне, демократске власти. Они треба да потекну из самог процеса борбе против фаш. окупатора и његових слугу, из борби за свакодневне интересе маса за опстанак, преко протеста против терора до помагања партизана и Н. О. војске. То је природно рађање у борби, најпре од актива, па до правих политичких органа НОБ-а и Н. О. К.-а Н. О. фронта Македоније. И у том случају у њима се испољавају најборбенији, најактивнији и најутицајнији људи, које саме масе избацују на површину. Други начин је да сакупимо по свом нахођењу људе и да их задужимо задацима Н. О. К.-а. И на један и на други начин ови Н. О. К.-и биће прави, истински органи борбе, ако схвате своју улогу, циљеве и задатке. У најкраћим цртама њихов рад се састоји у:

1.) Политичкој борби, стварању јединства макед. народа — Н. О. фронта у борби против фаш. окупатора и његових слугу, а за националну слободу, равноправност и независност (путем: конференција, штампе, акција — демонстрација, протеста).

2.) Агитационо-пропагандном раду — популарисању партизана, Н. О. В., сада ослобођене територије са народно-демократском влашћу, акција и борби (путем: конференција, новина, билтена, певања борб. партиз. песама, партизанских недеља помоћи, крсних слава, празника, колективног калупљења дувана и сл.).

3.) Мобилизацији маса, пол[итички] и акционо, за Н. О. борбу (путем: санитетских курсева, актива за плетење и шивење, обућарских актива и др.).

4.) Широкој мобилизацији за партизана: бораца, официра — у првом реду лекара, болничара, просветних и јавних радника, бивших бораца итд.

5.) Мобилизацији материјалних средстава, — нарочито сада зимска помоћ у новцу, оделу, топлом вешу: чарапе, џемпери, шалови, рукавице, ципеле, опанци, кожа, Хекови, књиге, растурање домаћих библиотека и све врсте оружја и муниције.

6.) Организовању саботажа, диверзантских акција и атентата на високе функционере, окупаторске крвнике или крупне домаће издајнике.

7.) Обавештајној служби.

Ови Н. О. К. треба да продру свуда, и у граду и у селима, и још од сада треба постепено да постају органи власти, освајајући једну позицију за другом. Н. О. К. имају своју благајну, то је Н. О. фонд, на тај начин што ће из своје средине да одреде неколицину, који ће одговарати за фонд. Онде где немамо Н. О. К, може да постоји само фонд, који сакупља средства и предаје их најближем Н. О. К.-у. Ови Н. О. К.-и су акциони рејонски, општински — неколико села, градски или месни и привременог су карактера. То је организација Н. О. фронта под окупацијом. Ови Н. О. К.-и су повезани са Акционим Н. О. К. за окупирану Македонију. Главни — Извршни комитет ће добити свој дефинитивни облик на ослобођеној територији. Тамо, у ослобођеној Македонији формирано је Антифашистичко народно-ослободилачко собрание Македоније са својим Извршним комитетом, као јединим политичким претставништвом макед. народа. А. Н. О. С. М., заједно са Главним штабом Н. О. В. и П. О., прогласиће Слободну Македонију. Значи, А. Н. О. К. на окупираној територији треба из своје средине да пошаље на ослобођену територију најугледније, најспособније и најборбеније Македонце за пол. претставништво. У ваше место био је послат одавде један човек да формира Н. О. К.; још се није вратио⁸. Писаћемо вам конспиративно који су људи узети у обзир. Предузете су мере да се позову проверени антифашисти, школовани људи из вашег места, који се налазе са службом у Бутарској, да узму активно учешће у Н. О. борби нашег народа. Ви мобилишите све што је поштено. Позовите најпре официре, образложите им ситуацију и позовите их да испуне свој дут према свом народу. Парола „Све за фронт, све за слободу“, да буде као „Добро јутро“. Да се позову сви поштени људи да узму активно учешће у борби. Дошао је дан да се ослободимо и само од нас зависи да ли ћемо га убрзати и приближити.

Да би Н. О. фронт обухватио сав народ потребно је да се организују како жене, тако и омладина. Све жене треба организовати у Антиф. женском фронту Македоније, стварањем актива и комитета, сличних Н. О. комитетима, који се заједно с њима сливају у А. Н. О. С. М. и учествују потпуно равноправно. Стога и зовемо другарицу М.⁴, да бисмо је упознали

⁸ Ради формирања народноослободилачког одбора, у Прилеп је дошао Милан Ацевски. Он је дошао без знака за распознавање, те добивени задатак није могао да сврши и поред бављења у Прилепу неколико дана.

⁴ Милка Хаци Илиевска

с тим стварима. Омладински нар. ослоб. савез треба да уједини младу генерацију Македоније. Ове две антиф. организације су део јединственог Н. О. фронта Македоније, који се ствара у процесу Н. О. борбе.

Од нас комуниста зависи колико ће он обухватити масе и стварно постати реална снага, јер као организатори и руководиоци треба на примеру и делом да докажемо своју пожртвованост, оданост и храброст када је у питању слобода нашег народа. Свака радионица, надлештво, село, улица, школа и породица треба да буду обухваћени програмом Н. О. фронта и орг. повезани са Н. О. комитетом, те да буду стварно органи борбе, а не само по форми. Да бисте се још боље упознали са суштином, радом и значајем Н. О. К.-а, прорадите чланак „Шта су Н. О. одбори“, шт.[ампан] у „Прслетеру“ бр. 14—15 од 1942 г. Стога вам шаљемо ову књижицу о успост.[ављању] н.[ародно] дем.[ократске] власти. Овога пута толико вам можемо да пишемо о овом тако важном питању у Н. О. Б-у. Питајте шта вам није јасно. У току рада сами ћете стећи искуства за нове форме мобилиз. и активизације народних маса.

3.) Од жита које имате и које ћете добити, 1 део складирајте за Н. О. В. и П. О., а 1 део поделите породицама — жртвама фашистичког терора (пород. партизана, затвореника, логораша, погинулих и др.), како не би остале не само непомогнуте — ако им је потребна помоћ, већ да би се и политички оствестиле и активирале у Н. О. борби. Жртве које даје наш народ треба да буду стожер мобилизације свих здравих националних снага у борби против окуп. и слугу.

4.) Пишете да у селима: Дреновци, Ропотово и Присој имате војне комитете. Залгго их не зовете Н. О. К., ако је садржина њиховог рада Н. О. борба! Војна команда и војна власт јесте дејствујућа Н. О. В. и П. О., а орг. борбе и н.[ародно] д.[емократске] власти су Н. О. К. како на ослобођеној, тако и на окупираној територији.

5.) Сада имамо прилично материјала о пол. изгр. парт. кадрова и орг. искуству: „Пролетер“ бр. 16, „За Парт.“ и реферат о СКОЈ-у, „За кадрове“, који треба савесно, добро, темељито проучити, савладати и наоружати се за сложену пол.[итичку] и оружну Н. О. борбу. Само стицањем свакодневног искуства у раду и пол. теор. издизањем м.[аса] кадар ће стварно моћи да буде организатор и руководилац борбе нашег народа. Да би се то постигло, редовно треба контролисати како се материјал прорађује и захтевати одговорност.

6.) У погледу информатизности и брзине растурања, штампа је добра. Треба наставити. Али, више треба писати о животу и борби у вашем крају. У листу треба да сарађује већи

број људи из Н. О. фронта. Постепено треба „Р. В.“⁵ да се претварају у орган борбе Н. О. фронта. Ово је само наше мишљење и предлог, а не директива⁸, јер вам тако штогод може да да само ваш О.[бласни] комитет. По свим питањима треба увек да питате О. К. Ми ћемо вас увек информисати за оно што О. К. није у могућности да учини и указиваћемо вам на перспективе, али сте пред О. К. одговорни и од њега ћете примати директиве.

7.) Исто тако, рећи ћемо своје мишљење о предлогу да друг Коља⁷ иде у О. зону⁸, где би био кориснији. Неоспорно, има много посла у војсци. Потребни су и тамо људи. Али исто тако треба радити и у позадини, на окупираном делу. Окуп. нас је прилично ослабио својим ударцем; узео нам је најбоље кадрове; орг. су ослабиле и свеле су се на мали број неискусног кадра, кадра без утицаја, те су и м?се препуштене. Ми смо, уз помоћ ЦК КПЈ, прилично отклонили те слабости и стално, упорно радимо да сасвим учврстимо редове, да се омасовимо и постанемо прави орг. и руководиоци народа у Н. О. бор>би. И у вашем месту доста учињено у том погледу. Али то није довољно. Друг Коља је управо онај друг који је помогао да се ваша организација учврсти и пође напред. Она би била погођена ако би је он напустио сада, када се потпуно саживео с њом. Разуме се, не стојимо на становишту да не треба подизати нови, млад кадар, који би заменио стари. Напротив. Ми смо за то да се тај кадар добро издигне, изгради и упуту, али да га уздиже друг који га добро познаје. А сада тај друг је Коља. Наше је мишљење да Коља треба да остане у орг., јер ће у овој ситуацији, када се очекује капитулација Буг.[арске] и десант савезн., много више користити тамо где се сада налази. А поврх тога, као старији друг, иако илегалца, много више ће постићи у проширивању Н. О. борбе и формирању Н. О. К. код старијих.

8.) Другови, када пишете немојте исписивати цела имена места или људи. Најбоље је у ту сврху имати шифру или утоворене називе, а када то већ не постоји, онда пишете или по-

⁵ Радио-весник (радио-вести). Месне партиске организације издавале су једном у недељи, а поједине и свакодневно, радио-вести о ситуацији на фронтовима и о политичком стању у своме крају.

• Кузман Јосифовски, према директиви ЦК КПМ, руководио је непосредно III, IV и V обласним комитетом, док је I и II комитетом непосредно руководио ЦК КПМ. Зато он овде наглашава прилепској партиској организацији да је ово писмо само мишљење, а не и директива.

Круме Волнаровски, секретар комитета КПМ у Прилепу. Приликом блокаде Прилепа од стране бугарске полиције и војске, маја 1944 год., погинуо је пружајући отпор из стана у коме је као илегалца живео и радио.

⁸ Трећа оперативна зона

четна слова или описио објасните, чиме се избегава провала од стране непријатеља.

9.) Орг. у Б.[итољу] је још узек слаба од удараца и зато није у стању да вам да јавку на кућу. Служите се као и до сада.

10.) Ми смо вам обећали јавку како бисте стално долазили. Послаћемо вам накнадно. Сада не можемо из техничких разлога.

11.) Шаљемо вам 100 ком. матрица и фарбу... '

19. X.

Другови, повезали смо се са Ш О. 3. и од сада ћемо имати редовну везу. Писали смо им да сте ви слали курира неколико пута да бисте се повезали с њима. За пошту и материјал од Г. Ш.^о који је за њих, а налази се код вас, предложили смо им да их узму на један од следећих начина: 1) Да их ви пошаљете овамо, па онда да их они одавде подигну. То је непрактично, ризично и споро. 2) Да вам они преко нас јаве куда да им их донесете. Опет споро. 3) Да вас они потраже на јавку, ако је дошла до њих. Ради се о јавки коју је донео ваш курир у с. Добр.¹⁰ 4) Као најсигурнију јавку послали смо им нашу за вас, иа број 107¹¹, те са њом да пошаљу сигурног човека. Верујем да ће ускоро другови искористити један од ових начина и, да ће подићи свој материјал, те ћете тиме успоставити и ви редовну и сигурну везу са њима. Ми смо им јавили да имате везу са преко¹² и да вам долази патрола. Да би се Г. Ш. и Ш О. 3. повезали, да би се на терену сретале њихове патроле, треба да пронађете неко место — базу — јавку — у селу Богомилско или где је најзгодније и да о томе обавестите и једне и друге. О овоме смо вам и раније писали. Шта сте постигли? Овај канал је веома нужен и уложите све за његово што брже остварење.

20. X.

Данас смо, другови, примили ваше писмо од 19 ов. м. и ево одговарамо вам:

1.) Зачудили смо се када смо прочитали да патрола није још пошла. Њено задржавање кочи рад — пошта ће стићи са великим закашњењем и, друго, сама патрола се излаже опасности. Друг са болесном ногом може да остане да се лечи, а остали другови да одмах пођу. Другови, знајте, наша је борба неравна и, поред осталог, не располажемо брзим превозним средствима. Према томе, када нам се омогућује оружана патрола за везу, треба је искористити. Другови, колико битних ствари има, а погледати толико времена и, уз ризик. А с друге

• Главни штаб НОВ и ПО Македоније

¹⁰ Добротино, Кавадарски срез

¹¹ Редакција није могла да утврди да ли је „107“ шифра или број неке куће у с. Добротино.

¹² Главни штаб НОВ и ПО Македоније, који се налазио на територији Македоније под бившом италијанском окупацијом.

стране, Г. Ш. је обавештен да са патролом долази погга, те је сада он у неизвесности. Недогледне су последице задржавања. Да се то, другови, други пут не понови, јер штети нашој светој ствари. Уколико стигнемо да нешто припремимо за Г. Ш., послаћемо по куририма, а уколико не, нека **патрола**¹³ **сместа** пође. Само ако се стигне, треба рећи патроли да каже Г. Ш. усмено ово: **другови у Ск.[опл»у] су добили манифест и умножиће га још одмах.**

2.) О вези са Ш. О. 3. писали смо вам раније.

3.) Другови, поводом хапшења Козака у Кр.¹⁴ реците друговима да предузму одмах мере и спрече провалу. Када у једној орг. дође до хапшења и провале, треба одмах предузети мере. Не сме се пасти у панику, али се исто не сме бити небудан. У оваквим ситуацијама може и рад мало да трпи, али боље то него да буде упропашћена читава организација. Здрава и очувана организација брзо ће надокнадити све што је изгубљено. Наша парт. орг. нам најбоље то посведочава. Увек, када је дошло до провале, предузимане су мере и није допуштено непријатељу да је разбије, иако ју је својим ударцима слабио.

4.) Другови, овде је ситуација мало ненормална. Пре неколико дана извршено је бомбардовање и стално има узбуна, те се извесне ствари не извршавају на време¹⁵. Из тих разлога не знамо шта ће другови припремити од наручених ствари и шта ће вам овог пута послати. Учиниће се све што се може, а што не, остаће за идући пут. Из тих разлога касни за 1 дан и сам одговор на ваше писмо.

5.) Првом приликом пошаљите Далматинце¹⁶ у одред. Напишите специјално писмо штабу батаљона „Мирче Ацев“ и тражите специјалну групу партизана да их преузме. Само да их добро организујете, и када буде све готово и **сигурно** за полазак, онда позовите партизана да их прихвате. Иначе треба известити Далм. добровољце о правом стању на фронту у Југославији, да је ослобођена територија: читава Источна Босна, Санџак, један део Црне Горе, Приморје, Далмација, Словенија, Македонија итд. Треба им рећи да је Н. О. **В.** Македоније део Н. О. **В.** и П. О. Југ. Н. О. **В.** и П. О. **Ј.** је војска свих народа Југославије,

¹⁵ Курири који су требали поћи за Главни штаб НОВ и ПО Македоније.

¹⁶ «реч је о ухапшеном члану комитета у Крушеву.

¹⁵ После капитулације Италије англо-амерички авиони отпочели су бомбардовање у Румунији, Мађарској и Бугарској, па и у окупираној Југославији. Скопље је у том периоду неколико пута бомбардовано, а чести налети авиона били су праћени узбунама које су трајале по неколико часова.

¹⁶ Исељеници Далматинци из с. Лагово. Прилепски срез, који су потпомагали Народноослободилачки покрет.

који се боре за националну слободу и равноправност, за слободну, народну, демократску Југославију. Ако желе да се боре у редовима Н. О. В. М., добро, ако не, можемо их пребацити и у друге јединице Н. О. В. Ј. Исто тако их обавестите да су са капитулацијом Италије пуштени из италијанских затвора у **Албанији** сви затвореници Црногорци. Од једног дела затвореника и Црногораца са Косова и Метохије, код нас у Макед., на ослобођеној територији, формиран је батаљон, који је требало ових дана да пође за Косово и Метохију¹⁷. Говори се о борбеном братству и јединству свих народа Југ. Раскринкајте оно што раде буг. фаш. и макед. издајнице са Далмат. и подвучите братство између Макед. и Далмат. И уопште прихватите те људе као борце, који ће допринети Н. О. В., јачању братства између наших народа.

6.) Пишете да сте од нас примили летак „Куда сте пошли, против кога сте дигли руку“ и да сте га умножили. Ми вам такав летак нисмо послали. Пошаљите нам га одмах да видимо какав је и како сте га добили¹⁸.

7.) Другарицу М.¹⁹, уколико дође овде да живи, ми ћемо **лоЕезати**. Ако имате могућности поручите јој да њен вереник, ако је наш, не треба да иде у Немачку.

8.) Што се тиче новца, ми, другови, нисмо у стању да вас помогнемо. Исправно и широко постављање Н. О. борбе мора вам повећати приходе. — Пошто данас по други пут свира узбуна, престајем са писањем.

9.) Сазнао сам да је неки друг овде ухапшен, те је веза са куририма прекинута. Писмо морам послати по нашем куриру. Имена људи које треба обухватити у Н. О. К. шаљем вам као прилог у овој цедуљици, која се развија топлотом.

10.) У вези са политиком бут. **фашистичке** владе у циљу умиривања, те с путовањем, у ту сврху, мин. полиције у Македонију, дајемо вам следеће објашњење:

Буг. фаш. слуте, које су се определиле за Хитлера, желе, с једне стране, да задобију народ за своје кржаве циљеве, а с друге, да га заплаше. Сам министар Христов, као цанковиста, одани слуга Хитлеров, сведочи нам то. Треба да схватимо подлу намеру окупатора, који жели да најпре поцепа саме затворенике и интернирце на колебљиве и доследне. Друго, цепа и њихове породице. Својом мирољубивошћу жели да придобије народне масе, да би му ове сутра одобравале зверства која би

" Односи се на другове са Косова и Метохије који су били затворени или интернирани од Италијана, а после капитулације Италије ушли у састав НОВ Македоније. Од њих су касније формирана два батаљона под командом Главног штаба Македоније.

" Релакција није могла утврдити на који се то летак односи.

Милка Хаџи Илиевска

чинио. Али се вук познаје и онда када облачи јагњећу кожу. Конкретно: ниједан затвореник, интернирац или породица да, не моли одвојено, пада на колена или даје изјаве о милости, одрицању и др. Напротив, треба протестовати против неправде и зверства. Затвореници треба да се солидарно и колективно одупиру цепаљу и да заједнички траже да буду пуштени, јер нису криви итд. Укућани исто тако да протестују — да заједнички захтевају ослобођење, почев од протестних делегација, па до демонстрација. Да се испита сваки пуштени интернирац посебно и да се — ако се установи да је остао доследан — пошаље у одреде. При томе треба бити будан, како се не би нгсело провокацијама. Да би задржао масе у својој служби, непријатељ се довија на разне начине: милошћу, обећањима, терором и застрашивањем. Али ће га војно-политичка ситуација, која је све гора по њега, приморати да што скорије капитулира. Имајући све то у виду, треба да прозремо све његове подле намере и да га удруженом снагом тучемо још снажније како на фронту, тако и у позадини.

Другови, чини нам се да смо вам и раније писали да треба да мобилишете војно способна лица за Н. О. В., нарочито војна лица — офицере. Сада, када нам претстоје тешке борбе, још више је потребна та мобилизација војних лица. Уколико имате таква лица, одмах их мобилишите, објашњавајући им циљеве и задатке наше борбе.

25. X.

Другови, због специјалне ситуације овде: бомбардовања и хашпења, изменићемо мало везу међу нама. Ви ћете долазити једном недељно, у среду, на лозинку коју вам шаљемо. Ако је у то време узбуна, јавите се онда другог дана у исто време. Стара јавка не важи. Овог пута ми шаљемо курира, а првом наредном јавком, 8-XI, пошаљите ви. Тада ћете примити веома важан материјал. Курири треба да буду сигурни, да се не плаше бомбардовања, да не побегну и слично. Ако дођу стари курири, не треба нипошто да долазе у везу са људима који су раније чекали, већ само са новом јавком у време и са прописаним знацима. Овога пута одговорите по нашем куриру. Нашем куриру обезбедите преноћиште... испратите га, јер је неписмен.

Људи које треба узети за Н. О. К. су: 1) Колар Нед.; 2) Благ. Филип, радн.; 3) Хари, крој.; 4) Рампе, који је радио код Долзијевих; 5) М. Младен; 6) Ил. Јане²⁰.

У Народноослободилачки одбор Прилепа ушли су од предложених само Недан Сабетковски и Милан Младен, а поред њих изабрани су следећи другови: Мицо Тодорчевски, Стеван Столевски, Стеван Русевски, Милан Ристовски и Тоде Ношпал.

Код сакупљања за фонд К. Чакра¹¹ да буде тактичнији. Сакупљао је непосредно, а да није припремио и убедио људе, чиме их је поплашио, те су сумњали да можда није добар. **За** фонд искористите М. Сугарета²². Он је за чаршију добар... Ускоро ће изаћи манифест Г. Ш. са правим именима чланова. Брата од тетке Коље А.²³ такође пошаљите на ослобођену територију. Ми вам указујемо на ове људе. Ако има старих, поштенних и угледних бораца, предложите их, како бисмо их имали у виду за рад на Н. О. собрању.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЈ10Б0ДА НАРОДУ!

Са друг. поз.
Њ²⁴

БР. 63

САОПШТЕЊЕ ДОБРИБОЈА РАДОСАВЉЕВИЋА ОД 18 ОКТОБРА 1943 ГОД. ПОЛИТИЧКОМ КОМЕСАРУ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О БОРБАМА ПРОТИВ БАЛИСТИЧКИХ БАНДИ И НЕМАЦА НА СЕКТОРУ КИЧЕВА И ДАЉИМ ЗАДАЦИМА НА ТЕРИТОРИЈИ МАКЕДОНИЈЕ ПОД БУГАРСКОМ ОКУПАЦИЈОМ¹

18 октобар 1943 године
Положај

АБАСУ И ДИМЧЕТУ

Драги другови,

Овим писмом желимо да вас обавестимо о ситуацији на терену I и II О. 3. под италијанском окупацијом као и о вестима из осталих делова Македоније.

Наша прва јединица ушла је у Кичево **11-IX-1943** г. Германски разбојници одмах су се повезали са великоалбанском реакцијом у Гостивару и тајно у Кичеву и припремили су удар на ослобођену територију. Ми, иако смо осећали и предвиђали

" Киро Чакровски
" Мице Сугаревски
" Аспарух Јосифовски
" Пнгу — Кузман Јосифовски

¹ Оригинал документа на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

непријатељске намере, нисмо могли да држимо наше снаге приховане за један терен него смо са два батаљона, уз помоћ једног косовског (затвореници из Тиране), прешли у офанзиву на бугарску територију (Крушевско, Бродско, Азот до Богомиле) а за одбрану оставили један батаљон са неким другим теренским и позадинским мањим јединицама. Непријатељ, будући добро обавештен о одласку наших најјачих јединица, 1-Х припреми удар од Гостивара преко Буковика. После борбе од читав дан, од ујутру до увече, и сутрадан од 16 до 17 часова, наш батаљон који је био у борби морао се повући од Буковика на Зајас, па после И из Кичева у Копачку. Борба је била жестока. С наше стране дејствовала су и 2 тешка митраљеза и 2 велика минобацача. С непријатељске стране, поред цемовца и гостиварских Албанаца и мефаиловаца из Зајаса с леђа, [дејствовао је] 1 бугарски авион који је митраљирао кратко наше положаје. Једна наша чета, која је била као претстража на Буковику, има 9 мртвих и нешто заробљених. Других губитака немамо сем још двојице рањених. Непријатељ је имао доста губитака, али не знамо тачан извештај². Важно је да се наш батаљон храбро борио и поред огромне надмоћности непријатеља (око 800 према 200) и поред врло неповољних услова (Зајас — албански центар).

После заузимања Кичева³ Цемо и Мефаил, под руководством 5—6 германских официра, извршили су мобилизацију свих Албанаца Кичевског среза и припремили нов удар с циљем да заузму Горња и Доња Дебарца да би ослободили друм Кичево—Струга. Албанске масе, које су до јуче биле с нама, прешле су на страну непријатеља. Германци са својим слутама успели су да распире верску мржњу и да покрену тај башибозук⁴. Појединци — угледни Албанци и даље су с нама.

Истовремено са бугарске територије вратио се Косовски батаљон, па ускоро и Андрејин⁵. Ми смо мобилисали све снаге за нову борбу. Непријатељ, са око 1000 људи, кренуо је у офанзиву и то главнина, око 600—700, на Извор и Копачку, једна колона Брждани—Сливово и једна Маврово—Лазаропоље—Јама. Ми смо главне снаге (2 батаљона) имали на нашем десном крилу, тј. Брждани, с циљем да уништимо упоредну колону и опколимо главну снагу непријатеља. Развила се је тешка борба у Извору, Кленовцу, Малковцу и Поповцу. Нарочито Извор—Кленовец⁶.

* У тој борби непријатељ је имао око 20 мртвих (према подацима тадашњег секретара Среског комитета Кичево — Злате Треневски).

* 2 октобра 1943 године

⁴ Један део шиптарског живља, потпомогнут од Цема и Мефаила, пошао је у пљачку, што је Цемо искористио у офанзиви на ослобођену територију.

⁵ Богоје Јоновски, командант II батаљона

* Напад балистичких банди на с. Извор био је 5 октобра, а на Кленовец 6 октобра 1943 године.

Ту је непријатељ страшно ударен. Има око 70 мртвих и много рањених. Ми имамо 20 мртвих, међу којима и најбољи руководиоци — Ђорџе⁷, Гоце⁸ и војвода Мите⁹. Непријатељ, заплашен губицима, почео је да бежи у разним групама, пљачкајући и убијајући по селима (Душогубица, Кленовец, Иванчиште.. Поповец, Малковец, Брждани, Видрани, Пополжани и Подвис). Наше јединице код Подвиса нападе су из заседе воз¹⁰ када се непријатељ повлачио из Извора, те и'ту су му задати губици. Истовремено у борби код Лазаропоља¹¹ један наш тешки митраљез покосио је око 20 џемовца. У време ових главних борби на целом сектору Маврово—Лазаропоље, Копачка, Пресек, Брждани, Подвис, Другово, било је сталних чарки и малих борби.

После ових удара џемовци и мефаиловци покушали су још један напад, али су дочекани из заседе код Пополжана и од тада су се повукли и ево већ недељу дана су мирни.

При повлачењу из Кичева извучен је сав плен у храни и осталим стварима а уништено је 6 локомотива, које леже на Пресеку (а ове су нарочито интересовале Немце). Истовремено је уништена и пруга на више места и просто је нема,¹².

Непријатељ је покушавао да организује напад на ослобођену територију и из Струге, али за сада, сем једног напада¹³ где је дочекан башибозутс одреда „Славеј“, нема још ништа.

У целој борби показао се читав низ слабости и грешака наших непрекаљених јединица, иначе смо могли да уништимо непријатеља а не само да одбијемо. Најважнија слабост која би била важна и за вас је држање фронта и неискуство руководећег кадра да води маневарски рат. Неискуство да се активним дејствима на појединим тачкама свом снагом удари по непријатељу, да се партизанским активним дејством брани одређени сектор. Уместо тога наши другови, нарочито у првим борбама, држе позициони фронт — напр. фронт код Зајаса од 5 км са 200 људи све у стрелцима! И друго, разбијање и дељење снага по мањим групама да би се могао држати цео сектор, уместо држати главне снаге концентрисане, јаке, а тежиште бацати на обавештајну службу, осматрање и патроле, па у згодном часу свом снагом

⁷ Јосиф Јосифовски, политички комесар Прве оперативне зоне

⁸ Трајан Белев, помоћник политичког комесара батаљона „Мирче Ацев“

⁹ Мите Трповски, заменик команданта батаљона „Мирче Ацев“

¹⁰ Напад на воз извршен је 8 и 9 октобра 1943 године. Балистичке банде су имале око 15 мртвих (види док. бр 58).

¹¹ Борбу код Лазаропоља водила је група партизана Прве оперативне зоне 7 октобра 1943 године.

¹² Железничка пруга Охрид—Кичево скоро је сва разрушена при повлачењу скага НОВ и ПО Македоније од с. Ботуна до Кичева.

¹³ Овај напад извршен је 14 октобра 1943 године. Непријатељ је имао 4 мртва и 6 рањених.

ударити по непријатељу, макар он моментано и успео да продре у ово или оно село па га опљачкао!

Поред свега важно је да се наша војска ипак кали и учвршћује!

Непријатељ није успео да освоји друм, али је успео пљачком, убиствима, силовањима и другим зверствима, због нашег слабог политичког рада и слабе позадинске организације, да унесе панику у позадину. Настћје бежање народа из села која су била на првом удару и пљачкана. И то бежање у дубоку позадину. Али немачки разбојници сада преко бугарских слугу — преко других својих лутака — почињу другу игру. Бугарски окупатори, који су толико зла починили по целој Македонији, јављају се са границе преко својих агената као заштитници „блгарског насељеника“. Уносе панику и прешосе разне паникерске и алармантне вести (о доласку „големих бугарских и немачких војска“, о „паљењу села“, о „новој Церовој офанзиви ако не уђу Бугари“ и сл.). Због наших слабости на политичком раду успевају да народ из целих Горњих и Доњих Дебараца побегне из села на бугарску границу иако у том моменту није више било никакве опасности. Цела та акција од преко границе је акција Коцарова од Охрида са неким официрима и имамо обавештења да то уопште није одобрено из Софије. То је локална акција и, с обзиром на претстојећу капитулацију Бугарске, ми је не схватамо као озбиљну опасност, иако је непријатељ моментано успео да унесе забуну у позадину. Али, поред моментаних тешкоћа, ми мислимо да смо постигли најважније: остварили смо војску и то сада добро наоружану захваљујући поред осталог и доброј помоћи од савезника, те се надамо да ускоро ударимо још јаче по окупаторима и њиховим слугама. Нарочито у нашем плану имамо у виду важност за нашу борбу, с гледишта целе Македоније, бугарске територије, нарочито с обзиром на све ближу капитулацију Бугарске и већ сасвим блиско дејство савезника на Балкану.

С обзиром на нарастање наше војске укинули смо I и II зону¹⁴, и сву сталну и покретну, одабрану војску, спремну за борбу свагде где падне команда, стављамо под директну команду Главног штаба. И то све групирано у „групу батаљона“ (3—4), што је уствари бригада, само што је још не крстимо док се мало не учврсти. Та група батаљона има посебно руководство: командант Марко Шпанац¹⁵, полит. комесар Борче¹⁸, и дејствује као једна јединица. А на терену место штабова зона имаћемо штабове одреда, који ће руководити четама па и батаљонима који оперишу на једном одређеном терену (напр. Малесијски

¹⁴ Прва и Друга оперативна зона укинуте су почетком октобра 1943 године. »

¹⁵ Јелисије Поповски, командант Друге групе батаљона

" Наум Наумовски, политички комесар Друге групе батаљона

батаљон, Копачка чета и сл.). Ове теренске јединице биће истовремено резервоар за сталну и ударну војску. Поред ових последњих организоваћемо и сеоске чете, као најнижи ступањ војничке организације, од људи који још' нису својом свешћу и спремношћу за борбу дорасли да буду у сталним и покретним јединицама¹⁷.

Дебар држи Хаџи Љеш, али је тамо било велике гужве са барјактарима¹⁸. Најзад се је ствар тамо уредила и створен је заједнички македонско-албански Н. О. К. а створиће се и македонске јединице и истаћи ће се и македонска застава (око овог је било највише гужве с барјактарима).

Друг Т.[емпо] је био овде од 10-IX до 10-X. Сада је у Дебру и одлази данас-сутра са Косоварским батаљоном преко Косова за Андријевицу где је већ продро II корпус генерала Пеке Дапчевића. Повео је собом Венка¹⁹ и Ченту²⁰ као претставнике Македоније за Врховни штаб и Антифашистичко веће Југославије. Истовремено добили смо писмо од горе²¹ и треба да успоставимо свакодневну везу. Васко и Петре²² су код нас остали.

Са Шаре продро је партизански одред косовско-македонски (25 и 25)²³ заједно са Достом²⁴ до Дебра. Тамо ће их наћи друг Т.[емпо], поставити ствари и вратити назад. Тај ће порасти од нових бораца из Тетова и Скопља а са оба града имају добре везе. Поред тога има неки одред у Скопекој Црној Гори о коме не знамо ништа детаљно²⁵. Куманавски одред је ојачао и осамосталио се а дејствује заједно с Врањским и самостално све до Криве Паланке. Тамо је сада Гоце. У IV зони нема ништа, те штаб III О. З. треба да продире и на те терене и да мобилише с тих терена па да после оформи самосталне јединице под свотом командом за тај терен. И треба поново успоставити контакт са савезницима, јер њима је необично стало до тог терена. Само

¹⁷ Главни је задатак ових чета био да бране села од пљачкашких банди — „качака“, а када се нека јединица бори у близини њиховог места, укључују се и оне у борбу.

¹⁸ Види док. бр. 15 и 16.

¹⁹ Венко Марковски

²⁰ Методије Андонов

²¹ Врховни штаб НОВ и ПОЈ

²² Васко Поповски и Петре Чевски. радиотелеграфисти Главног штаба НОВ и ПО Македоније

²³ Састав одреда био је 25 Македонаца и 25 другова са Косова и Метохије.

²⁴ Доста — Вера Ацева, налазила се у то време у Шарском партизанском одреду. Почетком октобра одред је кренуо за слободну територију Македоније и у свом маршу прешао на албанску територију, стигавши до Пишкопеје.

²⁵ Десетина Шарског одреда која је почетком октобра 1943 год., када је одред пошао ради повезивања са снагама НОВ и ПО Македоније, остављена на Скопској Црној Гори са задатком да прихвати нове борце.

наравно да се треба држати достојанствено и не мољакати. Не треба дозволити да они „руководе“ нашим јединицама, него да буду ту као претставници савезничке војске и као такви да се држе. Истаћи им шта ми све можемо урадити против окупатора ако нам помогну оружјем, експлозивом и опремом. Да ћемо ми то радити и сами, али с њиховом помоћи брже. Ми смо овде добили доста ствари и видимо да дају, јер им се жури, нарочито на бугарску [окупациону] територију, где се и нама жури. Верујемо да ће и код III зоне бити издашни, само треба нагласити руководећим друговима како да се држе. У III зони се иначе ствар добро развија, само је нужно да се **продире дубље** у бугарску територију и то са **јаком** снагом (не цепати снаге), јер наше искуство показује да је непријатељ много ослабио и сада нема више оних брзих, добро организованих потера, него у потеру иду само жандари и контра-чете, и то 2—3 дана по одласку партизана, и тероришу народ. Овчаров²⁸ батаљон оперише, ево већ месец дана, на терену Поречја и Азота све до Богомиле и није имао ни једну јачу потеру²⁷. Само је нужно појавити се са **јаким снагама** и не **цепати снаге!** Исто тако нужно је да се повеже са Прилепом — или патролом или преко позадине, и ода тле с нама, а ми имамо редовне везе с Прилепом а имаћемо и још боље. То све дотле док се директно јединицама не повежемо негде око Богомиле, а то треба да буде ускоро.

У Преспи доста застало и поред добрих услова. Сада је нужно прећи већ на **стварање јачих јединица** и прећи на **акције** — и то, поред осталих, нарочито на бугарску територију, и то што дубље (изнад Ресена, Битоља), те и "те снаге да се повежу с нашим главним снагама негде око Крушева и испод Крушева. Тако би извршили скоро пуно пресељавање свих наших снага на бугарску територију, а то је **судбоносно за даљу борбу** с обзиром на брзи развој догађаја. А сада већ имамо искуство са капитулацијом непријатеља, те ова друга, претстојећа капитулација не би смела да нас изненади. А **уз** све то треба журити јер се и македонски фашисти са Ванчом спремају заједно с Хитлером за ту ситуацију („Независна Македонија“).

Једино треба нагласити још у погледу формације да не треба стварати велике батаљоне него батаљоне лаке и брзо покретне (до 120 бораца — 3 чете по 40 бораца).

**** Наум Веслиевски-Овчар, командаит батаљона „Мирче Ацев“**

"Група батаљона под командом Јелисија Поповског и Наума Наумовског, према добивеном задатку од Главног штаба НОВ и ПО Македоније, пошла је на територију под бугареком окупацијом. Од три батаљона само је део батаљона „Мирче Ацев“ прешао на територију и иродро све до Азота и Поречја, задржавши се на тој територији око месец дана. Остали батаљони вратили су се од границе назад. О овоме види док. бр. 57.

У Врховни штаб пристигли су руски падобранци²⁸. Тито јавио:

„Стварање балканског штаба обуставити јер је то сада политички неправилно“²⁹.

Наш текући рад на конкретној сарадњи наравно да треба наставити.

Обавештени смо из Скопља да у Битољу има доста људи за војску. Поред осталих има 40 руских заробљеника. Само Битољ нема везу ни са једним одредом, те шаље те људе чак у Скопску Црну Гору. Одмах треба успоставити везу и примити то људство. Од Руса ако има неки нарочито добар пошаљите га у Главни штаб.

Ако случајно Овчар са батаљоном наиђе у Преспу, **моментано** одмах да крене овамо а одавде назад за терен одакле је дошао, јер његова група батаљона иде тамо. Али прво овамо!

Абасу и Димчету шаљемо **10** стена (машинских пушака) са по **4** шаржера и по **250** метака **да** их ви разделите по вашем нахођењу у Преспу и у III оперативну зону. Ми смо дали од тих **10** један за Тунела као куриру и **2** куририма Преспа—Дебарца (Комита³⁰ и још један —**док буду на курирском** послу) а **7** ви **сами** расподелите.

Панде³¹ да би могао да носи 2 стена оставио је овде нову, добру маузерку, те му тамо дајте добру пушку, јер се тешко одвојио од пушке а хтео је да носи своју пушку и 1 стена.

Патролу Преспа—Дебарца овамо ће да прима Обласни комитет КП Македоније, те треба оставити сталне курире и држати сталне **везе** (патрола да буде стално на путу) а не као у последње време.

Ако вам за Преспу и III зону треба неки материјал и нешто друго (експлозив, муниција, оружје) пошаљите неку специјалну јединицу која ће то да пренесе.

До даљег наређења Димче остаје у Преспи као претставних Главног штаба.

Потребно је да вас двојица детаљно поразговарате по свим питањима. Напомињемо Димчету да се држи одлука и разговора са другом Т.[емпом] о чему детаљно треба да упозна и друга Абаса.

²⁸ Вест је нетачна. Руска мисија је стигла у Врховни штаб НОВ и ПО Југославије тек месеца фебруара 1944 године.

²⁹ Писмо друга Тита Светозару Вукмановићу објављено је у Историјском архиву ЦК КПЈ, том VII, под бр. 85.

³⁰ Вандел Нечевски-Тунел и Атанас Тасевски-Комита, курири Главног штаба НОВ и ПО Македоније

³¹ Није утврђено на кога се односи.

Манифест Главног штаба³² и циркуларно писмо ЦК³¹, ша-
љемо вам неколико комада а већа количина је дата позадинској
организацији, те тражите од њих. Много је важно да се ова по-
литичка линија не само проучи него и у живот спроведе и да се
боримо против свих застрањивања. Крајње је време да Чврсто
спроводимо линију Врховног штаба и ЦК КПЈ за Македонију!

С другарским поздравом,

СМРТ ФАШИЗМА — СЛОБОДА НАРОДУ!

(М. П.) за Главни штаб НОВ И ПОМ,
Орце

БР. 64

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА „ДРУГЕ ГРУПЕ БА-
ТАЉОНА" ОД 20 ОКТОБРА 1943 ГОД. КОМАНДАНТУ ГЛАВ-
НОГ ШТАБА МАКЕДОНИЈЕ О ДОЛАСКУ КОНТРА-ЧЕТНИКА
У СЛИВОВО¹

Дончо,

Овог момента дошао је курир из сеоског комитета с. Сли-
вова и донео ово писмо, које ти шаљем. У њему се каже да су
у село Сливово ушла 3. Немца са око осамдесет контраша. Тра-
жили су железничаре, што значи да су дошли са намером да
окупирају пругу и пут. Исто тако, пристигла им је патрола из
Мрамореца, одакле је пошла једна друга група у правцу Сли-
вова. Група у Сливову располаже аутоматским оружјем (не зна
се са колико). Ми смо предузели мере само за случај да се по-
јаве извиднице и обезбеђења, али за случај напада нисмо ништа
урадили², зато што смо у неизвесности у погледу њихове јачине
у људству и наоружању. Не знамо још тачно са каквим су на-

» Види док. бр. 52. .- .

" Објављено у Историском архиву ЦК КПЈ, том VII, под бр. 82.

¹ Оршинал документа, у рукопису, налази се у архиви Историског
одељења ЦК КПМ

* Двадесет другог септембра кренули су батаљони у напад на с.
Сливово где су били контра-четници. Они су се повукли без борбе у
правцу Турне — Мраморец. Јединице НОВ убиле су 4 контра-четника.

мерама сишли и у којем броју³. То ћемо испитати. Батаљони се налазе на позицијама испред Лактиња и Годивја. О овоме обавести Марка. Нека он одмах пође овамо.

20-X-43 г. 4.30 ч.

Са другарским поздравом

С. Ф. — С Н!

Борче

БР. 65

**САОПШТЕЊЕ ШТАБА ТРЕЋЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 21
ОКТОБРА 1943 ГОД. О ИЗВРШЕНИМ АКЦИЈАМА И БОР-
БАМА У ПЕРИОДУ МАЈ—ОКТОБАР 1943 ГОДИНЕ¹**

К Р А Т К О С А О П Ш Т Е Њ Е

ШТАБА ЗОНЕ О АКЦИЈАМА И БОРБАМА У III ОПЕРАТИВНОЈ ЗОНИ
Н. О. В. И П. О. МАКЕДОНИЈЕ

У току 5 месеци борби у нашој Зони јединице наше Народно-ослободилачке војске извршиле су низ већих и мањих, политичких и војних акција са знатним успехом. У том времену наше јединице су имале 13 оружаних сукоба са окупаторским снагама (са војском, полицијом и контра-четама), одржале су 13 успешних митинга у селима Тиквеша и Ђевђелиског спеза. Нарочито су значајна три напада, које је извршио одред „Добри Даскалов“ и I батаљон у нашој Зони „Страшо Пинџур“, — и то: на с. Бојанчиште², које је у току ноћи „Добри Даскалов“ на јуриш преузео од војске и полиције, на рудник Дудица³ и на војну подстаницу на Лукару⁴, које је напао батаљон „Страшо Пинџур“.

¹ Тачан број контра-четника не зна се: рачуна се да их је било око 200. Нечмео им је била да народ организују на отпор против НОВ и ПО Македонтe и да по могућству ослободе комуникацију за слободан транспорт материјала и немачких снага у чему нису имали успеха све до повлачења снага Народноослободилачке војске са тог терена, децембра 1943 године.

² Документ, умножен на ципирографу, налази се у архиви Историског одељења ИК КПМ.

³ Село V Кавадарском срезу, које је одред „Добри Даскалов“ напао 18 маја 1943 године.

⁴ Рудник на Кожуфу, који је батаљон „Страшо Пинџур“ напао 2 октобра 1943 год. (види док. бр. 89).

⁵ Грзнични гаонзон на Кожуфу, који је батаљон „Страшо Пинџур“ напао 22 октобра 1943 год. (види док. бр. 89).

Фашистички окупатор чинио је многе покушаје да ргзбије и уништи наше јединице, али је у томе претрпео одлучне неуспехе. Наносећи ударце окупаторским пљачкашким хордама, наше јединице су успеле да се извуку из њиховог обруча, који су стетли око горњих села с оне стране Црне Реке⁵. У оружаним сукобима код Дрена, Фариша и Никодина⁶, непријатељ је дао само жртве, према једном погинулом партизану.

Наше јединице су заплениле и поделиле сељацима од њих отето жито (2800 килограма) и вуну (1500 килограма). Остали губици непријатеља су следећи: око 60 мртвих и 50 рањених, међу којима Немаца, бугарских војника, полицајаца, контра-четника и шпијуна. Заплењено је 155 пушака и 4.000 метака за њих, 3 пушкомитраљеца, 1 немачки машингевер са 570 метака, 9 револвера, 32 ђебета, 55 ранаца и торби, 27 шаторских крила, 62 бомбе, 95 фишеклија, 32 војничке блузе и капута, 82 шињела, 4 радио-апарата, 4 писаће машине, 4 стражарска ксжуха, 42 мала грудна кожуха, 69 пари чизама, 30 пари цокула, 54 порције, 103 чутурице, 690 кг качкавсл>а, 200 кг сира, 45 кг путера, 15 коња и мазги, 90 кг шећера, 35.000 ком. цигарета, 23 цака, 115.879 лева, 117.312 драхми, 3.520 динара, 14 часовника, накита и другог.

Поред наведеног, у руднику Дудица је заплењено од Немаца: 150 кг динамита, 1200 метара фитиља, 5.000 каписли за експлозив, 80 м американа, шифона и свиле, 48 пари веша, 66 пари чарапа, 48 марама, 45 конзерви од по 1 килограм, 2 фотоапарата, 4 компаса, један дурбин, 18 опасача и каишева и друго. Мобилисано је 80 радника, уништене су машине, а зграде де-молиране.

Поред горњих података о плену, из полициске станице код Лукара је узето још: 30 пари веша и 40 пари рукавица, 25 мајица, 40 метара платна, 20 чаршава, 5 кг чаја, 200 ком. хлеба и друго. Заробљена су 33 војника, међу којима и 2 подофицира, са читавом војном спремом.

У нападу на Дудицу убијено је још 10 Немаца, 1 полицајац и 1 шпијун, а у нападу на подстаницу⁷ убијен је 1 поручник, 2 војника и 1 цивил, а 1 војник рањен. Овај поручник и један од убијених војника учествовали су у заседи на Клинској Леси,

⁴ Односи се на офанзиву коју је окупатор спровео јуна 1943 год. на територији Треће оперативне зоне.

• Села Прилепског и Кавадарског среза, где су одреди „Добри Даскалов“ и „Сава Михајлов“ водили борбе против бугарских снага у непријатељској офанзиви јуна 1943 године.

⁷ Односи се на погранични гарнизон Лукар.

34-
Покрај горното од рудникот Дудица се пленети од Германците: 150 кило динамит, 1200 метра фитил, 5000 капители за експлозив, 80 м. американ, асе и свила, 48 рала оловна промена, 66 рала чарапи, 48 тамии, 45 конзерви од по кило, 2 фотоапарата, 4 компаси, еден дурбин, 18 опасаи, ремења, 8 кгр. хибрит, канцеларијски материјал и друго. Мобилизани се 80 работници, уништени се машините и демолирани зградите.

Покрај, во горните подаци запишан плен од учестокот при Лукар е земено општо 30 рала оловна промена и 40 рала напакеници, 25 мајици, 40 метра платно, 20 чаршафи, 5 кило чај, и 200 леба и друго. 3 војника меѓу кои и 2 подофицира се земено во плен со плочо наоружање.

Во препадот на Дудица се убиени и 10 германци, 1 полицај и 1 шпијун, а во препадот на подучастокот убиен е 1 поручник, 2 војници, 1 цивил, 1 војник ранет. Поручникот и еден од убиените војници учествувале во заседата направена на Клинската Леса на Димитар Ангелов, даскалот, Политичкиот Комесар на Зоната. Со тоа е осветена неговата смрт и на другите двајца народни борци.

И во вториот препад Батаљонот "Страто Пинџуров" не даде ни една жртва.

Ударот кој окупаторот го претрпи со последните две акции на нашите единици е голем во секое одношение.

СМРТ НА ФАШИЗАМОТ - СЛОВЕДА НА НАРОДОТ!

21 октомври 1943 г.
Положај.

Етабот на III-та Оперативна Зона
на Н.О.В. и П.О. на Македонија.

која је била припремљена Димитру Ангелову⁸, учитељу, политичком комесару Зоне. Тиме је освећена његова смрт и смрт остале двојице народних бораца.

Ни у другом нападу⁹ батаљон „Страшо Пинџур“ није дао ниједну жртву.

Ударац који Је окупатор претрпео у последњим двома акцијама наших Јединица велики Је у сваком погледу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

21 октобра 1943 г.

Положај

ШТАБ III ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ

БР. 68

НАРЕДБА КОМАНДАНТА „ДРУГЕ ГРУПЕ БАТАЉОНА“ ОД
24 ОКТОБРА 1943 ГОД. О ПРЕФОРМИРАЊУ ЈЕДИНИЦА¹

НАРЕДБА БР. 1

На основу проучавања досадашње војне и политичке ситуације и задатака који су нам даџи, наши батаљони ће се формирати на следећи начин.

Штаб батаљона биће састављен од:

команданта, политичког комесара, заменика команданта и политичког комесара и ађутанта.

Сваки батаљон треба да има 2—3 чете пешака, Једно одељење бомбаша, одељење за везу, пионирско одељење и санитетско одељење.

Чета пешака биће састављена од:

четног руководства (командира, политичког комесара и њихових заменика).

Свака чета биће састављена од 2 до 3 вода.

У сваком воду биће Један водник, Један пол. делегат; 2 десетине имаће Једног десетара и 10 до 15 војника.

Одељење бомбаша имаће:

⁸ Комесар Треће оперативне зоне, погинуо јуна 1943 год. на Црној Реци у близини с. Клиново.

• На погранични гарнизон Лукар .

¹ Оригинал документа налази се у архиви Историског одељеша ЦК КПМ.

1 предводника, 1 пол. делегата, 2 до 3 групе одабраних бораца, а свака група до 5 војника. Одељење је наоружано пушкама и 1 п. митраљезом, а сваки борац треба да има 5 до 6 бомби.

Одељење за везу биће састављено од 4—5 војника, који ће одржавати везу са четама, са суседним јединицама и са руководиоцем операција, а по потреби и са другим јединицама.

Санитетско одељење биће састављено од 3 болничара, а у сваком воду одредиће се по 1 војник за носиоца рањеника.

Пионирско одељење биће састављено од 10 војника, а снабдевано пијуцима, лопатама, експлозивним материјалом (капислама, фитиљем итд.).

Напомиње се **штабов** да горње формације не схвате круто. Треба настојати да се јединице формирају према горњим формацијама. Али, уколико се не може спровести у потпуности горња формација, услед недостатка кадрова и материјала, треба настојати да се не изгуби горња форма. Тако се, услед недостатка искусних кадрова, батаљонима дозвољава да заменици командира и пол. кома чете буду у исто време и водници првог года у чети и пол. делегати.

Свим старешинама, почев од команданата батаљона и пол. кома, па до најмањих старешина (водника и десетара), наређује се да њихови борци буду увек, у сваком моменту, војнички доспори припремљени, политички и морално увек јаки, да сваког момента могу улазити у борбу и побеђивати. Наше јединице треба оспособити да могу водити борбе са много јачим непријатељем. Ово оспособљавање наших бораца ће се постићи сталном војном обуком и политичким радом. Наши команданти, командири, водници и десетари морају постати мајстори у руковођењу својим јединицама, а нашим борцима да помогну да сасвим савладају технику свога оружја. Наши комесари и политички делегати својим неуморним политичким радом морају да створе од наших војника такве борце, којима ћемо победити све наше непријатеље.

Положај, 24-X-1943 г.

Командант,
Марко

НАРЕДБА ДЕЛЕГАТА ПОВЕРЕНИШТВА ГЛАВНОГ ШТАБА
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ЗА ПЕТУ ОПЕРАТИВНУ ЗОНУ ОД
27 ОКТОБРА 1943 ГОД. О ПОСТАВЉАЊУ КАДРА У СКОП-
СКО-КУМАНОВСКОМ ПАРТИЗАНСКОМ ОДРЕДУ¹

Г . . . , 1
НАРЕДБА БР. 6

Делегата Повереништва Гл. штаба Н. О. В. и П. О. Маке-
доније за V опер. зону. 27. X/43, положај:

Са повратком II -чете „Цветан Димов“ Скопско-кумановског
одреда са Кара Дага, појавила се потреба да се изврши темељита
реорганизација целог одреда, а имајући у виду терен на коме
ће одред као целина убудуће деловати:

V

Н а р е ђ у ј е м :

- I :

Да се задржи досадашња подела одреда на две чете.

Да се образује руководство одреда, штаб одреда, за које
постављам, за

а) команданта: Христијана Тодоровића-Карпоша, досада-
шњег командира I чете „Киро Фетак“;

б) политичког комесара: Антонија Филиповића-Донета,
досадашњег заменика политкома I чете „Киро Фетак“;

в) заменика политкомесара: Оливеру Јоцић, досадашњег
заменика политкома II чете „Цветан Димов“.

III

~T

Досадашње руководство I чете „Киро Фетак“ разрешава се
дужности и за ново четно руководство исте чете постављам, **за**

а) командира: Ангела Јовановића-Шајчета, досадашњет
замкома исте чете;

¹ Препис документа, у рукопису, налази се у архиви Историског
одељења ЦК КПМ.

... >(

- б) зам. командира: Драгутина Младенова Митровића;
- в) политкомесара: Трајка Трајкова-Морнара;
- г) заменика комесара: Тодета Милована Саздова-Малог.

IV

Досадашње руководство II чете „Цветан Димов“ разрешава се дужности, а за ново четно руководство исте чете постављам, за а) командира: Јордана Цакића-Донета, досадашњег командира исте чете;

- б) зам. командира: Стојана Тодоровића-Ларга;
- в) политичког комесара: Методи Котева-Слободана, досадашњег политкома исте чете, који ће истовремено вршити и дужност заменика политкома исте чете.

V

Сви другови да одмах преузму своју одређену дужност. Друг командант да спроведе нови распоред партизана у четама.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Делегат
Љ. Арсов-Гоце

БР. 68

ИЗВЕШТАЈ ШТАБА „ДРУГЕ ГРУПЕ БАТАЉОНА“ ОД 28
ОКТОБРА 1943 ГОД. КОМАНДАНТУ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ
И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ПОЛИТИЧКОМ РАДУ У СЕЉИМА И
СТАЊУ У ЈЕДИНИЦАМА¹

Драги Дончо,

Наши су батаљони кренули у акције из логора Лактиње, Годивје 25 о. м. Истога дана су одржали митинге у селима Сливово, Арбиново и Мраморец. Дан пре тога у Лактињу и Годивју. Митинзи су добро примљени. 26 су били на позицијама према

¹ Оригинал документа, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

Пресеки и Бржданима. 27 одржали су митинге у Јудову, Сви-
ништима и Туриу. Према извештају који смо добили народ је
добро примио и ове митинге. Народ се постепено враћа кућама.
Јуче је опет нека села захватила паника. У Бржданима се про-
нела нека вест да су Арнаути решили да ових дана реше^а **са**
Македонцима — једни или други. Ми смо нашим батаљонима од-
мах издали налог да разбију ту панику. Да тако не мисли ал-
бански народ већ само његови изроди.

Морал код људи добар. Батаљони имају налог да обиђу
и остала села у овом крају са митинзима и културно-забавни*
програмом.

Наш се штаб за сада налази више Сливова. Тражите нас
преко сливовског комитета.

Пошаљите^е нам радио-вести. Последњи пут смо требовали
од вас: зејтин за п. митраљезе, 3000 метака српске муниције,
индиго и хартију за писаћу машину, коју батерију.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Политком,
Борче

Командант,
Марко³

Митраљесци које си тражио нису још дошли. Чим стигну,
послаћемо ти их.

Положај, 28 октобра 1943 г.

¹ Рашчисте

³ Јелисије Поповски

ПОЗДРАВНИ ТЕЛЕГРАМ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МА-
КЕДОНИЈЕ ВРХОВНОМ ШТАБУ НОВ И ПОЈ¹

ИОЗДРАВНИ ТЕЛЕГРАМ ВРХОВНОМ ШТАБУ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ И ПАРГИЗАНСКИХ ОДРЕДА
ЈУГОСЛАВИЈЕ

У име јединица Н. О. В. и П. О. Македоније поздрављамо Вас и верујемо да ћемо под Вашим руководством и Вашом помоћи ослободити македонски народ и да ће Македонија после ослобођења бити стварно слободна и равноправна у заједничкој породици свих народа Југославије.

Командант Главног штаба Н. О. В. и П. О. Македоније, генералштабни мајор бивше југословенске војске,

Михајло М. Апостолски, из Штипа.

БР. 70

ПИСМО МИХАЈЛА АПОСТОЛСКОГ, КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ, ОД 1 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ДРУГОМ ОСЛОБОЂЕЊУ КИЧЕВА¹

Драги другари,

Кичево је заузето после доста жестоке борбе око и у самој касарни на улазу у Кичево².

У Кичеву су убијена 2 Немца, 2 тешко рањена и заробљен 21 Немац*.

Поред тога заробљено је доста материјала⁴, међу којима 2 луксузна аутомобила и 1 теретан.

¹ Докуменат, умножен на шапирографу, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ. Телеграм објављен 1 новембра 1943 год. преко радно-станице „Слободна Југославија“.

² Докуменат, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

³ Кичево је ослобођено 1 новембра 1943 године.

⁴ Поред Немаца, на челу са потпуковником Хедлером, заробљено је и око 30 балиста.

⁵ Заплењено је 8 тешких митраљеза, пушкомитраљеза, пушаи, мунџије и осталог материјала.

Наше јединице су се у борби много храбро држале.

Ситуација у Кичеву је следећа.

Јављено из Гостивара да су кренула у помоћ одбрани Кичева 4 тенка и 2 воза⁵, поред тога у Зајасу се прикупља доста снаге Шиптара®. Због овога из града сам повукао и распоредио са стране косовске⁷ и македонске јединице, шиптарски батаљон*, који броји око 70 људи, оставио сам на предстражи испред Кичева и за сигурност самог града. Ово извлачење македонских и косов. снага извршио сам више из политичких разлога, тако нека се кроз град виде Шиптари који успостављају ред — а не Македонци. и Косовари — на тај начин разбиће се страх Шиптара од освете.

Хамди Дему са његовом свитом оставио сам у Кичеву са налогом да политички дејствују у шиптарским масама у Кичеву и селима. У Зајас је послата једна мала група Шиптара да тамо политички објасни Шиптарима циљ наше борбе.

Одржање митинга мислим да би требало одгодити док се ситуација не разбистри⁹.

Ја ћу бити у селу Пополжани.

Јави да ли има нешто од Хаџи Љеша¹⁰; сада кад би он стигао било би много добро — **ако може да му се јави некако да хитно стигне.**

С. Ф. От. Н.

1-X1-43

Положај

Поз. Дончо¹¹

⁵ Поменуто појачање није стигло до Кичева јер су железничка пруга и пут били разорени.

• Балистичке банде

⁷ Два батаљона, формирана од затвореника са Косова и Метохије, ослобођених после капитулације Италије

⁸ Други батаљон („Томин батаљон“) који је углавном био састављен од Албанаца и Шиптара.

• До митинга није дошло, јер су наше јединице, после огорчене борбе, под притиском надмоћнијих непријатељских снага, напустиле Кичево 6 новембра 1943 године

¹⁰ Албанске јединице под командом Хаџи Љеша, очекиване за заједничка дејства у правцу Гостивара, нису дошле.

¹¹ Михајло Апостолски

БР. 71 Ч

ПИСМО ДОБРИВОЈА РАДОСАВЉЕВИЋА ОД 2 НОВЕМБРА
1943 ГОД. КУЗМАНУ ЈОСИФОВСКОМ У КОМЕ ГА ИЗВЕ-
ШТАВА О ПОНОВНОМ ЗАУЗИМАЊУ КИЧЕВА И СМЕРНИ-
ЦАМА РАДА НА ТЕРИТОРИЈИ ПОД БУГАРСКОМ ОКУПА-
ЦИЈОМ¹

2 новембар 1943 год.

•Положај

Драги друже Питу,

Код нас је'стигао Кочко¹, Венко³ И Ченто⁴. Примили смо твоја писма упућена преко Кочка, Охрида И Прилепа, и то од 5-1X, 4-X, 6-X, 13-X и 15-X⁵. Преко Тетова нисмо примили ништа.

Таљем ти нека писма из којих ћеш се упознати са ситуацијом код нас. Истина сада је ситуација много боља! и сваким даном боља и поред све веће заоштрености⁶.

Последња наша новост и успех је напад на Кичево 1 новембра. Изненадним јуришем јединице македонске, косовске и албанске после двочасобне борбе заузеле су Кичево и заробиле 20 Немаца са 1 потпуковником — командантом за Тетово, Гостивар и Кичево. 3 Немца су погинула. Заплењено је много оружја и спреме (8 тешких митраљеза, пушкомитраљеза, пушака, 2 камиона, 2 путничка аута итд.), и заробљено 30 мефаиловаца.

Хади Љеш води борбу између Ростуше и Гостивара са неким албанским реакционарима. Резултат још не знамо.

Данас, 2 новембра, „Слободна Југославија“ предавала је поздрав Главног штаба Македоније⁷. Слушај редовно, биће стално вести. Друг Т.⁸ је код нас и за сада не креће нигде. Нема изгледа да дође код тебе. Шарски одред са Достом⁹ стигао је био чак до Пишкопеје, био је и у борби са велико-албанском реак-

¹ Копија документа, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

* Петар Богданов, члан агитпропа Главног штаба НОВ и ПО Македоније

³ Венко Марковски-

* Методије Андонов-Ченто, тада члан Иницијативног одбора за сазивање Народног скупа Македоније.

⁵ Редакција располаже само са писмима од 4 октобра (види док. бр- 35) и од 15 Октобра (види док. бр. 61).

• Сукоб(и) са балистичким бандама и Немцима били су све жешћи и жешћи после капитулације Италије.

⁷ Види док. бр. 69.

⁹ Светозар Вукмановић-Темпо

• Вера Ацевл

цијом¹⁰. Доста је неспоразумом дошла до нас и сада остаје овде док се не укаже прилика да је пошаљемо код тебе. А то је тешко. Шарски одред, у кбме је сада и Јосиф¹¹, вратио се назад и повео са собом 4 Енглезе, који желе да дођу у Бугарску (преко Скопске Црне Горе, Врањског одреда¹² до Трца). После предавања ових Енглезе Врањском (Јатаљону, Шг.рски и Скопско-црногорски одред¹³ да остану на терену Кара Дага и Шаре ако могу да дејствују, а ако не, онда заједно са Кумановским одредом и са Врањским. За све те снаге по наређењу Т.[емпа] треба створити 1 оперативни шт&б од свих јединица и дејствовати широко и заједнички на целом терену између 2 пруге и са источне стране пруге¹⁴.

Шаљемо ти проглас ЦК КПЈ за 7 новембар¹⁵. Треба га широко популарисати и гурати линију. Уочи добро све из њега. Исти проглас пошаљи одмах Бутарској, Космету, Васи¹⁸ (а Васа даље да шаље) и свим организацијама с којима имаш везе.

Мислим да си већ добио Манифест Главног штаба Македоније¹⁷ и циркуларно писмо ЦК КПМ¹⁸, које је послато преко Охрида, и писмо друга Т.¹⁹

Абаса очекујемо ових дана. Иван²⁰ је на нашем терену. Формиран је I О. К.²¹: Мерџан²², Лазо²³, Илка²⁴ (из Прилепа), 7 . . .

¹⁰ Борба је вођена почетком друге половине октобра 1940. год. (15-20 октобра према изјави Петра Брајовића). У тој борби Шарски одред имао 1 мртвог и 1 рањеног а непријатељ око 30 мртвих.

¹¹ Томо Софрониевски, дотадашњи помоћник политичког комесара Прве оперативне зоне

¹² Јужноморавски партизански одред

¹³ Десетина Шарског партизанског одреда, остављена на терену Скопске Црне Горе, а која је нарасла на 30 партизана често се назива у документима и као Скопски партизански одред.

¹⁴ Штаб за заједничке акције (оперативни штаб) формиран је 20 новембра 1943 год. (види док. бр. 90)-

¹⁵ Проглас ЦК КПЈ поводом Октобарске револуције

¹⁶ Василије С.мајевић

¹⁷ Види док. бр. 52.

¹⁸ Објављено у Историском архиву ЦК КПЈ, том VII. под бр. 82. То Темпово писмо није пронађено.

¹⁹ Благој Талевски, секретар Другог обласног комитета КПМ

²¹ Оба обласна комитета КПМ формирана су почетком марта 1943 год. и то: први за територију Македоније под италијанском окупацијом, а други за Битољ, Прилеп, Крушево, Охрид и Ресен. — Овде се мисли на реорганизацију у самим комитетима

²⁴ Народни херој Тодор Циповски, погинуо септембра 1944 год. УС. Беличица, у борби против балистичких банди.

²⁵ Ванчо Бурзевски

²⁶ Илка Присађанец, погинула јула 1944 год. изнад с. Никифорово, приликом покушаја да се пребаци за Кичево.

Веља²⁵ (омладинац из Леунова) и Петре²⁶. П. О. К.: Иван²⁷, Ратка²⁸, Павле²⁸ (омладинац) — биро, Јане³⁰ (треба да оде у Прилеп), Ленка³¹ (остаје као члан О. К. у Б.³¹), Пенко³³ и Јорга³⁴ (као члан О. К. у Преспи). Формиран је и ПК³⁵ Скоја (Јанко³⁶ и Орак³⁷). Шта је с Љиљаном³⁸? Нужно је да се П. О. К. повеже са свим својим организацијама и почне директно да руководи њима. Твоја веза са организацијама у П. О. К. је саветодавна. III, IV и V О. К. ти држи до даљег.

Веза између тебе и нас може да буде: главна преко Охрида, споредна преко Прилепа (и то док не падне снег). Само је нужно ви да створите директну везу са Охридом., Од О.³⁹ постоје одличне везе и за пошту и за људе. Брка⁴⁰ — патрола до Ск.[опља] — за сада нема изгледа да дође, те је и не чекајте више. Ако већ треба да се пребаци неко ко не може преко О. онда га пребаци на Шару, па одатле ако може да се пребаци до нас — чак у Дебарца. И потребно је да О. има директну везу са вама — преко свог специјалног курира — а не да шаље преко Бит.Јоља].

Стари Арсић⁴¹ ако није отишао за Врањски одред — пошаљи га некако што пре, као и све друге важне за Антифашист. собрање Македоније. А ако је отишао за Вр.[ање], онда нека се пробије за Јабланицу па одатле за Врховни штаб. Чим нам јавиш да је кренуо, ми ћемо обавестити Врховни штаб.

За Американце ми смо рекли Енглезима⁴², али они се много не секирају. Нека то Врањанци поставе овим Енглезима, који

" Крсте Марковски из с Никифорово

" Димо Ристовски. убијен од балиста јула 1944 год. између Гостивара и с Вруток.

¹⁷ Благој Талевски

" Ратка Крстеска

" Трајче Грујевски

" Киро Гавриловски

" Вера Оровчанец

" Као члан Обласног комитета у Битољу

" Пенко Здравковски

" Лазо Хаци Поповски

" Покрајински комитет

" Крсте Црвенковски

¹⁷ Кемал Сејфула

" Љиљана Чаловска

" Охрида

⁴⁰ Захарије Трајковски-Брко, курир Главног штаба НОВ и ПО Македоније

⁴¹ Дончо Арсов

" Енглеска мисија која је пошла са Шарским одредом за бугарску територију. Ради се о америчким авијатичарима који су се, због оштећености авиона после бомбардовања Плоештиа (Румунија), спустили на Црну Траву и задржали се код Другог јужноморавског одреда све до пролећа 1944 год, када су се вратили у своје команде са импровизованог аеродрома Миросевце.

су пошли до њих. Исто нека изнесу детаље о раду дражиноваца, а и да јаве другу Т.[емпу] да би јавили Врховном штабу. Оружје нека траже али нека не мољакају.

Пошаљи нам „Пролетер“ 14—15, чланке из „Борбе“, књиге Леџина, Стаљина, романае совјетске, Историју ВКП(б) од УП—ХП главе, књиге из историје Македоније (макед. научни институт и др.), књиге Ципушева, Ђузелова⁴³ и слично.

Пошаљи тај проглас Ванче⁴⁴. Такве ствари шаљи нам брзо, као и детаље из Бугарске.

Шаљи конкретан материјал од партизана као и из позадине за Сл. Југославију.

Ленка [из] Б.[итоља] треба да учврсти везу с О.[хридом] и због своје везе са Обл. К. а и због пребацивања људи. Јане из Пр.[илепа] треба да одржава везе с Ленком.

Јанезову⁴⁵ жену и шуру склѣњај. Боја за штампарииу и гештетнер не треба нам, набавили смо.

У О. К. најбоље да буде у Ск. а не у шуми, одакле неће имати везе са организацијама, а војно руководство може да иде у шуму или са одредима.

Шаљем Линино⁴⁶ писмо за књиге у селу Ск. Ц. Г.⁴⁷ Шаљем једно Венијево⁴⁸ писмо — пошаљи га у Софију преко поште а на исту адресу пошаљи и 7.000 лева⁴⁹.

Од нашег материјала из Македоније шаљи и Васи а и Михајлу⁵⁰. Исто шаљи му и разна обавештења о Македонији.

По вашем материјалу:

1. „Надвор германските разбојници от Скопје“⁵¹ — Боље би било да је по сваком оном конкретном случају издан **кратак, језгровит летак. Агитациони и акциони**. Потпис: Месни акциони НОК на НОФ на М. — не ваља. Довољно је: Месни акциони комитет на НОФ на М. или: Месен акциони НОК.

2. Радио-весник — Сви бројеви носе исту грешку. Југославија, где је толико развијена борба и коју и лондонски радио

⁴⁵ Ципушев, Ђузелов и други осуђени су, после ослобођења, као ратни злочинци.

⁴⁴ Ванчо Михајлов

⁴⁵ Михајло Апостолски-Дончо-Јанез

⁴⁶ Веселинка Малинска, руководилац агитпропа Главног штаба НОВ

* ПО Македоније

⁴⁷ Скопска Црна Гора

⁴⁸ Венко Марковски

⁴⁹ Редакција није установила тачно коме је и зашто тај новац послат.

⁵⁰ Благоје Нешковић. Преко ПК КПЈ за Србију ЦК КП Македоније одржавао је писмену везу са ЦК КП Југославије.

⁵¹ Преведено: „Напоље са немачким разбојницима из Скопља“ (види док бр. 32).

назива трећи фронт, стрпана је на последње место. Шаљело неколико примерака радио-вести, па ћеш лако видети разлику.

3. Македонски народе —г НОК.⁵² — 1. опширан; 2. с обзиром да га издаје **Акциони НОК**. — општ.⁵³ Требало би у њему највише **да** буде о НОК-има, њиховој улози, задацима, формирању, о **народној власти, о Антифашистичком већу Југославије** и Антифашист. собрању Македоније. Њихов проглас треба да буде позив за стварање НОК-та а не општеполитички. То је главно. А већ за политичку линију, мислим да и сам видиш **у** чему је погрешка. Нема оног за Југославију и прво за Југославију. Види Манифест⁵⁴ и проглас ЦК КПЈ за 7 новембар. З_к Има нејасних формулација а и сувишних речи. 4. Пароле погрешне. Види Манифест. А нема о Антифаш. већу Југославије и Рибару, поред Тита, ни речи.

4. Билтен бр. 2⁵⁵; Материјал је одличан за лист[^] али није за Билтен. Више је репортажа.. • -" • -л*.- от

5. Чланак за зимску помоћ — добар, али политичка линија у односу на Југославију опет погрешна. Југославија — Македонија — **одвојено**. А треба да се види да Македонија спада у Југославију.

Зашто мењати пароли „Све за фронт — све за победу“? Даље, поред омладине по НОФ-у најважније је ангажовати жене, -а тога уопште нема.

Прилажем писма друга Т.[емпа,] Васи⁵⁶ и браћи⁵⁷ и Сергија⁵⁸ браћи. А преко Јанија⁵⁹ (Пр.[илеп]) шаљем ти материјал:

1. Манифест Главног штаба, 2. Циркуларно писмо, 3. Два поздравна писма Свесловенског комитета, 4. Критика и самокритика, 5. Четири радио-вести, 6. Врапчето⁶⁰, 7. Венко: Орлите⁰¹!, 8- Венко: За Стојан Сукловски⁶², 9. До НОК.⁹³, 10. Писмо вер-

⁵⁸ Реч је о прогласу упућеном македонском народу с потписом НОК (Народноослободилачки комитет).

⁴³ Вероватно: уопштен

⁵⁴ Манифест Главног штаба НОВ и ПО Македоније. (види док. бр 78).

⁵⁵ Овај билтен Редакција није пронашла.

⁵⁸ Ово Темпово писмо Василију Смајевећу није сачувано*.

⁵⁷ Бугарска партија. Редакција нема ово писмо Светозара Вукмановића-Темпа; упућено руководству Бугарске партије.

⁵⁸ Бојан Балгарјанов

⁵⁹ Киро Гавриловски

⁹⁶ Шаљиви рапорт („Врабац“) састављен од В. Малевског после капитулације Италије.

" „Орлите на Македонија" — песма Венка Марковског посвећена народним херојима Мирчу Ацеву и Страшу Пинџуру.

" Песма Венка Марковског о погинулом партизану Стојану Сукловском

Редакција не располаже овим документом.

ског референта ®⁴, 11. 400 Манифеста, 12. 200 поздрава Свеслов. комитета.

Ово шаљем преко Пр.[илепа] да не би било велико ово писмо. Овом писму прилажем и проглас ЦК КПЈ за Октобарску револуцију. Овај проглас ЦК КПЈ издати на српском.

Прилог: Исправа за Арсића, који заједно са другима за Антиф. собр. Макед. треба да дође код нас а не да иде за Вр. одред!

С друтарским поздравом,

. СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Твој Љ.⁶⁵

5Г " ? • . " . * • . •

БР. 72

* •

**ПИСМО КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕДОНИЈЕ
ОД 2 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ МАКЕДОНИЈЕ
О РАЗВОЈУ БОРБИ ОКО КИЧЕВА¹**

Драги другови,

Данас се је у току целог дана водила борба² са мефајловцима и цемовцитча мобилисаним из околине Гостивара и Тетова. Јачина њихова тачно се не зна³ — али њихгв налет. аутоматским оруђима и бацачима нашим, који су лепо дејствовали, потпуно је сломљен.

Морал код наших људи је одличан — издао сам заповед да се сутра рано у 5 ч. крене у напад са задатком да се избије и овлада Буковицом — у пгго потпуно верујем⁴.

Борба у току данашњег дана вођена је северно од Кичева, код Раштана, и на висовима источно од Кичева — овим висовима наши су потпуно овладали пред мрак.

Аутомобилом сутра пошаљите нам експлозива, каписла и штапин — за рушење пута и пруте на Буковику.

^м Писмо је упућено свештеницима на ослобођеној територији.
Љубо — Добривоје Радосављевић

¹ Документ, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

¹ Борба је вођена северно од Кичева, код с. Раштани

¹ Непријатељ је нападао са око 160 добро наоружаних балнст*.

⁴ Трећег новембра снаге НОВ Македоније избијају на Буковнк, где 4 и 5 новембра 1943 год. воде борбе против балистичких банди и Немаца.

Чули смо да је Румунија капитулирала — да ли је истина?
Не верујем, али може се десити⁵.

Пошаљите нам радио-вести.
Ја се налазим у селу Србјани.

С. Ф. Сл. Н.

2/X1-43
Положај

Поз. **Дончо**

БР. 73

ПИСМО КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА МАКЕДОНИЈЕ ОД 3 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О НАСТУПАЊУ „ДРУГЕ ГРУПЕ БАТАЉОНА“ КА ГОСТИВАРУ¹

Драги другови,

Наше су трупе² заузеле јутрос Зајас и ускоро ће избити на Буковик.

Наредио сам да се пошаљу патроле према Гостивару, испита ситуација тамо и ако је повољна да сутра кренемо за Гостивар⁸.

Овде у Кичеву организујем команду места. Остављам ту Омладински батаљон⁴; за команданта Кичева одредио сам Еламина⁵ — полит. ком. Косовског одреда® и Селмана⁷ за помоћника. Тако да ови данас отпочну са рашчишћавањем Кичева.

⁵ Румунија је капитулирала тек августа 1944 године.

¹ Докуменат, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

* У овим борбама учествују: део батаљона „Мирче Ацев“, Други (Томин) батаљон и два косовска батаљона.

* Док се очекивао долазак албанских снага, ради заједничког дејства, балистичке банде имале су времена да се организују и да нап-зду снаге НОВ Македоније, које су се повукле — после жестоких борби на Буковику, 4 и 5 новембра (види док. бр. 77).

⁴ Дебарски батаљон

⁵ Еламин Нимани

* Одред још није био формиран. него само штаб. Задатак овог одреда био је да се пробије до Космета и да тамо дејствује.

* Редакција није могла да утврди презиме.

У Зајасу су Тома⁸, Неџат Аголи, Реџа, претседник општине Зајаса, и Вели Оџа.

Хамди Дема, са префектом⁹, отишао за Дебар.
За сутра овде ћемо организовати митинг.

С. Ф. Сл. Н.

3/X1. 43

Дончо

БР. 74

**ОБАВЕШТЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
ОД НОВЕМБРА 1943 ГОД. ПОВОДОМ ДРУГОГ ОСЛОБОЂЕЊА
КИЧЕВА¹**

ОБАВЕШТЕЊЕ БР. 1

**Главног штаба НОВ и ПО Македоније
од новембра 1943 године**

СЕЉАЦИ, ГРАЂАНИ И ПАРТИЗАНИ!

Нови велики успех постигла је наша млада Народно-ослободилачка војска Македоније. Првог новембра ове године македонске и албанске² јединице Народно-ослободилачке војске Македоније уз помоћ братских косовских батаљона изненада и на јуриш заузеле су наново град Кичево. У двочасовној борби између наше војске и Немаца који су се налазили у касарни убијена су 4 Немца и заробљено 19 немачких војника и официра, међу којима и један п.пуковник — главни немачки командант за Тетово, Гостивар и Кичево. Заплењени су тешки митраљеви, пушкомитраљеви, пушке, муниција, 2 товарна, 2 путничка аутомобила и много другог материјала. Од џемовача и мефаиловаца који су се затекли у Кичеву и око града заробљено је око 30.

⁸ Тома Цела-Шумски, погинуо у борби против балнста новембра 1943 године.

⁹ Срески начелник у Дебру који је једно време чинио неке услуге јединицама НОВ и ПО Македоније.

¹ Документ. умножен на шапирографу, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ. На документу нема датума; према казивању другова, писан је почетком новембра 1943 године.

² Други батаљон „Групе батаљона“ („Томин батаљон“) који је углавном био састављен од Албанаца.

Наше јединице продужују да раишчишћавају терен према Буковику и Гостивару.

Код Дебра јединице Народно-ослободилачке војске под командом Хаџи Љеша воде успешне борбе са Џемом. Мефаилом и другим албанским издајницима, који су по наредби и команди Немаца пошли да пробијају пут преко Дебра за Тирану, Елбасан и Стругу. Према досадашњим извештајима Џемо и Мефаил су претрпели велике губитке. Преко Струге су јуче пренели 6 камиона рањеника³.

Први слободни град у Македонији — Кичево понова је у рукама наше херојске Народно-ослободилачке војске. Понова се у нашем Кичеву вију славне заставе Крушевске Републике и Скендербега, поново народ Кичева, ослобођен терора Џема и Мефаила, сузама радосницама дочекује своје ослободиоце и осветнике — партизане!

Немачки фашисти, они који гурају Албанце у братоубилачки и верски рат против Македонаца, они који су главни кривци за муке и жртве македонског народа, потпуно су разбијени у Кичеву. На челу са својим командантом, пуковником Хедлером, сви Немци из Кичева су уништени или заробљени. А њихове одвратне слуге Џемо и Мефаил, који су за рачун Немаца пошли да се боре против своје крвне браће у Дебру, чека иста судбина.

Наша млада Народно-ослободилачка војска после славних борби код Буковица, Кичева, Кленовца и Извора⁴ постала је још јача, већа. Калећи се у таквим борбама, -наша војска данас претставља силу са којом наши непријатељи морају да рачунају. Немачки планови да прво преко банди Џема и Мефаила, а затим преко бугарских фашистичких официра и македонског издајника Коцарова⁵, униште нашу војску и да одвоје наш народ од његових херојских партизана — потпуно су пропали.

После тешких борби са Џемом и Мефаилом и после страдања и бежања народа од тих крвника, народ је видео ко му је пријатељ и где му је спас. Наш народ је видео да га бугарски фашисти не могу заштитити од банди албанских издајника и да је њихов главни циљ уништити партизане — праве и једине заштитнике народа од сваког насиља и пљачкања. Наш се народ

³ Балисти су имали око 70 мртвих. Деморалисани падом Кичева, балисти су се нагло повукли ка Гостивару.

⁴ Односи се на борбе против балстичких банди, вођене од 1 до 6 октобра 1943 год (види док. бр. 58).

⁵ Срески управитељ бугарске окупаторске власти у Охриду, који је покушао да на бившој италијанској окупационој територији организује контра-чете.

SECRET

нашите единици процедили да разклучат, теренот крајни
буковит и Гостивар.

[illegible]

нашата млада армия, възможностите на войска после онемигителни борби кай зовуваха, и чован, пленуваха и извор и стана уште паклака ного-
леца, малеки се во такви борби нашата войска денеска претставува сила
со која нашите непријатели не треба без друга да есалаат, а германски-
те младежи право предку бабаците не дохоа и не слава, а после право оува-
рските, а сакатски ошмери а македонските издавни колајари да се у-
ништат нашата войска и да ја одвојат од едниот извор од нивните герма-
нски партизани — нивојно пронајдаха.

[illegible]

НЕ ПОДЛЕЖАЕТ ЗАКЛЮЧЕНИЮ

[illegible]

на делима уверио да су Цемо, Мефаил, бугарски фашисти и Коцаров слуге једног истог газде — Хитлера.

СЕЉАЦИ, ГРАЂАНИ И ПАРТИЗАНИ!

Ми морамо појачати овај наш успех код Кичева и Дебра. Ми не смемо дозволити непријатељу ниједан час да се прибере. Ми морамо продужити наше изненадне и брзе ударце, да сада сасвим разбијемо крваве издајнике Цема и Мефаила. У корену треба уништити све оне разбојничке елементе који у овим тешким временима хоће да лочу крв народа, да силују наше мајке и сестре и да пљачкају наше куће и имања.

Победа је већ блиска и осигурана! Али пред нама стоје још многе борбе, још много напора да бисмо осигурали сутрашњи миран и бољи живот. Зато наша млада војска, наш народ и сви наши пријатељи треба да даду све од себе да би продужили да бију нашег непријатеља — Немце — право у главу. Али ми ни за тренугак не смемо заборавити и непошtedно ћемо се борити против свих старих и нових слугу Немаца, па били они Албанци, Бугари или Македонци.

Наша победа код Кичева није једина коју је ових дана извојевало наше оружје! Наша братска херојска Црвена армија гони Немце као псе на запад према Немачкој. Наша браћа у Босни, Црној Гори, Словенији, Хрватској и Србији истерали су Немце скоро из целе Југославије. Други корпус Народно-ослободилачке војске Југославије, под командом прослављеног нашег генерала Пека Дапчевића већ се налази пред Косовом и Северном Албанијом. Енглеске и америчке војске напредују на север, а њихови бомбардери ниште немачку ратну индустрију по целој Европи. Конференција у Москви између Русије, Енглеске и Америке ће као први плод донети: бржи свршетак рата, већу помоћ народима који се боре против Немаца.

Свети дуг сваког часног Македонца и Албанца у овим великим данима народне борбе јесте да ојача наш фронт. Свети дуг свих партизана јесте да не жале снаге и животе да би сломили фашистичке целате — Немце, цемовце, мефаиловце и коцаревце.

Напред у борбу! Напред зд победу!

Живело слободно Кичево!

Живела заједничка борба Македонаца, Албанаца и косовских партизана!

Живело братство међу Македонцима и Албанцима!

Смрт немачким окупаторима!

Смрт њиховии прљавим слугама: Цему, Мефаилу и Кочарову!

Живела наша млада Народно-ослободилачка војска Македоније!

Све за фронт — све за победу!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА МАКЕДОНИЈЕ

БР. 75

ИЗВЕШТАЈ КИРИЛА КРСТЕВСКОГ ОД 4 НОВЕМБРА 1943
ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ¹

Драги другови,

Синоћ су дошла 3 авиона². Спустили су скоро сто падобрана. Мајор³ је овде и неће да каже колико је било падобрана. Али ће се све видети.

Има 12 пушкомитраљеза, од којих је 1 искривљен.

Има 90 итгдијанских пушака; 40 кратких караб. и 50 дугих.

Има доста ципела, одела, џемпера и сл., понеки шињел. Али мајор каже да неће дозволити да се ишта товари док све не прегледа.

Има 35 „стена“*, али мајор каже да пушкомитраљезе и „стене“ не даје да се игде носе, већ он где жели. Говорио је да ће их послати у Врбјане⁵. Даље каже да не даје оружје за вођење борбе са Шиптарима у и око Кичева, већ жели да се тучемо са Немцима даље, а не у овом рејону⁸. Стога је тражио да

¹ Оригинал документа у рукопису, налази се у Историском одељењу ЦК КПМ.

* На Караорману, 3 новембра 1943 године

» Члан Савезничке мисије при Главном штабу НОВ и ПО Македоније

* Аутоматн енглеског порекла

⁵ У с. Врбјани налазио се Главни штаб НОВ и ПО Македоније и чланови Савезничке мисије.

* Овај члан Савезничке мисије није схватио да је борба са балистичким бандама део борбе против окупатора.

друг Темпо дође итд. Мајор каже да је све ово пошто је пристигло његово, те ће чинити што жели.

Предаће оних 90 пушака и мун.⁷ за њих, али само око 2—3 ч. Исто тако, предаће одела, кошуље, ципеле, али пошто одвоји што њему треба. Једном речју, да се он најпре снабде, па тек онда ће дати.

Експлозива нема. Све што буде дао послаћу одмах.

Ови људи⁸, који ће донети ово писмо, тражили су пушке. Ја сам их послао вама. Ако вечерас буду стигле пушке, дајте им ако је потребно. Ја сам им рекао да их нећемо никоме давати, док их не концентришемо у магацин.

С. Ф. С. Н.

4-XI-943 год.
Положај

Са др. поз.
Платник

Овог момента мајор је одобрио за нас одела, чарап.⁹, кошуље, ципеле и др., али не даје пушкомитраљезе и машин-гевере.

Од „Славеја“¹⁰ и батаљона¹¹ дошло их је 39. Њима ћу дати само пушке, а остало ћу послати на означено место.¹⁵

Платник

⁷ Муниција

• Чланови сеоске чете са територије Малесије, они су тражили пушке да би се наоружали.

• Чарапе

¹⁰ Партизански одред „Славеј“

¹¹ Батаљон „Мирче Ацев“

¹⁵ Према наређењу Главног штаба. у селима Лактиње и Црвена Вода створена су слагалишта оружја и опреме јединица НОВ и ПО Македонје; тамо је слато све што је од оружја и опреме добивено или Јаплењено.

ПИСМО ДЕЛЕГАТА ПОВЕРЕНИШТВА ГЛАВНОГ ШТАБА
НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ЗА ПЕТУ ОПЕРАТИВНУ ЗОНУ
ЉУБЧА АРСОВА ОД 5 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ЧЛАНУ ГЛАВ-
НОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ КУЗМАНУ ЈОСИ-
ФОВСКОМ¹

5. XI. 1943 г.
Положај
4 ч.

Драги друже,

^Г
1. Писмо од 1 ов. м. добио сам, као и послати материјал (билт. бр. 1 — 5 ком.², билт. бр. 2* — 9 ком., Титов чл. — 2 ком.⁴, за парт. — 2 ком.⁵ и слике из ослоб. Кичева — 16 ком.⁶). Исто-времено, извештавам те да сам примио одговор на моја писма од 17. IX и 3. X, које сам потврдио и у ранијем писму. Идући пут означићу све што сам примио од тебе, а то ће учинити и Сл.⁷ Сада то не могу да учиним, јер сам сишао у град, а сав мој мате-ријал се налази у одреду⁸. Колико сам могао да сазнам, само писмо послато преко официра[®] са Козјака и материјал са њим нису стигли, пошто се тај човека није јавио одреду. Где се на-лази, није ми познато.

2. Као што сам ти напоменуо, сишао сам у град. То сам морао да учиним због њиховог последњег писма, које ти шаљем. То се морало учинити, јер су другови¹⁰, занети својим међусоб-ним расправама, покушали да ове пренесу и на мене. Сматрао сам да ће бити корисно да лично разговарам с њима, и то што пре, те да се једном учини крај овом нездравом односу између фронта и позадине¹¹. Као што и сам кажеш, а то је и моје убе-ђење, читава ова појава је изазвана тешкоћама, пред којима се

¹ Докуменат, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Види док. бр. 59.

³ Редакција не располаже овим билтеном-

⁴ Чланак друга Тита „Национално питање у светлости Народно-ослободилачке борбе“, објављен у „Пролетеру“ бр. 16.

⁵ Редакција није успела да утврди о каквом се материјалу ради.

⁶ Слике из времена ослобођења Кичева 11 септембра 1943 године.

⁷ Слободан—Котевски Методије

⁸ Скопско-кумановски партизански одред

⁹ Редакција није утврдила на кога се ово односи.

¹⁰ Мисли се на другове из месног партиског руководства.

¹¹ Реч је о односима између Скопско-кумановског партизанског одреда и месног партиског руководства Куманова.

налазе и једни и други, док они сами немају довољно искуства и нису довољно прекаљени да би могли видети праве узроке и да би се потрудили да нађу потребан и правилан излаз.

3. Разговарао сам појединачно са друговима из МП¹², а затим сам их позвао на састанак. Интересантно је, да је новопостављени руководећи друг покушао да ме не прими, говорећи ми да их ти ниси обавестио о мом силаску и да си им рекао да ћеш их извести када ћу ја сићи. Ја сам га убедио да нас то не може спречити, да ћу с њима разговарати само у погледу одреда — штаба и организације у њему — и да данас нећу говорити или давати упутства за њихов рад у граду. То сам учинио не зато јер сам се слагао с њиховим становиштем о мом доласку тамо, већ само зато што је моја намера била овакова: да се учини крај нездравом односу између одреда и града.

Пошто је твоје писмо било прочитано и пошто је завршена дискусија, у којој се другови нису могли да ослободе оптужби против другова у одреду и правдања грешака других, ја сам им препоручио да одбаце све оно што је било међу њима, пошто су и једни и други грешили без намере да штете раду или закаче и омаловаже некога. Да је потребно да у овим тешким условима прилегнемо сви на посао, како бисмо сваку тешкоћу што боље и лакше пребродили. С друге стране, да не би поново дошло до несугласица између одреда и орг. у граду, њихов однос треба да се заснива на следећем:

а) да одред обавештава орг. у граду¹³ о својим акцијама у агит-проп сврхе;

б) да обавештава орг. о акцијама које ће вршити у граду или у непосредној близини града, како би орг. обавестила и на време предузела за себе мере безбедности;

в) да обавештава о донетим пресудама над лицима у граду и, ако је потребно, да овласти једно лице у граду за извршење те пресуде;

г) да се у град не шаљу рањеници и болесници;

д) да курири-партизани не силазе у град, изузев у специјалним случајевима;

ђ) орган. у граду да служи као технички пункт¹⁴;

е) да учини све што је у могућности да задовољи потребе одреда;

ж) да сакупља и шаље нове борце;

з) у организационом погледу да се не мешају једни другима и све што има да се учини у том погледу, има да се уради преко вишег форума.

¹¹ Месне партиске организације

¹² Партиску организацију, односно руководство у Куманову

¹⁴ Млвили се на одржавање већ партизанског одреда преко кумановске партиске организације са Главним штабом и ЦК КП Македоније.

Морао сам да оцртам друтовима однос у оваквој форми, како би им био јаснији, пошто су до сада чињени покушаји, али се ништа није постигло, јер су другови — и једни и други — сматрали да треба и да могу да се мешају једни другима. На овај начин тачно су одређени главни задаци и једних и других, те ако се еластично испуњавају, моћи ће да се убудуће избегну сва досадашња неразумевања.

4. С друге стране, разговарао сам с њима о привлачењу у Н. О. борбу лица која су ликвидирала¹⁵ раније и која се налазе око Коче¹⁶. За Панчета¹⁷ кажу да се сада не меша, да се сасвим држи по страни, а и да је болестан. Ја сам ипак затражио да овај да писмено објашњење зашто се није одазвао позиву за одлазак у одред. По питању Коче и Комп., предложио сам да ме доведу у везу с њим, те да му отворено поставим да иде у одред (није потребно у Кум.) и да утиче на своје ближе другове да и они пођу у одред или друкчије помогну Н. О. Б. Другови нису спремни да ме доведу у везу с њим, а и сами не желе да разговарају ни с њим ни с онима око њега. Боје се критике са њихове стране, а са стране Коче и од тога да их може евентуално и открити. Истина, они не кажу да је он шпијун, али отворено причају да је овај близак са претставницима бугарских власти, па чак и са полицијом. Одатле и следи закључак да би у Кум. ствари пошле боље ако би се успело да се Коча кли одведе у одред или физички ликвидира. Они се чуде зашто се чине толики покушаји да се привуче у одред. То значи да су они више расположени да се он ликвидира. Покушао сам да им објасним зашто се све то чини и надам се да сам успео да их убедим у правилност мога поступка.

Наредио сам им да позову у одред све ликвидаторе, који су остали поштени антифашисти, као и да пошаљу у одред све илегалце и компромитоване — било партијце, било непартијце. Уколико међу њима има таквих који не могу да издрже у одреду, онда ће их парт. руководство одреда одредити за рад на терену. Већ постоји потреба за рад на терену.

5. Мара¹⁸ је овде. Затражио сам да се видим с њом. Не знам да ли ће ме довести у везу с њом. Рекли су ми да си ти рекао да се одмах пошаље тамо. Иначе бих је ја привремено

¹⁵ Овако су називани комунисти у Куманову, на челу с Кочом Поповим, који су прекинули са радом или су, због грешака, били искључени из Комунистичке партије Југославије.

" Кочо Попов, бивши члан КПЈ, који је због врло слабог — провокаторског — држања у полицији бивше Југославије отстрањен из партиских редова. После окупације наше земље, Попов је, након су му пружени услови за рехабилитацију, отказивао сваки рад за НОБ, утичући негативно и на остале.

¹⁷ Панче Пешев

" Мара Нацева, члан ЦК КП Македоније

повео горе или у неку базу. Овде је несигурно. Ако није стигла и не буде послата до пријема овог писма, јави шта да урадим.

6. Сада ћу ти нешто рећи о животу у одреду.

Са спајањем двеју чета¹⁹, и организационим сређивањем, унутрашњи живот је пошао на боље — морал се цовећао, дисциплина порасла.

Изгледа да је штаб одреда добро изабран — Карпош много користи са својим војним искуством и храброшћу и почиње се осећати одговорним пред партиском орган. Доне и Вера су добри партијци. Доне је одличан пропагандиста и за сада добар полит. радник у одреду. Дисциплинован је и одан Партији. Вера је стара партизанка, са добрим искуством, одани и издигнути члан Партије. Васо²⁰ ти је дао карактеристику за њу. Ја сам сада задовољан са њом. Кад би била мало енергичнија, онда би још више допринела успеху у раду.

Сви настојимо да учврстимо парт. орган.:

а) орган.[изовано] је парт. руководство: Доне, Вера, Слободан и Тоде Мали;

б) орган.[изована] је пггабска јединица;

в) ради се на томе да се отпочне са редовним парт. животом парт. јединица у четама;

г) започело се са организ. СКОЈ-а и скојевског руководства.

Озај парт живот није потпун, јер се ради отскора на томе. Али има наде да се појача.

У одреду има 14 парт. и 12 скојеваца. Добар број, али је већина неискусна и млада.

С друге стране, чине се напори да се другови партизани издигну војнички и политички. Одржано је неколико политичких часова, а држе се и војни часови, чим за то постоје могућности. До сада су одржана и два часа критике, које је руководство претходно организовало.

Припрема се и културни час за 7 нов.

Материјале, уколико их имамо, дајемо на читање, али партијци још не показују веће интересовање.

На терену покушавамо да се омасовимо и то на тај начин што повлачимо са собом оне војнике који су дошли на привремено отсуство²¹. Селјаци нам се не прикључују из страха од дражиноваца. Кажу: Уједините се, па ћете онда видети шта ће бити у овом крају и пгга ми можемо да урадимо. Али овако не смемо — шта знамо ко ће победити... Нарочито после насилног

¹⁹ Прва и Друга чета Скопско-кумановског партизанског одреда, које су петнаестак дана дејствовале посебно.

²⁰ Василије Смајевић

²¹ Македонци мобилисани у бугарској војсци, који су долазили на привремено отсуство.

одвлачења сељака — наших савезника — од стране дражиноваца, којих нема мало.

Ми редовно, у разговорима, на конференцијама, зборовима, настојимо да раскринкамо те гадове. У многим местима постигли смо и значајне успехе. Тако се у једном селу прича да ће, ако одржимо још једанпут збор у њему, оно само одредити које ће сељаке послати код нас. Карактеристично је да је то село²² скоро пострадало од контраша.

7. Војнички, ситуација је за сада мирна. Реакција мирује. Контраши се појављују више у селима у равници. Дражиновци јавно не иступају. Шире гласове да нас неће нападати, него да ће се и они борити против окупатора. Али, с друге стране, покушавају да се угнезде у селима у пољу и одводе собом, као што сам рекао, насилно наше људе.

Уопште, за ова два и по месеца, колико делују снаге овог одреда овде, могао је да се обради један узак терен и да се мало поткрешу дражиновци. Али овај терен, ако дође до неке веће реакције, неће моћи да послужи за дуже државање одреда, пошто главна села у брдима држе дражиновци. Села у равници и она у подножју Козјак пл. не пружају нам безбедност у таквој ситуацији, ако наступи, нарочито ако се има у виду зима која долази. Зато је штаб одреда, са мојим одобрењем, изradio плгн о проширењу терена и то ка Кратову и Кривој Паланци, да и тамо дезорганизује бугар. админ. власт и створи себи базу. На тај начин ће се постићи следеће:

а) постојаће шири терен за маневрисање, и то тако да ће у средини имати један систем планинских венаца, који се ослањају чак до Бесне Кобиле; и

б) што ће омогућити обезбеђење још једног пута за повезивање, а и за склањање на терен II јуж. морав. батаљна. До сада је постојао само један, и то прилично тежак, због снага дражиноваца.

Одред је ових дана пошао тамо. Он ће покушати да нешто створи. Чим се будем вратио горе, знаћу шта је учињено²⁸.

Истовремено, једна десетина је добила задатак да набави експлозивни материјал, како бисмо затим могли почети да проучавамо рушење пруге или других непријатељских објеката.

Одред сада има 50 људи без рањеника и болесника.

Ето, то ти је укратко о животу у одреду. Као што видиш, за последњих 10 дана од извршене реорганизације осећа се изванредан напредак, који даје наду да ће се отићи још даље. Већина другова је одана и вољна да све за успех одреда. Свака не-

²² Ст. Нагоричане

²⁸ План Скопско-кумановског партизанског одреда био је: проширити своје акције на сектору Кратово — Крива ПалаДка.

дисциплина и попуштање оштро се критикују и осуђују. Разуме се, не може се одједном све постићи и недостатке излечити. Али, пошло се, и верујем да ће се још више поправити.

8. Политички, на терену је за ових 10 дана такође прилично постигнуто: образована су два Н. О. К.-а²⁴, и то на јавним зборовима, и извршене припреме за трећи Н. О. К. Ови су састављени од поштених људи — по 5 на броју — подељене су им функције и имају у задатак не само да помажу Н. О. Б., него и да привремено претстављају власт у селу, пошто тамо сада не постоји никаква власт. Настојало се да они замене све нужне органе за регулисање односа у селу, тако да сељаци не иду у град да би расправљали своје послове. Једном речју, они да буду и орг. борбе и власт данас у селу.

Настојимо да и у другим селима, која су наша, створимо то, али смо прилично пажљиви и обазриви, како у односу на то да ли у селу има дражиновских присталица или других несигурних елемената, тако и у погледу тога да приликом избора људи село остане јединствено.

9. Твоја оцена ситуације на Кара Дагу је сасвим тачна. Ми —руководећи — под тим условима били смо принуђени да донесемо такву одлуку. Можда бисмо, да је Космет²⁵ дошао са свим својим снагама, показао пут и лакше нас повезао са неким својим везама, онда опстали и не би настале све оне последице²⁶, које су толико штете нанеле и организацији и нашој Н. О. Б.

Затим. Чини ми се да ме ниси тачно схватио зашто сам се одвојио са П четом од чете П јуж. мор. батаљ.²⁷ То сам учи-нио зато:

а) да бих могао да се спојим са I четом, и

б) што чета П ј. м. бат. није отишла у састав свога батаљона, него је на своју иницијативу остала на новом терену — Рујан—Старац, о чему ће накнадно тражити одобрење од свог штаба. Ја сам предложио да извесно време идем с њима, али се иггаб њихове чете, као и зам. команд. батаљона нису сложили

¹¹ У с. Жегљане и Малотино

¹⁵ Руководство партизанских јединица са Косова и Метохије

²⁴ Према плану Главног штаба Македоније, партизанским акцијама требало је обухватити и Скопску Црну Гору, како би што јача повезаност била са јединицама Космета и Првом (македонском) оперативном зоном. У том циљу, Друга чета Скопско-кумленовског партизанског одреда и једна чета Другог јужноморавског батаљона пошле су 10 октобра 1943 год. на Скопску Црну Гору и стигле до с. Бродец. На заказаном месту нашле су само десетину Шарског партизанског одреда уместо јачих снага. Немајући опстанка на том терену због појачаних непријатељских акција и евоје малобројности, чете су терен напустиле. и тако замисао није остварена.

²⁷ Односи се на чету која је ишла за Кара Даг са четом Скопско-кумановског партизанског одреда (види примедбу бр. 26).

с тим и просто су одбили да ме приме са собом. У таквој ситуацији није ми остајало ништа друго осим да пођем у потрагу **за** Првом четом и да се што пре с њом састанем — у чему сам **и** успео, као што ти је познато.

С друге стране, немам везу са батаљоном. Када сам се одвојио од њихове чете, писао сам и Васи и Сави²⁸ и уговорио везу у једној нашој сигурној бази за 1, одн. 2 ов. м., с тим да и они после тога дају сталну везу у једној од својих база. Из одреда сам у базу послао патролу да види да ли је стигао човек од њих, и ако јесте, онда да га доведу у одред, те да се на тај начин успостави веза. Са патролом сам послао и писмо Васи, које сам примио још 18. X. Раније га нисам могао послати, пошто нисам имао везу с њима. Да ли ће и сада бити предато, зависи од тога хоће ли доћи човек од њих.

10. У погледу твоје одлуке о прикључењу нашег одреда П ј. м. бат., хтео бих да знам да ли ми треба да напустимо овај терен и да се ставимо под њихову команду, и то одмах, или пак да то учинимо доцније ако наступи реакција и ако наиђемо на непремостиве препреке у току зиме. — Када сам пошао, ситуација у бат. је била следећа:

Он има 5 чета, које су распоређене на терену за акције. Штаб се креће са две чете, које имају задатак да продру ка Радовници—Сурлици—Огуту—Кр. Паланци. По повратку са Кара Дага чета је, као пгго сам рекао, остала на Рујну—Старцу. Какве су њихове везе, — не знам. Али терен који она обухвата је доста велики. Ми се налазимо најближе чети на Рујну—Старцу. Али између нас и њих постоје дражиновске базе. Какве су везе свих ових њихових чета — не знам. Наши су, још пре него смо се састали, писали батаљ. да пошаље човека како бисмо се споразумели о заједничким акцијама. Они то до данас нису учинили, иако су водили борбу у Ман. Св. Прохора Пчињског — испод Козјака²⁹. Ја сам им такође сада писао и предложио:

а) да одржавамо сталну везу;

б) да обезбедимо путеве — лево и десно — Козјак и Герман — за уједињавање наших снага у случају опасности;

в) да нам јаве да ли постоји нека измена у погледу дражиноваца, јер нас је становништво обавестило да су се они у манастиру³⁰ борили заједно против буг. вој. и контраша.

Какав ће бити њихов одговор, јавићу ти.

²⁸ Душан Пуђа, члан ОК Врање

»• Борба између чете Другог јужноморавског батаљона и бугарске војске вођена је 25 октобра 1943 године.

³⁰ Четници Драже Михаиловића нису никада помогли ниједној јединици НОВ Македоније у борби против окупатора.

У погледу твоје одлуке, сматрам да треба да размотриш ситуацију, како сам ти је овде изнео, па са траженим допунама да ми јавган.

О томе — да ли ће партизани ову одлуку добро примити, не могу ти потврдно одговорити, пошто је код наших бораца веома развијен осећај за самостални рад, с једне стране (међу њима и Карпош), а с друге, постоји и код њих велики егоизам и себичност, који им сметају да успоставе правилну братску сарадњу. Да би се то отстранило потребан је дуг и упоран рад.

11. Немогуће је за сада успоставити са Шар.[ским] одредом везу, било теренску, било преко легалних пунктова. Ми немамо пунктове, а наша патрола на тој удаљености не може да се пробије. Овај задатак, у овом моменту, одреду не могу ни да поставим. Касније, ако се Шар. одред јави теби и да везу, може неко — патрола или легалан човек — да покуша да се пробије од нас до њих.

12. За наименовање одреда усвајам твоју примедбу³¹. Тако сам учинио, јер он треба да дејствује и на Ск. Цр. Гори и да се попуњава борцима из Ск.[опља].

13. Од сада па даље наредбе ћу издавати и потписивати: „За иггаб V оп. зоне.“³²

14. О питању односа између орг. и одреда нешто сам ти писао на почетку овог писма. Сада ћу одговорити на твоје примедбе:

а) Рањеници са Кара Дага били су послати не да уђу одмах у град, већ само у ближу базу, а после да се преселе у град. Али другови на своју руку чине то. Разуме се, да би тако нешто, у случају да буду откривени, имало тешких последица. Зато су другови критиковани. Сада се чине напори да се ови рањеници повуку у неку базу и да се убудуће не шаљу у град, као што то радимо са болесницима.

б) По питању курира. Другови вриште због неких ранијих грешака. Пре 20 дана писао сам им да ће за курире бити (као пгго је и било) одређивани само најбољи борци (парт.[ијци] и скојевци) и то увек исти људи, који се могу мењати само у изузетним приликама. Они ће ићи у одређену базу и јављаће се на уговореном месту. Један од њих улазиће по потреби и у град, пошто се то не може поверити неком легалном сељаку. Немамо још такве сељаке. То се чинило до сада, а и убудуће. Уколико пронађемо сељаке, употребићемо њих. Курири ће силазити одређеног дана, а изузетно других дана.

³¹ Уместо Кумановски партизански одред, Скопско-кумановски партизански одред

³² Љубчо Арсов је раније потписивао наредбе као делегат Повелеништва Главног штаба НОВ и ПО Македоније за Пету оперативну зону.

в) По питању одеће, обуће и др. потреба одреда, за сада нећемо бити много на терету орг. С једне стране, одред се снабдео на терену, с друге, орг. је нешто учинила, а с треће, ето ти си им оставио оних 80.000 лева за снабдевање одреда — што значи, да ће им у том погледу бити веома олакшано стање. За сада им се поставља да поведу акцију за топли веш, рукавице и резервне опанке.

Ако би од некуда погледао наших 50 бораца, приметио би њихову добру одећу — униформе или добро сашивена одела од заплених ћебади.

г) По питању парт. орг., писао сам ти. Можеш да видиш да су напори усмерени на то да што пре добијемо чврсту парт. орг. А чим примимо цирк. писмо и манифест, моћи ће преко ње да их проуче сви партизани и да их прошире у масе.

д) О одборима сам ти писао. О вези са Јужноморав. бат. такође.

15) Велика штета је да је тамо баш у овом моменту дошло до провале³³. Не само што ће се рад обуставити за неко време, него се губе и људи, који су са толико напора подизани. Верујем да ће се она моћи да заустави и да ће се ситуација нормализовати. Брине ме мало твоје стање. Настој да се очуваш, па макар рад мало и трпео. — Штета је такође што се нећемо моћи да видимо, а веома је потребно.

16) Са великом радошћу примио сам још раније вест о орг. наше Н. О. В. Сада се веома радујем да се ствари на, ослоб. територији сређују и да се иде на орган.[изацију] наше дем. власти у лицу Народ. ослоб. собрања. — За члана Собрања одавде немам још никога у виду, јер не познајем довољно људе. Сада тек почињем да се упознајем. Ја ћу се интересовати, и ако има таквог лица, јавићу ти и са твојим одобрењем разговараћу с њим о томе.

17) Веома ме радује да се мој стари осећа спремним да отворено помогне нашу Н. О. В. Пошаљи га тамо где мислиш да ће највише користити. — Исто тако сам задовољан да је и моја другарица почела да ради. Када будеш могао, јави ми о њеном напретку.

18) Твоја обавештења о ситуацији од раније и сада, веома су ми помогла да се снађем у раду. Пошто веома тешко можемо да слушамо радио-вести — то се осећамо отсеченим. Град нам не може у томе ништа да пружи. Стога смо „вечито“ гладни вести.

³³ Крајем октобра 1943 год., услед провале у партиској организацији Скопља, ухапшен је од окупатора Месни и део Петог обласног комитета КП Македоније. До провале је дошло преко провокатора — Цека Стефанова, који је пре тога био врбован од бугарске полиције, а налазио се у Скопском партизанском одреду.

Као што видим, ситуација се развија брзо и веома повољно. Нарочито на Источном фронту. Али се и победе славне Титове армије нижу и доприносе много томе. — Једно ми ипак није јасно: који су знаци да се Бугарска кнеза Кирила налази пред капитулацијом. Ако имаш могућности, пиши ми о томе, као и о одлукама Московске конференције.

19) Ја ћу остати у одреду док могу ићи с њим. Потребно је да још извесно време будем тамо, па макар осетио и веће тешкоће. Што се тиче орг. у граду, ја могу с времена на време и да сиђем, али они треба да имају сигурније место (ово је прилично несигурно — власник је бивши партизан, син му се налази на робији и, на крају, сви који долазе из одреда остају овде). Према потребама орган. ти ћеш ипак донети коначну одлуку. У случају да се укаже потреба, мислим да се могу одвојити од одреда и да се са једном патролом задржим у некој бази — било да обавим неки теренски посао, било пак да се одморим. Шта ти мислиш? Утолико више што имам у пројекту да у једној бази оставимо један радио-апарат и писаћу машину са једним или два партизана, који ће се с времена на време кретати као патрола и вршити агит. проп. рад. Реци шта мислиш и о овоме.

20) На крају, драги друже, шаљем ванредног курира само зато да не бих овде седео дуже без посла. Дајем кућну адресу, јер мислим да тамо нема опасности. То чиним и стога што могу одмах да спроведем што је потребно чим стигнем горе, а без твог новог одговора то не бих био у могућности. Курир ће чекати одговор.

Са другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Твој Гоц«

Прилог

1. писма МП. К. 3 ком.

САОПШТЕЊЕ КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ ОД 7 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ
МАКЕДОНИЈЕ¹

Драги другови,

У току 5/XI наши одреди када су се спремали за покрет од Буковика ка Гостивару, непријатељске снаге, мобилисане из Гостивара и Тетова, нападе су наше одреде на Буковику. Магла и киша је онемогућавала сваку прегледност — а тиме и отварање ватре. Наша аутоматска оруђа и бацачи нису могли због тога да потпомажу борбу батаљона. Непријатељ користећи маглу и познавајући добро сваку стопу земље — дрско је нападао на крила и бокове наших јединица².

У овој борби Марко је изгубио везу са Хариом³ — и тако Марко се повукао преко Колара и тереном између Зајаса и Тајмишта за село Осој, где је избио јуче 6 XI у 12 ч. Хари са четом пратећих оруђа — повукао се на Зајас, а после по мом наређењу у Кичево, где је стигао око 13 ч.

Са Косовским батаљонима немамо везе, слали смо много курира, али ови се никако нису могли пробити до Ђуре⁴.

У Зајасу смо имали једну групу Шиптара који су вршили разоружање, и тамо је ситуација изгледала потпуно нормална — имало је изгледа да се изврши разоружање; овакво стање је било све до 6/XI до око 10 ч.

6/XI — Добисмо извештај да је једна група [балиста] дошла у Трапчин Дол са намером да се преда — и добровољно разоружа⁵.

Пре тога послали смо курира са цивилним путничким аутомобилом за Зајас, а одатле да се пошаље наређење за Ђуру. Аутомобил се пробио — али на повратку је нападнут од Мефајла, шофер и курир пребијени су се вратили.

У граду® снаге су биле слабе: Дебарски батаљон — за борбу неспособан — и 2 десетине Косовара. — Кад је Хари дошао,

¹ Оригинал документа, у рукопису на српскохрватском језику. налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

* У овој борби непријатељ је имао око 50 мртвих, а снаге НОВ 4 мртва и 4 рањена (види док. бр. 86)-

⁵ Хари Гадсл, тада командир Пратеће чете Главног штаба НОВ и ПО Македоније

⁴ Народни херој Петар Брајовић-Ђуро

⁵ Међутим, када су балисти дознали за повлачење снага НОВ, повукли су се у правцу својних јединица те до разоружања није дошло.

• Кичеву

поставили смо га на положај код магацина; ватрена снага је била доста јака, али време није дозвољавало употребу тешких оруђа — јер је била магла и падала киша.

Користећи непријатељ маглу и имајући добру обавештајну службу — припремио је један изненадан напад. Напад је био припремљен и извршен прво са једном ударном групом која је извршила напад на префектуру⁷ — где смо у том моменту били сви скупљени⁸. Одлучношћу неких другова и случају, ми смо успели да се извучемо из зграде — у коју је нешто мефаиловаца већ било продрло.

II

Борба је вођена од наших група по улицама и полако се извлачили из града — гађало се и из кућа на нас.

Да није било магле и кише са тешким митраљезима и бацичима одбили би сваки напад — али овако није било могуће пошто Дебарски батаљон је неспособан за борбу (више је руководство неспособно него сам батаљон).

Одмах по извлачењу на ивицу града (код гробља) наредили смо да се за ноћ Дебарски батаљон прикупи у селу Другови⁹, међутим, они су се у току ноћи прикупили у Пополжане где се и сада налазе.

Марку сам послао наређење да он данас нападне на Кичево, међутим он се је повезао са својом четом пратећих оруђа и повукао преко Добреновца, што рачунам да ће бити или код Подвиса или на Пресеки — што верујем да ћу данас добити са њим везу.

Са Косоварима немамо везе, али по изјави једне групе која се отцепила изгледа да су отступили преко Бистре.

Ја, Бранко¹⁰, Мајор¹¹ и две десетине Косовара — повукли смо се у току ноћи у Манастир¹², а сада сам у Турју где се мислимо задржати док не успоставимо све везе.

Овог момента добили смо извештај да су наше сеоске чете зауставиле неки ауто Шиптара — са њима се помало пушка-

⁷ Зграда у којој је за време окупације била смештена административна средња управа.

⁸ На састанку који је тада одржаван у тој згради, били су: Апостолски, штаб Дебарског батаљона, и др.

• На карти: Другово

¹⁰ Бранко Шотра. члан агитпропа Главног штаба НОВ и ПО Македоније

¹¹ Благоје Комненовић — официр бивше југословенске војске који је 1943 год. пришао НОВ Македоније.

¹² Манастир Св. Пречиста

рају, и послали смо једну десетину да то извиди и разоружа, као и да ухвати везу са Марком.

У борбама 5/X1 погинуо је Тома Шумски а 4 су рањена од Марковог одреда — међу којима и Михајло¹³.

У току јучерашње борбе изгледа да нема загуба¹⁴.

Код Косовара не знамо да ли има загуба.

По извештају Марка, непријатељ у борби 5/X1 има жртава око 15, по извештају Неџет Аголија — на њиховом делу има **до**-ста жртава непријатељ, но не зна се колико; код Косовара **не** знамо.

Јавите нам каквих новости има тамо.

С. Ф. Сл. Н

7/X1. 1943 г.

Поз. **Дончо**

БР. 78

**ПОЗДРАВНИ ТЕЛЕГРАМ БОРАЦА И РУКОВОДИЛАЦА ПРВЕ
МАКЕДОНСКО-КОСОВСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 11 НО-
ВЕМБРА 1943 ГОД. МАРШАЛУ ЈУГОСЛАВИЈЕ ЈОСИПУ
БРОЗУ-ТИТУ¹**

ВРХОВНОМ КОМАНДАНТУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ
ВОЈСКЕ И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ —
ДРУГУ ТИТУ

Драги друже Тито,

Са свечаности поводом оснивања Прве македонско-косовске народно-ослободилачке ударне бригаде² и предаје заставе од стране делегата Врховног штаба — шаљемо теби, нашем милом и мудрому руководиоцу, борбене поздраве.

" Злате Биљановски

¹⁴ Загуб — губитак. У борбама 4. 5 и 6 новембра 1943 год. снаге НОВ Македоније имале су 4 мртва и 4 рањена.

¹ Копија документа, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ

¹ Формирана 11 новембра 1943 год. у с. Сливово. У бригаду **су** ушли батаљони: „Мирче Ацев“, „Дебарско-кичевски“, два косовска, **и** чета пратећих оруђа.

Истовремено са тим, ми ти се заветујемо да ћемо се под твојим руководством борити до коначног уништења немамких фашиста и свих њихових слугу. Ми ћемо свим нашим силама настојати да ујединимо наше народе у једну братску, народну, слободну федеративну јужнословенску заједницу од Трста до Црног Мора.

У име те наше свете заједничке борбе ми те поздрављамо са:

Живела Народно-ослободилачка борба!

Живела слободна народна федеративна Југославија!

Живео нам ти, наш драги команданте и друже Тито!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

ЗА ШТАБ

I МАКЕДОНСКО-КОСОВСКЕ НАР. ОСЛ. БРИГ.

Политички комесар

Командант

**НАРЕЂЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
11 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ЗА ФОРМИРАЊЕ БАТАЉОНА
„СТЕВАН НАУМОВ”¹**

ГЛАВНИ ШТАБ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА МАКЕДОНИЈЕ

ШТАБУ БАТАЉОНА „СТЕВАН НАУМОВ”²

Н а р е д б а

бр. 18

У вези са међународном ситуацијом, која даје све веће могућности поробљеним народима да развију и прошире борбу до потпуног истеривања немачких окупатора и њихових слуту, и у вези с Наредбом Главног штаба Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда Македоније о стварању Народно-ослободилачке војске Македоније:

Н а р е ђ у ј е м о :

1.) Да се од одреда „Гоце Делчев”³ и „Даме Груев”⁴ формира један батаљон од 3 чете, који ће носити име Стевана Наумова.

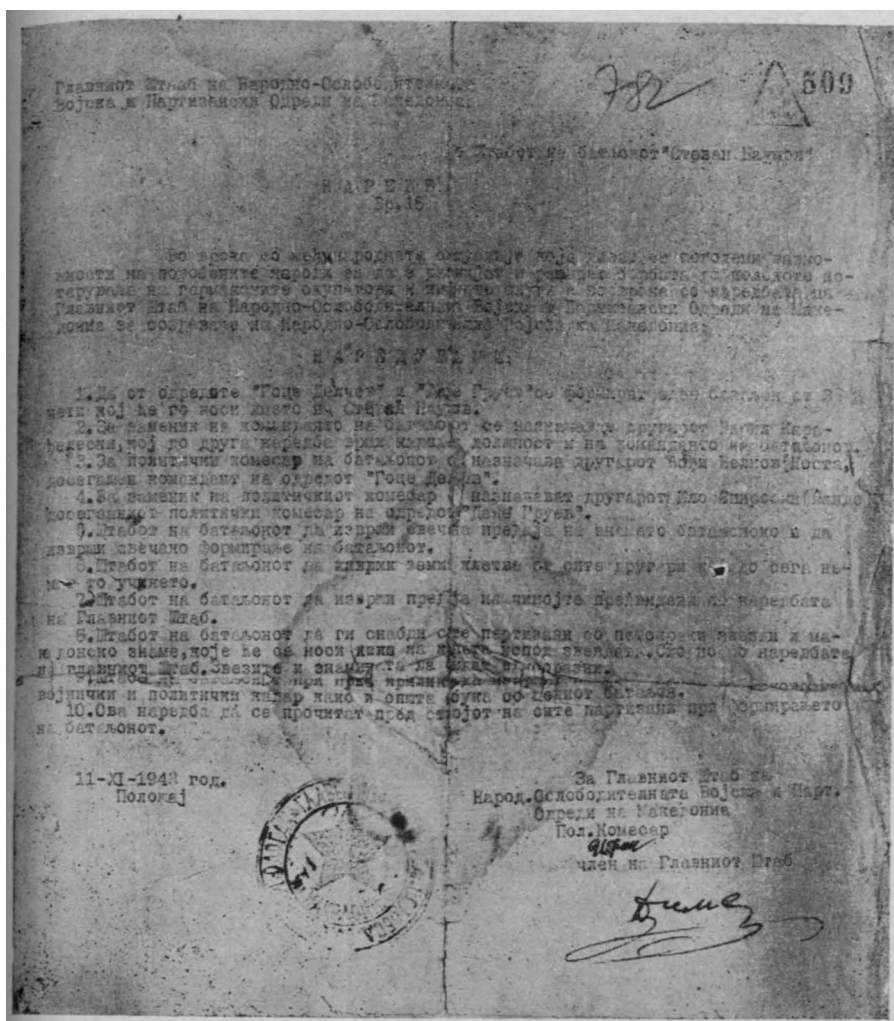
2.) За заменика команданта батаљона поставља се друг Васил Каранђелоски, који ће до даље наредбе вршити дужност и команданта батаљона.

¹ Оригинал документа налази се у архиву Историјског одељења ЦК КПМ.

² Батаљон је добио назив по имену народног хероја Стевана Наумова-Стива, политичког комесара Оперативног штаба за Македонију, који је погинуо 12 септембра 1942 год. код с. Болно, Ресенски срез, у борби против бугарске полиције и војске. Поред Главног штаба партизанских одреда Македоније, у 1941 и 1942 год. постојао је и Оперативни штаб, који је био потчињен Главном штабу. Он се стално налазио на терену са партизанским одредима.

* Одред „Гоце Делчев” формиран је септембра 1942 године. Главнина одреда је 24 септембра 1943 год. ушла у састав батаљона „Страшо Пинџур”, док је преостали део, који је у то време оперисао на територији Преспе, ушао у састав батаљона „Стеван Наумов”.

⁴ Одред „Дамјан Груев” формиран је 6 јула 1942 године. Главнина одреда је 8 августа 1943 год. ушла у састав батаљона „Мирче Ацев”, док је мањи део остао на терену Преспе све до уласка у батаљон „Стеван Наумов”.

Фотокопија документа бр. 79

3.) За политичког комесара поставља се друг Ђорђи Велков (Коста), досадашњи командант одреда „Гоце Делчев“.

4.) За **заменика политичког комесара поставља се друг Ило Спироски** (Панде), **досадашњи политички комесар одреда „Даме Груев“**.

5.) Штаб батаљона да изврши свечану предају батаљонске заставе⁵ и да свечано формира батаљон.

6.) Штаб батаљона да изврши полагање заклетве свих другова који то до сада нису учинили.

7.) Штаб батаљона да изврши предају чинова предвиђених наредбом Главног штаба®.

8.) Штаб батаљона да снабде све партизане петокраким звездама и македонском заставицом, која ће се носити на капи испод звезде. Сходно наредби Главног штаба, звезде и заставице да буду једнообразне.

9.) Штаб батаљона првом приликом да изврши специјалну обуку са руководећим војним и политичким кадром, као и општу обуку са читавим батаљоном.

10.) Ову наредбу прочитати пред стројем свих партизана приликом формирања батаљона.

11-XI-1943 год.

Положај

ЗА ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОД. ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТ. ОДРЕДА МАКЕДОНИЈЕ

Пол. комесар

Ибрин⁷

члан Главног штаба

Диме⁸

⁵ Застава је предата на дан формирања батаљона.

• Ознаке чинова руководиоца партизанских јединица биле су направљене од црвеног платна или чоје, са петокраком звездом изнад саме ознаке

⁷ Цветко Узуновски

⁸ Иван Танев-Дојчинов

ИЗВЕШТАЈ ДЕЛЕГАТА ШТАБА ПЕТЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ
ЉУБЧА АРСОВА ОД 14 НОВЕМБРА 1943 ГОД. КУЗМАНУ ЈО-
СИФОВСКОМ О СТАЊУ У СКОПСКО-КУМАНОВСКОМ ПАР-
ТИЗАНСКОМ ОДРЕДУ¹

ШТАБУ V ОП. ЗОНЕ Н. О. В. И П. О. МАКЕДОНИЈЕ

Извештај штаба Кумановског Н. О. партизанског одреда за
време од 1—14 новембра.

А. Стање јединица

1. Одред има три чете и броји 79 људи*.

а) Прва чета има три десетине и броји 31 партизан.

б) Друга „ „ две „ „ 22

в) Трећа „ „ две „ „ 22

2. По националности у одреду има: 75 Македонаца, 3 Ср-
бина и 1 Црногорац.

3. По социјалном саставу у одреду има:

а) радника 41

б) сељака 21

в) интелектуалаца 17

Радници су у већини неквалификовани.

II

1. Штаб је састављен овако:

Командант: Христијан А. Тодоров-Карпош.

Замкоманданта: Томо Софрониевски.

Полит. комесар: Антон Б. Филипов.

Зам. полит. ком.: Оливера Јоцић.

2. Карактеристика за другове у штабу:

а) Командант Христијан А. Тодоров-Карпош је млад, није
служио војску, али је партизан више од две године. Има војног
искуства и смисла за то. Мало је нервозан, пребрз и понекад
избија код њега извесна недисциплина према вишој команди.
У одреду је омиљен. Међу масама у овом крају веома популаран.

¹ Документ, у рукопису, налази се у архиви Историјског одељења
ЦК КПМ.

¹ Овде су урачуната и 4 члана Штаба одреда.

б) Зам. команданта Томо Софрониевски је у овом одреду од пре два дана. Он врши ову дужност привремено, док дође нова наредба од Штаба V оп. зоне за њега.

в) Полит. комесар Антон Филипов — млад, али енергичан. Има смисла за политички рад. Популаран у овом крају. Понекад је мало нервозан. Нема довољно искуства, те још није савим политички руководицац.

г) Зам. полит. ком. Оливера Јоцић — стара партизанка. Има искуства. Добра је. Хладнокрвна. Служи за пример.

Општа карактеристика: Осим за зам. команданта, за све остале се може рећи да су у борби и акцијама храбри. Зам. команданта овог одреда није још учествовао у акцијама или борбама, те га зато не знам какав је.

III

Наоружање јединица:

а) 3 пушкомитраљеза.

б) 76 пушака, од којих: 40 маузерки и манлихера, 19 берданки, 4 француске, 3 грчке, 10 италијанских.

в) Муниције има средње. За маузерке и српске манлихере просечно по 70 метака. За бугарске манлихере по 50 метака. За берданке по 50 метака. За француске, грчке и италијанске по 10—25 метака.

г) 52 бомбе разних система.

д) 11 револвера разних система.

IV

Војничка обученост чета:

а) Уопште узев, већи део партизана је нов и према томе неискусан и непогодан за веће и теже акције. Уопште су сви спремни за мале акције. Само је један мали део, који је прошао кроз борбу, прекаљен и може да буде погодан за борбу са трупама окупаторске армије.

б) За ово време су одржана два часа стројеве и борбене обуке. С обзиром на покрете и нове реорганизације³, војна обука трпи.

³ Кумановски одред био је подељен на две чете у циљу извршавања самосталних операција. (Друга чета пошла је, почетком октобра 1943 год., на Кара Даг ради повезивања са Шарским партизанским одредом.)

в) На самим часовима — практично и теоретски се партизани упознају с оружјем и његовом тактичком употребом. Сама обука још није систематска и веома трпи.

г) Потребно је да се састави један општи план теоретске и практичне обуке партизана. Нарочито је потребно да се довољно упознају са тактичком употребом оружја, борбеном употребом и са коришћењем терена. У том погледу до сада се није могло много учинити, јер у одреду нисмо имали стручно лице. Уколико се за то нађе погодно лице та ствар ће се организовати.

V

Политичка спрема и рад:

а) У моралном погледу партизани свих чета стоје на средњем нивоу. Они су још млади партизани и као такви недовољно прекаљени. Међутим, они су ипак издржали и напорне покрете, а да се нису поколебали или сустали. Али у том погледу, с обзиром на тешкоће које могу наићи са зимом и евентуално већом и јачом реакцијом, треба учинити много више да би се морал код свих подигао на већу висину.

б) Политички рад у одреду није још довољно организован. За сада се преко политичких часова објашњава Народ. ослобод. борба нашег народа и народа у Југославији и свету. На часовима су читани реферати о томе. Спроведена је и мала прослава 7 новембра. Али су часови ретки. У плану је да буду чешћи, да се на њима прошире теме и на македонску револуционарну историју. Ове теме послужиле културном подизању и упознавању самих партизана. С друге стране, на специјалним часовима се говорило и говориће се о дисциплини, моралу, храбрости и другим одликама, које треба да стекне сваки партизан. За сада немамо у виду одржавање алфабетских течајева — не можемо још то да предузмемо. Недостатак у пропагандном материјалу је оно што нам затеже политички рад у одреду. Одред нема своју технику. А материјал што добијамо — долази ретко.

в) У погледу опреме, исхране и здравственог стања одреда, може се рећи да у овом мрменту **задовољава**. Партизани су добро одевени. Исхрана на терену за сада је задовољавајућа. У погледу здравља, мали број партизана болује од прехладе и стомака. Али, то су привремене појаве.

Од опреме, с обзиром на зиму, биће потребно да се позадина потруди да дотури топао веш и опанке, који се нарочито брзо цепају.

г) У погледу веза садашње стање задовољава. Одржавају се редовно са позадином и са П јужноморавским н. о. партиз.

одредом. Немамо везу и још ништа није предузето да се она успостави са Шарпланинским н. о. партиз. одредом.

Б. Борбе и акције:

1.) У току целог овог периода одред није имао ниједну борбу.

2.) У овом периоду је одред, или његове посебне диверзантске групе, извршио следеће акције:

а) Одређена је прва десетина Друге чете, под вођством самог командира, да очисти 1 шпијуна у с. Туралеву, а у с. Куклици да нападне магацин са материјалом који служи за изградњу нове железн. пруге Куманово—Софија.

Десетина је 5 ов. месеца извршила задатак у с. Туралеву, а 6 ов. м. у с. Куклици напала на магацине, уништила их је и запленила: 2 срп. пушке, 3 франц. пуш., 4 берданке, 135 кг динамита, радио-апарат, 6 ћебади, 7 коња, фитиљ, једну бунду и другу одећу.

Акције су извршене без губитака по нас, јер су чувари побегли⁴.

б) 6 ов. м. по други пут је спаљена општина у с. Ораху, где су чувари пружили слаби отпор. Наши немају губитака. Заплењене су 9 берданки и 1 писаћа машина⁵.

в) 10 ов. м. је спаљена општина у с. Табановцу. Отпор слаб — убијен 1 послужитељ. Заплењено: 1 маузерка, 6 грчких пушака, 12 берданки, 6 ћебади, радио-апарат, 73.000 лева и др.⁶

г) Исте вечери разорена је пруга изнад Табановца. Из колосека је испао један терет. воз — разнета су и спаљена 4 вагона са свиленим чаурама⁷. Наши су митраљирали воз⁸. Оружана пратња воза пружила је отпор. Заробљено је, а затим пуштено бугарско особље у возу. Немачки пратиоци сакрили су се по вагонима. — Прута је оправљана један дан, у току кога возови нису радили.

Мали ефекат од минирања воза последица је, с једне стране, слабог дејства експлозивног материјала, а с друге стране, другови који су ставили динамит нису запалили обе mine по команди, тако да је машиновођа успео да заустави локомотиву 10 мет. испред друге mine, која је најпре експлодирала, што је

⁴ Магацин је чувала бугарска окупаторска војска.

⁵ Напад је извршио део Скопско-кумановског партизанског одреда.

• Напад је извела група од 7 бораца Скопско-кумановског партизанског одреда.

⁷ Односи се на свилене чДре које су транспортоване за Немачку.

⁸ Акцију је извршио Скопско-кумановски партизански одред.

результат тога што се паљење врши помоћу фитиља, а не аутоматски. И на крају, то је наша прва акција на прузи, па је било и мало несналажљивости.

В. Обавештајна служба:

1. Обавештајна служба за сада је организована преко поверљивих сељака и иде од села до села.

2. Окупаторске снаге на овом терену су распоређене: а) град Куманово — једна дружина (батаљон) пешадије; б) Страцин — две чете, од којих једна митраљеска; в) жандармерија у општини Младо Нагоричане и у Герману; г) контра-четника у јачини до 200 људи у Куманову и с. Старом Нагоричану.

3. Терор и реакција окупатора против становништва су доста јаки. — У другој половини октобра месеца једна чета контраша спалила је око 16 кућа у с. Пелинце и убила једног поштеносца сељака — Перу Станковића. Приликом тога контраши су опљачкали село до голе коже. Неколико дана иза тога, да би угушили одушевљење народа за партизане и њихове акције, полицајци и контраши из Куманова дошли су у с. Градиште*, убили 7 људи из села и манастира, међу којима и две жене. Приликом извршења ових зверстава убице су викале: ето вам „Живела слободна Македонија“. Треба имати у виду да је Градиште сматрано као упориште бугарских окупатора.

Посебан је терор који с времена на време врше чете контраша приликом изненадних упада у села у вези са реквизицијом.

Г. У позадини:

а) Политичко расположење становништва је добро. Расположено је за нас и углавном спремно је за борбу против окупатора. Отеже по питању односа са дражиновцима, не схватајући довољно да су они непријатељи народа, већ гледајући споља само на подвајање снага. У том смислу чине се напори да се потпуно објасни народу ко су они и зашто је такав њихов однос према Народно-ослободилачкој борби и нама, Манифест Г. Ш., који ће бити подељен као први докуменат с наше стране, свакако ће много допринети да се те масе и сви убеде у нашу правилну линију.

Веома је интересно да су неки из редова дражиноваца, **приликом свог СЛКуба са контрашима близу с. Ораха, писмено**

«

• На карти: Градиште

•затражили помоћ од нас. И на молбу самих сељака наш командант је послао једну 15-торку у правцу сукоба. али до уласка у борбу наших људи није дошло.

б) У овом времену међу становништвом је извршен следећи политички рад:

3 ов. м. збор у с. Бајловце — добро посећен.

4 ов. м. збор у с. Гулинци — одлично „

4 „ „ „ одржала наша I десетина II чете у с. Соколица. Добро посећен. Један сељак пошао у партизанае.

7 ов. м. збор у Степанцима

8 „ „ „ „ Карловцима

9 „ „ „ „ Враготурцима — добро посећен. Приликом пролаза кроз с. Жегљане спаљена је општина а жито подељено народу¹⁰.

в) У два села¹¹ су организовани Н. О. К.

г) Народ прихвата комитете добро; они обављају у селу све послове који су потребни одреду и врше неке послове за само село, пошто нема власти у тим селима.

Убудуће штаб одреда ће подносити редовне извештаје како
•о стању одреда, уколико се ово измени, тако и о својим акцијама.
Са другарским поздравом

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Делегат V о. з. при штабу К. О., Гоце

14-XI-1943 г.

Положај 15 ч.

¹⁰ Крајем октобра 1943 год., под притиском партизанских снага, бугарска власт је напустила село Жегљане, у које ће касније само повремено долазити полишф и војска. Скопско-кумановски партизански одред спалио је архиву коју је окупатор при бекству оставио.

¹¹ Жегљане и Малотино

ИЗВЕШТАЈ ЉУБЧА АРСОВА ОД 14 НОВЕМБРА 1943 ГОД.
КУЗМАНУ ЈОСИФОВСКОМ О СТАЊУ НА ТЕРИТОРИЈИ
ПЕТЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ¹

14. XI. 1943 г. 15 ч.
Положај

Драги друже Питу,

1. Примио сам и твоје писмо² од 6 ов. м. Очекивао сам да ћеш ми одговорити на питање које сам ти поставио у погледу Одрета и твоје одлуке да се он споји са II јужноморав. одредом. То сам учинио због тога што су се прилике у Одреду много измениле откада сам ти писао 23. X ов. г. Сада још више има промена. Ја ћу се потрудити да те упознам са новим стањем Одрета, а ти гледај да ми одговориш како ти сматраш.

Још се нисам био вратио из К.[уманова] и састао са Одредом, када ме извештај сустигао на путу, у коме сам био обавештен да ће код нас стићи Шар.[ски] одред Косметоваца⁸, једна наша чета од 19 људи⁴, претставник њиховог Г. Ш.⁵ и другови из Об.[ласног] ком.[итета] Космета. Ја сам се одмах упутио ка месту где су се сви налазили и још истог дана сам најпре разговарао са одговорним другом Максимом⁶, а затим смо се сакупили сви одговорни (војно) другови да размотримо ситуацију. На дневном реду је било: општа војно-политичка ситуација, специјално на нашем терену; да ли има услова за опстанак њихових и наших садашњих и евентуално нових снага на нашем терену; став према дражиновцима с обзиром на неке моменте

¹ Докуменат, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Редакција не располаже овим писмом. Радило се о томе да Скопско-кумановски партизански одред у току зиме пређе на терен Јужноморавског партизанског одрета, до чега није дошло (одред је остао на свом терену) и поред огорчених борби.

³ После борбе у Пишкопеји, Шарски партизански одред пребацио се преко Скопске Црне Горе на територију Скопско-кумановског партизанског одрета.

⁴ У саставу Шарског партизанског одрета, сем другова са Косова и Метохије било је и другова из Македоније, те се овде мисли на њих. Дошавши на кумановски терен, они су остали у саставу Скопско-кумановског партизанског одрета.

⁵ Главни штаб Косова и Метохије
• Милија Ковачевић

на терену; везе са позадином и суседним одредима; и могућности за акције на нашем терену и наоружање.

Срж читаве дискусије може се овако описати:

Политички и војнички, на овом терену има услова да дејствује геџа партизанска јединица, те се стога могу удружити оба одреда за заједничко деловање, при чему да се макед. чета, која је дошла с њима, организ. припоји Кумановском одреду. При овом заједничком деловању Шар. космет. одред се ставља под команду нашег одреда и деловаће као посебна јединица-чета, чији ће првенствени задатак бити да са нашег терена продире према Кара Дагу и одатле прихвата своје људе. На тај начин ће се она и омасовити. У штабу одреда они ће имати свог претставника, а ван њега њихов члан Г. Ш. и ја (док сам овде) да уређујемо ствари. Они ће на нашем терену остати док не буду у стању да се осамостале. Овде ће се и даље наоружавати. У изгледу је да пошаљу и ону своју десетину, која је била с нама на Кара Дагу, а која се доцније одвојила⁷.

Што се тиче дражиноваца, да се према њима задржи онај став који нам даје наш Г. Ш.⁸, али да се тактички на терену држимо и тако, како не бисмо убудуће изгубили у масама, ако ове њих принуђују а нас моле у неким случајевима за заједничку борбу против окупатора. С друге стране, како бисмо могли лакше да одвајамо нгродне масе од њих и њиховог утицаја, да предузмемо мере да бисмо:

а) код њих самих имали људе који ће нас обавештавати и чак помагати;

б) да на зборовима и конференцијама иступамо са тачним карактеристикама њихових вођа, како бисмо ове одвојили од маса;

в) да продиремо, чак и силом, у дражиновске базе — села;

г) да не стварамо никакве заједничке форме у случају да заједнички водимо борбу против окупатора; и

д) да не дозволимо да искоришћују наше борбе против окупатора, узимајући учешће у њима при крају.

У погледу акција остаје наш ранији план — изнет у прошлом писму⁹.

2. Нови моменат са доласком Косметоваца је и тај да они собом воде једну групу од 4 енглеска официра који су били код друга Темпа. На њихову иницијативу говорили смо овима да

⁷ Десетина Шарског партизанског одреда која се на Кара Дагу састала са једном четом Скопско-кумановског и једном четом Другог батаљона Јужноморавског одреда (види док. бр. 76. примедбу 26).

⁸ Став Главног штаба Македоније био је овај: никаква чарадња и пактирање са четницима Драже Михаиловића; не дозволити да се користе успесима и победама снага НОВ и ПО.

• Види док. бр. 76.

преко њих добијемо оружје из штаба у Каиру. Они су се показали доста спремнима за то и ево сада се налазим с њима на једном месту, где се муче да оспособе своју радиоемисију и испуне то своје обећање. Ако непријатељ код њих и дражировци не чине сметње, и ако буде оспособљена радиоемисиона станица, они ме уверавају да ћемо за 5 дана моћи да имамо нешто од онога што тражимо. Они су тако нешто учинили и др. Темпу. Видећемо. Али једно јесте: ако нешто успе, моћи ћемо да се не само наоружамо, него и омасовимо, пошто ће и овако народ брже доћи код... што ће показати снажна¹⁰. Кад бисмо имали¹¹ .. могли бисмо у неколико села и да извршимо општу мобилизацију. — Иначе ће они отићи преко II ј. м. о. за Бугарску.

Једно је интересно из разговора с њима — предвиђају да би могла, у случају да наш захтев буде испуњен, да сиђе и код нас овде једна група њихових официра. Ја им на то нисам ништа одговорио. Савезници су, можемо их примити — тако мислим. Шта кажеш ти?

3. Са доласком Шар.-кос. одреда и њиховим спајањем с нама, порасли смо на преко 120 људи. У извештају за Космет ништа не пишем, пошто их држим орг.[анизационо] посебно. Таква снага, наоружана са 5 пушкомитраљеза и приличним бројем бомби, може да се одржи на овом терену. — Мој план је да њихова чета првенствено крчи себи пут на Кара Дагу и да се тако преко ње стварају тамо упоришта. Овде да им буде прихватна база. С времена на време и део наших снага може да прелази тамо. Иначе, овако ојачани, ми можемо да почнемо са проширивањем терена и да јаче ударамо по окупатору. А разуме се, да учинимо све да ојачамо војску и сарадњу са II ј. м. о., у ком циљу ћу им поново писати. За сада је веза одређена, па ћемо даље видети.

4. О садањем стању у одреду и о нашим акцијама у последњих 14 дана, видећеш из извештаја¹². Пиши да ли он треба тако да изгледа.

Због реорганизације — придоласка нових људи — редовни рад опет трпи. Тако се догађа да у свакој јединици опет треба изнова отпочети — нарочито са партиским радом. Постараћу се да уредим све ствари према могућностима, тако као што ми ти пишеш.

5. Манифест¹³ је био прочитан пред свима и објашњен његов значај. Партизани су га добро примили. У народу није распрострањен, пошто га још нисам добио умноженог.

¹⁰ Због оштећености оригинала реченица је нејасна.

¹¹ Због оштећености оригинала не може се прочитати ово место.

¹² Види док. бр. 80

» Манифест Главног штаба НОВ и ПО Македоније (види док. бр. 52).

6. Са друговима у граду^{1*} некако ће ствари кренути на боље. Они су мало на своју руку. Писао сам ти да нису хтели окупљени сви да разговарају са мном — нису били обавештени. Али су ипак једанпут разговарали. Но, други пут, када су се састали да проуче Манифест, нису ме ни обавестили. Ја сам то приметио одговорном другу и скренуо му пажњу. После тога он је неколико пута долазио код мене и саветовао се о многим стварима — нарочито о Скоју и Н. О. К. — Мислим да ће ускоро радити и даље.

- 7. По питању Коче¹⁸ ниси ми ништа одговорио. — Нисам мислио да разговарам са њим. Али, рекао сам друговима да га у ине штаба позову, као и све оне који се налазе око њега, да дођу у одред. — С друге стране, на мој захтев, Панче¹⁸ је дао писмено објашњење да не може доћи у одред, јер је болестан. Међутим, тражи да ради у граду по н. о. линији. Другови у граду држе се благо према њему, а неки су чак спремни да му се повери неки посао. Ја сам им рекао да не треба да му поверавају никакав посао, пошто као илегалца неће моћи много ни да уради, а пак то ће му омогућити да припреми терен за утицај не само у масама, него директно и у нашој партији. То нарочито може, јер су наши другови млади, те он може утицати на њих. — Шта мислиш? — Мој је предлог да он изађе из града и да му се евентуално додели рад по Н. О. К.-у у селима. Јави о овоме.

8. Видео сам се са др-рицом Маром¹⁷. Она пита шта да ради. Ја сам јој рекао да ти се преко другова јави писмено, а ако јој прети опасност, да одмах дође у одред. Одатле се пак може лако извући.

9. Као што из извештаја видиш, овде је и друг Томо Софроники¹⁸ из Тетова. Ти га познајеш. Он је бивши зам. полкома прве Оп. зоне и чл. Об. К.,...

Писао бих ти још о многим стварима, али сада немам времена.

Иде добро, друже. О ситуацији сам обавештен — за сада имамо исправан радио-апарат.

Друг Т.[емпо] је одложио пут за овамо. Поред тога, шаљем ти ово писмо за њега. У мом отсуству Доне^{1®} га је погрешком отворио — није знао за кога је.

¹⁴ Партискз организација у Куманову

¹⁵ Кочо Попов

" Панче Пешев, у партизане отишао децембра 1943 год., а погинуо почетком јуна 1944 год. на пл. Пљачковици, у борби против бугарске војске.

¹⁷ Мара Нацева, до тада била у логору интернирана од бугарске окупаторске власти.

¹⁸ Томо Софрониевски-Јосиф

" Антон Филипов

Како је код вас тамо? Шта је са провалом?²⁹ Пиши.
Много поздрава свима.
Са друг. поздравом

С. Ф — С. Н. '

Твој Гоце

Ако ти је потребан новац, да ти пошаљем. Ја овај задр-
жавам за одред, али бих ти га могао у случају потребе послати.

Твој Гоце

БР. 82

ИЗВЕШТАЈ КОМАНДАНТА ПРВЕ МАКЕДОНСКО-КОСОВ-
СКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 15 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВ-
НОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О ПРЕПАДУ НА КИ-
ЧЕВО И ДРЖАЊУ ЗАСЕДЕ КОД ПОДВИСА¹

Драги другови,

Наше две ^есетине су ноћу између 14 и 15 упале у Кичево
код касарне. Немачке страже су их приметиле и отвориле ва-
тру. Борци су отворили ватру и повукли се. Непр.[ијатељ] држи
заседе ван града. Има заседа и код Србијана.

Непр. у јачини 300 Шиптара отишао је 14-ог увече и 15
ујутро ка Дебру². Код Извора се налазе снаге у јачини 50—100
људи. Ми ћемо их 16-ог ујутро напасти. Напад је сигурно на
Дебар, а циљ им је оспособљавање друма, јер треба немач. ко-
лоне од Битоља да прођу овуда.

Експлозив је у Сливову, а каписле и фитиљи даље су скло-
њени. Требало би нам тог материјала да би предузели рушење
пруге³.

¹⁰ Провала у партиској организацији Скопља (октобар-новембар
1943 године) настала је преко провокатора Цека Стефанова, кога је бу-
гарска полиција врбовала у затвору; због непажње послат је у Скопски
партизански одред. Приликом провале ухапшен је Месни комитет и део
Петог обласног комитета КП Македоније

¹ Докуменат, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у
архиви Историског одељења ЦК КПМ.

⁸ Мефаил са око 300 балиста пошао је у помоћ Немцима да би
поново окупирали Дебар који је био у рукама НОВ Албаније.

' Односи се на пругу Кичево—Охрид-

Овчарев батаљон посео је теснац код Подвиса са задатком:
опсада пута и непупгање никога да прође.

Већ се чује велика артиљ.[ериска] паљба од Дебра.

Ми смо у висини Малковца.

С. Ф. С. Н.

15-X1-43

Малковец

11.25

Ђура⁴

БР. 83

**ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА СЕОСКИХ ЧЕТА
СРЕЗА КИЧЕВСКОГ ОД 15 ИОВЕМБРА 1943 ГОД. КОМАИ-
ДАНТУ „ГРУПЕ ОДРЕДА“ О ПОКРЕТУ БАЛИСТИЧКИХ
БАНДИ У ПРАВЦУ ДЕБРА¹**

Друже Платник,

Примио сам твоје писмо. Од раног јутра се налазим са Врбљанском, Годивском и Лактинском сеоском четом² на положају код Смрдешнице, према селу Иванчишту. Имам везу са једним косовским батаљоном³. У подне је Мефаил са 300 (три стотине) људи отишао за Јаму⁴. У селу Кленовцу налази се око 60 (шездесет) Немаца и 100 (стотина) башибозука. Немци су си-
ноћ бесплатно узели од сељака у Поповцу једног вепра **од** сто

⁴ Петар Брајовић, народни херој, командант Прве македонско-косовске ударне бригаде.

¹ Оригинал документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ. Штаб „Групе одреда“ формиран је крајем прве половине новембра 1943 год., са задатком да на територији Македоније под бившом италијанском окупацијом руководи јединицама (батаљони: „Славеј“, „Дримкол“ и др.) које нису ушле у састав Прве македонско-косовске бригаде.

² Поред сталних јединица (батаљона и одреда), на територији Македоније под бившом италијанском окупацијом формиране су и сеоске чете, које су носиле имена својих села.

³ Батаљон Прве македонско-косовске ударне бригаде

⁴ Балистичке банде ишле су да помогну Немцима у борби против снага НОВ Албаније око Дебра. После кратке борбе, 17 новембра 1943 год. Немци су заузели Дебар.

кила, у Малковцу исто тако. У Кленовцу су заклали једног вола, а у Иванчишту узели две овце. Куда ће Мефаил отићи после Јаме, немамо података. Претпостављамо да ће ићи у Дебар.

С. Ф. С. Н.

15/XI-1943
Положај

Душан*

БР. 84

САОПШТЕЊЕ ДОБРИВОЈА РАДОСАВЉЕВИЋА ОД 16 ИО-
ВЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДО-
НИЈЕ О РАЗВОЈУ БОРБИ НА СЕКТОРУ ИЗВОР—КЛЕНО-
ВЕЦ—ПОДВИС¹

16-XI-43 г. 9.20

Драги другови, .

Јутрос у 5.30 ч. напали смо немачке и шиптарске снаге у Кленовцу и Извору². Њихове снаге су доста бројне и наоружане једним тешким митраљезом и једним тешким минобацачем. Има доста Немаца. Тачан број снага не знамо³. Једни су забарикадирани у школи у Извору, други су у Извору — затворени у клисури Извор—Подвис, трећи (посада једног тешког митраљеза) отворени изнад Кленовца. Павлетов⁴ батаљон прво их потиснуо према Сувом Долу, али доцније они се прибрали и потиснули мало наше, а сада борба се стишала, јер су и једни и други заузели нове положаје и испитују се. То је све изнад Кленовца и Иванчишта на срту⁵.

Други наши — бат. Цветана⁶ — држи у шаху ове у Из-

⁵ Борис Грујевски, политички комесар сеоских чета Среза кнчевског

¹ Докуменат, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КИМ

² Напад је извршила Прва македонско-косовска ударна бригада.

* На овом сектору, сем балиста, било је око 100 Немаца (внди док. бр. 86).

³ Павле Брајовић, командант Другог косовског батаљона

⁴ Гребен

• Други батаљон Прве македонско-косовске бригаде. Његов командант Иле Игески-Цветан погинуо је као заменик команданта Пете македонске ударне бригаде код с. Здуње, Срез бродски, 28 августа 1944 год., у борби против бугарске окупаторске војске.

вору. Трећи — Овчар⁷ — држи заседе код Подвиса и тамо се чула неколико пута јача ватра, чули смо да је наишао један камион и 20 позади њега!

Ми држимо под осматрањем цео терен Подвис—Брждани—Гољак—Пресек—Смрдешница — и срт Иванчишта.

Наши бацачи су дејствовали али су се оба покварили.

Две чете Зуфера⁸ отишле су у помоћ Павлу преко Малковец—Поповец.

Не знамо како је Павле прошао у борби, а за непр. Јијатеља] сигурно је да је имао добре губитке⁹, јер се наши привукли на 150 м и одатле отворили ватру на 2 шатора, где је горила ватра.

Непр. намере с довлачењем ових јачих нем.[ачких] снага не знамо¹⁰. Говори се да треба да се пробије једна дивизија и да ове снаге треба да оправе пут Кичево—Дебар и да осигурају пролаз тих јединица. Вероватно да би то исто предузели и на друму Извор—Струта, јер већ оправљају пругу Кичево—Извор.

Ми ћемо ноћас прикупити све податке о борби, али мислимо да Немци имају јаче снаге у Кичеву и Гостивару те ми не можемо држати ове исте данашње положаје, него ћемо опет концентрисати наше снаге и поново ударити партизанским методом. Исто мислимо да предузмемо веће рушење друма и пруге. С обзиром на ово нужно је да ви направите план за себе¹¹ (или Мокра, или шума — није много сигурније — или Дебар — такође несигурно — или са Бригадом). Ово је важно да брзо решите, да би могли дејствовати на ширем терену.

14-XI ноћу ушла је 20-тина наших у Кичево до нем. касарне. Овај¹² опалио пушку а они стеновима¹³ у касарну. Забуна код непр. велика¹⁴. Никог нису заробили. Непр. држи далеке заседе — Србијани—Кнежино и др. —

Сеоске чете су на Гољаку и Пресеку.

Моментане опасности за вас нема, јер њима је за сада главно Дебар-пут. Али, мислим, да је боље на време да направите план по својој иницијативи, него да на то будете притерани. У току

⁷ Наум Веслијевски, командаит батаљона „Мирче Ацев“

» Зуфер Мусић, командант Првог косовског батаљона

• У борбама 16 и 17 новембра непријатељ је имао око 40 мртвих; уништена је непријатељска комора од 15 коња, један воз са ратним материјалом, један камион, 6 коњских запрега, 1 мотоцикл и друго. Претрпевши губитке, непријатељ се повукао преко Душогубице за Кичево. У овим борбама јединице Македонско-косовске бригаде имале су 7 мртвих и 10 рањених (види док. бр. 86).

¹⁰ Немци су намеравали да ослободе комуникације, како би не-
сметано могли да маневришу са својим јединицама на овом терену.

¹¹ Главни штаб и Централни комитет КП Македоније одлучили су да се крећу са Бригадом.

¹² Вероватно немачки стражар

¹³ Стен — аутомат енглеског порекла

¹⁴ Ближе о томе види док- бр. 82.

борбе показало се да Немци имају више Немаца него Шиптара. А више Шиптара са једним луксузним аутом отишло је **јуче** ујутро преко Јаме¹⁵ (око 200).

Испитајте преко Малесије шта има у Дебру и Бошковом мосту¹⁶.

Штаб бригаде није одвојио запаљиви материјал за експлозив; нужно нам треба, те нека Дончо то одвоји и пошаље у Сливово. Ово је много важно!

Експлозив имамо. А треба послати што пре и 2 минобацача а да вам вратимо ова 2 покварена, који се изгледа могу оправити. Каписле, фитиљ и други запаљиви материјал и минобацаче одмах пошаљите!

Од минобацача не треба постоље и цев, већ ногаре са кариком, јер је карика која држи цев прсла. А други минобацач је већ поправљен. Значи само једне ногаре са кариком! А ми ћемо вам послати те покварене ногаре да се оправе. А добро би било да се пошаље и други минобацач — комплет!

Наше лево крило се повукло на Смрдешницу¹⁷! Непр. има тамо јаче снаге и то Немаца.

Ако буде иста ситуација, ово све пошаљите на Сливово, а ако не, у Мраморец. Спроводилац треба да увек испитује ситуацију од сељака да не би заглавио с тим стварима!

Шаљите вести!

Много др. поздрава

10.30

Орце

¹⁵ Мефаил са око 300 балиста отишао је у правцу Дебра, где је вођена борба између Немаца и снага албанске НОВ.

" У ово време вођене су борбе око Дебра са Немцима и балистима; тада су Дебар Немци поново окупирани.

¹⁷ Овако се назива терен између с. Ехловца и Иванчишта.

**ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ ИНСТРУКТОРА „ГРУПЕ ОДРЕДА“
ИЛИЈЕ ТОПАЛОВСКОГ ОД 17 НОВЕМБРА 1943 ГОД. КОМАН
ДАНТУ „ГРУПЕ ОДРЕДА“ О ПОКРЕТУ БАТАЉОНА „МА-
ЛЕСИЈА“¹**

Драги др.[уже] Платник,

Пишем из Збачдија. Јуче по дану нисмо могли да пређемо друм, а синоћ после пола ноћи, прешли смо га код Глобочице². Немци су и синоћ (ноћу) ишли камионима, али ређе. Изгледа да су патролирали. Чим је прошао један камион, пажљиво смо прошли, десетина за десетином.

Овде су Немци почели да иду тенковима, борним колима, камионима, топовима итд.³ Јуче рано ујутру и око подне њихова се колона зауставила. Изгледа да су оправљали неки мост⁴. Путем постављају телефонске жице, које нису монтиране на бандерама, већ по земљи. Путем Струга—Дебар је прошао велики број, док су села Велешта и Враниште претрпана камионима. По свим знацима изгледа да се ради о једној целој дивизији, која пробија себи пут при повлачењу из Албаније. Према исказима сељака, Немци нису ушли у Дебар⁵. Зауставили су се код Шпиљског моста, где изгледа граде понтоне. Немци воде собом и око 30 Албанаца, сељака из Велешта. Горњу претпоставку, да Немци нису ушли у Дебар, заснивам на тој чињеници што се не чује никаква детонација, а не верујем да би наши напустили град не испаливши ниједан метак.

Друм, по коме Немци патролирају (у патроли се налазе по 2 мотоцикла, затим по 4—5, а понекад по 10—15 камиона), веома је погодан за заседе. Стога намеравам да пребацим опет једну групу добровољаца, диверзаната, преко Дрима и да из заседе извршимо акцију на неке камионе. Другови, који познају терен, кажу да је одличан, да постоје места одакле се може тући непријатељ, а да он не може узвратити. Са том групом хоћу и ја

¹ Оригинал документа, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Средином новембра 1943 год. батаљст „Малесија“ прешао је на територију Дримкола с намером да мобилише ново људство и задржао се само три дана, а затим се вратио на терен Малесије.

³ Покрет немачких снага извршен је у циљу ослобођења комуникација које су биле контролисане од партизана.

⁴ Шпиљски мост, на реци Црни Дрим, који су јединице НОВ срушиле новембра 1943 године.

⁵ Немци су ушли у Дебар 17 новембра 1943 год., увече, после борбе против снага НОВ Албаније.

да идем, а да штаб батаљона остане са главнином. О овоме одмах одговори шта мислиш: да ли да се иде тамо или не⁶.

О томе шта смо радили преко Дрима, накнадно ћу ти писати⁷. Друзе, гледај да овамо пошаљеш она одећа која су потребна. Ако су тамо, пошаљи их, јер су људи сасвим поцепани.

Ако постоје могућности, не би било лоше да пошаљете неке минере, те да и нагазним минама минирамо пут.

С. Ф. С. Н.

17-X1-1943.
Положај

Друг. поздрави, Аврам⁸

БР. 86

ПИСМО ДОБРИБОЈА РАДОСАВЉЕВИЋА ОД 18 НОВЕМБРА 1943 ГОД. КУЗМАНУ ЈОСИФОВСКОМ О БОРБАМА НА ПРОСТОРИЈИ КИЧЕВО—БУКОВИК—ИЗВОР—КЛЕНОВЕЦ—ПОДВИС¹

18 новембра 1943

Драги друже,

Примили смо твоја два писма — од 31-X. и 11-X1. 1943 г. — као и билтен бр. 1 и 2 V зоне², Историју³, Питања лењинизма, чланке из „Борбе“ и друго.

У писму од 2-X1* писао сам ти о поновном заузимању Кичева 1-X1. После Кичева македонско-кичевске⁵ јединице НОВ продрле су преко Зајаса на Буковик и угрозиле Гостивар. У исто време развијала се борба за Дебар. Банде Џема и Мефаила заједно са групом реакционарних барјактара око Дебра под руководством Немаца нападе су Дебар. Пробиле су биле у сам град

• У циљу ометања покрета немачких снага, батаљон „Малесија“ поставио је на путу Струга — Дебар, у близини села Луково, заседу од 20 бораца. Та је заседа уништила 6 камнона.

⁷ У селима Пискупштин и Д. Нерезн одржани су митинзи у циљу мобилисања нових бораца.

⁸ Илија Топаловски

¹ Копија документа, на српскохрватском језику, налази се у архиву Историског одељења ЦК КПМ.

¹ Билтен бр. 1 објављује се у овој књизи као док. бр. 59. а билтен бр. 2 иије пронађен.

* „Кратки курс историје СКП (б)“

⁴ Види док. бр. 71.

⁵ Вероватно: косовске

853

18. новембра 1943 315

Драга хруже,

примили смо овај два писма од 31-X. и 11-XI. 1943 г.-као и билтон бр.1 и 2 V зоне, Историју, Путања левог крила, чланке из Борбе и друго. У писму од 8-XI писао сам ти о поновном заузимању Кичева 1-XI. После Кичева македонско-кичевске јединице НОВ продриле су преко Зајаса на Буковику и угрозиле Гостивар. У исто време развијала се борба за Дебар. Банда Џема и Нефалила заједно са групом реакционерних бирџактара око Дебра под руководством Немца напале су Дебар. Пробиле су брзо у сам град и после жестоке борбе албански партизани/Хати Лев/ претрпели губитак преко 70 мртвих. Са партизанске стране дејствовала је и артиљерија. У најкритичнијем моменту борбе за Дебар пало је Кичево и наше снаге продриле су у Зајас и на Буковику, те су Банда Џема и Нефалила одједињити се повукле и видели да им је угрожена позадина. Повукле су се у Гостивар и околна села, где је владала страховита паника због нашег наступња. Ту су успеле да расшире верску мржњу и да се мобилишу за одбрану. Ми смо се надали да ће албанске снаге да их гоине према Гостивару и да врло лако заузмемо Г. Али како то није био случај, нисмо упали у Г. јер о нама је било само 80 људи. Војнички смо могли сами да решимо проблем али политички не. Кроз два дана чаква на Буковику били смо изложени противудару непријатеља, који се већ скупљао после удараца које је претрпео и који је веома користио мишеницу да су наше снаге углавном биле састављене од Македонаца и Косовара. У борбама на Буковику 4-XI-жестоке борбе читавих 5 сати-непријатељ је претрпео опет тежке губитке, најмање 50 мртвих, Ми 4 мртви и 4 рањена. Због поспутаног терена/албанска позади а-Зајас/наше снаге су се повукле и непријатељ је лако повратио 6-ог нов, лако повратио Кичево.

После 5-6 дана Немци су јачим снагама дошли у Кичево, да би поново организовали лево крило офанзиву за ослобађање друма Гост.-Дебар, Кичево-Дебар и Кичево-Струга.

и после жестоке борбе албанских партизана (Хаџи ЈБеш) претрпеле су губитак преко 70 мртвих. Са партизанске стране дејствовала је и артилерија. У најкритичнијем моменту борбе за Дебар пало је Кичево и наше снаге продрле су у Зајас и на Буковик, те су банде Џема и Мефаила одједанпут се повукле видећи да им је угрожена позадина. Повукле су се у Гостивар и околна села, где је владала страховита паника због нашег наступања. Ту су успеле да распире верску мржњу и да се мобилишу за одбрану. Ми смо се надали да ће алоанске снаге да их гоне према Гостивару и да врло лако заузмемо Г.[остивар]. Али како то није био случај, нисмо упали у Г. јер с нама је било само 80 Шиптара. Војнички смо могли сами да решимо проблем али политички не. Кроз два дана чекања на Буковику били смо изложени противудару непријатеља, који се већ снашао после удара које је претрпео и који је вешто користио чињеницу да су наше снаге углавном биле састављене од Македонаца и Косовара. У борбама на Буковику 4-XI — жестоке борбе читавих 5 сати — непријатељ је претрпео опет тешке губитке, најмање 50 мртвих. Ми 4 мртва и 4 рањена. Због несигурног терена (албанска позадина — Зајас) наше снаге су се повукле и непријатељ је 6-ог нов. лако повратио Кичево.

После 5—6 дана Немци су јачим снагама дошли у Кичево, да би поново организовали офанзиву за ослобађање друма Гост.—Дебар, Кичево—Дебар и Кичево—Струга.

14-XI упада ноћу једна наша ударна група од 20 бораца, наоружана машинским пушкама, у само Кичево и поред велике будности непријатеља продире чак до доње касарне, где су били Немци, и ту врши препад на Немце, који су тим били страховито изненађени.

15-XI Немци са Мефаилом продиру до Извора с циљем да поправе друм, мостове и пругу. Овог пута било је око 100 Немаца. Истовремено из Гостивара Џемо са Немцима исто то ради на друму Гост.—Дебар.

Ово све непријатељ предузима да би ослободио горње друмове ради повлачења читаве једне (а можда и више) дивизије из Албаније. Једна колона око 100 камиона, тенкова пошла је из Струге за Битољ, па се брзо вратила после наилаaska оних 100 бсмбардера (Софија) и продрла до Шпиљског моста, који сада оправља.

На нашем сектору ми смо прешли у активна дејства. Непријатељ се утврдио у Кленовцу и Извору. Нашим изненадним нападима 16[ог] у зору — сада већ јединица I македонско-косовске народно-ослободилачке ударне бригаде — код Кленовца, Извора, Подвиса, Малковца и клисуре Извор—Подвис, непријатељ је претрпео тешке губитке. У току 16 и 17 о. м. Немци и мефаиловци имају најмање 40 мртвих. Тешко је рањен и не-

мачки командант. 18 о. м. преостали Немци побегли су преко Душогубице и Бистре. Нарочито успела заседа код Подвиса (само ту око 30 мртвих), где је уништена и комора непријатељска (око 15 коња, 1 воз с ратним материјалом, један камион, 5—6 коњских кола, 1 мотоцикл итд.). Непријатељ је упадао из заседе у заседу. Поред главне борбе која се развијала изнад Кленовца са снагама које су тамо продрле и утврдиле се још 15 о. м. Фрицеви су се страшно изненадили нашим истовременим и брзим нападима на толиком сектору. После довлачења јачих појачања из Кичева успели су да поврате део коморе, при чему су опет претрпели губитке.

Ми једине губитке имамо у борби изнад Кленовца — 7 мртвих и 10 рањених, што сматрамо за врло велики губитак, који је дошао захваљујући само крутом схватању руководиоца. Наиме, ту су друтови изненадним јуришем нанели губитке непријатељу али првим налетом нису успели да га и униште. Непријатељ је успео да се докопа ровова. Ту су били већином Немци. Наши другови круто схвативши свој задатак — уништити и протерати непријатеља — поново јуришају, али овог пута на, ровове и, наравно, ту претрпимо губитке. Уместо да се повуку после првог успешног и изненадног удара по непријатељу (када смо имали само једног мртвог а ниједног рањеног).

18 о. м. после свих борби све непријатељске снаге вратиле су се у Кичево а наше јединице у току ноћи поново су рушиле пругу. Ову акцију сматрамо као врло важну јер смо поред озбиљних удараца по живој снази Немаца и мефаиловаца (нарочито Немаца) омели пребацивање оне немачке дивизије, али ни у ком случају нисмо смели да имамо такве губитке, што је велики минус целе наше акције. Поготову је акција крупна и важна када се узме у обзир зима и снег када непријатељ неће моћи да извлачи своје дивизије и да за њега сваки изгубљени дан значи врло много.

Шта се дешава у Дебру тачно не знамо, али верујемо да **ће** ова наша бочна акција много помоћи Дебру.

За Преспу смо послали још 20 пушака, још неки стен\експлозива и друго.

То Сг углавном новости од прошлог писма.

Са патролом из Пр.[илепа] стигло је 40 нових бораца. Стигла је с њима, најзад, и Љиљана.

Ништа не пишеш како стоји организационо а и политички у III. IV и V ОК. Пиши о томе детаљније.

- Овако су називани аутоматн енглеског порекла.

Веза с нама остаје преко О.Јхрида] и Пр.[илепа] Мислим да си добио нову јавку за О.Јхрид] после проЕале у Ск.[опл>у] а и хапшења у О.Јхриду].

С обзиром да се ми приближавамо Пр[илепу], то појачај везу с н.1ша за л>уде, за писма и материјал, за обавештајну службу, јер ће и нама то много требати.

Ствари за нас — слова у првом реду⁷, шал>и најбол>е.. преко Пр. и О.

За контраше⁸ требало је да уђе у Манифест, али тежиште је на томе да организације издају по том питању конкретне летке (зверства, борбе и сл.). А да би организације схватиле правилан став по том питању, нужно је да ти напишеш један летак који би дао став по питању контраша на целој територији под бугарском окупацијом.

Венко је израдио један спев „Партизани“ од 2000 стихова. Сада се умнажа. Одлична ствар!

Највгжњи задатак је да поново организујем технику, од-
Бојену од месне организације. За Ск.[опску] организацију, прво и најважније питање — одлучно ликвидирати све репове од садашње провале и почети испочетка. Небудност која је довела до провале може да упропасти све наше налоре у позадини. Зато озбил>но схвати опасност од такве небудности и предузми све да се провала спречи, да се ти обезбедиш, макар моментано и заиео рад. Брзоплетост и трчање је најопасније за нас у садашњем моменту — широког и масовног нашег утицаја!. Велики је удар који смо претрпели провалом у Ск., нарочито с обзиром на брзи развој догађаја и то све у Ск., главном граду Македоније.

Потврди шта си све прошли пут примио од нас! Јер у писму не наводиш све шта смо послали.

Ми шаљемо материјал у Пр.[илеп], у Охр.[ид], Бит.[ол>]. и преко Преспе III зоном теби.

Чим стари А.⁹ изађе горе одмах јави да би се објавило. И апсолутно слушај Слоб. Југ.¹⁰

Главни задатак: локализовати провалу и ти да се обезбедиш.

Много другарских поздрава од свих другова.

Твој Љ.¹¹

⁷ Слова су била потребна штампарији Главног штаба Македоније.

⁸ У Манифесту Главног штаба НОВ и ПО Македоније (види док. бр- 52) није било ништа речено о контра-четницима.

• Дончо Арсов

¹⁰ Радио-станица „Слободна Југославија“

¹¹ Љубо — Добривоје Радосављевић

П. с. С обзиром на наша дејства на буг. територији нужно су нам потребни подаци о снази, распореду итд. непријатеља. То одмах шаљи, нарочито за Пр., Кр.[ушево], Бит.[ољ], Вел.[ес] и Ск.[опље]. Ти знаш шта нам све треба.

БР. 87

НАРЕДБА ШТАБА МАКЕДОНСКО-КОСОВСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 20 НОВЕМБРА 1943 ГОД. О ШТЕДЊИ МУНИЦИЈЕ¹

НАРЕДБА БРОЈ 2

**ШТАБА I МАКЕДОНСКО-КОСОВСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД
20 XI 1943**

У борбама вођеним од дана формирања Бригаде примећено је да наши борци не воде довољно рачуна о количини утрошене муниције. Муниција се троши немилице, иако сваки партизан врло добро зна да ми не располажемо ни са каквим већим резервама, нити фабрикама муниције. Према томе, лакомислено и бесциљно траћење муниције стварно претставља злочин према нашој Народно-ослободилачкој борби.

Овум путем наређујемо свим борцима, ксмендирима и политичким комесарима да поведу најстрожијег рачуна о утрошку сваког појединог метка.

У борби метак смије да се утроши једино на јасно видљив циљ.

Изузетак од тога правила може да буде једино у моментима када се — по наређењу старешина — мора отворати ватра ради деморалисања непријатеља.

ЗА ШТАБ БРИГАДЕ
Командант,
Ђуро²

¹ Оригинал документа, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историјског одељења ЦК КПМ.

² Петар Брајовић, народни херој

**САОПШТЕЊЕ ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ
ОД 20 НОВЕМБРА 1943 ГОД. О БОРБАМА НА ПРОСТОРИЈИ
КИЧЕВО—БУКОВИК¹**

О Б А В Е Ш Т Е Њ Е БР. 2

После заузимања Кичева², јединице Народно-ослободилачке војске Македоније отпочеле су с рашчишћавањем Кичевског среза. Тако су се 2 новембра око 160 мефаиловаца, који су хтели да поврате Кичево, сукобили са нашим јединицама и били потпуно разбијени³. Непријатељ је претрпео велике губитке, нарочито од наших минобацача који су погађали тачно у циљ. Наши су батаљони продужили на север од Кичева, заузели су Зајас и избили на планину и железничку станицу Буковик.

Трећег новембра завршене су четвородневне уличне борбе у Дебру. Јединице Народно-ослободилачке војске Албаније под командом Хаџи Љеша заједно са албанским и македонским јединицама Народно-ослободилачке војске Македоније пружиле су херојски отпор албанским издајничким бандама којима су командовали немачки официри. Због великих губитака — око 70 мртвих — и деморалисан падом Кичева у наше руке, непријатељ је био присиљен да прекине напад и да у неред уступи према Гостивару.

Плашећи се нашег наступања, Немци су наново прикупили банде Нема и Мефаила и пошли ка Кичеву. На Буковик у дочекани од наших батаљона и у жестокој шесточасовној борби претрпели велике губитке од око 50 мртвих и рањених.

Због бројне надмоћности непријатеља и несигурности, наше јединице су биле принуђене да напусте Кичево, заузимајући положаје око града.

Једна ударна група од 20 партизана ушла је 14 новембра ноћу у Кичево и извршила напад на касарну, у којој је била немачка војска. И поред велике опрезности Немаца, наши су борци успели да дубоко продру у град и да изненаде непријатеља.

15 новембра око 100 Немаца заједно са мефаиловцима продри су до Извора са циљем да поправе пут, мостове и пругу. У исто време Немци заједно са Џемом полазе путем Гостивар—

¹ Докуменат. умножен на шапирографу, иази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

* Поново је Кичево ослобођено 1 новембра а напуштено под притиском надмоћнијих непријатељских снага 6 новембра 1943 године.

* Борба је вођена код с. Раштани, северо од Кичева.

Дебар са истим циљем. Јединице Прве македонско-косовске ударне бригаде предузеле су одмах офанзивне операције против непријатеља који се био утврдио код Кленовца, Извора Подвиса, Малковца и клисуре Извор—Подвис. 16 и 17 новембра, изненадним и брзим нападима ка Кленовцу и Извору, непријатељу су нанесени губици од око 40 мртвих, међу којима је тешко рањен немачки командант. Поред главне и највеће борбе, која се водила у Кленовцу, Немци су били изненађени истовременим и брзим нападима на тако великом сектору. Непријатељ је упадао из заседе у заседу. Нарочито велики удар му је задао заседа код Подвиса. Само у овом нападу уништено је 45 Немаца и мефаиловаца, скоро цела њихова комора, један воз са ратним материјалом, један камион, један мотоцикл, 5—6 коњских кола, 14 мазги и друго. Бежећи преко планине Бистре, разбијени Немци и мефаиловци повукли су се у Кичево. На тај начин планови Немаца, да уз помоћ Цема, и Мефаила поправе путеве и пруге, потпуно су пропали. Бесни што су им их партизани покварили, сами Немци и албански разбојници запалили су при бежању неколико кућа у селу.

После продирања непријатеља наши борци су поново покварили мостове, пругу и путеве.

СЕЉАЦИ ГРАЂАНИ И ПАРТИЗАНИ!

Наша млада Народно-ослободилачка војска Македоније пожељела је још један успех! Крвавим фашистима, гнусним хитлеровским фрицевима није дозволила да каљају наше путеве и наша села! Она је побркала Хитлерове рачуне да преко Македоније без сметњи извлачи своје разбојничке снаге из Албаније и Грчке.

Звери у људском облику Цемо и Мефаил открили су своје право лице, лице гнусних слугу Немаца. Под командом немачких официра, и обучени у немачке униформе, ови разбојници су ишли по нашим селима и заједно са немачким фашистима пљачкали и палили.

Али пљачкаши цемовци и мефаиловци, као и њихове газде — немачки отимачи, добро ће запамтити места Дебар, Кленовец и Подвис. Наша Прва македонско-косовска народно-ослободилачка бригада — нада наше младе војске и нашега народа — показала је своју осветничку песницу фашистима. И немачки отжмачи нису се више усудили да дођу у наша села. Они су ископали ровове у Кичеву и утврдили се у њему. Одатле целе ноћи осветљавају околину града премирући од страха да их партизани наново не нападну и униште. Као преплашени зечеви

После завземањето на Кичево единиците на Народно-ослободителната војска на Македонија отпочнаа со расчистувањето на кичевската околина. Така на 2 ноември околу 160 македонци, сепак да го поздрават Кичево, се суочија со нашите единици и бидејќи напотно разбигнати. Не-пријателот претрпе големи загуби, нарочно од нашите миночлани, кои сие-га точно во петта. Нашите батаљони продолжија на север од Кичево, го за-вземајќи Зајас и изија на планината и железничката станица Луковик.

На 3 ноември се завршија 4-дневните успешни борби во Де-бар. Единиците на Народно-ослободителната војска на Албанија под командата на Али Лем заедно со албанските и македонски единици на Народно-осло-бодителната војска на Македонија пружија геројски отпор на албанските из-веснички банди со војски командуванија германски офицери. Поради големи загу-би од околу 70 мртви и деморалисан од падот на Кичево во наши рапи, не-пријателот биле присилени да го прекратат нападенијето и во безредије от-стапи према Гостивар.

Понекогаш се од прето настапување Германците од ново ги прибраа бандите на Димо и Кесани и појдоа према Кичево. На Луковик бе-а дочекани од нашите батаљони и во жестока 6-часовна борба претрпаја големи загуби од околу 50 мртви и ранени.

Поради бројната надмоќност на непријателот и несигурно-сти, нашите единици беа присилени да го напуштат Кичево, заземајќи ги по-стојаните околу градот.

На 14 ноември една ударна група од 20 партизани влезе во Кичево и изврши препад на касарната, во која беа германската војска. И поред големата бдителност на Германците нашите борби успејале длабоко да навлезат во градот и да го изненадат непријателот.

На 15 ноември околу 100 Германци заедно со македонци продорја до Извор со цел да го поправат пазето, мостовите и пругата. Во истото време Германците заедно со Димо појдуваат по патот Гостивар-Дебар со истата цел. Единиците на првата македонско-косовска ударна бригада пре-зедоја одма овозможени операции против непријателот, кој се беа утврди-ла во Клеоец и Извор. На 16 и 17 ноември со изненадни и брзи напади нија кај Клеоец, Извор, Полвис, Клеоец и касурата Извор-Полвис, на непријателот му беа нанесени загуби од околу 40 мртви-меѓу кои тежко ранен герман-скиот командант. Поред главната и напредната борба, која се водела во Клеоец, Германците беа изненадени со истовремена и брза нападенија на тогаш големиот сектор. Непријателот упорно од заседи во заседи. На 18 ноември удар му се забеле со заседата кај Полвис. Само во овој извештај се забеле-на са 45 Германци и на нивови и скоро дојдеа натови дојдоа: 1 воз со повисок метерица, 1 камион, 1 мотоциклет, 5-6 коски вози, 14 козла и дру-го. Загајат преку планината. Истра разбигнаа Германците и кај Клеоец се понесоја во Кичево. На 19 ноември плановите на Германците да се појдат на Димо и Кесани ги подврат длабоко и пругата напотно пронајдеа. Бесни оти партизаните им ги раскинаа есенте Германците и акцентите страјни западнаа кристелното нивоаку кути во нешто Полвис.

Носте повлекувањето на непријателот нашите борби од но-во ги раскинаа мостовите, пругата и патот.

ОБЛАСТИ, ГРАБАНИ И ПАРТИЗАНИ

Нашата македонско-ослободителна војска на Македони-ја подигна уште еден успех! На крвавите димети, на гласните Литлорез-бригади не ги дозволи да ги забават нашите патници и сепак синај. Она-му ги побрза есентите на Литлорез. И поред Македонија без пречки ги изва-кше својите армијски орди од Албанија и Грција.

Завојните во којашто Димо и Кесани уште е ден го отпече своето право име, сие на гласна сина на Германците. Иако ко-манда на германски офицери и командант во големиот орди тие разбо-ри-

беже ноћу преко границе⁴ и спавају код Бугара, мислећи да је тамо сигурније. Али наша народна војска, наша Прва ударна бригада неће дуго оставити берлинске разбојнике да газе нашу свету земљу.

Сви Македонци који могу да носе оружје — сви до једног у македонску народну војску! Напрегните све снаге да проширимо редове наше младе војске! За нове и веће бригаде наше Нг«родно-ослободилачке војске!

Сви Македонци и Македонке до једног у свенародну службу за учвршћење наше војске, за ослобођење нашег народа! Напрегнимо све снаге за што већу помоћ нашој младој војсци!

Напред у борбу! Напред у пооеду!

Живела Народно-ослободилачка војска Македоније!

Живело братство по борби између македонских и косовских партизана!

Живело братство између Македонаца и Албанаца!

Смрт немачким окупаторима!

Све за фронт — све за победу!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

20 новембра 1943 год.

Положај

ГЛАВНИ ШТАБ
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА МАКЕДОНИЈЕ

• Немачки официри ноћу прелазе демаркациону линију између бугарске и бивше италијанске окупационе зоне, да би сигурије провели ноћ на територији под бугарском окупацијом, јер на том терену није било партизанских снага.

**ИЗВЕШТАЈ ШТАБА ТРЕЋЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 20 НО-
ВЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ МАКЕДОНИЈЕ О
ИЗВРШЕНИМ АКЦИЈАМА У ВРЕМЕНУ ОД 15 АВГУСТА ДО
20 НОВЕМБРА 1943 ГОДИНЕ¹**

20. XI. 43 г.

Драги другови,

Овим писмом шаљемо вам извештај о стању у нашој Зони, о развоју и борбама наших јединица од око 15. VIII. 43 па до датума овог писма.

Прво, у том времену Штаб зоне је претрпео извесне измене, због узрока које ћемо навести у извештају: наредбом Гл. штаба*, коју је потписао др.[уг] политком Ибрин — био је стављен на расположење Гл. штабу дотадашњи командант Зоне Никола Минчев (24. IX. 43); за врш.[иоца] дуж.[ности] те функције био је постављен његов заменик др.[уг] Лазо Калајџијев, радник из Неготина, који се и сада налази на тој функцији. Наредбом од истог датума на место погинулог политкома Зоне — Димитра Ангелова³, за врш. дуж. био је постављен Трифон Трифонов, радник из Софиског среза; за заменика команданта др.[ут] Панто Неделковски⁴, ваздухопловни капетан из Скопља. Али, другом наредбом, коју је такође потписао др.[уг] Ибрин 30. X. 43, др.[уг] П. Неделковски је стављен на расположење Гл. штабу, а на његово место је постављен др.[уг] Диме П. Туриманцовски⁵, поручник бивше југ. војске, из Кавадара. За заменика полит. комесара је постављен наредбом од 24. IX. др.[ут] Мито Хаџи Василев, студент-права из Кавадара. За петог члана Штаба зоне постављен је нар. од 30. X. др.[уг] Тихомир Милошевски, поручник бивше југосл. војске, из Галичког среза. И данас Штаб зоне је у овом саставу од 5 чланова.

Штаб зоне има свој печат. Још није уредио свој стални пункт, одакле би руководио борбама и акцијама. Чланови Штаба распоређени су према потреби по јединицама и крећу се заједно с њима, спроводећи директивно контролу и указујући им помоћ

¹ Документ, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

* Главног штаба НОВ и ПО Македоније

³ Погинуо јуна 1943 год. у близини с. Клиново, наишавши на бугарску заседу.

⁴ Погинуо у авионској несрећи, октобра 1945 године.

⁵ Погинуо у авионској несрећи заједно са Панчом Неделковским.

у њиховом развиту. Од помоћних служби при Зони није још ништа чврсто учињено. Налазе се у току организације, али досад нису створене. Не располаже се никаквим складиштима. Наше јединице се снабдевају на лицу места, и то преко акција, од данас до сутра. Не располаже се никаквим резервама хране. У погледу санитета — имамо веома малу количину материјала за прву неопходност (завоја и неке лекове), која уопште не може да задовољи потребе. Овај материјал је подељен јединицама, а на тој линији раде само два лица, полу-специјалисте: један студ. медицине III год. и један друг који је завршио неки курс. Овима је постављено да организују било какав санитет, припремајући неколико другарица за помоћнице и сл. по својим батаљонима. Један од наших великих пропуста је и тај што немамо никакву обавештајну службу при Шт. зоне. Обавештавање је препуштено случају и врше га сељаци на терену. Везе одржава Штаб, који их је преузео од одреда партизана, али још није организована служба за везу.

Такво је опште стање са Штабом зоне. Управићемо све снаге на организовање здравих помоћних служби и надамо се да ћемо у најскорије време постићи позитивне резултате.

Стање јединица

Изражење партизана и формирање првог партиз. одреда пада у време око 10. V. 1943. Први одред наше Зоне био је у саставу од две чете са око 50—60 бораца; и то — једна тиквешка („Добри Даскалов“) и друга ђевђелиска („Сава Михајлов“). У развиту тих јединица десиле су се до сада следеће измене: наредбом Гл. штаба од 13. IX. 43, коју је потписао др.[уг] Ибрин, постављен је пред наш Штаб задатак војне реорганизације са циљем да се формирају два посебна одреда — тиквешки и ђевђелиски, којима је постављен задатак брзог omasовљења. Али са доласком одреда „Гоце Делчев“ из Преспе, извршена је поновна реорганизација, управо прелазак на војне формације. Од три одреда 24. IX био је формиран I батаљон наше Зоне — „Страшо Пинџур“. Његово формирање и предаја застава били су свечано извршени... У штабу бат. наредбом Штаба зоне били су постављени: ком.[андант] Диме П. Туриманцовски, његов заменик Т. П. Милошевски, политком Коле Тодоровски® — адвокат из Битоља, његов заменик Ристо Бајалцалијев, чинов. из Ђевђелије. Батаљон у том саставу извршио је две успешне акције: 1 — на рудник Дудица, 2 — на војну подстанцију на Лукару.

• Коле Тодоровски-Канински. Погинуо августа 1944 год. као политички комесар Прве македонске бригаде.

Од старих бораца,, мобилисаних радника и добровољаца прешло се 30. X. 43 на поновну реорганизацију, тј. на формирање II батаљона наше Зоне, са правилном расподелом свих снага. Тако, данас имамо два батаљона у нашој Зони — „Страшо Пинџур" и II бат. III опер. зоне.

Сваки батаљон је састављен од 3 чете. Све чете имају по 3 десетине, у којима број бораца износи више од 10 људи. Укупни број, заједно са штабом (4 човека) износи — у првом 115, у другом 113, и то у моменту када се пошло са грчке територије у акцију, тј. око 3. XI. 43. При томе је у грчком логору⁷ остало 15 другова, болесних и неспособних за дуг поход. У штаб I бат. ушли су друтови: ком.[андант] Диме П. Туриманџовски, његов заменик др.[уг] Најдо Стаменов, пољопривредни радник из Неготина, политком Ристо Бајалџалијев, замполитком Мито Мицајков, студ. агрономије из Кавадара. У штаб II бат. улазе: ком.[андант] Т. Милошевски, његов заменик Пандил⁸, земљор. из Битољског среза, политком Коле Тодоровски, зам. политкома Киро Спанџов⁹, радник из Кавад. У обадва штаба одређен је по један друг за багтаљонског интенданта и по један за вршење санитетске службе. За сада батаљони немају обавештајну службу, ни специјалне водове за везу, нити митраљеска и бомбашка одељења.

Од целокупног броја бораца треба одвојити 28 Италијана, који као посебна чета¹⁰ улазе у састав II батаљона. Командир и његов заменик, као и десетари су Италијани, политком — Македонац, а његов заменик — Словенац (али обадва знају италијански). Има 8 Словенаца, досељеника — радника из рудника, 8 Бугара, од којих су 6 војни дезертери¹¹, 3 муслимана, 29 досељеника из пиротског краја, рудара. Од бораца само 16 су интелектуалци; остали су већином из сеоске средине, и то већином средњег социјалног стања. Радника има 70—80 људи, који бар половина потичу из сеоске средине. Другови који су дошли из градова (Кав., Неготина, Ђевђелије, Велеса, Битоља) већином су средњег стања. Од укупног броја бораца око 30 није послужило војску.

Када су батаљони, 3. XI, пошли у акцију, били су наоружани како следи: осим 10—12 људи, сви остали су имали пушке,

⁷ Кајмакчалан

• Пандил Николовски, погинуо крајем августа 1944 год- као позадински радник, у близини села Канино, Битољски срез.

• Кад је после борбе код с. Коњско, 26 децембра 1943 год., залутао, ухватила га бугарска војска и на зверски начин убила.

¹⁰ Двадесет четвртог септембра 1943 год. на терену Треће оперативне зоне, на Кожуф планини, од италијанских добровољаца формирана је партизанска чета „Гарибалди" у саставу Другог батаљона.

¹¹ Односи се на бугарске војнике који су побегли у партизане.

српске маузерке, немачке маузерке (15) и бугарске, са просечно 50—60 метака на једну пушку. Имамо 2 тешка италијанска митраљеца, које нисмо за сада узели собом. Батаљони имају по 1 шмајсер („Стен“), I батаљон још 4 пушкомитр. „Брно“ и 1 француски „Шоша“, а II батаљон — 1 лаки италијан. митраљез, 2 италијанска пушкомитр. и 1 француски „Шоша“. Борци имају — пола по 1 бомбу, а пола по 2 бомбе. Поред тога, при Штабу зоне се налази 1 нем. машингевер „МП. 40“.

Војни рад

Узимајући у обзир неуспехе, које су у војном смислу претрпеле наше јединице у борбама с окупаторским снагама¹², слабо војно искуство и несналажење у току борбе, морало се прићи систематској војној обуци. Одржавани су многобројни војни часови и то: ради упознавања оружја (пушке, пушкомитраљеца, бомби; ови часови одржани су по десетинама); часови стројевне обуке, ратне службе и војне обуке. Успех је био веома позитиван. Часове су одржавали и њима руководили другови официри, стручно и истовремено популарно. Највише се обратила пажња узимању заклона у борби, развијању у стрелце, постављању заседа, препадима, организованом повлачењу, блокади села, бирању брисаног простора и др. најнеопходнијим радовима у нашем ратовању. Ови часови одржавани су у одредима, после у целом батаљону, и то свакодневно, почев од 25. VIII па до 1. X, а од тог датума па до 3. XI имамо извесне прекиде од по неколико дана, када се одлазило у акције. Војни часови су одржавани пре подне. — Поред ових часова са партизанима, одржавано је још око 10 војно-теоретских са командирима и десетарима посебно ради њиховог војног подизања и оспособљавања. Али у том правцу учињен је пропуст, јер је појединим проблемима требало посветити већу пажњу. Часови су уопште били успешни, јер су одржавани без сметњи са стране било какве реакције и на веома повољном терену на Кајмакчалану. За блокаду села била су искоришћена влашка села, при чему се није остало само на блокади, него су вршене и вежбе за брзо и организовано обављање целокупног посла, који претстоји јединицама у селима: тако- су се одвајале — женска, омладинска, интелек-

¹¹ Да би уништио партизанске снаге Треће оперативне зоне, бугарски окупатор је од 7 до 16 јуна 1943 год. предузео офанзиву и бесоичну хајку против партизана, њихових присталица, и уопште против становништва, вршећи разне злочине. У тим борбама било је жртава не само у јединицама Треће оперативне зоне, него и код становништва, што је врло лоше утицало и на морал партизана. О зверствима окупатора види Зборник том VII, књ. 1, док. бр. 117.

туадска група, затим ударне за хватање шпијуна и заузимање окупаторских објеката — од којих је свака вршила свој задатак. После сваког часа редовно је спровођена критика и самокритика о вежбама... Вежбе су после показале резултате у акцијама, које су извршене, нарочито у оној на руднику.

Учињен је пропуст у томе што нису одржани часови о руковању експлозивом, о упознавању са врстама и својствима појединих врста експлозива, са капислама за изазивање експлозије, са врстама фитиља итд. Такође је учињен пропуст да није припремљен и спроведен неки курс за припремање за курирску службу, као ни озбиљнији курс за обављање санитетске службе у самој борби (место санитетских органа, извлачење рањеника итд.). — Али ће се у циљу попуњавања ових празнина предузети мере...

Наша констатација при преласку батаљона у акције јесте да борци посејују неопходни минимум војног знања и борбеног искуства и да су јединице способне и припремљене да иду на окупатора и да му задају осетне ударце. Надамо се, а досадашњи моменти нас нису изневерили у тим надама, да ће командни кадар и борци одговорити својим задацима и да наше јединице неће претрпети оне неуспехе које су претрпеле у почетку.

Политички рад

У току једне недеље месеца августа одред се налазио у веома нездравом стању и преживљавао је извесну кризу у моралном погледу. Корени тога налазили су се у тешкоћама (прогањања, глад, заседе окупатора, умор) које су борци претрпели приликом војне офанзиве окупатора. Због веома слабог политичког рада и несналажења другова политички одговорних, неуспеха у борби на Кључу¹³ са контра-четом и неодлучности Штаба, борци су пали у деморализацију, очајање, штетно критизерство и недисциплину. Појавиле су се капитулантске и дезертерско-опортунистичке теорије: те нема услова, те наш народ је уплашен и још недовољно зрео, те реакција је јака итд. итд. Све ово је довело до расположења да се не вратимо на свој терен и да окривимо за читаво стање Штаб зоне и нарочито команданта. Ауторитет Штаба као руководећег тела сасвим је био пао, нарочито неких чланова. Партизани нису имали никаквог поверења у њега, специјално не у војно одговорне другове од којих су неки панично бежали у борбама, и стајали су на становишту да их Штаб, командант води само у „сомунарске акције" (за хлеб) и у

¹³ Борба на Кључу против контра-чете вођена је 1 августа 1943 године. У борби је контра-чета имала 1 мртвог и 1 рањеног, а партизани 1 мртвог.

смрт. У таквој ситуацији појавила се и једна „дезертерска конспирација“¹⁴, коју је организовао један Бугарин, војни дезертер...

У таквој ситуацији биле су потребне хитне мере: 1) најодлучнији поступак према дезертерима; 2) појачани политички рад са партизанима за ликвидирање нездравих „теорија“ и подизања морала, развијање самокритике и борбе против критичерства; 3) смењивање неких другова из Штаба и четних руководства, с истовременим подизањем ауторитета војног и политичког руководства. Организатор конспирације био је стрељан. О дезертерству уопште и конкретно по том случају, о дисциплини, дружељубљу, деморализацији, о штетности опортунистичких теорија (конкретно оних које су овде постојале), о нашим задацима, које нам поставља политичка ситуација, о томе какав треба да буде народни борац итд. итд., одржано је од 25. VIII до 1. X око 20 политичких одредских (у обадвема четима заједно) и четних састанка и око 25 конференција са групама партизана, чији је број увек износио више од 10 људи. После тога одржана су још 4 полит. часа у целом батаљону. Овај појачани рад довео је до резултата: ликвидирани су опортунистичке нити, ојачали су и порасли дисциплина и морал, створено је расположење и жеља да се вратимо на свој терен, те да вршимо акције. Са доласком др. [уга] Ибрина извршене су извесне измене у Штабу, чиме се, као и систематском, методичном војном обуком — подигао његов ауторитет и вратило поверење у његово руковођење.

Данас, после извршених успешних акција, Штаб зоне и штабови батаљона, као и четна руководства уживају ауторитет међу борцима. Самоувереност и дисциплина налазе се на дозвољеној висини.

Поред ових политичких часова, одржани су и васпитни, културно-просветни и политичко-теоретски часови и згбавне приредбе које спремају културно-просветни одбори. Сваки батаљон има свој културно-просветни одбор. Одржани су часови по питањима: шта је фашизам, о националном питању, о развиту макед. нације, шта је материја и њен развитак (ови часови са свим бсрцима), затим часови по десетинама из географије, историје итд. Политички делегати десетина су одржавали и редовне недељне часове са својим десетинама, на којима се заједнички читала додељена књига и прорађивао материјал („Народен глас“¹⁵, прогласи, леци, билтени итд.). Од 25. VIII на-

¹⁴ Користећи малодушиост једног дела партизана, бивши бугарски војник (пребегао у партизана) почео је да ради на припреми дезертерства. То је откривено и спречено.

¹⁵ Лист Треће оперативне зоне (изашао само у два броја). Доцније, као лист Друге македонске ударне бригаде, излазио под именом „Народна борба“.

овамо одржане су и 4 забавне приредбе, којима су, поред наших бораца, присуствовали и грчки партизани. На програму су били: химна¹⁶, маршеви, народноослоб. песме које је певао хор, скечеви, говори, читање приповедака, хумор и сл. (рапорти, радио-збрка, рецитације). Одржане су још и две свечаности поводом формирања батаљона¹⁷ и предаје застави овима. На тим свечаностима положили су заклетву нови борци и дат је извештај програм. Оне су биле од огромног политичког утицаја на наше борце: испуниле су их сигурношћу и осећањем нечега здравог и чврстога, и подигле су њихову самоувереност.

Одржано је и неколико часова са политичким комесарима и политичким делегатима, којима је објашњавано њихово место, њихове дужности и задаци, њихов рад итд. у циљу да им се помогне да се политички подигну још више и да се оспособе за руководиоце. Али у том правцу што је учињено — апсолутно је недовољно, што је један од великих пропуста.

После сазак акције одржавани су политички часови критике и самокритике, на којима је Штаб зоне иступао са својим констатацијама о постигнутом успеху у акцијама и о показаним слабостима како штаб батаљона, који је непосредно њима руководио, тако и самих бораца. После тога је најпре штаб батаљона иступао самокритички пред батаљоном о непредвиђеним или учињеним пропустима, што је са своје стране, наравно, потсецало корене било каквом критизерству и служило партизанима као пример самокритике. То је такође помогло подизању његовог угледа... На тим часовима критике и самокритике, многи другори се показују недораслима, пребацују се на лични терен, хватају се за ситнице итд., али је ипак, с обзиром на раније, учињен напредак.

Уопште узев морално стање при поласку у акцију било је на висини и ми се надамо, пошто смо наоружани искуством, да политички одговорни другови неће дозволити да неки случајан неуспех баца борце поново у кризу. Исто тако се надамо да ни сами борци неће доћи у такво стање, што очекујемо као резултат нашег политичког рада. Иначе, уопште узев, политички ниво није на такој висини. Многи другови још нису наоружани ни свестрашћу познавањем наше политичке линије у целини. Као један од резултата тога била је и она ствар коју смо ми уопште дозволили, наиме — извесну затегнутост у односима са Грцима на заједничком логеровању¹⁸.

" Мисли се на македонску револуционарну песму „Изгреј зора на слободат.“ (Свани зоро слободе..).

" Батаљон „Страшо Пинџур“ (формиран 24 септембра 1943 год.) и Други батаљон Треће оперативне зоне (формиран 30 октобра 1943 године).

У погледу опреме и одеће, нема много чега да се каже. Сви борци имају потребну звезду на капи у датој величини, а одговорни другови ознаке чинова. Муниција се носи у „комитским“ реденицима и у војничким фишеклијама. Скоро сви борци располажу ранчевима и војничким торбицама. Већина другова је у цокулама, али се не располаже потребним материјалом за њихову оправку. Остали су у опанцима. По неколико људи су редовно формално боси. Иначе су одела слаба, сва искрпљена. Подела одела се врши тако да онај који поседује шињел не може да има и ћебе, шаторско крило или војнички кожух, и обратно. О исхрани је главно речено напред. Она се већином своди на хлеб и сир...

Штаб зоне издао је и неки материјал — 1) Летак о контрачети; 2) Кратко саопштење¹⁹...; 3) Летак о мобилизацији, који је био потписан правим именима још и од штабова батаљона²⁰; 4) писмо о опорезивању²¹. Билтен још није издат. Сада се припрема први број.

О борбама и акцијама

С обзиром на основни задатак који се данас поставља пред целу нашу војску, наиме: да мобилише читав наш народ, који се задатак, разуме се, поставља и пред наше јединице у нашој Зони, дошли смо до закључка: да би се ова мобилизација могла што успешније извршити у нашим крајевима, нужно је пре свега да задамо неколико удараца окупаторима, којима бисмо показали да смо снага способна да наноси ударце. И полазећи од тога, наш батаљон је напао на рудник²². Опет имајући у виду то, као и ради тога да бисмо дошли до оружја, којим бисмо наоружали мобилисане раднике из рудника, напали смо на пограничну подстаницу на Лукару.

1.) Акцију на руднику је батаљон (120 људи) извршио 2.Х. Снаге непријатеља бројале су: 10 Немаца и 2 полицајца. Препад је био веома успешан и изненадан, у 3^тД ч. после подне. Дошло је до пушкарања због тога што двојица полицајаца нису хтела да изађу из зграде. Иначе је могло и без тога да прође. Убијено је 10 Немаца и 1 шпијун (Грк), а затим је стрељан и један по-

¹⁹ Види док. бр. 65.

²⁰ Види док. бр. 95.

²¹ Поред добровољне помоћи од присталица НОБ. Трећа оперативна зона применила је и опорезивање богатијих. У том смислу Штаб зоне је издао формуларе, које су на лицу места попуњавали одговорни органи Народноослободилачке војске и народноослободилачких од-

•бора

²² Рудник Дудица, нападнут 2 октобра 1943 године.

лицајац. Мобилисадо је 80 радника. О заплећеном материјалу послати су вам подаци (преко др. Ибрина) и нема потребе да га поново овде набрајамо²³. Међутим, шаљемо вам и један примерак „Кратког саопштења“²⁴..., из кога можете да узмете податке. Испољени су и недостаци, који су критиковани на батаљонском часу. Са мобилисаним радницима, које смо послали у логор, вршили су другови, послати у том циљу, војну обуку (др. П. Неделковски) и политички рад (др. Коле Тодоровски и Лазо Мојсов). Још у току похода одржан је митинг, на коме су говорили многи другови. Отворио га је пол. ком. бат., Коле. После њега говорили су партизани и радници, и то један Италијан, два Словенца, 2 Србина, 1 Бугарин, 1 Грк и неколико Македонаца. Ту су радници обећали да ће се борити против фашизма. Са њима је одржано око 20 војних часова, тј. свако пре подне од 7—11 ч. (од 5. X до 25. X), и исто толико политичких часова, свако после подне. На политичким часовима је обрађивано: 1) политичка ситуација; 2) Народно-ослоб. борба и њена линија; 3) данашњи живот и борба СССР-а. Овај рад, и војни и политички, показао је одличне резултате. Радници су били подједнако распоређени у оба батаљона и пошли су у борбу с одушевљењем.

У акцији наш батаљон није претрпео никакве губитке.

2.) Акција у селу Долни Дисан, 18. IX. Акцију је потпуно успешно извела једна група партизана (18 људи). Потпуно је уништена централна општина у селу, спаљена сва њена архива. Заплећено: 2 писаће машине, 1 радио-апарат, 8 пушака берданки, 5 српских маузера, извесна количина пушчане муниције, 23.000 лева, 1 коњ конфискован од једног шпијуна.

3.) Акција на Лукарску војну псграничну подстаницу, 22. X. 43. Акцију је извршио батаљон „Стр.[ашо] Пинц.[ур]“, и то ноћу, у потпуном мраку. Подстаницу су потпуно блокирале три чете. Терен није био добро познат, а веома стрм и лош. Право чудо је да ниједан од четворице стражара није приметио блокаду. План је био следећи: 1) да се апсолутно конспиративно блокира читава подстаница; 2) једна ударна петорка, састављена од добрих бораца, наоружана шмајсером и пушкомитраљезом, да се сасвим приближи самој згради и да у моменту проверавања, које се сваке вечери у 9 ч. у дворишту врши над ненаоружаним војницима, дотрчи између строја и врата зграде у којој се налазе пушке и присили их на предају. Али, због тога што су војници тога дана били на тешком раду, а и због одсуства поручника, ово проверавање није извршено. Тако нам је план био разбијен. Али ипак, тачно у 9 ч. и 5 минута пукла је прва пушка једног нашег друга, коју је испалио на стражара, док је командант

²³ Тим подацима Редакција не располаже

²⁴ Види док. бр. 65.

батаљона повео петорку у напад на зграду. Друг командант се пробио у зграду, упао у спаваоницу војника и повикао им да се предају Али, пошто је испалена она једна пушка, чете су, не знајући да је већ завршен читав посао, отвориле на зграду ватру, која је приморала команданта и другог друга из петорке да се повуку из зграде. Ипак, после 20 минута, предали су се сви војници, заједно са два подофицира. Командант је убио једног војника који је дохватио пушку да би се супротставио. Убијен је и поручник, који је, враћајући се из села према подстаници, наишао на нашу заседу. Он је убијен, јер није хтео да се преда. Рањен је још један војник. Заплењено је: око 60 пушака, 1 пушкомитраљез „Брно“, муниција, веш, чизме, храна итд. Тачне податке о плену послали смо вам преко друга Ибрина²⁵.

Од заробљених војника — побегло је 10 људи, због наше небудности, која је била плод наше великодушности као победи-ника према нашем противнику. Исто је дошло до веома жалосних резултата по нас. Седам бегунаца ухватили су Грци (села), од којих су нам тројицу предали, а ми смо ухватили још једног, који се показао као потстрекач и организатор... Војнике смо држали код нас 10 дана; одржали смо им 3 полит. часа и једну културно-просветну приредбу. Поред тога, редовно смо их окупљали да слушају радиоемисије, а тројица Бугара, наши стари партизани (војни дезертери) били су стално с њима и политички радили. Па и поред свега тога, побегла су нам четворица, тако да је укупно било 10 бегунаца. Познавајући добро нашу линију за остварење братства са бутар, народом, одлучили смо да пустимо све оне који не желе да остану с нама. Тако смо пустили 13 људи, а четворица су остала с нама. Пуштеним војницима узете су униформе, чизме, ранци и шињели.

4.) Акција на нем. железнички мост у Островском, 26. X. 43.

Акцију је сасвим успешно извршила једна наша патрола од 12 људи. Патролу су предводила три Пољака, који су побегли из једне немачке станице на истој линији. Десет наших партизана са пушкомитраљезом заузели су положај над друмом и линијом, а један Пољак²⁶ у немачкој униформи и подофицирском шињелу отишао је са шмајсером друмом до станице. Стражар га је поздравио, а он ушао унутра, где је убио два Немца, заробио 7 француских Мароканаца и запленио: 1 митраљез најмодернијег типа, тежак 12.50 килограма, са муницијом у тракама од по 50 метака, 1 шмајсер, 1 двоглод, 2 револвера „Валтер“, 1 мали ручни минобацач (бомбобацач) са 10 бомби, извесну количину пушчане муниције.

²⁵ Документом кош је имао Цветко Узуновски, политички комесар Главног штаба НОВ и ПО Македоније, не располажемо. Делимично, заплени материјал може се видети из док. бр- 65.

• ²⁶ Новак Кожињеш

Целокупно заплешено оружје и седморицу Мароканаца предали смо Грцима. Вратили смо им и тројицу Пољака и још 7 Италијана, које су нам раније дали и које су тражили натраг.

То смо учинили да бисмо нормализовали наше односе са Грцима, који су извесно време били затегнути. Уосталом, ми смо и онако учинили грешку што смо извршили акцију на њиховом терену без њиховог знања и одобрења. До затегнутих односа дошло је због тога што су, потстакнути од стране извесних англофилских типова, одговорни другови Грци пали под њихов утицај и залочели да роваре међу Италијанима, Пољацима и др., наговарајући их да пређу код њих, хватајући их на удицу да они имају обилнију и бољу храну и слично. После су захтевали да се њима (или, како они кажу, интенданту логора) предаје целокупни плен од наших акција, па да се одатле дели. Али, од предате хране тамо наши партизани ништа нису видели (конзерве, шећер, цигрете), а добијали су и много мањи оброк хлеба, дувана, зејтина, док од других ствари — ништа. И тако су се ти односи обострано затегли. Поводом тога смо, поред предаје оружја, предузели строге мере према нашим партизанма и њиховим разговорима са Грцима, критиковању њихове линије итд. Када смо пошли у акције, 3. XI, односи су се нормализовали и постали опет другарски.

Акције I батаљена. 3. XI обадва батаљона су пошла у акцију на два посебна терена. II батаљон је требало да обухвати МариоЕски терен, да се одатле пребаци на Еелешки, те да се око 15. XI састане тамо са другим јединицама, које ће стићи са I опер. зоне. Ја, ЈБиљак и полит. комесар Зоне пошли смо са I батаљоном, који је требало да обухвати Ђевђелиски и тиквешки терен, да пређе Вардар и врши акције на штипском, кочанском и струмичком терену. Наш, ЈВиљков и мој, боравак у I батаљону требало је да буде само привремен, а после 12—13. XI да се спојимо са II батаљоном и да се с њим крећемо. Ми смо се одвојили од I батаљона, али је патрола II батаљона чекала на уговореном месту само 11. XI и отишла, тако да смо сада остали на тиквешком терену само са једном патролом, одвојени од обадва батаљона. Од II батаљона немамо извештај, те вас о њему и не могу да обавестим. По причању сељака, он је урадио следеће: 1) напао је на једну стругару у Витслиш.у, до Мариова, где је било 40 насилно мобилисаних радника и изванредан број шумара. Али је благовремено стигла војска и настала борба. О резултатима те акције и борбе ништа се сигурно не зна¹⁷. После

¹⁷ Напад је извршен 3 новембра 1943 године. Пилану је бранило 40 војника. Код непријатеља је било 3 мртва и 2 тешко рањена, а код снага НОВ и ПО — 1 мртав и 2 рањена.

тога извршене су акције у селима: Витолишту, Полчишту и Клинову у Мариову²⁸. Убијена су 2 полицајца, и одржани су митинзи. При покрету за велешки терен, II батаљон је напао општину у Плетвару, уништио је, и запленио неке ствари; али тачни резултати такође нису познати. О његовим даљим акцијама на велешком терену није нам ништа познато.

I батаљон је исто тако извршио низ акција. У акцијама на село Радња (Тиквеш), учествовали смо и ми. Одржан је митинг. Ухваћено је 5 контраша, међу којима и заменик војводе Калчева²⁹. Поред њих још и 7 шпијуна. Били су целог дана затворени и везани. (Акција је извршена 8. XI, на Митровдан, сеоску славу, и трајала је читав дан.) Пустили смо све, попл-о смо их осудили условно на смрт. Пресуда је саопштена сељацима на митингу и објашњена. Четворица од 12 осуђеника, међу којима 3 контраша, прешла су на нашу страну. Са нама су дошла исто тако још 2 добровољаца, од којих је један војни дезертер, значи — укупно 6 људи. Један контраш је одржао говор, у коме је рекао да су их до сада варали, да је ишао кривим, противнародним путем, те увиђајући то они желе да се поправе и ступе у редове наше војске како би се борили против поробљивача. Заплењено је: 5 маузера, 4 лов. пушке, стотину метака, 3 револвера „Бровнинг“, две војничке контрашке униформе од остале двојице контраша, 6.000 лева и друге ситнице (фишеклије, чутурице итд.). Формиран је НОК од 4 човека и успостављена веза. Мобилисано је других 8 Омладинаца — засада за месну чету³⁰, с тим да се јаве одмах чим их Штаб позове. (После ове акције ми смо се одвојили од батаљона).

Батаљон је затим извршио акције у турским селима: Вешју и Бесвици. Одржани су митинзи и подељен материјал. Дочек Је био одличан. Узето је: један пушкомитраљез „Брно“, 2—3 српске пушке, доста муниције, и 5 добровољаца, сви Турци. Претседник општине у Вешју је стрељан као народни непријатељ. После ових акција за батаљоном је кренула војска³¹, којој је овај поставио заседу од једне чете. До борбе је дошло између села Радња и Боуле. Војника је било око 80. Њихова палрола је била пропуштена. Када је наишла главнина, наши су им до-

¹⁸ При нападу на полицајске станице у селима Полчиште (4 новембра) и Клиново (6 новембра) запленио је 8 пушака и 300 метака.

²⁹ Атанас Калчев, командант одреда „Цар Калојан“ (контра-чета) који је дејствовао на терену Треће оперативне зоне. После сваке борбе против партизана одред се осипао, тако да је крајем 1943 год. остало само вођство.

³⁰ Задатак је ове чете био: да помаже у раду Народноослободилачког одбора, да одржава курирску везу с јединицама, да учествује и у борби ако се води на терену где се чета налази.

³¹ Бугарска окупаторска војска

викнули да се предају, нашто су војници полегли и борба је почела. Борба је вођена по дану и трајала је 1 сат. Војници су се разишли лево и десно; покушали су да опколе заседу и извештај број јој се нашао за леђима. Ту се развила борба ножевима. Четири наша друга су убијена фашистичком бомбом иза леђа. Војници су бацили око 20 бомби. Када је командант видео ову ситуацију, бацио је у борбу и друге 2 чете, које су стајале позади у резерви. Војници су били разбијени и прогањани % сата. Приликом гоњења погинуо је још 1 друг, значи 5 наших. Једна другарица, Василка Дутанова, зам. политкома чете, у борби прса у прса била је лако рањена бајонетом војника кога је убила на месту. Приметивши знаке нашег команданта, једна група војника (6—7 људи) бацила се на њега. Али их је друг командант, који је такође учествовао у борби, разбио бомбама. Реч је о Димету Туриманцовском. Убијено је 14 војника, рањен један подофицир на 6 места, али су га војници однели на рукама. Не знамо колико је још њихових рањено. Међу нашим — немаи. Наше погинуле другове батаљон је сахранио... Губици војске били би далеко већи да се није покварио пушкомитраљез, који је био постављен управо на првој линији, у заседи.

После ове борбе батаљон је ударио на највећу централну општину и село у Тиквешу — Бегниште³². Општина је уништена. Заплењено је 14 пушака, свучена су 2 војника који су дошли на отсуство. Ухваћен је претседник општине — Бугарин и два учитеља — Бугарина. Свима је наређено да поднесу оставке. Згљбљено је 130.000 лева. О другом плену немамо још извештаја. После тога одржан је митинг у с. Куманичеву, одакле се батаљон повукао преко границе на кратак одмор³³. 30. XI треба поново да буде на нашем терену³⁴.

Задовољство народа због акција је огромно. Масае су сасвим убеђене у нашу победу. Окупатори осећају ужасан страх. Никаква се реакција није појавила. Тек је сада у Кавадар стигао један гарнизон од 150 војника за обезбеђење града и 50 полицајаца за општине. После преласка тројице контраша на нашу страну, контра-чета је уплашена и разједињена, неспособна за акције. Пуштени заменик је причао: да се са нама не може водити борба, да је за једну нашу десетину потребан читав пуг војске, да треба поново да узму плуг и мотику у руке и да се окану контрашке ствари³⁵...

³¹ Напад на општину с. Бегништа извршен је 18 новембра 1943 године.

³² Двадесет првог новембра 1943 год. батаљон је прешао бимбо југословенско-грчку границу.

³³ Тиквешки терен

Документат је без завршетка и нема на њему потписа

**НАРЕДБА ШТАБА ПЕТЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ И ШТАБА
ПРВЕ КОСОВСКЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 20 НОВЕМБРА
1943 ГОД. О ФОРМИРАЊУ ОПЕРАТИВНОГ ШТАБА ЗА ЗА-
ЈЕДНИЧКА ДЕЈСТВА МАКЕДОНСКИХ И КОСОВСКИХ ПАР-
ТИЗАНА¹**

Н Л Р Е Д Б А

На основу испитивања опште војно-политичке ситуације у свету и код нас, а с обзиром да се на овом терену налазе снаге Кумановског одреда, I ударног батаљона II јужноморавског одреда и Косовског батаљона, а ради координације рада и заједничког извођења акција на овом терену, формира се

"Штаб за операције"²

у који улазе:

Милан Зечар, командант³

Милорад Диманић, зам. команданта

Тома П. Софрониски⁴, полит. комесар

Љубен Арсов-Гоце⁵, зам. политкома

Благоје Милићевић, нач. штаба.

За време заједничког рада и заједничких акција ове јединице налазиће се под командом штаба за операције и извршавати његова наређења.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

20. XI. 1943 г.

Положај

**За штаб I кос. оп. зоне
Максим®**

**За штаб V мак. оп. зоне
Гоце**

¹ Докуменат, у рукопису на српскохрватском језику, налази се у архиви Историшког одељења ЦК КПМ. Косовска и Метохиска оперативна зона формиране су марта 1943 године.

² Оперативни штаб је функционисао од 20 новембра до 11 децембра 1943 године.

³ Народни херој, погинуо јуна 1944 год. у борби против бугарске војске.

⁴ Томо Софрониевски

⁵ Љубчо Арсов-Гоце

• Милија Ковачевић

**НАРЕДБА ШТАБА ПРВЕ МАКЕДОНСКО-КОСОВСКЕ УДАРНЕ
БРИГАДЕ ОД 23 НОВЕМБРА 1943 ГОД. О ТОМЕ КАКО ДА СЕ
ПОСТУПА У БОРБИ ДА БИ СЕ ИЗБЕГЛИ НЕПОТРЕБНИ
ГУБИЦИ¹**

НАРЕДБА БРОЈ 3

ШТАБА I МАКЕДОНСКО-КОСОВСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ ОД 23 XI 1943

У вези са погибијом друга УРОША ЏУДОВИЋА и ЗОРКЕ НОВАКОВИЋ у борби са Бугарима код Козјака² — скреће се пажња свим борцима, командирима и политичким комесарима на следеће:

Двоје поменутих другова погинули су због своје неопре-
зности; зато је неопходно потребно да се, за време борбе, води
строг рачуна о држању и пребацивању сваког појединог борца.
Једанпут за свагда треба ликвидирати глупу предрасуду да је
срамота или кукавичлук тражити заклон и опрезно се преба-
цивати од заклона до заклона. Ово важи нарочито за другове
са Косова.

Није довољно бити само храбар. Потребно је неопходно и
личну храброст паметно применити; применити је тако, како ће
најбоље моћи послужити интересима Народно-ослободилачке
борбе.

Живот сваког нашег борца драгоцен нам је и неопходно
нужан данас, после губитака десетина хиљада најбољих бораца-
партизана. — Зато, другови, истовремено морамо бити и храбри
и опрезни.

ЗА ШТАБ БРИГАДЕ
Командант,
Ђуро³

¹ Оригинален документ, на српскохрватском језику, налази се у
архиви Историског одељења ЦК КПМ.

* Прва македонско-косовска ударна бригада, заједно са Главним
штабом НОВ и ПО Македоније, 20 новембра врши покрет у правцу
Јужног Брода да би прешла на бугарску окупациону територију. 21 но-
вембра, после акције Иа полициску станицу с Пласница, **где** су ааробљени
4 бугарска полицајца, води борбу са бугарским заседама на Козјаку.
У овој борби непријатељ је имао 1 мртвог и 1 рањеног; запленио: 2
коња и 1 митраљез, док Прва бригада није имала губитака.

* Народни херој Петар Брајовић

ИРОГЛАС СКОПСКО-КУМАНОВСКОГ ПАРТИЗАНСКОГ ОД-
РЕДА ОД 25 НОВЕМБРА 1943 ГОД. НАРОДУ КУМАНОВСКОГ
И КРИВОПАЛАНЧКОГ СРЕЗА¹

ПОШТЕНИ МАКЕДОНЦИ,

Притиснут ропством, пљачком и терором крвавог непријатеља — немачког и бугарског окупатора, наш народ је устао у свету борбу за слободу и бољи живот. У тој неравној борби родила се и данас јошча и расте наша јуначка Н. О. В. и П. О. Македоније. Крвави окупатор је покушао да је уништи. Сакупио је војску и пошао у потеру. Организовао је контра-чете. Завео је страхан терор: спаљује наша лепа села, пребија, затвара и убија наше најбоље синове и кћери, мајке и очеве. Али му све ове мере не доносе жељени плод — уништење наше младе Н. О. В. и П. О. Македоније. — Народна борба за ослобођење се наставља са још већом снагом.

Али у овој неравној борби наш народ се не бори само против крвавог окупатора, него и против свих оних који данас, за СЕОЈе личне рачуне, цепају народне борбене редове и директно служе или помажу крвавог непријатеља.

У овом крају — кумановском — главна група таквих народних издајника, јесу дражиновци.

Македонци, радници и сељаци,

Ви који сте стигли у дражиновске чете, освестите се шта чините и куда сте пошли. Дража Михаиловић и његови четници су највећи и најгнуснији издајници српског народа. Они се данас боре против Н. О. В. и П. О. Југославије и отворено служе немачким и бугарским окупаторима. Они се боре против најбољих синова и кћери српског народа. Најгрознија убиства и злочине над српским народом за време овога светог народно-ослободилачког рата извршили су, или у томе помагали, гнусни дражиновци — највећи издајници српског народа. У Ваљеву, Ужицу, Краљеву, Крагујевцу и другим местима Србије народ се са ужасом сећа њихових зверстава. У току две и по године Народно-ослободилачке борбе, они помажу крвавог окупатора како би могли лакше да спроведу своје планове. А зашто? 1. Зато што се они и избегличка југословенска влада у Лондону плаше борбе и набујале снаге наших народа, који се с оружјем у рукама, боре за истеривање окупатора из наше лепе отаџбине

¹ Документ у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

Југославије и успостављање праве народне, демократске власти. 2. Зато што наоружани народ сутра неће дозволити повратак старих крвавих режима и пљачхање народа од стране разних министара, генерала, начелника, председника општина, жандарма и пандура. — Н. О. В. и П. О. Југославије је данас гаранција да се стара Југославија више неће вратити, да се неће вратити они који су читаве 22 године мучили и пљачкали македонски народ. Из данашње Народно-ослободилачке борбе израшће једна нова — слободна, равноправна, братска Југославија. 3. Да би спречили народ да дође до својих права, они се данас боре против њега самог, против народних бораца — партизана. У тој борби они би се удружили и са црним ђаволом, а не само са мрским окупатором.

И ви сами сте се могли уверити у то на основу њихових дела у овом крају. Шта су учинили за ове две и по године? Ништа. Излежавају се и траже да једу само пите и кокошке, да пију ракију и вино у нашим селима, хвалећи се истовремено да ће уништити партизана, те да ће сутра поново да владају и пљачкају, како су то радили до јуче. Ако су водили борбе, онда су се борили против наших бранилаца и осветника — против народних партизана. Сетите се борбе на Козјаку, Драгоманицима и других². Тиме они данас отворено и директно у овом крају помажу нашег непријатеља, крвавог окупатора. Али када су видели да се њихова снага разбија о јуначку борбу народних партизана, они су започели подлу пропаганду. Данас бесрамно лажу да се они боре против окупатора. Подло протурају лажне гласове да смо ми, партизани, и они једно, да нас више неће нападати, и многе друге гнусне лажи. Али све то чине само ради тога да би вас завели и преварили да пођете с њима и помогнете им у њиховом противнародном делу.

Али наш народ сваки даном све се више убеђује у њихов злочиначки рад. Он је схватио и уверио се да је његов једини бранилац и заштитник наша Н. О. В. и П. О. Македоније, коЈа је саставни део Н. О. В.-а и П. О. Југославије.

И ви, Македонци — радници и сељаци, који још нисте напустили дражиновске чете, освестите се. Још увек има времена да пођете правим путем у борбу за народно ослобођење. Сутра ће бити касно. Напустите дражиновске чете и њихову господу команданте, и придружите се правим народним борцима Н. О. В.-у и П. О. Македоније. Дужни сте да се борите против крвавог непријатеља — немачких и бугарских окупатора, који пале наша села, пребијају, затварају и убијају наше синове и кћери, мајке

² Кумановски партнзанскн одред водио је борбе против четника код с. Маглинце крајем септембра, а код с. Драгоманце почетком октобра 1943 године.

и очеве. Освестите се и оперите са себе срамно име народних издајника. Не заборавите да ће вас сутра сам народ питати где сте били и шта сте радили у току ове Народно-ослободилачке борбе и да ће вам према делима судити.

Народно-ослободилачка борба свих народа задобија победу за победом. Победама се данас кити и наша млада, јуначка Н. О. В. и П. О. Македоније. Слобода је близу. Победа је наша.

Смрт народних издајница — четницима Драже Михаиловића!

Поштени радници и сељаци, освестите се и бехите кз дражиновских чета!

Нека сви поштени и борбени људи ступају у редове Н. О. В. и П. О. Македоније!

Нека живи јединство македонског народа!

Нека живи наша славна Н. О. В. и П. О. Југославије и њеж славни војсковођа Тито!

Нека живи наша млада и јуначка Н. О. В. и П. О. Македоније и њен командант Михајло Апостолски!

25. XI. 1943 г.

Положај

ШТАБ КУМАНОВСКОГ ОДРЕДА*

БР. 93

ИЗВЕШТАЈ ДРУГОГ ОБЛАСНОГ КОМИТЕТА КП МАКЕДОНИЈЕ ОД 29 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ЦЕНТРАЛНОМ КОМИТЕТУ КПМ О ЈАЧИНИ НЕПРИЈАТЕЉСКИХ СНАГА НА ТЕРИТОРИЈИ ПРИЛЕПСКОГ И КРУШЕВСКОГ СРЕЗА¹

29-XI-1943 год.

Драги другови,

18-XI примили смо писамца која је послао друг Андро и ево укратко ћемо вам одговорити.

1) Материјал и писмо за Ск.[опље] послали смо с првом јавком, тј. тамо су стигли у исправном стању 24-XI.

2) Подаци о снагама непријатеља и његовом наоружању у Круш.[еву]: у самом граду има 30 полицајаца и 30 војника који

* Заправо: Скопско-кумановски НО партизански одред, јер је ово име добио 10 октобра 1943 године.

¹ Докуменат, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ. —

стално овде бораве. Према потреби из Пр.[илепа] и Бит.[оља] долази полиц. и војска. Наоружани су пушкама, а већина шмајсерима. Увече стражаре и сами грађани. Сбаке вечери постављају се око града 2—3 заседе у јачини од по 5 полицзјаца или вој., који су наоружани шмајсерима и бомбама. У околини, у Кривсгаштанима, постоји полициска станица у јачини 14—15 полицајаца; подстаница има у: Горним Дивјацима, Цвану и Прибилцима, са по 5—7 полицајаца у свакој. Наоружани су пушкама, понеки и шмајсерима.

3) Подаци о јачини непријатељских снага и њиховом наоружању у Пр.[илепу] и околини: у самом граду постоје 3 полициске станице — 140—150 полицајаца, полициска командантура у којој има 8 агената — 4 политичка и 4 криминална, и још 12 полицајаца који се налазе у служби комдгдантуре. Наоружани су пунгкама, а већина шмајсерима. У потере одлазе сви, изузев 10 лица која остају у граду. Обично с њима одлази и војска. Када иду у потеру, носе собом и 2 лака митраљеза. Јачина војних трупа је следећа: 16 артиљериских батерија са 1700 вој., који су смештени у касарни, соколани, хановима и кућама. Наоружање: 32 топа 18 тешких митраљеза који су постављени и то: 12 око касарне, 2 код игралишта и 2 на дуванској станици за ваздушну одбрану; 1 ескадрон коњице од 120 вој. У Хигијенском заводу је смештен 1 шумски пук (резервиста) од 700 вој., од којих је већина без пушака, и 700—800 војника радних јединица који се налазе на аеродрому (Којнари). Војске у околини Пр.[илепа] нема. Полициских станица има у: Дуњу, Тројацима, Присаду, Сарандину и Алинцима. У свакој полициској станици има по 14—15 полицајаца. Сви су наоружани пушкама. Затим, свака полициска станица има још 6 шмајсера и 2 митраљеза, који су стално постављени напољу у приправном стању.

4) У самој војсци и полицији има доста добрих људи који не би хтели уопште да се боре а на^амање против наше Н. О. војске. Међутим, пошто међу овима које шаљу у потере има и много лоших, добри су приморани да се боре. Када би, међутим, само мало дошли у шкрипац, одмах би дигли руке. Већина полицајаца подноси оставке, али им се не уважава.

5) Немамо тачне податке о броју Немаца који се налазе овде. Прилично их има. Стално се довлаче вагони са великим количинама хране и ројног матери^ала, који се смештају по магацинима и кућама у самом граду. Као што смо напред навели, у Којнару, на аеродрому, раде 700—800 војника радних јединица, који су већином из околних села и градова. Аеродром се завршава, те после тога намеравају да граде железничку пругу Сенокос—Којнари (аеродром) — Галичани, тако да трнспорти више не пролазе кроз град. Имамо поузданих вести да ће у нај-

скорије време шумски пук, који је смегген у Хигијенском заводу, преместити у неке ханове и куће, а да ће у Хигијенски завод доћи 8.000 немачких војника. Од ових 8.000, 26-Х1 су дошла 4 камиона војника који су се настанили у Хигијенском заводу.

6) Од особља енглеског авиона, који је, услед квара мотора, 21-Х1 пао у околини Браилово—Гостиражња, 1 је био мртав а 5-оро заробљени, од којих 2-ица истога дана, а 3-ица после 3 дана. За њима је била послата потера. Од заробљених ниједан није Енглеz; сви су Југословени. Одмах су их послали у Скопље, пошто су их претходно прилично претукли. Једва су ишли путем ка стгници.

7) Можда сте обавештени да су пре 20 дана дошли „неки“ из Скопља, заједно са Чешит Бојаном, да би школску омладину дигли у борбу за слободну и независну Македонију. Ови „неки“ били су типа В. Михаџсва, чкалгроваца и др. Али, пошто су наишли на стену, тј. ка организовани отпор код наше омладине, били су принуђени да оду и несаслушани. 20-Х1 дошли су у Пр.[илеп] Ордан и Димче Чкатров. 24-Х1, дању, одржали су конференцију у кући Петра Спасеског. Изгледа да раде на уједињењу између њих и бугарофила. Око чкатроваца стално се врте најраскринканији овдашњи антинародни шпијуни: Тамбурка, Мамин Кољо, Киро Червенко и сл., који им праве веома лепу рекламу међу станоЕништвом. У њиховим редовима се примећује извесно дошаптавање. Немамо тачних информација, али изгледа да ће им Хитлер, у случају да Бугарска капитулира, а можда и пре тога, поклонити Македонију, те се они почињу припремати за то. У вези с тим смо предузели мере, тј., не испуштајући из вида главног непријатеља који жели да нас баци у једно нс-во ропство, ударамо свим снагама и по тим изродима — мих-лловцима, чкатровцима и др.

— I

8) Мишљење овдашње партиске организације о Ченту је следеће: Частан и поштен Македонац, за време великосрпске хегемоније неустрашиви борац. У српско време је био у добрим односима са Партијом и сарађивао с њом. После капитулације Југославије одлучно је за то да не треба сарађивати с окупатором, али се истовремено уплашио и није хтео да активно сарађује са Партијом у борби против окупатора. И, ма да га је полиција стално малтретирала, ипак је 2Уг год. остао пасиван, сем што је помагао бсрбу материјално и што су се у његовој радњи вршиле многе ствари за које се претварао да их не види. Популараа је у граду и околини. Мало тврдоглав. Може да буде примљен за чл. КП., уколико то заслужије својом данашњом актшжосћу. А то ћете ви најбоље оценити.

Пошто знамо да је војсци потребан већи број књига, онда задржите што вам треба. Са другом патролом послаћемо вам више.

10) Шаљемо вам 3 фотографије да бисте видели каква су зверства вршена над друтовима који су пали у борби на Мукосу* прошле године. Снимљени су у касарни, где су пробадани ножевима. На њима су Левата³, Блаже⁴, и 4 друга које не знадш.

11) Немачке снаге у Пр.[илепу] су ове: 1 моторизована јединица са 60 вој. за одржавање везе и пренос материјала Скопље—Албанија. Ових дана се очекује цела дивизија од 15.000, а не 8.000 као пгго је напред наведено. Поједине јединице ове дивизије већ су дошле.

12) Овога пута послаћемо вам око 20 бораца (квалитативно бољих), само да следећа патрола буде појачана, јер је данас, када стално крстаре потере, ризично слати толико бораца са два шмајсера. Купили смо 20—30 пари ципела, које ћемо вам идући пут послати.

Много друтарских поздрава Темпу, бај-Ивану, Орцету и свима осталима.

СМРТ ФЛШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Са др. поз.
Јане⁵

* Прилепски партизански одред „Димитар Влахоа“¹ 14 септембра 1942 год. водио је борбу против бутзрске полиције на планини Мукос. Народни херој Борко Вблески-Левата, погинуо 14 септембра 1942 год. у <Борби против бугарске полиције на Мукосу.

³ Блаже/Топличанец, погинуо 14 септембра 1942 год. на Мукосу.
⁵ Киро Гавриловск, члан Другог обласног комитета КП Македоније, погинуо маја 1944 год. прилнком једне блокаде у Прилепу од стране бугарске окупаторске полиције.

**УПУТСТВО ШТАБА ПРВЕ МАКЕДОНСКО-КОСОВСКЕ УДАР-
НЕ БРИГАДЕ ОД 30 НОВЕМБРА 1943 ГОД. О ЗАДАЦИМА ПО-
ЛИТИЧКИХ КОМЕСАРА¹**

Н А Р Е Д Б А Б Р О Ј 4

Штаба Прве македонско-косовске ударне бригаде од 30 XI 1943

Свима политичким делегатима, четним и батаљонским политичким комесарима Прве македонско-косовске ударне бригаде.

Ради постизања задатака који су, од стране Врховног штаба народно-ослободилачке војске и партизанских одреда Југославије, преко друга Темпа постављени нашој бригади, а на основу реферата, дискусије и закључака са другог саветовања политичких комесара наше бригаде², пред свима политичким делегатима, четним и батаљонским комесарима постављају се следећи обавезни задаци:

1) Сви политички радници (делегати и комесари) морају правилно схватити како своју улогу у борби и за време покрета, тако и своју улогу у погледу интересовања за сва питања партизанског живота. Ради постизавања овог задатка треба водити борбу против шаблонског, укоченог (чиновничког) схватања о „месту политксама у борби и за време покрета у колони“ што је досада било раширено код нас и што нас је коштало жртава.

2) Сви политички радници у своме раду морају се прихватити новог, тзв. ратног стила (начина) рада. Садањи ратни период у коме живимо у потпуности се разликује од ранијег мирног периода. Многи наши политички радници улазећи у војску унели су са собом извесне своје особине из мирног периода, као што су: општост, неконкретност, губљење везе са стварношћу, губљење целине због појединости и обратно, одуговлачење решења актуелних проблема, алкавост и нетачност. Рат не трпи такав начин рада него је створио свој нови начин рада, који уноси полет, темпо у наш рад. Усвајање новог начина рада треба политичким радницима да омогући најживљу везу са борцима, са свим њиховим ситним проблемима и конкретним појединостима, да омогући брзо и ефикасно решавање свих питања. да им омогући да раде иницијативно — једном речју: да раде на ратни начин.

¹ Оригинал документа, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Саветовање је одржано у с. Сликову крајем новембра 1943 године.

3) Политички радници морају што чешће организовати конференције и **разне Ерсте приредаба** по десетинама, **четг**ма и **оатаљонима начсо**Л"ма ће се дискутоЕати о свјш просолемитла наших јединица и бораца (држање у борби, на путу, уопште о њиховом животу, часови критике и самокритике, културно-просветни живот итд.). Пракса је показгла да помањкање оваквих свестраних састанака доводи у опасност јединство наших редова (случај чете пратећих сруђа). Политички радници морају Ј^мати стално на уму да од њиховог рада зависи подизање борбеног морала и свести наших бораца.

4) Политички радници морају обратити пажњу на организовање митинга и културно-просветних приредаба за наред по теренима куда се крећу наше јединице. У сзим таквим приликама износити правилно линију наше борбе. Псшто је у задње време примећена појачана пропаганда разних петоколонаша („да се Немцима пусти пут", летци на македонском језику што издаје немачка команда итд.), то систематски рад на подизању и обавештавању нгорода добија сада иелику важност.

О спровођењу у живот ових задатака обг.зештавати стално Штаб бригаде.

ЗА ШТАБ
ПРВЕ МАКЕДОНСКО-КОСОВСКЕ УДАР. БРИГАДЕ
Политички комесар,
Мито¹

БР. 95

**ПРОГЛАС ШТАБА ТРЕЋЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД НОВЕМ-
БРА 1943 ГОД. СТАНОВНИШТВУ СРЕЗА КАВАДАРСКОГ,
ВЕЛЕШКОГ И ЋЕВЋЕЛИСКОГ¹**

МАКЕДОНЦИ, МУСЛИМАНИ И НАСЕЉЕНИЦИ

из Тиквеша, Велешког, Ћевђелиског и Мориовског среза и других места!

Смртоносни ударци, које Црвена армија непрестано наноси немачком фашизму, створили су нову ситуацију у свету: омогућили су савезницима да брзо и лако приморају фашистичку

» Мито Миљковић

¹ Докуменат. умножен на шапирографу, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

Италију да капитулира и да италијански народ окрене своје оружје против немачких окупатора своје отаџбине. Они су омогућили свим поробљеним народима да још више појачају своју борбу против мрског непријатеља. Тако је херојска југословенска Н. О. војска, отварајући фронт немачким окупаторима, отргла из њихових поробљивачких канџи читаве области, низ градова и села, и упорно и успешно разбија сваки њихов покушај да ослобођене крајеве поново ставе под своју чизму. Ови војни успеси С. С. С. Р.-а, Н. О. В. Југославије и савезника, одразили су се код нас тако, да су се, и поред наше младе Н. О. В., створиле могућности за вођење успешних борби у великим размерама. Стварана у ватри двогодишње тешке и крваве борбе против фашистичких окупатора и домаћих издајника наше отаџбине, она је данас показала да је способна да се бори с успехом и да ће донети слободу нашем напаћеном народу. И по други пут у историји наше богате и лепе земље вије се слободно застава Гоцета и Крушевске Републике над читавим једним крајем, који обухвата неколико градова и велики број села-. У читавом једном крају већ слободно дише македонски народ и ствара први пут своју народну демократску власт. Наш народ јасно и у стварности види исправност оружаног пута борбе који једино води слободи...

Браћо из наших крајева,

Већ се сигурно види скоро прспаст нашег главног непријатеља — немачког фашизма*. На основу колебања која потресају бугарски фашизам, на основу његовог одбијања да окупира нове крајеве, и на основу унутрашњих мера попустљивости фашистичке владе, види се да се бугарски фашизам налази у поЕлачењу и да припрема капитулацију, у којој смртно уплашени издајници бугарског народа виде једину могућност да спасу своју голу кожу. Али, ова ситуација даје наде и другим непријагелјима нашег народа, Ванчи Михајлову и великосрбима. Избацујући паролу о наводној „аутономији" и „независној" Македонији, В. Михајлов жели да задржи нашу отаџбину под Хитлеровим господством и после капитулације Хитлерових бугарских слугу. Великосрби, пак, који су своје поробљивачке намере отворено показали водећи борбу против наше Н.О.В. приликом ослобођења Гостивара³, очекују такође тај дан да би наметнули стари јарам, те се, помегнути од неких саботерских клика у самој Енглеској., ужурбано спремају да искористе у своје циљеве евентуално савезничко искрцавање на Балкан.

* Односи се на Кичево Дебар и околна села, као и на Дебарца, које су ослободиле јединице Прве и Друге оперативне зоне.

³ Гостивар је ослобођен тек 1944 године. Овде је реч о борбама вођеним почетком новембра 1943 год. за ослобођење Гостивара.

Фашистичко ропство се налази пред распадом. Али зато опасност од поновног поробљавања наше отаџбине расте с друге стране. Братски народи Југославије, са којима наш народ води заједничку борбу против општег непријатеља — немачког фашизма и његових бугарских слугу, и против заједничког велико-**косрпског** поробљивача, потпуно су признали нашем народу његову упорну, тешку и крваву борбу против мрског окупатора, гарантујући му слободу и равноправност у новој братској југословенској заједници. Данас и наш народ има своју **Н.О.В. и** налази се на путу стварања Антифашистичког собрања народног ослобођења, упоредо са таквим собрањима Словеније, Хрватске и других народа Југославије. Ослобођену македонску територију и новостворену народноослободилачку власт радосно су **поздравили** сви народи Југославије управо у моменту када су **Ееликосрби** чинили очајне покушаје да задрже Гостивар пред налетом наше Н.О.В. Сав овај плод наше борбе, који је резултат чврстог јединства са другим народима Југославије, велико-српски хегемонисти желе да униште једним ударцем и то баш онда, када се наша борба налази најближе циљу — слободи **и** равноправности нашег народа.

Славна Црвена армија и херојска Н.О.В. Југославије су гаранција да ће нашем народу бити признато право на националну слободу и равноправност. Али најбоља гаранција досегања и очувања наше слободе је наша млада Н.О. војска, која ће разбити све туђе апетите за нашом богатом и лепом земљом. Ето зашто је потребно да још од сада, док није касно, повећасмо и ојачамо нашу Н.О. војску Македоније, да би ова претстављала такву снагу, о коју ће се разбити сви покушаји народних непријатеља да поробе наш народ. Потребно је да појачамо нашу војску и борбу против свих фашистичких окупатора и свих домаћих издајника. да бисмо убрзали њихов слом, а и зато што су они ти који зверским терором спречавају мобилизацију нашег народа, чиме неће спасти своје господство над Македонијом, али чиме објективно помажу великосрбима. Треба да појачамо нашу војску и нашу борбу, да бисмо повећали до сада ослобођену територију. Не треба нипошто да нас капитулација изненади него треба да је дочекамо снажни и чврсти, како бисмо уништили све поробљивачке покушаје, макар одакле они допли, **тј.** да бисмо очували оно за што је наш народ пролио толико крви и дао скупе животе у лицу својих најпоштенијих и најбољих синова. Отпочело је ослобођење и чишћење од окупатора наше отаџбине. Народни интереси налажу и стављају у дужност сваком поштенцу Македонцу да заузме своје место у боји и да уложи све своје снаге не само за очување ослобођене **територије** и младе македонске власти која се тамо ствара, него и **за** проширење **те** територије, **а тиме и** за **јачање те** власти. Сутра

ће наш народ поставити питање сваком свом сину: где је био и шта је дао за свој народ у овим судбоносним моментима. Сваки Македонац је данас одговоран пред младом народно-ослободилачком влашћу, која се рађа из борбе, за своју неактивност и бежање од борбе.

Стога вас позивамо, да сви, старо и младо, мушкарци и жене, без разлике на веру, националност, имовно стање и политичко убеђење, ступите у редове наше Н.О. војске. Дошао је дан да устанемо сви, а пред нама је само опасност да не закаснимо, да нас не преухитре други и отму слободу у последњем одлучном часу. У овим судбоносним моментима неопходна је мобилизација нашег народа, како би могао да извојује и очува слободу. Смело и непоколебљиво ступајте у редове наше Македонске народно-ослободилачке гојске. Помажите је новцем, храном, оделом и другим, како би могла успешно да изврши своју свету дужност — да ослободи наш народ фашистичког јарма и да га одбрани од великосрпске опасности. Ми вас позивамо да се одазовете мобилизацији — испуните своју дужност још данас, да не би сутра било касно!

Сви у борбу — све за борбу!

Смрт фашистичким окупаторима и домаћим издајницима!

Доле великосрпски поробљивачи!

Да живи славна Црвена армија!

Да живи Народно-ослободилачка војска Југославије!

Да живи Народно-ослободилачка војска и партиз. одреди Македоније!

Да живи слободна Македонија у братској заједници са народима Југославије и осталим братским балканским народима!

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Новембар 1943 год.

Положај

ИГГАБ III О ЗОНЕ Н. О. В. И П. О. МАКЕДОНИЈЕ

Вршилац дужности
политкома,
Трифун Трифонов⁴,
радник из Софиског среза
и
наредник бугарске војске

⁴ Трифун Трифунов, радник из Софије, побегао 1942 год. из бугарског окупационог корпуса и приступио српским партизанима на терену Јабланице, одакле је 1943 год. пребачен у Македонију.

Вршилац дужности
команданта,
Лазо Калајџијев,
радник из Неготина

Замполиткома,
Мито Х. Василев,
студ. права из Кавадара

Заменик команданта, 'ЈЈ
Диме П. Туриманцовски³,
поручник **биЕше** југосл-
венске војске, из Кавадара

Члан Штаба.

Тихомир Милошевски, поручник бивше југосл. војске из Галич-
ког среза

ШТАБ БАТАЉОНА „СТРАШО ПИНЏУР“

Пслитком,
Ристо Бајалцалијев,
чин. из Ђевђелије

Командант,
Диме П. Туриманцовски,
из Кавадара

Замполиткома,
Мито Мицајков,
студ. агр. из Кавадара

Заменик команданта,
Мајдо Стаменов,
пољопр. радник из Неготина

1

ШТАБ II БАТАЉОНА

Политком,
Коле Тодоровски,
адвокат, из Битољског среза

⁵ Октебра 1945 год. погинуо у авионској несрећи.

604

Делови др. 7

Уставно на Н.О.Б. и Т.О. на Македонија
за Т.О. за 1-11-1948 год. илустрација 557

По одлука на Т.О. Устав на Н.О.Б. и Т.О. на
Македонија да се изврши во одредба на
трговна војна илустрација

Н а р е д б о и с :

I

Да се воспостави Н.О.Т. одред. Кураторско-
Служба одредува во трговна Служба на
Н.О.Б. и Т.О. на Македонија, а илустрација
I Кураторско Служба "Јордан Високов"

I

Да се изврши илустрација

а) I илустрација "Киро Фабри" на I Кураторско
Служба "Јордан Високов"

б) II илустрација "Кристиан Високов" на I Кураторско
Служба "Јордан Високов"

в) III илустрација "Владимир Високов" на I Ку

Замполиткома,
Ћиро Спанцов „Брко”
радник из Кавадара

Командант,
Тихомир Милошевски,
из Галичког среза

Заменик команданта,
Пандил,
земљорадник из Битољског
среза

БР. 96

**НАРЕДБА ШТАБА ПЕТЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 1 ДЕЦЕМ-
БРА 1943 ГОД. О ФОРМИРАЊУ БАТАЉОНА „ЈОРДАН НИ-
КОЛОВ”¹**

НАРЕДБА БР. 7
ШТАБА Н.О.В. и П.О. МАКЕДОНИЈЕ ЗА V ОП. ЗОНУ
1-ХП-1943 год., положај.

Према одлуци Гл. штаба Н.О.В. и П.О. Македоније да се приступи формирању редовних војних јединица

НАРЕЂУЈЕМО :

I

Да се досадашњи Н.О.П. Кумановско-скопски одред организује у редовни батаљон Н.О.В. и П.О. Македоније под именом I кумановски батаљон „Јордан Николов”².

¹ Документ, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Народни херој Јордан Николов-Орце (чије име батаљон носи) погинуо је 4 јануара 1942 год. на демаркационој линији између Србије и Бугарске, код Владичиног Хана, при покушају да се пребаци из Србије у Македонију.

Да се чете именују
а) I чета „Киро Фетак”³ I кумановског батаљона „Јордан
Николов”;
б) II чета „Цветан Димов”⁴ I кумановског батаљона „Јордан
Николов”;
в) III чета „Василко Драгомански”⁵ I кумановског бата-
љона „Јордан Николов”.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб V операт. зоне
Љ. Арсов-Гоце

БР. 97

НАРЕДБА ШТАБА ПЕТЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 1 ДЕЦЕМ- БРА 1943 ГОД. О НАПМЕНОВАЊУ КОМАНДНОГ КАДРА У ШТАБУ БАТАЉОНА „ЈОРДАН НИКОЛОВ”¹

НАРЕДБА БР. 8

Штаба Н.О.В. и П.О. Македоније за V оп. зону. 1-ХГ1-1943
год., псложај.

По формирању I кумановског батаљона „Јордан Николов”,
а у вези са указаном потребом

НАРЕЂУЈЕ О :

I

Да штаб I кумановског батаљона „Јордан Николов” буде
образован од следећих другова:

³ Народни херој Киро Нап^т.-Фетак, инструктор ПК КИЈ за Ма-
кедонију, погинуо 20 децембра 1942 год., ксд Прглеског Манастира, V
борбн протиз бугарске полиције

⁴ Народни херој Цветан Димов, члан ПК КИЈ за Македонију, **на**
зверски начин убијен од бугарске полиције у Скопљу 9 јуна 194? **годнис.**

⁴ Василије Драгосменски, погинуо почетком октобра 1942 год. у
с. Драгоманце у борбн против четника.

¹ Документ. V ргкопису. салЗН се V архиви Историског одела >з
ЦК КПМ

Командант: Кристијан Тодоровић-Карпош.
Зам. команданта: Андон Филипов-Доне.
Полит. комесар: Томо Софрониски²-Јосиф.
Зам. полит. ком.: Оливера Јоцић-Вера.

II

Другови, одређени на дужности у Штабу, да одмах преузму своје дужности.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За Штаб V оп. зоне
ЈБ. Арсов-Гоце

БР. 98

НАРЕДБА ШТАБА ПЕТЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ ОД 1 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. О РЕГУЛИСАЊУ ОДНОСА И ЖИВОТА У БАТАЉОНУ „ЈОРДАН НИКОЛОВ“¹

НАРЕДБА БР. 9

Штаба Н.О.В. и П.О. Македоније за V оп. зону, 1-ХГ1-1943 год.,
положај

Да би наш I кумановски батаљон „Јордан Николов“ у потпуности спровео наредбе Главног штаба наше младе и јуначке Н.О.В. и П.О. Македоније, а у интересу борбе нашег народа за своје ослобођење и националну независност, као и ради тога да би се фашистичком окупатору и његовим слугама наносили свакодневно што јачи ударци,

НАРЕЂУЈЕМО:

Да се штаб батаљона придржава следећег:

1) Да штаб доноси све одлуке и јединствено и дисциплиновано спроводи наредбе виших штабова.

¹ Треба: Томо Софроневски-Јосиф

¹ Докуменат. у рукопису налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

2) Да се у штабу спроводи правилна подела посла и усклађују функције.

3) Да се свакодневно подносе рапорти одоздо навише (десетари, командири итд., као и политички комесари).

4) Пре пријема рапорта, као и после тога, штаб ће одржати по један састанак. Рапорте не подносе они који нису чланови штаба.

5) Однос у раду треба да буде војнички, а ван рада другарски, и то, како млађи према старијима (вишима), тако и виши према нижима.

6) Издавање наредби да се контролише. Код издавања наредби водити строго рачуна да ли онај, коме се издаје наредба, може ову да изврши без непосредне помоћи наредбодавца.

7) Однос другова бораца према командном особљу треба да буде следећи:

а) да поздрављају нашим војничким поздравом увек и на сваком месту млађи старије; а тако исто и старији да отпоздрављају млађима;

б) да се извршавају све издате наредбе и задаци;

в) забрањује се свака интервенција виших за ниже, која се не заснива на војним прописима;

г) забрањено је викати и псовати борце.

8) Десетари да подносе свакодневно извештаје о броју бораца, оружју и муницији, отсуствима и др., а политички делегати да подносе извештаје о здравственом стању, обући, оделу, храни, моралу, расположењу, међусобним односима другова и односу бораца према станоаништву.

9) Начин опхођења да буде војнички, како захтеви нижих према вишима, тако и наређења виших нижима.

10) Однос другова према другарицама да буде сасвим као према друговима — равноправан, а никако понижавајући и потцењивачки.

Муж и жена не могу да имају било какве односе у батаљону, а друг и другарица који желе да ступе у брак. могу то учинити само преко штаба батаљона, али се у батаљону не дозвољавају било какви односи. Стога, друга и другарицу (мужа и жену) треба распоређивати у различите јединице.

11) Да се дисциплина свакодневно јача војним, политичким и културно-просветним радом (најјача метода је убеђивање).

12) Казне:

а) јавна критика пред стројем;

б) опомена;

в) укор;

г) строги укор;

д) одређивање ванредне службе (поред страже и дежурство);

- е) одузимање оружја;
- ж) скидање са функције;
- з) избацивање из батаљона;
- и) стрељање.

Команда чете изриче казне до слова д, штаб батаљона до слова и, а војни суд при штабу кажњава стрељањем.

13) Доношење одлуке, пресуде, о казни мора се заснивати на прописима и казна се не сме опростити.

14) Однос према становништву треба да буде такав да оно стварно осети да смо ми народна војска.

Забрањује се батинање, претња тучом, захтевање боље хране и све остале ствари које претстављају акт малтретирања народа.

15) Да батаљон организује четне новине, хорове, алфабетске курсеве.

16) Отсуства до 2 дана одобраваће само штаб батаљона и то са објавом, а одлазак на боловање треба потврдити лекарским прегледом или одобрењем штаба.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

За штаб V оп. зоне
ЈБубен Арсов-Гоце

БР. 99

**ИИСМО КОМАНДАНТА МЕСТА Г. И Д. ДЕБАРАЦА ОД 2 ДЕ-
ЦЕМБРА 1943 ГОД. НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ ОДБОРУ
С. БОТУН О НАЧИНУ ПРОДАВАЊА ЖИВОТНИХ НАМИР-
НИЦА И СТОКЕ¹**

НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОМ КОМИТЕТУ

Ботун

Другови,

Овој команди је достављено да нека лица из вашег села продају живу стоку и друге животне намирнице. Поред толико наредби, поново вам наглашавам да треба престати са таквим системом трговине и да предузмете мере предострожности, јер ћете у противном бити узети на одговорност.

¹ Оригинал документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

Да сва та лица опоменете да престану с трговањем, јер ће иначе наше снаге предузети најстроже мере.

Према наредби Главног штаба забрањена је продаја жита, пасуља, кромпира, купуса, јабука, крушака, крупне и ситне стоке.

Уколико се нека псродица нађе у тешком стању, а према подацима које ће доставити месни комитет, у изузетним случајевима ће тражити одобрење од ове команде. Ово је последњи пут што вас опомињемо — како комитет, тако и оне шверцере. После тога бићете узети на одговориост уколико не будете поступали по овом наређењу.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

2-ХП-943 г.
Положај

Командант места²,
Танаско³

БР. 100

ИЗВЕШТАЈ ЉУБЧА АРСОВА ОД 3 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД.
КУЗМАНУ ЈОСИФОВСКОМ О СТАЊУ НА ТЕРЕНУ БАТА-
ЉОНА „ЈОРДАН НИКОЛОВ“¹

3. XII. 1943 г. 19 ч.
положај

Драги друже Питу,

1. Примио сам твоје писмо од 28 пр. м. За сада је веза обезбеђена. Тако ми пише ДР-[уг] Р.² Али ти, за сваки случај, шаљем другим писмом шифру и две сигурне јавке у два села на овом терену. Јавке су шифроване овом шифром³.

2. По питању стварања О. Ш.⁴ и заједничких акција на терену које је означио Т.⁵, има пових момената. Пошто су дра-

⁸ Команда места налазила се у с. Лактиње.

⁵ Танаско Трајковски

¹ Документ, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

¹ Ранко — Методије Антевски, секретар Градског комитета КП Македоније — Куманово

³ Горње писмо, као и шифра, нису сачувани.

⁴ Оперативни штаб — формиран 20 новембра 1943 год. за заједничке акције јединица Србије, Македоније и Косова и Метохије (види док. бр. 113).

⁵ Темпо — Светозар Вукмановић

жиновци на Рујну сакупили с^е своје снаге и довукли их са Оруглице (укупно око 600) то је 1 ов. м. дошло до борбе између наша два батаљона — ударног П ј. м.⁶ и косовског. Наши су се, непрекаљени- у борби, повукли пред нападс^м дражиноваца и дошли код нас, а одатле су, заједно с Енглезима, пошли у базу П ј. м. одреда. Ми смо остали сами на овом терену. За сада нема још никаквих знакова да ће они — дражинсвци сићи са Рујна у 11 24 14 73 71". За сваки случај предочио сам ноЕостворену ситуацију и по нас на и тражио сам да с^{ни} предузму све како би дошло до предниђених заједничких акција, те, ако је пстрсно, да траже и помоћ сд 31 21 22 14 19 48\ А дотле ми да маневришемо и настојимо да проширимо свој терен према оном плглу који сам ти раније изнео⁹.

3. Твоје мишљење о прикивању толико снага је сасвим исправно. И ми сви смо знали то. Али нисмо могли да ове снаге поделимо, док не дође очекивани транспорт¹⁰". И стварно је он дошао. Али за нас ништа. Све је било за старе Енглезе и за два нова, који су се тгда спустили код нас. Ми смо дсбили и поделили на четири дела: 10 пушака, 9 маш. гевера, 9 амер (10 — 44 56 66 92 14, 9 — 87 71 66 14 72 12 41 52 74 21 47, 9 — 71 81 41 87 47 36. 81 71 66. 4 — 56 66 92 14") и нешто веша. Дошао је и други авион две Бечери касније, али се — погрешком самих Енглеза — вратио.

4. Нови Енглези — капетан Дагмор и радиотелеграфиста — спуштени су за овај терен. Али, псшто ми немамо базу у којој бисмо их држали, споразумели смо се са Косметовцима и ОК Вр.¹¹ да ови оду до најближе базе П ј. м. одреда — с тим да се оружје, које ће се примити, дели на оне четири јединице које су биле окупљене приликом чекања и сргглизовања везе с Енглезима. Споразум видећеш из приложенст мога писма, упућеног О.К. Вр.

5. Енглезима се нисмо ничим обавезали. Настојали смо да по могућности добијемо што више. Они су обећавали и изгледа да ће убудуће сд тога бити нешто. Ми смо их до детаља обавестили о ргду дражиноваца, пошто су покушали да посредују међу нама. Доказали смо им очигледним чињеницама (борбом од 1 ов. м.) да се ови боре против нас, а не против окупатора,

⁶ Јужноморавски

⁷ Шифра значн: Пчнља (Пчнљу).

⁸ Шифра значн: Србија (Србије). ⁴

⁹ Видн док. бр. 76.

¹⁰ Ради се о англо-америчким авионима који су донели нешто опреме за партизане."

¹¹ Значење шифре Редакција ннје утврдила.

"Окружни комитет у Врању

и да то чине по директиви мин. Др. Мих.^{1*} и избегличке југ. владе у Лондону. Привидно, они су се уверили у то ко води борбу против окупатора на овом терену и обећавају златна брда. Нису нас придобили својим обећањима. Нисмо им дозволили никакав лични контакт ни са њиховим официрима који се налазе код дражиноваца. Дописивали су се (двапут) и ништа нису учинили. Али не знам колико ће бити користи убудуће од њиховог официра, пошто други одлази у Бугарску, као што и ти сам пишеш¹⁴. Међутим, за сада ади смо у овом крају добили политички, с обзиром на дражиновце, пошто им је тиме избијен из руку још један ко¹⁵: да само њих помажу савезници. — Мислим да ће бити добро за све нас ако било шта извучемо од њих.

6. Тражиш обавештења о дражиновцима и контрашима. Ми смо остали неактивни 22 дана на једном малом терену. Нисмо били узнемиравани. Али су се за то време дражиновци концентрисали на Рујну (како сам нг.пред рекао) и хвалили се сељацима да ће нас напасти чим добију нов транспорт од савезника. Они су га добили исте вечери када и ми. И за доказ тога, два дана после тога, дошло је до борбе са нашим¹⁶. Наши су били на преноћишту у једној њиховој бази — с. Спанчевац. О свему томе Енглези су били обавештени.

7. О читавој овој ствари с Енглезима и Американцима, по споразуму са Косметовцима и О.К. Вр. — другом Савом, треба да обавестим и друга Темпа. Ево пишем писмо и њему. Шаљем га незапечаћено преко тебе¹⁷.

8. О нашем раду укратко те обавештавам:

а) Образовали смо батаљон и именовали га како си ти рекао¹⁸. Ми сами имамо 116 бораца. Косметовци су се одвојили од нас.

б) Ради се на учвршћењу парт. организације. Има добрих људи у кадру. Надајмо се да ће добро ићи. С преласком у батаљон, руководство је промењено, јер је у штаб ушао и др.[уг] Јосиф као политком, и др.[уг] Дане као заменик командвнта. Тако је штаб попуњен, а парт. биро је добио једног старијег и искуснијег партијца.

" Дража Михаиловић

¹⁴ Део енглеске војне мисије требало је да оде на територију Бугарске, да би се повезао са бугарским партизанима.

¹⁵ Нејасно у оригиналу

" Борба је вођена против Косовског и Другог јужноморавског батаљона.

¹⁷ Редакција овим писмом не располаже. Њиме је Светозар Вукмановић обавештен о сарадњи Пете оперативне зоне НОВ и ПО Македоније са снагама НОВ Србије и Космета, као и о односу са енглеском мисијом која се налазила на сектору Куманова.

¹⁸ Батаљон „Јордан Николов“ формиран је 1 децембра 1943 године (види док- бр. 96).

в) Водим рачуна да се не угуши самоиницијатива војних руководиоца.

г) Предузимам мере да се кадар војнички подигне. Припремам војни курс за око 15 људи. Он ће бити за најосновније ствари. Било би добро када би од вас могао да дође неки искусни војник, који би подизао кадар, јер омасовљење иде прилично брзо, а ми треба да руководимо сигурно новодошлим борцима.

д) Идућег пута послаћу ти извештај о нашем раду од 15—30 пр. м. Сада немам времена. Укратко — водили смо две борбе: једну у с. Жегљане са дражиновцима¹⁹ — напги губици: један лако рањен, а њихови: два мртва и много рањених. У с. Младо Нагоричане смо покушали да нападнемо на општину²⁰. Нисмо успели. Велика утврђења и добра посада. Немамо губитке. Сељаци причају да Бугари имају неколико рањених. Овај напад је извршен заједно с ударним батаљоном II ј. м. одреда. Осим тога, за ово време је одржано много зборова и конференција, и поред тога што су наше снаге биле приковане послом око Енглеца.

9. За Бродец нисмо још ништа учинили²¹. Немамо водиче, нити познаваоце терена. Испитаћемо могућности да и ово свршимо идућих дана.

10. Говорио сам са Максимом²². Слање својих људи у Љуму он правда неком потребом. Сматра да они ионако на Кара Дагу не би остали и да би се нешто могло учинити једино стварањем база путем хајдучког упадања (без задржавања) са оближњих терена. Он је писао Т.²³

11. Добро је што имате везу са Шаром²⁴. Ако су они повезани с Бродцом, моћи ћеш идући пут да им јавиш: да ли бисмо и ми могли да се повежемо. А пиши им и ово: капетан Девис, Енглец, оставио је на Шари 8 мазги и неки материјал. Мазге и материјал он поклања партизанима — сем једне мазге, намењене за дар неком Димитру Илиџон код кога је то све на чувању.

12. Постављаш питање какав ће задатак имати здравствена секција при културно-пркхгветном одбору. Њен задатак ће бити да путем предавања поучава у хигијени како партизана, тако и становништво. Специјално за то припремљену санитарску

¹⁹ Борба против четника у с. -Жегљане вођена је почетком децембра 1943 године.

²⁰ Напад је извршен 28 новембра 1943 године (види док. бр. 103).

²¹ После провале у партиској организацији Куманова (новембра 1943 год.) батаљон „Јордан Николов“ требало је, преко с Бродец дз успостави везу са Централним комитетом КП Македоније, односно са његовим делегатом у Скопљу.

²² Милија Ковачевић

²³ Темпу

²⁴ Снаге НОВ Косова и Метохије, са којима је Кузман Јосифовски имао везе.

службу у одреду врше специјална лица — салитетски референт и његови помоћници.

13. Мучим се и тражим лица за Ср. повереништво²⁵ Партије. Чим пронађем погодна лица, формираћу га. Пазићу и предузећу мере у погледу дражиноваца.

Веома је тешко што партијци не желе да дођу из града, као и они који су се вратили из логора²⁰. Мио им је животић.

14. За сваки случај ево ти две јавке:

I Код 12 14 75 48. у с. 55 15 42 53 91 52 27 41²⁷ под паролем: „Који је пут за Козјак?”

II Код 25 14 53 41 92 14 21 14 72 31 92 14, у с. 44 41 53 14 72 27 41, улици 92 14 21 14 72 31 92 71 32, псд паролом: „Који је пут за Козјак?”

15. Шаљем ти Историју II ПК Ср.²⁸ и Скоја.

16. Нове борбе на ослобођеној територији прекалиће и очеличиће нашу Н.О.В. Македоније. Пргаремени губици територије не могу нас разочарати, јер је јасно да су садашњи напори Немаца последњи. Мале успехе он скупо плаћа. — Ако можеш, **обаЕести** ме да ли је III зона успела да продре у IV²⁹. Ако је до тога дошло, покушао бих да ухватим везу с њима.

Пиши о новостима.

Писао сам ОК. Вр. Васо је у Црној Трави. Михајло³⁰ на Јабланици.

Много поздрава свима.

Прилог:

2 писма за Т.

1 писмо за тебе — шифра

1 копија мога писма ОК. Вр.

Са друг. поздравом твој Гоце

Среско поверенство. Овако су називани партиски форуми који су до формирања комитета вршили њихову функцију.

²¹ У то време вратио се у Куманово велики број оних који су до тада били у бугарским логорима. Понуду да пођу у партизане неки нису прихватили одмах него тек 1944 године.

¹⁷ Значење Редакција није утврдила.

¹⁸ Покрајински комитет КПЈ за Србију

" Реч је о томе да ли су јединице Треће оперативне зоне прешле на територију Четирте (штинске) оперативне зоне.

³⁰ Благоје Кешковић

ИЗВЕШТАЈ ПОЛИТИЧКОГ ИНСТРУКТОРА „ГРУПЕ ОДРЕДА“
ОД 3 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МА-
КЕДОНИЈЕ О ПОКРЕТУ НЕМАЧКИХ СНАГА ПРЕМА МА-
ЛЕСИЈИ¹

1.30 ч..

Драги другови,

Сада је стигла једна наша патрола, која је била послата да испита терен у Малесији, и донела нам нова веома важна обавештења. Зато не пишем Штабу одреда², већ директно вама.

Патрола нам је јавила о следећем: Немци су истовремено, са три стране, дошли у Малесију — у Локов, Збажди и Присовјани. Знамо само број њихових снага у Збажду. Овде их има око 200 људи са око 60 коња натоварених материјалом и минобацачима³. У време када су они ушли у Малесију, ми смо се повукли на Распаће, где смо остали на положају.

У моменту када су се Немци налазили у Локову, дошли су Хаџи ЈБеш и Неџат Аголи, са око 100 људи, јер нису знали каква је ситуација у Локову. Ту су јуче, 2-ХИ-43, у 8 сати ујутру, када је Хаџија⁴ улазио у село, Немци отворили изненада ватру и из минобацача. Хаџија, мислећи да смо то ми, те да је то нека забуна, почео је да позива нас да престанемо са ватром. Али када су Немци наставили још јачом ватром, онда су и ови припуцали на њих.

У борби су снаге Хаџије и Неџата Аголија биле разбијене. Погинули су један друг Албанац и једна другарица Македонка, нека Даница. Рањен је тешко у ногу и сам Неџат Аголи, који је, заједно са још два рањена друга, однет и смештен у Збажду, и тражи хитну лекарску помоћ. Наша патрола се састала с њим и ове податке је примила лично од њега.

Друго, сазнали смо да се једна распрснута Хаџијина група од око 20 људи појавила јуче у селу Аржаново, где је добилз хлеба, али где се сада налази, да ли је још тзлш или не, не зна се

¹ Док\менат. V рукопису, налази се V архиви Исторнског одељења ЦК КПМ

² Крајем прве половине новембра 1943 год. формиран је штаб одреда за све партизанске јединице на територији Македоније под бившом италијанском окупацијом, ван састава Прве македонско-косовске бригаде.

³ Укупно је било око 300 Немаца (према усменим подацима Аце Ивановског, тадањег политичког комесара Малеснског батаљона).

* Хаџи ЈБеш-

Немди имају једног тешко рањеног (сада мртвог) и једног рањеног у главу. Изгледа да су се сада повукли у Селце.

Немци, улазећи у наша села (били су сами Немци, без банди), нису чинили ништа. Питали су да ли има партизана или не и претили су да ће уништити сва села.

Ми, сада одмах, из Распаћа полазимо за Малесију са задатком да некако пронађемо Хаџијине снаге⁵, а по **могућности** и самог Хаџију. Чи^т обавимо неку ствар, јавићемо вам одмах. Са нама иде и друг Џевдет⁶ који је пре неколико дана дошао овде код нас са Марком, а који је требало да ухвати везу са Хаџијом.

С. Ф. — С. Н.

3-ХП-1943
Положај

Са друг. поздравима: Аврвм⁷

БР. 102

ПИСМО ДОБРИВОЈА РАДОСАВЉЕБИЋА ОД 11 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. КУЗМАНУ ЈОСИФОВСКОМ О БОРБАМА ПРВЕ МАКЕДОНСКО-КОСОВСКЕ БРИГАДЕ И ПОКРЕТУ У ПРАВЦУ ТРЕЋЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ¹

11-ХП-1943 г.

Драги друже Питу,

Последњу твоју пошту примили смо преко Пр.[илепа] и то: извештај Гоцета², писма за Т. преко Васе и бугарски материјал. У свим пакетићима тражили смо твоје писмо али ништа нисмо нашли. Чак ни списак ствари које шаљеш.

Пошто су се код нас одиграле приличне промене и пошто ти ову пошту шаљемо преко новог канала, још непровереног, то ти овог пута пишем кратко и најхитније ствари.

Прво, почетком новембра формирана је Прва македонско-

⁵ Распрснуте снаге Хаџи Љеша прикупио је изнад с. Ржаново, Малесиски батаљон.

• Редакција није могла да утврди право име, а односи се на партизана албанских јединица.

⁷ Илија Топаловски

¹ Копија документа, на српскохрватском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

['] Види док. бр. 100

косовска нар.-осл. ударна бригада³. Ова бригада извршила је неколико успешних акција (види Известије бр. 2*). С обзиром да се бригада налазила на уском терену, то је направљен план преласка бригаде а и наше базе на бугарску територију⁵. И направљен је покрет крајем новембра са великом комором (око 40 кон>а) према Броду. Али показало се да са тако великом комором не можемо постићи задатак — брзог и широког дејства бригаде — те смо после неких мањих акција (разоружање 4 жандара и 1 шумара у с. Пласници — бродско, једна борба с бугарским војницима" где смо запленили 1 тешки митраљез, 2 мазге и заробили 2 војника, митинг у с. Пуста Река — крушевско) решили да комору и штаб вратимо назад и тако ослободимо бригаду за дејства на ширем терену бугарске територије. Први македонски батаљон „Мирче Ацев" од 1—6 децембра минирао је мост на друму Ресен—Охрид и има успешне митинге у с. Златари и још 2—3 села у ресенском. Други македонски батаљон у исто време дејствовао је нешто северније. Имао је успешан митинг у селу Брезову — крушевско, и борбу с потером битољских жандара и војника 5 дец. од 11—16 часова на терену од Брезове па све до Пусте Реке, у којој борби је убио 10 жандара а сам остао без губитака. Истовремено је један косовски батаљон опколио Немце и мефаиловце у јачини од 120 људи у с. Белици и побио 4 непријатеља⁷. Истовремено група партизана Малесије убила је 3 Немца на друму Струга—Дебар а у с. Локову друга група 2 Немца.

Општа офанзива Немаца на партизане у Југославији и Албанији захватила је и нашу ослобођену територију. Ову смо офанзиву очекивали, а с обзиром и на наш план да штаб са бригадом крене на терен одакле ће се моћи шире дејствовати и захватити важнија територија, то смо се после првог дана офанзиве (око 1.400 Немаца и 300 Арнаута) и првих борби повукли са бригадом једним дугим и напорним маршем све до терена друга Љиљка⁸. Првог дана борбе непријатељу су нанесени губици од 30 војника — Немаца и Албанаца — а наш један рањен. Та борба је вођена око с. Мраморца и Турна⁹.

³ Прва македонско-косовска бригада формирана је у с. Слиово 11 новембра 1943 године.

⁴ Види док. бр. 88.

⁵ На територију Македоннје под бугарском окупацијом

• Ова борба против бугарске војске вођена је 21 новембра 194? год. на Козјаку код Ј. Брода.

⁷ Борба је вођена 4 децембра 1943 године.

⁸ Трећа оперативна зона, где се налазио члан ЦК КПМ Борко Темелковски-Љиљак-

• Петог децембра 1943 год. почела је немачка офанзива са правца с. Извор—Ехловец- План непријатеља да уништи снаге НОВ Македоније. пропао је. Намеравајући, према плану Главног штаба Македоније. да изврши покрет на територију окупирану од Бугара, бригада креће преко

Сада ти се јављамо са пута према Љиљку, где смо већ блиско. Тамо треба да формирамо другу бригаду и да гурамо на север из разних праваца. С нама је и Абас. На старом терену остао је Мајски са једним одредом, који ће тамо партизански дејствовати. Непријатељ је на старом терену спалио, поплачкао и зверски терорисао нека села, тачне податке још немамо¹⁰. Очекујемо патролу. На новом терену надамо се много већим успесима, широј мобилизацији и јачању наше младе војске.

Друго, с обзиром на наше премештање потребно је да преоријентишемо и везе. Ми смо већ предузели неке мере у том погледу и надамо се да ћемо с тобом имати чврсте везе. Сада ти се јављамо преко Лене¹¹, те је потребно ти с њом да учврстиш своје везе. У том смислу пишемо и њој, али и ти јој помогни да све то што боље организује. Други канал преко места где је био онај бугарски новинар Македонац или боље преко Димче-товог места рођења¹². Трећи, евентуално, тереном до твог места рођења¹³. Питању наше везе посвети голему пажњу јер веза нам је неопходна, нарочито с обзиром на претстојеће догађаје.

Треће, кум. одред¹⁴ треба да продире према Кр.[ивој] П.[аланки] и Кр.[атову] а одатле што више на југ да би се евентуално негде срели. А ако му настане тешка ситуација онда нека се склања на Васин терен. У односу на дражиновце види се код Гоцета изврстан колебљив став. Нужно је заузети сасвим оштар став према тим издајницима. Уколико они још имају масе под својим утицајем, што изгледа да је случај у том крају, онда је нужно учинити све да се прво политички раскринкају а тек после тога разбију и војнички. На сваки начин нужно је да у борби против дражиноваца наши уско сарађују са Васиним јединицама.

Четврто, Деда¹⁵ поручује као необично важно преко Тита а Тито нама да са браћом¹⁰ учврстимо што боље везе, нарочито с обзиром на наступајуће догађаје. Зато ти о овоме одмах обавести браћу и реци да друг Т.[емпо], који је код нас, тражи да браћа учврсте везу с нама преко тебе а и да нам дају јавке за Петрич и тај крај што више на југ према терену Љиљка, да би ми продрли до њих и тако остварили теренску везу до њихове прве и нама најближе организације.

Дебараца, правцем: с. Завој, пл. Галичица, Преспа с. Герман, с. Буф. Кајмакчалан, Карацова, с. Фуштани, и после 11 дана напорног марша спаја се са јединицама Треће оперативне зоне.

¹⁰ Непријатељ је овај терор вршио у селима: Мраморец, Турне и Счивово.

" Вера Оровчанец, члан Другог обласног комитета КПМ

" "Бевђелија

¹³ Прилеп

¹⁴ Батаљон „Јордан Николов"

¹⁵ Коминтерна

" Централни комитет бугарске комунистичке партије

<

Пето, да би се могло објавити име Гоцетовог оца заједно са осталима у вези са отварањем Антифашистичког собрања Македоније, што ће ускоро бити, то га шаљи или код нас или га одмах склони. О овоме нас одмах обавести.

Ако можеш, пошаљи батерије за радио и фарбу за гештетнер и, ако можеш, два-три добро израђена ваљка за ручни гештетнер.

Јави се што пре и што опширније.

О промени ових веза обавести Пр. Све за обласни ком. нека шаљу преко Лене.

Много другарских поздрава од свију другова.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Твој
Љ.[убс]

БР. 103

**ИЗВЕШТАЈ ЉУБЧА АРСОВА ОД 15 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД.
ГЛАВНОМ ШТАБУ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ О АКЦИЈАМА
ЈЕДИНИЦА ПЕТЕ ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ У ПЕРИОДУ ОД 15 НО-
ВЕМБРА ДО 15 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОДИНЕ¹**

15. XII. 1943 г., положај

ГЛАВНОМ ШТАБУ Н.О.В. И П.О. МАКЕДОНИЈЕ

Ноложај

Извештај о раду I ку-
мановског батаљона
„Јордан Николов“ за
време од 15-XI до 15.
XII. 1943 г.

А. Сташе у јединицама

1. У зони је формирана 1 јединица².
 2. Укупан број партизана је 141.
 3. У батаљону има 137 Македонаца. 3 Србина, 1 Црногорац.
- По социјалном положају има: радника 47, сељака 67 и интелектуалаца 27.

¹ Докуменат, V рукопису. налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Батаљон „Јордан Николов“

Радници су већином неквалификовани.

4. Војску је служило 64.

5. Састав Штаба:

Командант: Кристијан Тодоровић-Карпош.

Зам. команданта: Антон Филипов-Доне.

Полит. комесар: Тома Софрониски-Јосиф.

Зам. политкома: Оливера Јоцић-Вера.

6. Наоружање јединица:

3 пушкомитраљеза, 2 машингевера, 1 машинска пушка,
47 српских пушака, 72 разне пушке.

16 ненаоружаних партизана.

47 бомби, 12 револвера.

Муниције има мало. Просечно 30 метака за српску пушку,
по 20 метака за италијанске пушке, по 30 метака за бугарске
пушке, по 5—10 метака за грчке, француске и берданке.

7. Војна обученост и обука:

а) Обука још недовољна.

б) Свакодневно се одржавају теоретски или практични часо-
вови стројеве и борбене обуке. У једној чети је одржан један
час из теорије гађања и један о везама.

в) Припрема се курс за одабрану групу војних руководи-
лаца и бораца. Обука није још систематска.

г) Потребно је да се редовно одржава војни курс, а да штаб
батаљона састави план систематског војног подизања бораца у
батаљону.

8. Политички ниво и рад:

а) Морал батаљона није још на довољној висини. Долазак
нових бораца, недовољно упознатих са нашом борбом, веома
снижава морал јединице.

б) У батаљону се редовно одржавају политички часови, на
којима се дискутује о политичкој ситуацији и свим осталим по-
литичким питањима. Стално се објашњава линија борбе.

в) Борци су за сада добро обучени; имамо чак у резерви
опанке и чарапе. Исхрана је добра. Здравствено стање задово-
љава — само 2 болесна и 7 рањених.

г) Везе за сада добро функционишу — уколико се тиче оних
успостављених.

Б. Борбе и акције

1. Прва и Трећа чета батаљона, заједно са једном четом
Косовског батаљона и целим Ударним батаљоном Јужноморав-
ског одреда, 28. XI ов. г. налале су на општину у с. Младо На-

горичане. Према извештајима, снаге непријатеља су износиле: 30 полицајаца и 40 милиционера,³. Наше снаге су износиле око 200 бораца, али нису све нападале, пошто је велики део снага био одређен у заседу лево и десно на друму. Борба се водила на приличној удаљености и трајала је 2% сата. Читав напад се завршио без резултата, пошто се непријатељ налазио у утврђеној згради. Ми немамо никаквих губитака. Непријатељ има 1 рањеног.

2. Приликом покрета за с. Дренак, 9 ов. м., наш је батаљон прошао поред с. Алинце. Пошто смо били обавештени да су дражиновци заробили једну нашу патролу⁴, блокирали смо једну улицу у селу и успели да заробимо три дражиновца и три њихова јатака. иначе највећа насилника у овом крају. Касније је стигао још један њихов курир. Пошто је спровео ислеђење, војни суд је осудио последњу четворицу на смрт, док смо остале задржали с нама. При томе смо запленили 2 пушке, око 100 метака, 1 бомбу, 2 вола, 2 коња, одело, вуну и друге sitнице.

3. 10 ов. м. логоровали смо у с. Дренак. Око 10 ч. пре подне напали су нас дражиновци, који су се концентрисали на овом терену у јачини од 500—600 људи (5 бригада), са намером да нас разбију или униште. Пошто смо у с. Алинце били обавештени о њиховим намерама, то смо још раније предузели мере безбедности. Али оне нису сасвим одговориле. Борба је трајала до 16% часова, а затим се наставила. од 19 до 21 час увече. Сама борба била је тешка. Пошто су нас они надмашивали и бројно и са квалитативним оружјем, ми смо се у једном моменту нашли притешњени и опкољени. Али, захваљујући добро одабраном полсјају и храбрости наших другова у штабу батаљона, једним контра-нападом дражиновци су били натерани у панично бекство. Овај контра-напад је спасао нашу ситуацију. После два сата дражиновци су се вратили, мислећи да ће нас изненадити ноћним нападом. Али им то није успело. Били су принуђени да се брзо повуку из села⁵.

У току борбе имали смо 4 мртва, од којих је један курир П. ј. м. одреда, 6 рањених (од којих 2 тешко), за 6 се не зна где су, и 3 дезертера. Нисмо могли да утврдимо колико су дражиновци имали губитака. Али смо само на једном малом простору нашли 5 мртвих, међу којима једног подофицира. Према речима сељака, они су имали више од 20 мртвих и 30 рањених.

³ Насилно наоружани сељаци који су чували општину. Они су били под контролом бугарске полиције. Ово је било спроведено у свим општинама на територији под бугарском окупацијом.

⁴ Четници Драже Мухановића ухватили су три партизана који су ранје послати да испитају стање на терену.

⁵ Борба у с. Дренак вођена је 11 а не 10 децембра 1943 године.

У борби смо изгубили 1 машингевер, 6 пушака, 4 бомбе, а запленили 3 пушке, нешто метака, 4 бомбе.

У борби по дану сви борци су се држали добро. У јуришу се истакло неколико млађих другова. У пуцању је било довољно дисциплине. Али се десила и грешка: приликом повратка са јуриша један наш храбри омладинац је пао од нашег метка. — У ноћном нападу многи борци су се устезали да оду на борбену линију. Узроци: умор, ненавикнутост на ноћну борбу и недостатак муниције, а код неколико њих и страх.

Старешине су се држале добро, али су, пошто нисмо им довољно искуства, били више борци него руководиоци. Од браћа су се најбоље држали и заслужују похвалу: Александар Зафиров, Олга Арсова, Мика Денков⁰, Благоје Илић¹ (борио се и *ишо* рањен), Дојчин⁸ (омладинац, нарочито храбар, погинуо од нашег метка), курир Бошко⁹, Антоније Миноков, десетар, одличан пушкмитраљезац и Дара Петрова.

Искуство из борбе је следеће:

а) Треба много већу пажњу обратити обезбеђењу од евентуалних напада дражиноваца — треба примењивати систем васада.

б) Штаб, а нарочито командант, на основу правилне оцене ситуације, треба да обрати већу пажњу правилном распоређивању снага и да увек оставља резерву.

в) Да се команда централизује.

г) Да се обрати пажња на то да командири и десетари држе своје јединице у својим рукама, а не да се они претварају у борце, а јединице распадају на поједине делове.

д) Да се борци науче правилном коришћењу заклона и да се правилно пребацују. Наши губици су тако велики само зато што другови нису умели да користе правилно ове ствари.

Општи закључак: борба у с. Дренак се завршила нашом победом. Не само што дражиновци нису могли да нас разбију, него су, упркос својој бројности, били приморани да се повуку. А то значи не само војну победу, него и политички успех пред масама. С обзиром на свој менталитет, сељачке масе се привезују уз оне који покажу већу снагу у овом месту и у овом моменту.

4. У овом периоду извршене су и две акције на прузи између Табановца и Прешева. Прва, 6 окт. м., била је замишљена тако, да се воз дигне у ваздух, а после да се изврши претрес

• Погинуо у мајској офанзиви 1944 год., између Пљачковце и Ограждена, у борби против бугарске војске.

¹ Погинуо 3 априла 1944 год., код Пробиштица, у борби против бугарских окупатора.

⁸ Дојчин Станков

⁹ Редакција није установила како се зове поменути друг.

земни мерки за безбедност. Ами тие не овозможува
 ниту. Бурбата маја до 1672 само и преговори от
 21 само наред. Самата бурба беше тежка и ду-
 гејки они нас напредуваа и со држ и со квалитет
 на оружјето тие бејаше во еден добар дел при-
 тежени и откопани. Ами благодарјќи на добро из-
 браниот поповник и храброста на нападните држави от
 мајката на ваташката со еден контраудар здравствено-
 екните разбојници беа потерани во најважно детство. кој
 контраудар беше нацето потопение. После два самото
 здравствено-екните со бранта и мисла дека ќе не по-
 топат со појки удар, али и тоа не ни хтеа.
 Ние беа принудени да се држ повлечат от севрото.
 Во тоа на бурбата тие мисла и мисла,
 от кој едниот е куриро на 11 ж. м. одред, 6 рачети (от
 кој 2 желико), 6 во канцеларија и 3 дезертира. За др-
 жавниците не можеше да забрание коактови пушки
 мисли. Ами само на еден мал пушкар наредува 5 пуш-
 ки, кој еден поповник. По камувањето на ваташките
 тие никакви повеси от 20 мисли и 30 рачети.
 Во бурбата тропане 1 малинтервер, 6 пуш-
 ки, а затренивме 3 пушки, кајко куриро, 4 бран-
 ки.

Г

у њему. У том циљу је пошао читав батаљон. Али, пошто нисмо имали искуства са новим експлозивом, наш план није сасвим успео. Успели смо само да разоримо пругу на 4 места. Саобраћај је био прекинут 6 сати.

Два дана после нашег покушаја дражиновци су напали на железничку станицу¹⁰ у Табановцу са три своје бригаде. Ни они нису успели у својој намери. Дигли су у ваздух само пумпу за воду и пругу на два места. Имају 5 мртвих и једног заробљеног.

Другу акцију на прузи извршила је једна ниша диверзантска група од 5 бораца, коју је предводио садашњи зам. командира II чете, Марко Савов. Акција је извршена 10 ов. м. Дигнут је у ваздух један воз и пруга на неколико места. Уништена је 1 локомотива и 8 вагона. После 5 часова на прузи је експлодирала и паклена машина, која је била постављена у циљу да поруши пругу и испред осталих вагона, као и да уплаши раднике. Саобраћај је био прекинут читав 24 сата.

В. Обавештајна служба

а) Као и раније — преко сељака. Она још не задовољава, иако је нешто мало напредовала за ово време.

б) Непријатељских¹¹ јединица има у граду 1 батаљон, на Страцину 1 чета, на планини код с. Герман или Калова (мењају се) 1 вод. — У с. Младо Нагоричане има 30 полицајаца и 40 милицајаца. — У последње време се на овом терену поново јављају контра-чете. — Дражиновци су се на овом терену појавили концентрисани — 5 бригада, заједно са штабом мајора Ђурића. Њихов број износи око 500—600 људи.

Реакција окупатора на овом терену је безначајна — појединачна. Дражиновци већ врше терор и зверства. Насилно мобилишу — одводе сељаке, муче наше симпатизере, прете другима, силују жене (у с. Алинце — Јанинка Герова Стојкова), пребијају жене, јер им не дају више хлеба (с. Алинце — Цвета Јованова), пребијају и пљачкају мушкарце итд. Кривци за терор у с. Алинце су кажњени смрћу, — г-то су председник општине Милан и пољак Веселин¹².

Г. У позадини

а) Политичко расположење становништва је као обично — колебаљиво, према испољеној снази у моменту.

¹⁰ Станицу су бранили бугарски војници.

¹¹ Бугарске окупаторске снаге

¹² Односи се на четнике поменуте у одељку „Б" (тачка 2) овог документа.

б) За то време су одржани зборови у селима: Алгуња, Коинче, Жегљане, Челопек, Бајловце, Конарево, Пелинце, Карловце.

У с. Пелинце одржана је приредба за сељаке.

Покушали смо да издамо летак против мобилизације коју окупатор спроводи у селима, али нам то сасвим није успело због техничких тешкоћа¹³. Растурили смо материјал који смо добили одозго, али га мало њих у селу читају. Нису навикли на читање.

в) Нису формиран нови Н.О.К.

г) Н.О.К. не раде како треба. Узрок томе је што није позадина организована и што се с њима не ради редовно.

С. Ф. — С. Н.

Са другарским поздравом

За штаб V оп. зоне
Гоце

БР. 104

НАРЕДБА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ ОД
19 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. О ФОРМИРАЊУ ДРУГЕ МАКЕ-
ДОНСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ¹

НАРЕДБА

Главног штаба Народноослободилачке војске и партизанских одреда Македоније, 19-ХП-1943 године.

С обзиром на повећано бројно стање у III оперативној зони — батаљону „Страшо Пинџур“ и II батаљону,

НАРЕЂУЈЕМ:

1. — Да се од досадашњег батаљона „Страшо Пинџур“, II батаљона III оперативне зоне и бугарских војника који су прешли на нашу страну формира II ударна македонска бригада од три батаљона, и то: 2 македонска и 1 бугарски.

I Припремљени проглас није умножен, јер није било средстава за умножавање.

¹ Копија наредбе налази се V архиви Историског одељења ЦК КПМ.

Н А Р Е Д Б А

На Главниот Штаб на Народно-Ослободителната Воска и Партизанските Одреди на Македонија за 19-XII-1943 година.

Созиром на порасналото бројно стање у III Оперативна Зона Кај батаљонот "Страшо Пинџурев" и II батаљон за това

Н А Р Е Д У В А М Е:

1.-Да се од досегашните батаљони "Страшо Пинџурев" и II батаљон на III Оперативна Зона и преминалите на наша страна бугарски војници, формира II Ударна Македонска Бригада од три батаљона и това: 2 македонска и 1 бугарски.

2.-За Командант на II Ударна Македонска Бригада се одредува другарот Диме Туриманџовски а за заменик другарот Лазо Калаџиџев; за пол. комесар другарот Трифун Трифунов а за заменик на пол. комесар другарот Мито Хаџи-Василев.

3.-Досегашниот Штаб на III Оперативна Зона се расформира.

4.-Формирањето на II Ударна Македонска Бригада, предавање на знамето и примање клетва од новите другари партизани, ќе се изврши на 20-XII-1943 година у 10 саатот у село Фуштани.

Политички Комесар,

Командант Генерал,

2. — За команданта II ударне македонске бригаде одређује се друг Диме Туриманцовски, а за заменика друг Лазо Калајџијев; за пол. комесара друг Трифун Трифунов, а за заменика пол. комесара друг Мито Хаџи-Василев.

•3. — Да се досадашњи Штаб III оперативне зоне расформира.

4. — Да се формирање II ударне македонске бригаде, предаја заставе и полагање заклетве нових другова партизана. изврши 20-ХП-1943 године, у 10 часова. у селу Фуштани.

Политички Комесар.

Командант. Генерал.

А²

БР. 105

ИЗВЕШТАЈ КУЗМАНА ЈОСИФОВСКОГ ОД 20 ДЕЦЕМБРА
1943 ГОД. ЦК КПМ ПОВОДОМ ПРИГОВОРА НА МАНИФЕСТ
ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ¹

Драги другови,

Као што дознајем од 51^г, моју пошту, коју сам вам од 27 прошлог месеца наовамо упутио, нисте добили, већ иста стоји у 51 пошто немамо везе с вама. Веза преко О.[хрида] је прекинута услед тамошње провале, и у писму од 27 п. м. ја сам од вас тражио да ми пошаљете, ако имате, јавку за О. У 51 није дошла патрола, а они нису могли да продру преко терена к Еама. због борби³ у близини и сталних потера. Стављено је у задатак другу Јанету⁴ да се на сваки начин пробије преко Кр.[ушева]. Питање везе с вама, како за пошту тако и за људе, поставља се као најактуелније. Моје мстужности су само преко 51 и преко О., ако добијем јавку за то место. Постоји још једна могућност за везу, само за пошту: да неко одавде извади пасош. Само јавите и дајте јавку, како би човек могао да иде.

⁸ Апостолски (Михајло Апостолски)

¹ Докуменат, у рукопису, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

¹ Прилепа

³ Борбе је водила Прва македонско-косовска бригада 4 и 5 децембра 1943 год. протав балистичких банди на сектору с. Козица — Белица—Турне—Стинова као и против немачких снага које су отпочеле офанзиву 5 децембра са правца с. Извор—Ехловец (види док. бр. 102).

⁴ Киро Гавриловски, члан Другог обласног комитета

Другсви, раније сам писао о неразумеваљу линије Манифеста⁵ међу људима АНОК-а и да они спремају писмо Г. Ш.[®] Писмо сам вам упутио. О њему вам нећу писати, јер ћете п« добити. Сад ћу вам писати зашто је до тога дошло. По мојој процени, људи из АНОК-а, као и они који су позвани за АСНО Македоније⁷, још нису потпуно схватили НОБ и зато питање Македоније постављају уско националистички, а само на речима „опште-балкански“. Откуда то?

Прво, због 'наше слабости, због недовољног политичког и организационог утицаја на антифашистичке елементе у позадини. Друго, сви ти људи су већином интелектуалци из градске средине, који су најмање осетили окупатора (несхватање НОБ види се по томе што они нашу оружану борбу од 1941 г. с-матрају преурањеном, слепим угледањем на Србију; што сматрају да код нас нема услова, да је код нас другојаче, да су жртве узалудне — једном речју, осуђивали су првоборце-партизанае) и зато и данас не схватају тренутак за реализовање наших циљева у општој свакодневној борби, од малих протеста пред пекарама до оружаных акција, већ македонско питање постављају апстрактно. Треће, ти људи се крећу у чаршији и међу интелигенцијом и. разуме се, они трпе и примају утицај и становиште чаршије. А будући да је наш утицај био слаб, то су исти, и не желећи, примили становиште Ванче Михајлова и других издајника и слугу окупатора.

Неживљени национални аутономизам, за који друг Тито оптужује наша руководства, — ето, он се сад појавио у најјаснијој светлости код ових људи. Тај шовинизам је толико заступљен, да је данас штетан и спасан за НОБ. Али са сигурношћу могу да тврдим, јер сам се уверио, да је та појава била само код ограниченог броја интелектуалаца, људи из чаршије, из градске средине. и то само у Ск.[опљу]. Иначе, у оним местима где је Манифест растурен — масе су га примиле са одушевљењем. Људи о којима је реч, као што сам вам писао у претходним писмима, били су сасвим самоуверени и ратоборни, што се види и из њиховог писма, и ишли су чак дотле да су оптуживали и народноослободилачки покрет Југославије и друга Тита, а да не говоримо о нашем Главном штабу („недопустиво и недозвољиво“, из писма).

Као што сам вам писао, кад су упутили писмо, они су свој одлазак повезали са добијањем одговора, чак су започели борбу. Ја сам, по дужности, уложио све снаге да их разуверим у њиховом схватању и да их доведем на наше становиште као једино

⁵ Манифест Главног штаба Македоније (види док. бр. 52).

⁶ Главном штабу (Главни штаб НОБ и ПО Македоније)

⁷ Антифашистичко сбрање народног ослобођења Македонце

исправно за успешну антифашистичку борбу, као и за правилно решење националног питања нашег народа.

Са њима сам све чешће долазио у контакт и наставио конференције. У то време биле су објављене историске одлуке Техеранске конференције⁸ и Другог заседања АВНОЈ-а. Саме одлуке заседања, проглашење Већа за врховни, законодавни и извршни орган, конституисање НКОЈ-а⁹ са правима привремене владе, федеративно уређење Југославије, на начелу самоопредељења до отцепљења и добровољног присаједињења другим народима, декларација о монархији, као и састав Претседништва АВНОЈ-а и НКОЈ-а, јасне су чињенице и потврда правилности линије Манифеста у данашњој етапи НО борбе. Учешће нашег сународника Димитра Влахова у АВНОЈ-у, као најизразитијег централисте, ~~праЕОГ~~ наследника Гоцета и Крушевске Републике, ватреног побрника да се македонско питање реши сарадњом с осталим балканским народима и прогресивним покретима, такође је потврдило наш став и прогресивност наше линије.

Пошто су историске одлуке Другог заседања АВНОЈ-а биле објављене, пошто су све биле примљене од светског јавног мњења — штампе и радија. ови људи су се почели убеђивати. А признање од стране Совјетског Савеза снага НОВ и ПОЈ и њихових заслуга у заједничкој борби против Хитлерове Немачке, упућивање совјетске војне мисије у В. Ш., признање Иднa и Хала пред парламентом и у штампи, — испунило нас је само чашћу, јер смо се спределили за једну заједницу која европским народима служи као пример како се бори против фашистичког окупатора и како се решава национално питање у једној самој борби. И то је била једна од чињеница која је ишла у прилог нашој тези. Формирање одбора Јужних Словена у Лондону и Америци, где узимају учешћа и Македонци, такође је један допринос нашем признавању — признавању нашег народа и његове борбе.

Декларација АВНОЈ-а о монархији у Југославији, која је одушевила СБe оне који су је слушали, нагнала је дотичне да потпуно схвате исправност наше линије. И разуме се, ратоборност је мало по мало спласнула. У међувремену овде је дошао М.¹⁰ ветеринар, кога дуго времена тражим. Са њим сам се срео и упознао сам га са ситуацијом. Човек је на мене оставио одличан утисак: потпуно разумевање. Са одушевљењем прима Манифест, све одлуке, и спреман је да пође к вама. Он, као неутралан, састао се са њима и, разуме се, они су морали да се

⁸ Конференција у Техрану између Стаљина, Черчила и Рузвелга одржана је од 28 новембра до 1 децембра 1943 године

⁹ Национални комитет ослобођења Југославије

¹⁰ Киро Минљовски

разувере. М. се вратио на посао и овде ће доћи или ових дана или о Божићу. Ако добије премештај, остаће у Скопљу неко време да би ми помогао у организовању НОК, овде, у 52, 56 и 55¹¹ и другде. Неки официри, које он треба да обухвати и упутити, такође су му дали сагласност да пођу у НОВ. Ако не добије премештај, долази овде о Божићу, и к вама га шаљем по првом сигурном каналу. И стари А.¹² је спреман, само је слабог здравља, не знам како ће издржати. Остали, [делегирани] за АСНОМ, који су заподели дискусију, повезују свој одлазак са организовањем позадине коликс-толико. Моје је уверење да фронту Придају предност и прЕенство, али уствари — ипак ето са тврђењем да је позадина неорганизована и да иста треба да се организује (разуме се, нико супротно не мисли), чак да ће постати много важнија при капитулацији Бугарске, као да желе да за тај тренутак, „када буде дошла ситуација“, остгну, „да би се одатле руководило“.

По њиховом мишљењу могу се изменити услови, те да се АСНОМ при капитулацији Бугарске формира и у позадини. Изјава да се АСНОМ сазове на терену и данас, када позадина заостаје и не узима видног учешћа у НОБ нашег народа, за пријатеље који су у питању, имала би само тренутни ефекат и не би много дспринела мобилизацији маса у позадини. •Али, сазиву Собрања требало би да претходи припрема позадине и њено организовање. Нагласио сам да нико не потцењује позадину и да не тврди да она не треба да се организује, већ тврдимо да је фронт наше НОВ високо уздигао борбу и створио услове — војнополитичке — за сазивање Народно-ослободилачког собрања. То Собрање мобилисаће много више масе него што ће позадину организовати њих 5—6, који ће остати. Оно што окупатор види и за што предузима мере, они не могу да виде из простог разлога — зато што не желе да себи покваре спокојство и што, по мом мишљењу, желе да играју само на сигурну карту, и то на последњу.

Заседање АВ.НОЈ-а, његове историске одлуке: федеративно уређење Југославије као пример за балканске народе, признање равноправности македонском народу у братској заједници на принципу самсопредељења до отцепљења, организовање наше младе НОВ и формирање и објављивање Главног пглаба, појава Манифеста, говори о борбама наше НОВ и ПО преко радија и у штампима — све су то народне масе са радошћу примиле, изузев фашиста, једног дела чаршије и интелигенције. То је бугарску окупаторску власт принудило да предузме неке мере. Тако:

1. Министар правосуђа Партов (опасан гестаповец) опуно-

¹¹ 52 Битољ; 55 Охрид; 56 Ресен

¹¹ Дончо Арсов

моћен је од стране владе да контролише цео службенички апарат у Македонији и да конкретно решава актуелна питања са одговорним управљачима, било политичка, економска или привредна и др.

2. Када се испоставило да је и то недовољно, а борба Народно-ослободилачке војске постала извесна, и због других војно-политичких околности које сам горе навео: стање бугарских фашиста које произлази из опште ситуације у којој се налази Хитлер, који сигурно губи рат, као и из свакодневних манифестација незадовољства и протеста народних маса из града и села, макар и најмањих али свакодневних, због окупације, денационализације, пљачке, терора и рата против НОВ и пао-тизана, — све је то приморало фашистичку владу да приступи сондирању терена за избор народних претставника из Македоније у Народно собрание Бугарске.

Значи, намера је сасвим провидна'— парирање АСНОМ-у и подвајање народних маса. О успеху једне такве акције видећемо. Но овде је важно уочити чињеницу да оно што види окупатор не могу да сагледају наши пријатељи — значај што бржег неминовног сазивања АСНОМ-а јер постоје услови. Код тих људи запажа се једна друга појава осим појаве да се сачувају њихове вредности за сутра — појава тенденције за руководством опет са мањим ризиком: да руководи у позадини интелигенција која је богом створена за то. И то — интелигенти се јављају за руководиоце баш тамо, у Скопљу, где је најзаосталија НОБ (некада, када се организовала и усправљала на своје ноге радничка класа и наша Партија, такав је случај био у 51¹³).

23. XII. 1943 г.¹⁴

Из разговора са њима сазнао сам да они¹⁵ хоће да пођу, али да се овде (позадина) организује до поласка оно што се може. А по њиховом схватању, да позадина треба да се организује тако као да јој се даје већа предност него фронту, тај полазак може да се одуговлачи. Ето тих грађанских људи! Ја сам се д^о на рад са њима. нг., организовање позадине, и поставио сам себи у задатак да учврстим везе с вама, нарочито да створим канале за људе. Када то будем постигао, позваћу их да пођу.

Овде је иначе реорганизован А.НОК. Досад сам сам учествовао у његовом раду, а отсада ће учествовати и Гоце, који је већ овде од пре недељу дана. Градски НОК за Скопље је у формирању, као и комитети по професијама, надлештвима и другде. У провинцији НОК има у 51, Ку.[манову] и у форми-

¹¹ Прилеп

¹⁴ Наставак писма дописан је 23 децембра 1943 године.

Ради се о антифашистима из Скопља који су требали поћи као поетставници народа за Антифашистичко собрание изродног ослобођења Македоније.

рању је у 56, 52, Ђ.[евђелији], Стр.[уги], ЦЦтипу] и В.[елесу]. Сви ови комитети су постављени, а не створени и развијени кроз борбу, што се одражава, а и даље ће се одражавати у раду. Са измењеним условима (пребацавање наших јединица на нови терен храбри масе) биће комешањг, и за свакодневне потребе ти ће се комитети родити и одоздо. Ускоро ћемо издати и једно писмо о задацима и циљевима НО комитета.

Више пута сам писао Јанету и Лени о значају НО комитета, и верујем да ћемо ускоро имати успеха. Изнео сам взм како стоји ствар са пријатељима овде; не мислим да се са њима погађам. но у датом моменту, када смо свде претрпели удар, рачунам на њих, да на том сектору потерам рад.- Сигуран сам да ће у процесу рада избити на површину нове снаге оданије и спремније на жртве. Гоце и ја, а — ако дође — и М. ветеринар, сигуран сам да ћемо у том погледу окупити такге људе.

П.^{Н1}

БР. 106

ИЗВЕШТАЈ ЗАМЕНИКА ПОЛИТИЧКОГ КОМЕСАРА БАТАЉОНА „ЈОРДАН НИКОЛОВ“ ОД 21 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. ЉУБЧУ АРСОВУ О АКЦИЈАМА БАТАЉОНА¹

21-ХП-1943

Положај

Драги друже,

Данас је стигао курир из К.[уманова], донео муницију и ггисма од тебе. Пошто се ми удаљујемо са овог терена за неколико дана, морамо курира да враћамо одмах назад. Ја ћу ти укратко писати о нашем раду и догађајима на овом терену, за ово неколико дана од како ти ниси овде.

1) Као што и сам знаш, наш план за продирање према Огуту отпао је привремено из више разлога. По извештају, тамо је било бугарске војске, ми смо после борбе на Д.[ренак]² слабо били н&оружани и најзад изгледа да су и дражиновци (један део њих) отишли у тај крај. Ми смо зато, за ово време, прошли

" Питу — Кузмаи Јосифовски

¹ Докуменат, у рукопису, на српскохрватском језику, налази се у врхиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Борба је вођена 11 децембра 1943 год. против четника Драже Михаиловића. У тој борби четници су имали око 20 мртвих и 30 рањених е батаљон „Јордан Николов“ 4 мртва и 6 рањених (види док. бр. 103).

кроз низ села, са циљем да у њима раскринкамо дражиновце, ми се политички учврстимо и колико је могуће прикупимо оружје и муницију из тих села. Били смо у Дренку, Конареву, Ораху, Макрешу и Жегљанима. У свим релима одржали смо зборегс. Скоро' сви су били успешни и могло би се рећи да, и поред репресалија које су дражиновци Ершили над сељацима, народ јгсно види исправност наше борбе и уз нас је.

2) Пре дза дана стигао је друг Доне³ са III четом. За пет дана кслихо су се тамо бавили они су углаЕном испунили постављсне задатке. Пробили су се до Црног Врха, прошли су кроз низ села, одржали конференције и спалили два нгмесништва и једну општину. Једино нису успели да нам донесу тачне податке о руднику⁴. Народ их је примио углаЕном добро. Важно је то да су баш тих дана Бутари наоружавали народ тога краја. Скеро у свим селкма тога краја додељивали су по 20—30 па и Еише пушака. Пушке су италијанске. Додељивано је просечно до 50 метака на сваку пушку.

3) Друг Мгрко⁵ је успешно извршио гкцију на прузи. Пруга је минирана између Прешева и Табановца. Локомотива је опггећена, а композиција од неколико вагона преврнута. Тачних података још немамо®.

4) Што се тиче дражиноваца, они су после борбе отишли углавном према планини. Изгледа један део је отишао према Широкој Планини, а други према Козјаку. Са том другом групом смо се срели кад смо били у Жегљанима. Они су били у Враготурчу. Изгледа да је био штаб. Мада смо се цео дан гледали са положаја, они са њиховог а ми са нашег, до борбе није дошло.

Дражиновци су, поред репресалија које су вршили по нашим селима, мобилисали силом око 20 сељака из Малотина, исто толико из Пелинце, око 10—12 из Сушева и по неколико из свих осталих села.

Чули смо и то да су у борби на Д.[ренку] били и бугарски полнцајци. Било их је око 40 и били су у истим редовима са дражиновцима на оној страни на којој их је напао Карпош са шесторксм⁷.

³ Антон Филнпов, заменик команданта батаљона „Јордан Николов”

⁴ Злетовски рудници

⁵ Марко Савов, командир диверзантске групе батаљона „Јордан Николов”

⁶ У другој половини децембра 1943 год. група минера из батаљона „Јордан Николов” минирала је пругу Скопље — Куманово — Ниш — Београд.

⁷ Чувши пушкарање код с. Дренак, 11 децембра 1943 год. бугарскл полнција је ноћу дошла изнад самог села и отворила пушчану и »штраљеску ватру бесциљно, па се после кратког времена повукла.

5) Унутрашњи рад у батаљону тече нормално. Одржавају се редовно политички и војнички часови. Пре три дана почели смо и са војничким курсом.

Имамо неколико нових друтова и две другарице.

6) Партиски рад такође иде нормално. Одржана су за ово време по два састанка у свакој јединици. На организац. састанцима пренети су углавном закључци са састанка бироа.

7) Курири из Врањског одреда су стигли. Шаљемо писмо за тебе. Ми смо добили два писма, од Жике^{1>} и штаба батаљона, али у њима нам ништа не јављају о ономе што је постављено". Говоре нам само о реакцији која је била код њих. Косметовци и њихов теренски батаљон отишли су према Цр.[ној] Трави. Тамо су и Енглези¹⁰. Како причају курири, спуштен је један транспорт у Цр. Траву, а како нам изгледа, пре три, четири дана дсбијен је још један. Другови нам о томе ништа не пишу. Изгледа зато што не знају ништа тачно.

Према овој ситуацији коју добијамо из свега овсг ми смо закључили:

Дражиновци се најозбиљније псстављају пред нас на овом терену. Јасно је да они хоће да нас потисну. Са њима нам претстоје јаке, немилосрдне борбе. За то нам је потребно пре свега добро наоружање, а онда и помоћ другова из Србије. Те борбе треба отпочети што пре. Изгледа као да заборављамо на главног непријатеља, али није тачно. Да би могли да ударимо по главном непријагелу, нужно је да ударимо по дражиновцима. Ми им не смемо уступити овај терен. Са тим би не само пропао наш рад и борба од 4 мес. него би се и огрешили о наредбу друга Темпа, то јест са губљењем овог терена ми би се одвојили од оних важних стратешких тачака по којима морамо најјаче ударити.

С друге стране, наоружавање сељака у Котарлку тумачимо као политику Немаца. који јасно виде капитулацију Бугарске и хоће да на време припреме довођење Ванче Михајлова на власт.

Према овим закључцима одлучили смо да најпре кренемо за неколико дана у Котарлк¹¹ са задатком дг. разоружавамо сељаке и политички раскринкамо подли гест Бугарске, односно Немаца. На тај начин доћи ћемо и до оружја.

По повратку на овај терен, боље наоружани, моћи ћемо да ударимо по издајницима. Само, поред свега тога јасно је да нам

⁸ Душан Девеџић

• Овде се мисли на план за заједничко дејство, о коме је ЈБубчо Арсов писао команди Другог јужноморавског одреда.

¹⁰ Чланови Савезничке мисије на терену Другог јужноморавског одреда и батаљона „Јордан Николов“

¹¹ Батаљон „Јордан Николов“ пошао је на Котарлк 23 децембра 1943 год., а 26 децембра водио борбу против бугарске војске п полиције у с. Рударе.

је нужна помоћ другова из Србије. Теби је то јасно и пиши им о томе. Нагласи да је нужно што пре.

Засада немам шта више да пишем. Шаљите нам вести, све што можете од литературе и санитетски материјал.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ!

Друтарски ги стеже руку

Вера¹²

БР. 197

**ИЗ РЕФЕРАТА КОМАНДАНТА ГЛАВНОГ ШТАБА НОВ И ПО
МАКЕДОНИЈЕ НА ПАРТИЗАНСКОМ САВЕТОВАЊУ ПРВЕ И
ДРУГЕ БРИГАДЕ ОДРЖАНОМ 21 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. У
С. ФУШТАНИ¹**

РЕФЕРАТ СА ПАРТИСКОГ САВЕТОВАЊА I И II БРИГАДЕ
ОД 21-ХП-1943

ВОЈНА СИТУАЦИЈА
уопште и код нас

I

II

1) Југославнја

III

У Македонији

Са ситуацијом у Македонији и стањем наших јединица треба мало више да се позабавимо. Треба да се задржимо на следећим елементима: 1) на непријатељским снагама; 2) на нашим снагама; 3) на акцијама и искуству од истих; и 4) на новим задацима који стоје пред нама.

Све ове елементе размотрићемо посебно.

¹¹ Народни херој Оливера Јоцић, помоћник политичког комесара батаљона „Јордан Николов“

¹ Копијз реферата, без завршетка. налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ

1) Непријатељске снаге. — Непријатељских снага у Македонији има: немачких трупа, бугарских трупа и полиције, снага реакционарних елемената Македоније.

а) Сталних немачких снага у Македонији нема. Оне се у пролазу задржавају ради одмора, а по потреби и дуже. — Као сталне, Хитлерове хорде у Македонији имају своје етапне команде, које контролишу железнице и пошту, као и Бугаре — да ли тачно извршавају Хитлерове наредбе. Исто тако, оне служе за организовање исхране и прихватање Хитлерових је-«диница при пролазу.

б) Бугарска војска је главна окупаторска снага у Македонији. Она је веран Хитлеров жандарм који држи Македонију у ропству. И поред очигледне капитулације, која ускоро претстоји Хитлеру, бугарска војска се бори против НОВ и ПО, како у Македонији, тако и у целој Југославији. Не осећа се у бугарск<јј> војсци да наша Партија ради, а бугарски војник се бори само због тога што уопште нема никаквог увида у општу ситуацију и ситуацију у Бугарској и Македонији.

Бугарске трупе у Македонији:

— Штаб V армије са 14. и 15. дивизијом.

— Пограничне јединице.

— Пук за обезбеђење железничке пруге.

Ове снаге су углавном овако распоређене:

Скопље: Штаб V армије, Штаб 14. дивизије, 1 пук пешадије, 1 пук артиљерије, 1 дивизион коњице, авионска база.

Куманово: 1 пук пешадије.

Велес: 1 пук пешадије.

Прилеп: 1 пук пешадије и 1 пук артиљерије.

Битољ: Штаб 15. дивизије, 1 пук пешадије.

Охрид: 1 пук пешадије.

Ресен: 1 батаљон пешадије.

Штип: 1 дивизија коњице и 1 дивиз. противтенк. арт.

Струмица: 1 батаљон пешадије.

Кавадар:, 1 батаљон пешадије.

Све ове јединице нису мобилисане, али је њихово кадровско бројно стање појачано позивањем извесног броја резервиста.

Пограничних јединица има такође доста. Оне су распоређене на граници по „станицама“, „подстаницама“ и „пограничним караулама“. Свака станица, са својим подстаницама и пограничним караулама, броји око 400—500 војника, колико један батаљон.

Такве станице постоје: према Тетову, у Поречју, према Дебарцима, према Преспи, у Мориовском, Ђевђелиском и Струмичком срезу, као и по другим местима.

Пук за обезбеђење железничке пруге. То је војска која је распоређена на прузи. Она обезбеђује мостове и железничке станице.

Бугарска полиција појачана Гестапоом. — Полициска централа се налази у Скопљу, где постоји и полициска школа. У среским местима се налазе полициске станице, свака са око 50 полицајаца.

в) Реакционарне снаге. Као свуда тако и у Македонији имамо појаву реакционарних елемената, који се организују, а неки су већ доста добро организовани за борбу. Ове снаге су следеће:

— Контра-чете састављене од Македонаца. — Ове чете су организовали полиција и бугарски фашисти. Таквих чета има у Тиквешу, које су разбијене у Скопском и Битољском срезу, као и на другим местима, али оне за сада не претстаљају неку озбиљну снагу.

— Дражини четници. — Има их у Поречју и Гостиварском срезу². Њихове су позиције данас, када је и Лондон почео да говори против Дражиних четника, још слабије. Дражиних четника има у Поречју око 80, а у Гостиварском срезу око 20.

— Шиптарска реакција за сада претставља најопаснију снаху. Она, помогнута и подржана од Немаца, под вођством Цема, Мефаила и других барјактара, мобилише шиптарске масе на религиозној бази против нас, па и против шиптарских партизана. Ова шиптарска реакција је нарочито развијена и снажна у Тетову, Гостивару, Кичеву, Дебру и Струзи. С овим снагама имаћемо сви велику борбу, и то не само ми, него и шиптарски партизани.

2) Наше снаге. Због колебања Партије⁸ — да ли постоје услови за партизанску борбу у Македонији или не, партизански покрет у 1941 и 1942 години је био доста слаб, може се рећи готово никакак, ако се узме у обзир стварни број партизана у тим годинама. Али, иако је партизански покрет у 1941 и 1942 години био слаб, он је од доста великог политичког значаја за Македонију. Тиме је било доказано окупатору да се народ Не слаже са новим стањем, а то је изазвало и говор Николе Му-

¹ Дражин претставник у Македонији Војђо Трбић успео је да скрпи неколико чета од по двадесетак четника, које су до јесени 1944 год. остале неактивне у борби против окупатора, када су коначно ликвидирани од НОВ и ПО Македоније.

* Издајнички и контрареволуционарни рад Методија Шаторова-Шарла, секретара ПК КПЈ за Македонију, до септембра 1941 год. и период од новембра 1941 до јуна 1942 год. (после пада у руке бугарске полиције друга Лазара Колишевског) био је период непрестане унутар-партиске борбе за победу револуционарне линије КПЈ над опортунистичком и националистичком политиком ЦК БКП, која је разорно деловала на развој НОБ македонског народа.

шанова у бугарском парламенту, у коме је отворено изнео да у Македонији постоје партизани, који протестују против Борисове владе и њега и доназују да је народ у Македонији незадовољан, да Македонија није слободна, као што то тврди целокупна фашистичка штампа, него напротив — да у Македонији постоје партизани који се боре за слободу Македоније. То нема неког посебног војничког успеха, али је постигнут индиректан успех тиме што су они, шака партизана, везали у Македонији 2 дивизије бугарске војске и велики број полицајаца. Да није било те шаке партизана, онда би извесни делови бугарске војске били послати у Југославију против наших другова партизана.

Године 1943 Партија заузима став: да постоје услови за развитак партизанске борбе⁴. И стварно, ми смо за релативно кратко време успели да створимо и војску. Јачина наших снага у овом моменту усмено је изнета на саветовању, те је овде нећемо износити — из простог разлога да не би непријатељ сазнао тачно јачину наших снага⁵. Важно је то да наше акције обухватају ове крајеве: Кумановски срез, Скопску Црну Гору, Шар Планину, Дебарца, Кичевски срез, Преспу, Битољски, Прилепски, Крушевски и Мориовски срез, Тиквеш и Ђевђелиски срез. Акцијама нису обухваћени још следећи крајеви: Штипски, Кочански, Малешевски, Радовишки, Кратовски и Кривопаланачки срез, али смо уверени да ћемо ускоро пренети борбу и тамо.

3) Акције и искуства. Наша војска се најбоље учи кроз борбе и када се из сваке акције извуку поуке, које се у другим акцијама користе.

Акције ћемо само побројати, а не и описивати, да нас не би одвукло од теме у реферату.

У последње време извршене су следеће главне акције:

- Борбе на Буковику и Извору® ради одбране Кичева.
- Напад на Кичево⁷.
- Борба на Буковику⁸.

¹ Доласком друга Светозара Вукмановића-Темпа у Македонију, 26 фебруара 1943 год., коначно је ликвидиран штетни утицај бугарске партије који је спровођен преко њеног делегата Бојана Балгарјанова, односно бесконачне дискусије о постојању или непостојању услова за оружану борбу у Македонији.

⁵ У ово време, поред Групе одреда (батаљони: Славеј и Малесија) и батаљона „Јордан Николов“, постоје и две бригаде — Прва и Друга.

• Борбе су вођене од 1 до 7 октобра 1943 год. (види док. бр. 86).

⁷ Мисли се на ослобођење Кичева 1 новембра 1943 год. од снага НОВ и ПО Македоније (види док. бр. 113).

« Борба на Буковику између јединица НОВ и ПО Македоније и балиста вођена је 4 и 5 новембра 1943 године. У овој борби непријатељ је имао око 50 мртвих, а наше снаге 4 мртва и 4 рањена (види док. бр. 129).

- Борбе на Извсру, Подвису и Пополжану".
- Марш на бугарској територији и борба на Козјаку¹⁰.
- Дизање у ваздух'моста код села Завој¹¹.
- Борба код села Брезова¹².
- Борба код села Турие и Мраморец¹³.
- Марш преко Галичице на грчку територију¹⁴.
- Налад на село Бојанчиште¹⁵.
- Опкољавање одреда на Вишешници^{1®}.
- Напад- на рудник Дудицу¹⁷.
- Напад на подстаницу Лукар¹⁸.
- Напад на село Коњско¹⁹.

⁹ Ове борбе против Немаца и балнста водила је 16 и 17 новембра 1943 год. Прва македонско-косовска ударна бригада. У тој борби непријатељ је имао око 85 мртвих, а Прва бригада 7 мртвих и 10 рањених. Непријатељу је уништено: 15 коња, 1 воз са ратним материјалом, један камион, 6 кола с коњском запрегом, 1 мотоцикл итд. (види док. бр. 131).

¹⁰ Борбу на Козјаку против бугарске војске водила је Прва македонско-косовска бригада 21 новембра 1943 године. У тој борби заробљена су 2 бугарска војника, а заплењено: 2 мазге и 1 тешки матраљез (види док. бр. 149).

¹¹ Мост код с. Завој, у Охридском срезу, срушир је батаљон „Мирче Ацев" Прве македонско-косовске ударне бригаде 1 децембра 1943 године.

¹² Борбу код с. Брезово, у Крушевском срезу, водио је Други батаљон Прве македонско-косовске ударне бригаде против бугарске војске и полиције; непријатељ је имао 10 мртвих, а батаљон није имао жртава (види док. бр. 149).

¹³ Ову борбу против балиста водила је 4 и 5 децембра 1943 год. Прва македонско-косовска ударна бригада. Непријатељ је имао око 80 мртвих и 100 рањених.

¹⁴ Марш Прве македонско-косовске ударне бригаде од с. Слатино, преко Галичице до Кожуфа отпочео је 5 децембра а завршио се 15 децембра 1943 године.

¹⁵ Напад на с. Бојанчиште извршиле су јединице Треће оперативне зоне 18 маја 1943 године. У борби је убијен 1 бугарски војник и 1 полицајац, два су заробљена, док су партизани имали 3 мртва (види Зборник том VII књ. 1, док. бр. 86).

Мисли се на офанзиву окупатора од 7 до 16 јуна 1943 год. која је спроведена у циљу уништења јединица Треће оперативне зоне (види док. бр. 132).

¹⁷ Напад на рудник Дудицу (који су експлоатисали Немци) извршио је батаљон „Страшо Пинџур" 2 октобра 1943 године. У овој борби убијено је 10 Немаца и 1 шпијун, а партизани нису имали губитака (види док. бр. 132).

¹⁸ Напад је извршио батаљон „Страшо Пинџур" 22 октобра 1943 године. У тој борби убијен је командир карауле и 1 војник, док је 1 рањен а заробљено око 30 војника. Заплењено: 60 пушака, 1 пушкомитраљез и друго оружје (види док. бр. 132).

¹⁹ После политичког рада са бугарским војним гарнизом у с. Конско, средином децембра 1943 год. гарнизон је на челу са поручником Дичом Петровим, пришао партизанима, и од њега и осталих бугарских војника у НОВ формиран је крајем децембра бугарски батаљон „Христо Ботев".

- Напад на село Радња²⁰.
- Напад на магацин код села Куклица²¹.
- Дизање у ваздух пруте код Табановца²².
- Сачекивање потере на Страцину²³.
- И многе друге акције²⁴.

Из читавог досадашњег живота и акција наших јединица могу се извући следећа искуства:

а) Општа искуства

1) Садашњу борбу води наша Партија, а у борби учествују сви поштени људи из свих ранијих демократских странака, који желе слободу своме народу. Али се у нашим јединицама Партија не осећа стварним руководиоцем борбе. Сви партијци треба много више да се интересују за војне ствари, да помажу и преносе војно знање на своје другове непартијце, а у тешким моментима да одржавају морал код свих другова, те да својим примером предњаче у свему, и у борби, и у маршу, и на другим местима.

2) Основна слабост наших ранијих одреда, а која се још провлачи код неких наших јединица, била је ова: нису желели да буду стално у офанзиви, да су се више задржавали на држању митинга по селима. ОВУ праксу држања митинга треба прекинути, а наше јединице треба да буду стално у офанзиви, у борби против непријатеља, јер само тако ћемо моћи да задамо тешке ударце непријатељу и да наше јединице прекалимо и оспособимо за још теже борбе које нам претстоје. Практику митинга, која је досад спровођена, треба прекинути. Најпре борба, па затим митинзи.

3) Први наши одреди су се снабдевали преко јатака. То није нити партизански начин снабдевања, нити партизански

⁵⁰ Напад је извршио батаљон „Страшо Пинџур“ 8 новембра 1943 године. Заробљено је 5 контра-четника, а заплењено: 5 пушака, 3 револвера и доста муниције (види док. бр. 132).

⁸¹ Напад је извршила група од 7 партизана Скопско-кумановског партизанског одреда 6 новембра 1943 године. Заплењено је: 9 пушака, 135 кг. динамита, радио-апарат, 6 ћебади, 7 коња и друго (види док. бр. 121).

« Ову акцију на пругу Скопље — Врање извршио је 10 новембра 1943 год. Скопско-кумановски партизански одред. Спаљена су 4 вагона (из састава композиције) са свиленим чаурама. Пругу је окупатор оправљао читав дан (види док. бр. 121).

¹³ Борба је вођена 6 октобра 1943 године. Део Кумановског партизанског одреда сударио се са бугарском војском и полицијом изнад с. Страцин. И поред своје надмоћности, бројне и техничке, непријатељ се у сумрак нечујно повукао.

« Кзо што су: борба батаљона „Јордан Николов“ 11 децембра 1943 год. у с. Дренак са четницима Драже Михаиловића; борба батаљона „Страшо Пинџур“ код с. Боула са бугарском војском и полицијом новембра 1943 год. итд.

начин ратовања. Наше јединице треба да се снабдевају из села, а села се не смеју напуштати.

б) Искуство из борбе

1) Прихватање фронталне борбе са релативно slabим снагама се не препоручује и није својствено нашим јединицама. У фронталној борби непријатељ може да доведе појачања и може да буде јачи од нас. Али ово не треба схватити круто, те избегавати борбе уопште.

2) Заседе. То је партизански начин дефанзивне борбе. Заседе треба постављати стално, само треба стећи мало веће искуство у њиховом постављању. Било је неколико случајева да су при појави непријатеља заседе напуштене, а да није отворена ватра. За то највећу одговорност носе партијци. Они су ти који треба да задрже своје другове и остану у заседи до краја. У заседама је потребно још мало више одлучности, па да се њихови успеси боље искористе.

3) Плански препади. То је најбоља офанзивна акција наших јединица. Треба да се зна да изненадна акција даје најбоље резултате. Али код извођења ових препада треба имати много одлучности и смелости. Има неколико случајева да нам препади нису успели...

БР. 103

ДЕКЛАРАЦИЈА ОТЕЧЕСТВЕНОГ ФРОНТА БУГАРСKE ОД ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. О МАКЕДОНСКОМ ПИТАЊУ¹

ОТЕЧЕСТВЕНИ ФРОНТ О МАКЕДОНСКОМ ПИТАЊУ

Македонија је јабука раздора за балканске народе: Због ње су се пролиле реке крви: четнички покрет против турске државе, Илинденски устанак и међусобна истребљења бугарских, српских, грчких и албанских чета. Балкански рат, међусавезнички, учешће балканских држава у Првом, као и у садашњем светском рату, све је то веома много смањило становништво Македоније, и уместо да јој донесе слободу и независност, претворило ју је у земљу страдања и истребљења.

¹ Документ, на бугарском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ. Тачан датум када је написан, није утврђен.

Пред Македонијом се смирено и са поштовањем клања сваки Бугарин. Она је колевка бугарског препорода² и њена стара и најновија историја је испуњена делом које је равно делу апостола Ћирила и Методија, надахнућем и стваралаштвом низа културних и црквених првака. За време турског ропства Бугари и Македонци су водили заједничку борбу за ослобођење. После стварања слободне бутарске државе судбина поробљене Македоније била је увек блиска срцу бутарског народа и он је дао драгоцен прилог за њено ослобођење. Остаће легендарна ослободилачка борба становништва Македоније и Одринског³. Међутим, ни самосталне борбе тога становништва, ни ратови вођени за његово ослобођење — нису побољшали, него су само погоршали судбину Македоније и Тракије. И то се десило зато што су мале балканске државице, у своме супарништву и због слепоће својих руководилица, напустиле здрави пут, пут који је водио ка слободној и независној Македонији. Како Бугарска, тако и друге балканске државе скупо и прескупо су плаћале и плаћају своја застрањивања и учињене историске грешке, које изазивају проклетство поколења и осуду историје.

Постоји ли нада да се најзад учини крај тој Голготи балканских народа? Та нада почива на принципима постављеним у основу Атлантске повеље, која гарантује привредну, политичку и културну слободу народима. Атлантска повеља била је примљена и од Совјетског Савеза, који не може а да не игра значајну улогу у послератном уређењу света, и нарочито Балкана.

За балканске народе постоји само један пут за споразум и мирно уређење међубалканских питања. Тај пут су нам указивали Раковски, Каравелов, Левски, Ботев⁴, као и српски јавни радници: Светозар Марковић, Гарашанин и други. Тај пут је заборављен.

Бутарска царска влада увукла ј4 Бугарску у Осовину, пропустила је немачке трупе на Балкан, упутила окупационе корпусе не само у Македонију, већ и у друге делове Југославије и Грчке. Та влада је сматрала да је погодан моменат да се Македонија укључи у оквире бугарске државе. Она је заборавила да Хитлер у

својој кн>изи »Моја борба" проповеда да „национал-социјалистичка Немачка буде господар света" и да се он, ру-
* Типичан стил великобугарске пропаганде, која иде за тим да Македонију прикаже као бугарску земљу — став који ништа не отступа од става бугарског двора пре и после Првог и у току Другог светског рата.

³ Источне Тракије, која је после стварања Кнежевине Бугарске била у саставу Турске. Овде се заправо мисли на заједничке борбе за ослобођење испод турског ропства.

⁴ Борци за ослобођење бугарског народа испод турског ропства

балканските държави. Никакво видоизменяване на сегашната разпокъсаност от враговете на Македония, нито пък цялостно приобщаване към която и да е балканска държава. ЕДИНСТВЕНОТО СПАСИТЕЛНО РЕШЕНИЕ Е - ЦЯЛОСТНА, СВОБОДНА И НЕЗАВИСИМА МАКЕДОНИЯ. САМО ТАКА ТЯ ЩЕ ПРЕСТАНЕ ДА БЪДЕ ЯВЛКА НА РАЗДОРА И ЩЕ СЕ ПРЕВЪРНЕ ВЪЗДРАВА СЪЕДИНИТЕЛНА БРЪНКА МЕЖДУ БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ.

Съветският съюз и силите на Демокрацията ще са гарантите за една свободна и Независима Македония. За постигането на тая голъма историческа цел се налага, да застанат на чело на Балканските държави истински народни Правителства, чужди на каквито и да е империалистически попълзновения които да отстояват принципа на НЕЗАВИСИМОСТТА И САМООПРЕДЕЛЕНИЕТО НА БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ.

Граждани от всички балкански страни, да се боримъ съ всички сили за незабавното смъкване на фашистките правителства и установяване на народна демократична власт на Балканите! Чрезъ своя Отечествон фронтъ българският народъ апелира къмъ всички свой съседи да се обединатъ около тоя единствено спасителенъ лозунгъ.

ДА ЖИВЕЕ СВОБОДНОТО САМООПРЕДЕЛЕНИЕ НА МАКЕДОНИИ!

ДА ЖИВЕЕ БРАТСКОТО СПОРАЗУМЕНИЕ НА БЪЛГАРИЯ СЪ БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ!

България, декември 1943 година.

Отечественият фронтъ.

ковођен тим империјалистичким погледом, није замислио и марта 1941 године по уговору признао читаву Македонију са Солуном за део Југославије. Само је преврат генерала Симовић осујетио тај шајлоковски пазар фирера.

Да би се избегле било какве нове историске грешке и да би се Македонији дало чврсто умирење, ОТЕЧЕСТВЕНИ ФРОНТ ПОДИЖЕ ПАРОЛУ „МАКЕДОНИЈА МАКЕДОНЦИМА“. Том паролом учиниће се крај супарништву између балканских држава. Никаква измена садашње раскомаданости Македоније од њених непријатеља, нити пак њено целокупно присаједињење било којој балканској држави. ЈЕДИНСТВЕНО СПАСОНОСНО РЕШЕЊЕ — ЦЕЛОКУПНА СЛОБОДНА И НЕЗАВИСНА МАКЕДОНИЈА. САМО ТАКО ЋЕ ОНА ПРЕСТАТИ ДА БУДЕ ЈАБУКА РАЗДОРА И ПРЕТВОРИЋЕ СЕ У ЗДРАВУ КАРИКУ УЈЕДИЊЕЊА МЕЂУ БАЛКАНСКИМ НАРОДИМА⁵. Совјетски Савез и снаге демократије биће гаранتي једне слободне и независне Македоније. Да би се постигао тај велики историски циљ, потребно је да се на чело балканских држава поставе истинске народне владе, којима су туђе било какве империјалистичке аспирације, које ће се држати принципа НЕЗАВИСНОСТИ И САМООПРЕДЕЉЕЊА БАЛКАНСКИХ НАРОДА.

Грађани свих балканских земаља, боримо се свим снагама за неодложно уништење фашистичких влада и успостављање народне демократске власти на Балкану. Преко свога Отчественог фронта бугарски народ апелира на све своје суседе да се уједине око те јединствено спасоносне паролe.

ЖИВЕЛО СЛОБОДНО САМООПРЕДЕЉЕЊЕ МАКЕДОНИЈЕ!

ЖИВЕО БРАТСКИ СПОРАЗУМ БУГАРСКЕ СА БАЛКАНСКИМ НАРОДИМА!

Бутарска, децембра 1943 год.

ОТЕЧЕСТВЕНИ ФРОНТ

⁵ Иако је македонски народ своју решеност да живи у заједници са осталим народима Југославије показао у оружаном борби, а то потврдио и на Другом заседању АВНОЈ-а, 29 новембра 1943 год., ипак је бутарски Отчествени фронт, служећи се разним средствима, свом снагом радио на томе да Македонију добије за себе а када у томе није успео отвореко, онда је то покушао остварити под паролом тсбожњс „самосталности“ Македоније. Питање је покренуто у моменту када је Хитлер био наумио да Македонију да на управљање терористи Ванчи Михајлову, који је обећавао да ће смирити побуњени народ, односно да ће учинити оно што бугарски фашисти нису успели у току три године варварским методама.

„НАРОДНА БОРБА“ ОД ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. О АКТУЕЛНИМ ЗАДАЦИМА СТАНОВНИШТВА НА ОСЛОБОЂЕНОЈ ТЕРИТОРИЈИ У ЗАПАДНОЈ МАКЕДОНИЈИ¹

ДЕО МАКЕДОНИЈЕ ЈЕ ВЕЋ СЛОБОДАН!

Македонија — наша отаџбина, која је вековима чекала своју слободу, сведок је многих ратова; преко ње су прошле свакојаке армије, — које је дочекивало њено становништво, неке више, неке мање, с надом да јој доносе националну слободу и равноправност. Али су је све горко превариле, све су јој доносили само ропство и глад, мрак и незнање, затворе и вешала.

Последње немачке и бугарске трупе неки су с радошћу дочекали². То је било због тога што је народу дозлогрдила великопрпска тиранија, те је сматрао да је дошла слобода. Али је ускоро увидео да је преварен у својим надама.

Учињен је свему томе крај. **Македонски народ се освестио и створио своју Народно-ослободилачку војску, која је највсћа гаранција његовог ослобођења и очувања те слободе.** Својим смелим акцијама против окупатора и његових слугу свих врста, јединице I оперативне зоне успеле су да ослободе део Македоније који је био под окупацијом италијанско-албанских фашиста³. **Отпочело је ослобођење наше отаџбине — Македоније.** Гоцева застава данас се вије над територијом која се налази: на северу, до Тетова; на истоку, до садашње бугарске границе с Албанијом; на југу, до Струге; и на западу, до раније југословенско-албанске границе.

Све трупе које су ову територију држале под окупацијом разоружане су од стране јединица Народно-ослободилачке војске Македоније.

У то време створена је македонска народно-демократска власт. Пуштени су на слободу сви политички затвореници — народни борци, који су се борили против дотадашњег поробљивача. Сви су они ступили у редове М.Н.О.В.⁴

¹ Народна борба", бр. 1 (орган Треће оперативне зоне).

² На овакав однос једног дела македонског становништва према окупатору, поред осталог, видног утицаја имао је и опортунистички и контрареволуционарни став тадашњег ПК КПЈ за Македонију, на челу са Методијем Шаторовим-Шарлом.

³ У ослобођавању територије која је била под италијанском окупацијом учествовале су јединице Прве и Друге оперативне зоне Македоније.

•Македонска народноослободилачка војска

26-IX-1943 год. у Кичеву је одржан велики народни митинг на коме су учествовали претставници срезова Кичевског, Дебарског, Струшког, Гостиварског, Тетовског и из Дебараца. Одржана је конференција македонских народно-ослободилачких комитета, на којој су изабрани срески народно-ослободилачки комитети⁵ за читаву ослобођену територију — претставници народне демократске власти.

Свуда на ослобођеној територији становништво је дочекало своје ослободиоце с огромном радошћу; сваки Македонац је био испуњен огромним задовољством када су се појавиле јединице Македонске народно-ослободилачке војске. Старо и младо, мушкарци и жене, радници и сељаци, Македонци и Албанци, Власи и Турци, са сузама у очима, са цвећем, орошеним вековном тугом, с одушевљењем су поздравили своју младу народну војску.

С ослобођењем ове територије пред македонски народ се постављају нови задаци: **очување ослобођене територије** — вековног идеала нашег народа, **и њено проширење — ослобођење читаве Македоније**, а то значи **ступање свих македонских родољуба у редове Народно-ослободилачке војске**.

Ови задаци се нарочито данас постављају, када немачки фашисти и њихове слуге покушавају свим снагама да поново поробе овај слободни део Македоније.

Али то македонски народ неће дозволити! Бориће се у савезу са Народно-ослободилачком војском Југославије и ослободилачким армијама свих балканских народа против својих поробљивача, па било да су они у служби великобугарског или великосрпског, великоалбанског; или великогрчког империјализма, који данас помаже немачки фашизам у његовом плачкашком и поробљивачком рату.

ДА ЖИВИ ОСЛОБОЂЕНА ТЕРИТОРИЈА МАКЕДОНИЈЕ И ЊЕНА НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКА ВОЈСКА И ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕДИ!

⁵ Међутим, Срески народноослободилачки одбор у Кичеву формиран је већ 22 септембра 1943 године.

II
ДОКУМЕНТА БУГАРСКИХ ОКУПАТОРА

ПИСМО МИНИСТАРСТВА СПОЉНИХ ПОСЛОВА МИНИСТАР-
СТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА БУГАРСКЕ .ОД 12 ДЕЦЕМ-
БРА 1942 ГОД. О ПОВЕЗАНОСТИ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧ-
КОГ ПОКРЕТА МАКЕДОНИЈЕ И КОСОВА И МЕТОХИЈЕ¹

МИНИСТАРСТВО
СПОЉНИХ ПОСЛОВА И ВЕРЕ
Одељење за шифру и архиву
Бр. 1285

Препис

Софија, 12. XII. 1942. год.

Министарству унутрашњих послова
и народног здравља
Централна управа

ОВДЕ

Министарство спољних послова и вере има част да попгго-
ваном Министарству саоппгги, на знање и евентуалну проверу,
податке које је примило од царског Генералног конзулата у
Тирани:

На Косову је припреман устанак за почетак децембра.
Утврђене су везе између косовских комуниста и Скопља, Би-
тоља и Прилепа. На Косово је унето много енглеског злата, и
непријатељска пропаганда је веома снажна. Многи Албанци по-
чели су да раде заједно са Србима.

Мајор Ђурић (Ђуришић)² је у италијанској служби у Црној
Гори. Он, међутим, игра дволичну улогу и близак је Дражи Ми-
хаиловићу. Овај последњи ишао је у Лондон, а такође и у
Скопље³.

Начелник шифре, опуномоћени
министар: (п)

Т. М. Симеонов

(М. П.)

¹ Фотокопија преписа, на бугарском језику, налази се у архиви
Историског одељења ЦК КПМ.

Документа бр. 110, 111 и 112 иако су из 1942 год., објављују се
у овој књизи, јер су накнадно пронађена.

* Павле Ђуришић

» Дража Михаиловић није ишао у Лондон, нити долазио у Скопље-

ИЗВЕШТАЈ Д. ДИМИТРОВА, ПРЕТСТАВНИКА БУГАРСКЕ
ВЛАДЕ У БИТОЉУ, ОД 17 ДЕЦЕМБРА 1942 ГОД. ПРЕТСЕД-
НИКУ БУГАРСКЕ ВЛАДЕ И МИНИСТАРСТВУ СПОЉНИХ
ПОСЛОВА О ТЕРОРУ КОЈИ СЕ СПРОВОДИ НАД МАКЕДОН-
ЦИМА ПОД ИТАЛИЈАНСКОМ ОКУПАЦИЈОМ¹

ЛИЧНО, СТРОГО ПОВЕРЉИВО

М. У. П. Н. З.*
БИТОЉСКА
ОБЛАСНА ДИРЕКЦИЈА
Бр. 1068
17-ХП-1942 год.
Битољ

Господину Министру Претседнику и
Министру иностраних послова и вере,
Препис Господину Министру унутрашњих
послова и Народног здравља

СОФИЈА

Господине Министре Претседниче,

Обласна дирекција у Битољу има част да Вам саопшти, Да се у последње време примећује нови талас мучења и гоњења мирног бутарског становништва³ у срезovima под италијанском окупацијом уз албанску администрацију, нарочито у Струшком, Галичком и Кичевском срезу. О појединим случајевима својевремено је извепггавано Министарство спољних послова и вере. Као последица све јачег малтретирања наших сународника, повећава се број исељеника, који ће, ако се не измени ситуација, узети масован карактер. Од 20 новембра до 15 децембра ов. г., то јест за мање од месец дана, на нашу територију прешло је из тих крајева око 300 нових бегунаца.

Малтретирање нашег становништва с оне стране демаркационе линије спроводе одговорни и неодговорни албански и италијански фактори. Наши сународници налазе се, с једне стране, под агресивним акцијама албанских банди — качака⁴ и албанске

¹ Фотокопија документа на бугарском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Министарство унутрашњих послова и народног здравља

³ Реч је о Македонцима под италијанском окупацијом.

⁴ На територији Македоније под италијанском окупацијом настало је страховито пљачкање, уцењивање и малтретирање становништва од стране наоружаних пљачкашких банди — качака.

полиције и администрације, а с друге стране — под пасивним држањем италијанских војно-полицијских власти и окупационих војски. Сарадња између албанских качака и албанске полиције и администрације је несумњива. Она потиче из родбинских, пријатељских и других веза. Пасивно држање италијанских власти према тим малтретирањима је последица како дезорганизације њихових служби, тако и италијанске политике да бугарско становништво напусти ове крајеве, што у конкретном случају одговара албанским интересима.

Изгледа да албанске власти сматрају активност качачких банди недовољно ефикасном, те зато је Еф месец дана подржава и потпомаже албанска полиција али фашистичка милиција, што се најпре показало у Струшком срезу насилним одвлачењем девојака — Бутарки, под изговором: ради женидбе.

У таквој ситуацији, привредни проблем и проблеми образовања за наше становништво с оне стране демаркационе линије остају другог реда. У садашњем тренутку оно осећа да му је угрожен његов опстанак⁵.

Може се рећи, да су догађаји у северној Африци⁶ имали извесног одјека и у самој Албанији, па су, према томе, посредно имали одјека и у областима које су насељене бугарским становништвом. У садашњем тренутку, према подацима којима ми располажемо и које допуњују подаци немачке обавештајне службе у Албанији, криза се продубљује. Међу згоуовцима примећује се кретање, које утиче и на национална осећања оних Албанаца који лавирају између Енглеске и Италије. То кретање показало је карактеристичне симптоме 28 новембра⁷, на дан албанског националног празника, када је у многим местима манифестовано нерасположење према Италији⁸, а негде, на пример у Струги и у Кичевском срезу, и према Бугарској. Напад на с. Премка⁹, Кичевски срез, последица је албанског шовинизма, који је, бацајући се на незаштићено бугарско становништво, наишао на италијанску реакцију. (Види бр. 1068 од 16-ХП- ов. г.).

⁵ Целокупна политика бугарских окупатора ишла је за тим да се и тај део Македоније прикључи бугарској окупационој територији, на су због тога у свим својим извештајима обрађивали питање положаја становништва у делу Македоније под италијанском окупацијом, наглашавали терор, као и потребу „заштите“ тамошњег становништва од стране бугарских окупаторских трупа.

• Односи се на неуспех Хитлерових трупа у Африци у борби против англо-америчких оружаних снага.

⁷ 28 новембра 1912 год. у Валони је проглашена независност Албаније.

⁸ Руководство албанског народноослободилачког покрета организовало је тада широм Албаније демонстрације против италијанског окупатора

» Редакција није установила на који се то напад односи и од кога је извршен.

Неоспорно да растући албански шовинизам, уз умишљено пасивно држање са италијанске стране, погоршава, а веома је вероватно да ће још више погоршати положај наших сународника с оне стране демаркационе линије¹⁰.

Изгледа да немачка обавештајна служба располаже, осим подацима о начину предаје трију италијанских дивизија у Египту, што је растројило Ромелов бок, и другим подацима о моралном стању италијанске војске и неких њених војних руководилаца, нарочито у Албанији и Грчкој, те је због тога појачала тамо своју активност. Као и у Македонији, тако и у Албанији, ова обавештајна служба чини покушаје да ради са истакнутим Албанцима који симпатишу Немачку. Ови покушаји нарочито су ојачали после открића које је учињено око канала Драже Михаиловића преко Македоније за Албанију и његових покушаја да утврди сарадњу са зоговцима, као и бекства Воја Трбића и двојице његових другова, чији се трагови губе према територији под италијанском окупацијом.

У закључку Обласна дирекција има част да Вам саопшти, Господине Министре Претседниче, да су у вези са погоршањем* положаја наших сународника с оне стране демаркационе линије, под италијанском окупацијом, вођени многи разговори са овдашњим италијанским конзулом г. Кастеланијем, из којих се међутим добија утисак да директиве које су му дате из Софије и Тиране нису таквог карактера да би побољшале положај.

Обласни директор:
Претставник Министарства¹¹

¹⁰ На распиривање шовинизма и националне мржње између Шиптара и Македонаца утицали су, поред истакнутих националиста-барјактара, и италијански и бугарски окупатор, преко својих агената. Видног успеха у овоме окупатор није постигао, што су показали догађаји у блиској будућности: формирање македонско-шиптарских партизанских одреда за борбу против окупатора.

¹¹ Претседништво бугарске владе, односно Министарство спољних послова Бугарске, имало је при Битољској обласној дирекцији свог претставника за одржавање везе са италијанским окупатором и за праћење ситуације у Албанији и Македонији под италијанском окупацијом.

ИЗВЕШТАЈ Д. ДИМИТРОВА, ПРЕТСТАВНИКА БУГАРСКЕ
ВЛАДЕ У БИТОЉУ, ОД 24 ДЕЦЕМБРА 1942 ГОД. ПРЕТСЕД-
НИКУ БУГАРСКЕ ВЛАДЕ И МИНИСТАРСТВУ СПОЉНИХ
ПОСЛОВА О РАЗГОВОРИМА ВОЂЕНИМ ИЗМЕЂУ БУГАР-
СКОГ И ИТАЛИЈАНСКОГ ВОЈНОГ КОМАНДАНТА НА ПОД-
РУЧЈУ БИТОЉ—ДЕБАР¹

ЛИЧНО, СТРОГО ПОВЕРЉИВО

М.У.П.Н.З.
БИТОЉСКА
ОБЛАСНА ДИРЕКЦИЈА

Бр. 1096
24-ХП-1942 г.

Битољ

Господину Министру Претседнику и
Министру спољних послова и вере
Препис Господину Министру унутрашњих
послова и народног здравља

С о ф и ј а

Господине Министре Претседниче,

22 децембра ов. г. пратио сам команданта Битољске дивизи-
ске области, пуковника г. Маринова, који је у Струги учинио
посету генералу Арналду Ацију, команданту дивизије „Фи-
ренце“, са седиштем у Дебру. Рејон ове дивизије обухвата сре-
зове: Дебар, Тетово, Гостивар, Кичево, Галичник и Стругу, наиме
— оне срезове у којима су у последње време учестала мучења
са албанске стране. Ето због чега је ова посета имала за циљ
да се на лицу места нађу неке могућности за олакшање поло-
жаја натих сународника с оне стране демаркационе линије.

За време ове посете водили су се дужи разговори, на ко-
јима су са италијанске стране присуствовали, осим генерала
Ација, још и пуковник Фихтер, командант 122 флорентинског
пука са гарнизомом у Струги, и капетан Кроста. начелник оба-
вештајне службе при штабу дивизије „Фиренце“.

С наше стране била су постављена сва она питања у вези
са албанским зверствима, о којима је Министарство спољних по-
слова било својевремено обавештено, а која нису такве природе

¹ Фотокопија копије документа. на бугарском језику, налази се
у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

да би повољно утицала на италијанско-бугарске пријатељске и савезничке односе и да би у бугарском јавном мишљењу и народу створило још већу симпатију према Италији — што је искрена жеља наше владе.

Генерал Аци, узимајући на знање постављена питања, истакао је да је он овде мање од месец дана (Арналдо Аци долази са афричког фронта, где је командовао дивизијом „Триесте“, после тромесечног одсуства, због болести, у Италији. Он је заменио генерала Бозелија, који је отишао на Источни фронт), али да упркос томе већ доста детаљно познаје ситуацију, да је не сматра добрим и да је већ о томе известио своју команду, да би то било достављено италијанској влади. Што се тиче разбојничких банди — качака, генерал Аци је саопштио да су већ образоване албанске контра-чете уз сарадњу команданта дивизије „Арецо“ са седиштем у Корчи, као и то да је једном делу наших сународника у Галичком срезу раздато оружје за одбрану². Истовремено, генерал нас је уверавао да он има жељу да помогне нашем становништву и да ускоро заведе ред и мир у окупационој области која му је поверена, али да сматра да је потребно да се по извесним питањима постигне споразум између двеју влада, на основу кога би му његова команда проширила његова права, да би могао да дејствује, јер је у садашњем моменту задатак окупационих војски под његовом командом веома ограничен³.

Треба истаћи да је у току разговора, који су се водили, генерал Аци, као и његови сарадници, избегавао да наше сународнике с оне стране демаркационе линије назове Бугарима, него их је називао „Македонци“ или „који'се праве Бугарима“.

При свему томе, италијански генерал није крио да политика коју у садашњем моменту води у Албанији италијанска влада, у жељи да у тој области буде мир, — не одговара схватањима војних кругова, који сматрају да би требало да се употреби снажна рука.

Уопште, из разговора са италијанским војним лицима добија се утисак о резервисаности и нелагодности на њиховој страни, што проистиче из ситуације у Албанији, коју они не могу да реше.

Акције албанских разбојничких банди, које они сматрају традицијом, као и њихова веза са албанском полицијом и администрацијом коју они не одричу, мање их узнемирују него ли

¹ То оружје је било намењено контра-четам које су водиле борбу против снага НОП Македоније.

³ Реч је о аранжману између бугарске и италијанске владе, којим би се прецизније регулисало питање односа бугарских и италијанских трупа око демаркационе линије.

зогуовски и комунистички покрет — нарочито први, који је почео да им задаје озбиљне бриге због догађаја у Африци. Начелник обавештајне службе, капетан Кроста, није крио да у последње време Интелигенс Сервис покушава да преко Грчке обнови своју мрежу у Албанији, да се слични покушаји чине и преко Косова, и да у том правцу, у борби против Интелигенс Сервиса, италијанска контра-служба наилази на велике тешкоће.

Колико ситуација у Албанији почиње да улива страх, показује чињеница да је командант жандармерије у Струшком срезу, капетан Лизети, замолио команданта 55 пешадиског пука, са гарнизонам у Охриду, да његовој породици пружи склониште у случају потребе.

Упркос уверавању и војничкој жељи генерала Аџија, може се са сигурношћу рећи да се положај наших сународника с оне стране демаркационе линије неће побољшати — напротив, наставиће да се погоршава, све док италијанска влада не измени своју садашњу политику.

Иако политика римске владе према Албанији поставља италијанску окупациону војску у тежак и деликатан положај, ипак се — барем засада — не могу извући закључци да ће то изазвати неки конфликт између војне команде у Албанији и владе. Напротив — из мојих скоро петомесечних посматрања и података у том смислу добија се утисак да се дух деморализације у Албанији у италијанској окупационој војсци, као и у италијанској жандармерији, која је потчињена албанској администрацији, повећава и да многи од њихових виших официра почињу да сумњају у победу Немачке. Карактеристичан случај у том смислу претставља и сам генерал Аџи који, као вишемесечни близак сарадник фелдмаршала Ромела у Африци, сматра овога, иако за веома смелог војног руководиоца, истовремено и за веома самовољног, грандомана и стратегблефера. Према Аџију, звезда Ромела је на залазу, утолико више што он није на висини повереног му задатка. За још неспремнијег генерал Аџи сматра команданта немачких трупа у Тунису, због чега изражава извештајан страх и сумњу у исход рата у северној Африци, који ће се веома снажно одразити на општи ток рата.

Слична мишљења виших италијанских војних руководиоца у Албанији, која изражавају пред својим потчињенима, неоспорно да се не могу добро одразити на дух њихове војске. Чињеница да генерал Аџи, као командант дивизије, као и његове остале колеге, путује по својој окупационој области под заштитом вода војника са блиндираним аутомобилима и једним

лаким тенком — показује несигуран положај Италијана у Албанији.

Молим, Господине Министре Претседниче, примите уверавања о мом одличном поштовању према Вама.

Д-р Д. Димитров

БР. 113

ИЗВЕШТАЈ БИТОЉСКЕ ОБЛАСНЕ ДИРЕКЦИЈЕ ОД АВГУСТА 1943 ГОД. МИНИСТАРСТВУ СПОЉНИХ ПОСЛОВА БУГАРСКЕ О ПОЛИТИЧКОЈ СИТУАЦИЈИ И О АКТИВНОСТИ ПАРТИЗАНСКИХ ЈЕДИНИЦА НА ТЕРИТОРИЈИ ЗАПАДНЕ МАКЕДОНИЈЕ ПОД ИТАЛИЈАНСКОМ ОКУПАЦИЈОМ¹

БИТОЉСКА
ОБЛАСНА ДИРЕКЦИЈА

Бр
194.... г.
Битољ

ПОВЕРЉИВО

МИНИСТАРСТВУ СПОЉНИХ ПОСЛОВА
И ВЕРЕ

(Политичка дирекција)

Препис: Министарству унутрашњих послова
и народног здравља
(Централна управа)

СОФИЈА

Обласна дирекција у Битољу има част да достави на знање Министарству спољних послова и вере, да су догађаји који су наступили у Италији имали осетан и негативан одјек не само у старој Албанији, него и на територијама бивше Југославије, са компактним бугарским становништвом, које је под италијанском окупацијом уз албанску администрацију.

У Ресенском и Преспанском срезу италијанске окупационе војске наредиле су 8 августа оним Албанцима који имају оружје, да га предају. Код ових последњих примећује се отпор.

¹ Фотокопија документа налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

И поред свега тога, може се казати да је овде ситуација релативно мирна, иако се засада обе комунистичке чете², које су повећане новим једномишленицима, несметано крећу по срезу. Албанска службена лица из среског центра Царев Диор напустила су 9 ов. м. село и отишла у Корчу. Неки од албанских фашиста или жандарма побегли су са четама. Ове последње у садашњем тренутку не показују наркзчиту агресивност.

У Струшком и Кичевском срезу расте • узбуђење међу Албанцима. Италијанске окупационе војске повукле су се из ових срезова у Стругу и Кичево. Комунистичка чета³, коју вероватно води Петар Пирузев, наставља да обилази села, да узима храну и новац и да позива становништво на сарадњу. Тако је она 4 ов. м. била у с. Магареву, 5 ов. м. — у с. Слатину, 7 ов. м. — у с. Мраморцу, а 8 ов. м. — у с. Турие. 9 августа илегалци су посетили и с. Ботун⁴. Њима су се прикључили и многи албански фашисти⁵ са својим оружјем (већи део из Кичева). У овим срезovima несигурност је већа и малтретирање бутарског⁶ становништва повећава се због немоћности Италијана и растројства албанске администрације⁷. Ово малтретирање раширило се и на 9 села у Кичевском срезу, која смо ми 15 јула ов. г. напустили⁸. Тако су, још прве недеље, у једном од њих — у с. Дупјани — наоружани Албанци везали и малтретирали сеоског говедара и одвукли 9 волова ка Кичеву. У једном другом од ових села, у с' Крушици, наоружани Албанци напали су 7 ов. м. кућу Крсте Михаилова Јанева, опљачкали му кућу, жену малтретирали, а њега изболи ножем⁹.

Злочини се врше и по другим селима Кичевског среза. Тако је 5 ов. м. у с. Осоју убијен од стране Албанаца Бугарин Милан Софрониев. Убиство је извршено са пљачком. 4 августа, близу с. Јагол-Доленци, убијене су секиром Милица Трајкова Шунтевска и њена 13-годишња ћерка, која је обешчашћена. 7 ов. м., у с. Корбуници, наоружани Албанци убили су Антона

* Реч је о јединицама Друге оперативне зоне НОВ и ПО Македоније

² Јединице Друге оперативне зоне

* Кроз поменута села прошле су јединице Друге оперативне зоне НОВ и ПО Македоније.

⁵ Не ради се о фашистима, него о шиптарима који су пре и после капитулације Италије прилазили НОВ и ПО Македоније

« Ради се о македонском становништву под италијанском окупацијом.

⁷ На неколико дана пре капитулације Италије, терор над становништвом (пљачке, убиства и спаљивање села) — спровођен од Италијана, балиста и качака — био је појачан.

⁸ Односи се на територијалне промене око демаркационе линије између Бугарске и Италије.

* Пљачке и остала насиља вршле су качачке и балистичке банде. • неометане у томе, као и раније, од стране окупаторских власти-

Гинова. У Новом Селу малтретиран је и опљачкан 9 ов. м. имућни сељак Анто Иванов. У селу Осломеју убијен је 27 ов. м. Крсто Стојанов, а пре десетину дана разбојници су покушали да му опљачкају кућу.

После догађаја који су настали у Италији¹⁰, једна група од око 60 до 70 Албанаца-милиционара и чиновника из Кичева, заједно с оружјем и новцем који су опљачкали из канцеларија, побегли су да би потпомогли партизански покрет против италијанских окупационих војски¹¹. Из с. Србијани, Кичевски. срез, партизани су на почетку овог месеца одвукли десетину бугарских омладинаца¹².

У рејону> Галичника ситуација је релативно мирнија, јер овде скоро нема Италијана. Не примећује се неко нарочито малтретирање од стране разбојника, качака. јер је становништво, а нарочито мандрације, најмило чуваре — сејмене, који га чувају од разбојника¹³.

У Гостиварском и Тетовском срезу примећује се јаче илегално кретање. Разне партизанске групе, комуниста и национ.ч. листа' уједињавају се у једну већу формацију, која има свој центар око с. Маврова, на планини Бистри. На челу ове формације стоји Елисије Тодоровић¹⁴, родом из с. Маврова, бивши кппетан југословенске Еојске, који је учествовао и у грађанском рату у Шпанији, на страни комуниста. У ова два среза, у овом мсменту, не примећују се неки особени злочини над бутарским станогништвом.

Најкритичнија је ситуација, међутим, у Дебарском срезу, иако се у граду Дебру налази штаб италијанске дивизије „Фиренца“ и гарнизон који има доста италијанске војске. У овом срезу партизански одреди су доста значајни и на почетку месеца ојачани су албанским пуком из Дебра, који је, са својим оружјем, прешао на страну бунтовника. Ови су неколико дана држали град под блокадом, тражећи од генерала Аџија и његовог штаба да се предају. Према подацима којима се располаже, изгледа да су Италијани успели да рашчисте ситуацију и да прогоне бунтовнике, тако да је с обеју страна дато доста жртава. Многи од бунтовника су ухваћени.

¹⁸ Пад Мусолнија 25 јула 1943 год., унео је смутњу у редове италијанске војске и административног апарата.

Односи се на ктетана Хамди Дема, руководиоца италијанске полиције у Кичеву, који је пришао нашим јединицама. Касније је установљено да је он, као шпијун Гестапоа, намерно убачен у НОВ, те је као такав ликвидиран.

¹⁷ Омладинци су Македонци који су као и многи други добровољно приступили партизанским снагама Македоније.

" Ни ова мера није дала резултата, јер су „сејмени“ (плаћени чувари од сељака) углавном сарађивали са разбојницима-качацима.

¹⁴ Јелисије Поповски-Марко

У закључку треба истаћи, да ситуација — како у Албанији тако и на југословенским територијама које су прикључене Албанији — постаје озбиљна и узнемиравајућа. После промене владе у Италији, која је пропраћена једном великом против-италијанском демонстрацијом, са жртвама, у Тирани. свакодневно се бележе инциденти између италијанских окупационих трупа и партизана. Овима последњим прикључиле су се и илегалне формације националног фронта, које су изашле из своје резервисаности. Већи инциденти на почетку месеца забележени су у Приштини, у Дебру, око Тиране и у рејону Корче, где су Немци и Италијани спалили још 11 албанских села.

Не могавши да реши ситуацију, влада Лимохова је поднела оставку; она међутим није примљена, јер тренутно нема погодних елемената који би у новој међународној ситуацији могли да формирају нову владу. Ојачана илегална делатност албанске јавности у овом за Италију деликатном тренутку — знак је да она жели да помогне и олакша борбу Савезника против Италије. Међутим, изгледа да се с албанске стране још не предузимају крајња решења у том смислу, јер је за Албанију поседовање Косова веома драгоцен, више него поседовање бивших југословенских територија са компактним бугарским становништвом. По овом питању албанским вођима још није познато становиште Лондона. Зато они, с друге стране, показују резервисаност и према Немцима, иако немачка обавештајна служба, која је у вези са њима, покушава да их придобије за стишавање земље, с обећањем да ће повољно бити решено питање албанске независности и слободе. Истовремено, Немци немају поверења у албанска лукавства, те су, због компликованости ситуације у Албанији, почели, почетком месеца, да концентришу војску дуж албанско-бугарске демаркационе линије, очекујући догађаје. Такве војске има у Кумановском, Скопском, Прилепском, Битољском и Охридском срезу. Истовремено, Немци су почели са изградњом једног аеродрома код Прилепа. С италијанским пристанком, већ неколико дана немачка ваздухопловна војска, материјал и муниција прелазе демаркациону линију и упућују се на аеродроме у Албанији. Засада, оне улазе из два правца: путем Скопље—Тетово и Охрид—Струга. У Тирани Немци намеравају да створе снажну ваздушну базу.

У условима деморализације у италијанској војсци у Италији, може се у најскорије време очекивати озбиљна компликација ситуације.

ОБЛАСНИ ДИРЕКТОР:
(М. П.) (п)
ПРЕТСТАВНИК МИНИСТАРСТВА:
(п)

УПУТСТВО МИНИСТРА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА БУГАР-
СКЕ ФАШИСТИЧКЕ ВЛАДЕ ОД 13 НОВЕМБРА 1943 ГОД. ОКУ-
ПАЦИОНИМ ВЛАСТИМА У МАКЕДОНИЈИ ЗА БОРБУ ПРО-
ТИВ НОВ И ПО МАКЕДОНИЈЕ¹

М.У.П.Н.З.
Централна управа
Бр. 13171
13-Х1-1943 год.
Софија

ЛИЧНО — ПОВЕРЉИВОГ

Директору полиције,
г.г. директорима области, среским
управитељима и претседницима општина
Царства

ГОСПОДО,

У борби против илегалца видим једну веома слабу страну и хоћу да се предузму брзе и озбиљне мере ради њеног ликвидирања. Тиче се безвољности или страха неких месних власти и нарочито претседника општина, као руководиоца општинске полиције у тој бор>би; тиче се и пасивног држања становништва неких места у тој борби, о чему међутим најбоље гсвори пример месних власти.

Желим да напоменем и да добро буде **схЕаћено** која је дужност и које су одговсрности власти и становништва у овом случају.

1. О дукшостима и одговорностима власти.

Подаци о делатности илегалца² и о борби против њих понекад дају такву слику која нимало похвално не карактерише старешинско достојанство и дужност шефа општинске полиције и његових органа. Очигледна³ је малодушност, страх или недостатак умешности у командовању. И интересно је истаћи да се у току накнадне истраге догађаја показује, да се обично ради о акцијама малих група илегалца, које су рачунале баш на те лоше особине руководиоца насељених места, да би у њих могле да уђу, да се наметну и да тероришу становништво. У таквим случајевима обично се дешава следеће: пушке стоје у општини, уместо да буду у рукама оних који су одређени за заштиту села, и чува их стража. која лако може да буде ухваћена и разору-

¹Оригинал документа, на бугарском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

* Партизани и други припадници НОП одреда

М.В.Р.Б.З.
Национално управление
№ 12171
13.XI.48 год.
С О М И Я

ЛИЧНО-ПОСРЕДСТВЕНО!

До Директора на полицията
До г.г. Директорите на
областните, околийските управители
и Кметовете в Царството.

ГОСПОДА,

В борбата срещу нелегалните вливания една много слаба страна и искаме да се вземат външен и сериозен избор за нейното просъществуване. Като се до безконтролно или стряскаме на някои местни власти и особено на кметове, като началници на общинската полиция в тази борба; като се и до пасивно отношение на населението на някои места при самата борба, за което впрочем най-вече способствува прикрития на местните власти.

Искаме да припомним и добре да бъде разбрано какъв е длъгът и какви са отговорностите на властите и населението в случая.

1. За длъгът и отговорността на властите.

Сведенията за проявите на нелегалните и за борбата срещу тях, дават по много една картина, която характеризира много неадекватно началническото достойнство и длъгът на шефа на общинската полиция и на неговите органи. Изглежда малодушно, страхливост и липса на командна разпоредителност. И интересно е да се отбележи, че при разследването на случая в последствие, се установява, че се насочва обикновено за действия на малки групи нелегални, които са разчитали именно на тези лоши качества на ръководителите на населеното място, за да могат да излезат вън от него, да се наложат и да тероризират населението. В такъв случай става необикновено следното: пущините стоят в обвината, вместо да бъдат в ръцете на тези, които се определят за защита на селото и се налага да се вземат мерки, които ясно се хващат и обезоружават. Кметът изглежда, че това след като тази работа е вече станала, и чисто и просто се измъкне от селото. Вместо него в селото остават да се разпоредят няколко нелегални, които не биха били там, ако в селото не беше настъпила такава ситуация.

Всичката за борбата с нелегалните, обаче, дават и една често и обратната картина, която сочи какво може да изглежда един кмет, когато той е малък и явява своето задължение и отговорности. Като се до кметовете, които не дават пущините на куп в общината, а са ги раздали на своите хора, които са установили връзките с хората и ебора при тревогата, които не бързат при опасността, а посредстват от оръжие вън от селото и успяват.

На безволното, страхливостта и липсата на елементарна способност поема да се турне точка бачо. Не народните разказване на всички подобни отделни случаи, ще назовават кой-то-кой малодушният и не способният местен власт, като няма да се докосява не само да глуми, а и за винаги, се лишава от право да заемат служба, но не ги и възбуждаме на нови неспетливости. Защото от някои кметове изстинало е забравено, че са началници на местната общинска полиция и че в това им качество имат длъгът да се борят с опасността срещу сигурността, при всички случаи рискове на тази борба, а не да бъдат пасивни и твърде оръжие.

Във връзка с това народните всички селски кметове да организират една добра защитна бойна група на общината си и не по-големият сила от кметски неспетливости. Оръжието да стои в ръцете на хората му, а не на куп в общината. Да се установи

жана. О томе претседник општине сазнаје пошто се ствар већ десила, и чисто и просто извлачи се из села. Уместо њега, у селу остају да командују неколико илегалаца, који не би били тамо да је село имало праве мушкарце, сналажљиве и храбре.

Подаци о борбама са илегалцима, међутим, веома често дају и обратну слику, која показује шта може да учини један претседник општине када је он прави мушкарац и када зна своју дужност и одговорност. То се односи на претседнике општине који нису чували пушке на гомили у општини, него су их поделили својим људима, који су утврдили везу са људима и збором у случају узбуне, који нису бежали пред опасношћу, него су је пресретали с оружјем у руци и успевали.

Безвољности, страху и недостатку елементарне сналажљивости хоћу да се већ учини крај. Наредићу да буде испитан сваки сличан случај посебно и кажњаваћу најстроже малодушне и несналажљиве месне власти, нећу се колебати не само да их заувек отпустим из службе, одузимајући им право да ступе у службу, него да их и принудно населим у нова места³. Јер, неки су претседници општине заиста заборавили да су руководиоци месне општинске полиције и да у том својству имају за дужност да се боре са опасностима пркутив безбедности, уз сав ризик те борбе, а не да понекад беже веома срамно.

У вези с тим наређујем да сваки сеоски претседник општине организује једну добру заштитну бојну групу за своју општину и за већа села са сеоским кметом⁴. Оружје треба да буде у рукама његових људи, а не на гомили у општини. Уредити непрекидну ефикасну везу међу људима бојних група, сигнале за узбуну, места за збор, команде и др. Тако организовани апарат треба да буде увек у борбеној приправности и исправности.

Срески полициски начелници, као и срески управитељи и виши начелници треба чешће да обилазе села, нарочито у угроженим крајевима, да врше инспекцију отпорне борбене снаге села, да дају инструкције за њену спремност и акцију и да не забораве да су они исто тако одговорни као и претседници општине.

Треба тражити додир са илегалцима, не чекајући да они изненаде. Зато треба организовати и искористити широко локално обавештавање. Организовати и одржавати најбржу мо-

¹ После сваког неуспеха у борби против партизанских јединица, окупатор је предузимао репресалије не само према становништву, него и према својим органима: смењивање са дужности, интернирање и сл. са циљем да некако стабилизује већ дезорганизовану власт.

⁴ Такозване бојне групе — сеоске страже — организоване су скоро у свакој општини, од окупатору „поверљивих људи“, ради одбране од партизанског напада. Скоро као правило, при нападу партизана „сеоске страже“ су предавал. оружје без отпора.

гућу везу са највећом оближњом бојном групом, како би се могла увек тражити помоћ. Водити рачуна о тачности података и не давати преувеличане или нетачне податке о броју и наоружању — и сличне такве податке о илегалцима који су напали, или су откривени или примећени.

2. О дужностима и одговорностима становништва.

По неким местима становништво показује пасивно држање у борби против илегалаца. Главни узрок тог пасивног држања у суштини лежи у неактивности месних власти, а пре свега — председника општине и сеоских кметова. Наиме, месне власти су оне које могу да организују становништво, да подигну његов дух, да му истакну опасности које доноси неактивност и да га учине активним фактором у борби против илегалаца. Добар председник општине, као организатор и друштвени радник, треба да зна да привуче и организује становништво око себе у тој борби и да га натера да у њој види не само борбу власти, него, пре свега, борбу самог становништва ради његове безбедности и његових националних, личних и имовинских интереса.

Пре свега, треба спречити све могућности снабдевања илегалаца храном и другим потребама, од стране становништва њиховог скривања и прећуткивања података који би могли да буду корисни за успех борбе. Напротив, треба активизирати становништво, да на све могуће начине спречава илегалце у њиховом снабдевању, скривању и неприметном кретању.

Упоредо са тим, становништво треба организовати и за активну борбу са илегалцима, користећи се онима који су погодни за оружје и припремајући их у бојним месним групама, као што је то раније објашњено. Такође организовати и искористити све друге погодне људе за обавештавање, везе, курире и др. Једном речју, месна власт треба да тежи за тим да што већем броју људи да задатке у тој борби, да их ангажује у њој и да њу учини њиховом борбом, а не да они стоје по страни. Притом, месне власти треба да одржавају непрекидан контакт са људима који су ангажовани у борби, што ће их учинити будним и дати им импулса. На тај начин, психолошки, становништво ће изићи из свог пасивног држања према борби.

Упоредо са тим, треба водити рачуна и о питању материјалне одговорности за штете које су изазване акцијама илегалаца. Пракса плаћања отштете од стране државе биће прекинута. Становништво треба да зна да ће оно сносити материјалну одговорност за штете, према закону о ограничавању крађа, пљачки, убистава, тешких телесних повреда и пожара, из 1920 године. Тај закон треба објаснити становништву, и скренути му

пажњу на то да је он на снази и да се примењује⁵. При томе, у свима случајевима када се буде повела процедура ради накнаде штете по том закону, поступак треба да буде брз и ефикасан, да би становништво могло стварно и непосредно да осети тежину одговорности.

Водићу рачуна о достојном извршавању дужности од стране становништва, и оне који се буду истакли награђиваћу новчаним наградама. Али исто тако водићу рачуна и о неизвршавању дужности од стране становништва, те ћу предузимати потребне мере за сваки посебни случај.

Скрећем нарочиту пажњу на овај распис и саопштавам да се нећу ограничити само на његове прописе, него ћу на лицу места детаљно проверавати начин извршавања и његове резултате.

Овај распис господи директори полиције и области треба уз потпис да уруче осталим органима на које се односи.

МИНИСТАР УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА И НАРОДНОГ
ЗДРАВЉА:

Д. Христов

В Е Р Н О :

Главни инспектор:

Т. Лулчев

Лично поверљиво

Г.г. среским управитељима области

На најстроже извршење наредби датих овим расписом. По један примерах расписа уручити свима градским и сеоским претседницима општина у срезу, уз потврду која ће се чувати у архиви среске управе, а потврду да су срески управитељи примили распис доставити дирекцији.

Бр. 17363, Скопље, 25-XI-1943 год.

Пом. обласног директора: (потпис)

Секретар:

(Кр. Влчев)

Лично поверљиво

Г.г. претседницима општина у Ћевђелији и селима

Г.г. : ч - .зтекзЈкМ ОНКЦОЛЗО7,368 1* и••

⁵ Овај закон донесен је у Бугарској после Првог светског рата, да би се ликвидирале партизанске групе које је организовала Бугарска комунистичка партија у циљу рушења постојећег поретка.

На најстроже извршење, а потврду да је распис примљен
вратите обратном поштом.

Прилог: 1 потврда.

Бр. 544, Бевђелија, 29-Х1-1943 год.

СРЕСКИ УПРАВИТЕЉ:

(Ал. А. Велев)

БР. 115

ИЗВЕШТАЈ НЕГОТИНСКОГ СРЕСКОГ УПРАВИТЕЉА ОД
2 ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. МИНИСТРУ УНУТРАШЊИХ ПО-
СЛОВА О СТАЊУ НА ТЕРИТОРИЈИ СРЕЗА И АКТИВНОСТИ
, ПАРТИЗАНСКИХ ЈЕДИНИЦА¹

ПОВЕРЉИВО

Бр. 110

2-ХП-1943 год.

Ред. бр. 18

ГОСПОДИНУ

МИНИСТРУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА И НАРОДНОГ
ЗДРАВЉА

(Централна управа)

СОФИЈА

КОПИЈА — ГОСПОДИНУ ОБЛАСНОМ ДИРЕКТОРУ

СКОПЈЕ

На бр. 8772/1943 год.

оч ; " ' ,
.

ИЗВЕШТАЈ

Среског управитеља Неготина, Димитра Д. Панова.

Сходно Вашој наредби под горњим бр. од 31-УП-1943 го-
дине, извепггавам Вас, господине Министре, о следећем:

¹ Фотокопија, на бугарском језику, налази се у архиви Историског
одељења ЦК КПМ.

А) АДМИНИСТРАТИВНО СТАЊЕ СРЕЗА

1) Административни кадар у среској управи и општинама је попуњен, изузев по једно слободно писарско место у Долно-дисанској и Демиркапиској сеоској општини. Полициски кадар није попуњен и слободна су места: помоћник среског полициског начелника, 1 млађи коњички и 1 млађи пешадиски полициски стражар. То су слободна места према устројству управе која ми је поверена.

Осим тога, као што сам извештавао у својим ранијим извештајима, обавезан сам да и у овом свом извештају саопштим да је полициска стража у повереној ми управи сасвим мала и да ми је с тим бројем полицајаца — укупно 34 — апсолутно немогуће да очувам ред и мир у срезу и да се обрачунам са илегалним групама, које су се нарочито у овом периоду, у току протеклог месеца новембра, кретале по селима повереног ми среза².

У извештају бр. 99 од 13-XI ов. г. саопштио сам г-ну облачном директору Скопља да је једна већа група илегалних бандита, од око 200 људи, добро наоружана пушкама, митраљезима, бомбама и револверима, слободно улазила у села повереног ми среза, а наиме: ноћу између 9 и 10-XI ов. г. била је у селу Копришници, где је остала у току читаве ноћи и читавог дана. 10-XI- ов. г., у току ноћи, група је напустила село. Иста група илегалаца отишла је из села Копришница ноћу између 10 и 11-XI, око 1 час, у село Горна Драчевица. Читавог следећег дана, 11-XI, група је остала у селу, које је напустила истог дана око 8 часова после подне. 12-XI иста група илегалаца још у зору отишла је у с. Вешје, где је остала цео дан, и око 6 часова после подне напустила село. Истога дана, око 9.30 часова увече, иста група илегалаца отишла је из села Вешје у с. Бесвица, поверени ми срез, где је остала до 2 часа после поноћи, када је напустила село⁸.

Као што се види из горе изнетог, илегалци су се читаво 4 дана кретали по наведеним селима мог среза, сакупљали сељаке, говорили им, истицали наредбе сеоским кметовима и учитељима наведених села да у року од десет дана напусте Службу и села, позивали сељаке да добровољно пођу са њима, говорећи им да ће их, ако добровољно не пођу са њима, мобилисати, као што држава мобилише војнике за армију. Из с. Вешје, пак, одвукли су са собом сеоског кмета Ивана Ефремова, познатор

¹ У току новембра 1943 год. батаљон „Страшо Пинџур“ извршио је низ акција на територији Кавадарског и Неготинског среза.

• Кроз поменута села прошао је батаљон „Страшо Пинџур“.

революционара и борца из прошлости. Шире се гласови, али још није са сигурношћу утврђено, да су га убили⁴. Такође, илегалци су одвукли са собом и следећа лица: Герасима Јанева Димитрова, из с. Вешје, Усеина Асанова Неципова из истог села и Сулејмана Исмаилова Најпарова из с. Бесвице, који су били познати као добри грађани и сарађивали су са властима. Христо Нацев Ризов из с. Копришница и Алириза Асанов из с. Бесвице, пак, сами су се присајединили илегалној групи. Са малобројном полициском стражом, са којом располажем, нисам био у стању да се обрачунам са бројно далеко већом групом илегалаца. Још одмах, првог дана од појаве илегалаца у мом срезу, обратио сам се начелнику најближег гарнизона у Велесу, а исто тако и господину обласном директору у Скопљу, и молио сам за помоћ, да се пошаље војска. Стигла је једна чета војске, и она се за неколико дана обрачунала са бандитима, разбивши их⁵. Они су засада ишчезли из мог среза. Међутим, у мом срезу тиме није коначно успостављен мир и није искључено, него је, напротив, сасвим могуће и сигурно, да ће се илегалци после извесног времена опет појавити у утроженим селима повереног ми среза, јер ће се војска, пошто изврши чишћење, повући у свој гарнизон. Тако ће села остати опет без икакве заштите, јер, као што сам рекао, са малобројном полициском стражом нисам у стању да се обрачунам са многобројним бандитским групама. Ето због чега се императивно налаже да се што брже појача полициска стража у повереној ми управи, тј. да се пошаље барем још 40 до 50 полицајаца.

Повећање страже налаже се и због тога што постоји велика вероватноћа да ће се илегалци у току зиме, у малим групама, настанити у неким селима на зимовање, па се зато налаже да се врше честе и повремене блокаде и детаљни претреси по селима ради откривања и уништавања бандита. За такве акције потребни су полицајци, јер се на месно становништво, специјално на турско, не може рачунати.

2) Државни и опиггински службеници у повереном ми срезу врше своју дужност веома добро, са осећањем одговорности, и са тактом и пажњом према становништву, изузев секретара-благајника Долнодисанске сеоске општине, који се одао пијанчењу и не врши добро свој посао. Он је, наредбом господина обласног директора из Скопља, бр. 1733 од 15-XI-1943 год., кажњен са 500 лева, а ја сам га више пута опомињао да се поправи и да ћу га у најскорије време, ако опет продужи тако, предложити за отпуштање. Недостатака у службама нема. Незадовољ-

⁴ Сеоски кмет с. Вешје ликвидираи је као шпијун окупатора.

⁵ Односи се на борбу између батаљона „Страшо Пинџур“ и бугарске војске, код с. Бохула (види док. бр. 89).

ства битног карактера међу становништвом нема, осим појединачних случајева који су изазвани недоста/тком извесних основних производа за живот, као: прехранбених производа, масти, сапуна и мануфактурне робе, одела и доњег веша, као и опанка. Ето због чега је потребно да се, у границама могућег, повећају контингенти наведених производа за срез. Месне власти уверавају становништво да је због ратног времена немогуће потпуно задовољити потребе у свим производима и да је у интересу нације да се та лишавања подносе без протеста.

3) Није утврђен ниједан случај или сумња за противдржавне иступе и расположења међу службеницима мог среза.

4) Досада нису утврђени случајеви или сумња за користољубље међу службеницима мог среза.

5) Односи међу свима органима власти повереног ми среза веома су добри. Међу свима чиновницима, општинским и државним свих ресора, постоји примерно разумевање, интимна атмосфера и координација у службама. То изазива велико поштовање и задовољство код становништва. Никакви раздори и расправе не постоје међу службеним лицима.

6) Сва службена питања општег карактера, као и друштвене и друге појаве, решавају се најцелисходније, уз међусобну сагласност свих нас, на повременим састанцима.

7) Неопходно је да се што брже упуту више полицајаца ради појачања полициске страже која је сасвим малобројна.

Б) ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКО СТАЊЕ СРЕЗА

1) Неготински срез је насељен искључиво бугарским становништвом и једним малим делом Бугаро-мухамеданцима. Становништво је здравог националног духа. На политичке и војне догађаје гледа са извесним поверењем у коначну победу наше стране.

Одиста, у току прошлог месеца, када су се илегални бандити несметано кретали по селима мог среза, како сам то изнео у тачци 1, под А овог извештаја, дух становништва се донекле поколебао, осетило се остављено на вољу и милост и немилост бандита, уплашило се од њих и донекле је изгубило веру у снагу и моћ власти. Ми, као што сам изнео у тачци 1 под А, нисмо имали могућности и потребну оружану снагу да се одмах обрачунамо са разбојницима, да улијемо поверење становништву и да га заштитимо. Долазиле су ми групе сељака и тражиле заштиту. Ја сам их храбрио и уверавао их да су предузете мере и да ћемо се обрачунати са разбојницима. И заиста, када је стигла прва војна јединица за гоњење илегалаца, већ се њеном појавом и њеним присуством у селима подигао дух код ста-

новништва, оно се охрабрило и спремно је да помаже властима у уништавању разбојника. Новости о кретању војних и политичких догађаја становништво повереног ми среза црпе из новина. Стране радио-станице не слушају се, тако да страна радио-пропаганда нема никаквог утицаја међу становништвом. Чланови бивших политичких партија не показују никакву активност. Организација и покрета ратника, легионара и др. нема. Поступци власти не критикују се и примају се и извршавају са гордошћу и задовољством.

2) Становништво је чврстог националног духа® и не подаје се комунистичкој и другој противдржавној пропаганди.

3) У срезу нема насељених места у којима би постојала озбиљнија опасност од комунистичких и других противдржавних појава од стране самог становништва; али као утрожена, због напада илгалаца, извршеног терора, пропаганде и насилног одвођења сељака од стране илгалаца, јесу села: Копришница, Горна Драчевица, Вешје, Бесвица, Горни Дисан и Дрен.

Осим 16 омлздинаца који су из Неготина побегли у току месеца маја ов. г., илгалци су 12-Х1 ов. г. насилно одвели са собом сеоског кмета из с. Вешје, Ивана Ефремова, кога су, према подацима, убили, и још двојицу сељака. Одведен је исто тако и Један сељак из с. Бесвице. Истовремено, добровољно су се присајединили илгалцима: Христо Нацев Ризов из с. Копришнице и Алириза Асанов из с. Бесвице.

5) Школска и ваншколска омладина има добро држање. Учитељи су на висини својих положаја и заиста раде на васпитању и образовању школске омладине. Ван школе, омладина је окупљена и организована у спортска и патриотска удружења, на чијем челу стоје добри и испробани патриоти, који стално усмеравају омладину у националном духу.

6) Професионална, родољубива и хумана друштва и организације показују задовољавајућу националну и патриотску активност. Одјек те делатности међу становништвом је веома добар.

7) Националне празнике и двечаности становништво посећује и празнује масовно и спонтано, с радошћу и задовољством. 28-Х1 ов. г. у овдашњој цркви одржан је тромесечни помен блаженопочившем цару ујединитељу Борису III. Црква је била препуна људи и жена. После тога је у сали школе одржано комеморативно јутро са одабраним програмом за овај случај.

• Колико је иарод овог краја, па и осталог дела Македоније, био привржен бугарској окупаторској власти, говоре свакодневне репресије које су вршене у овом крају од стране окупатора. Да би сПречио повезивање народа са снагама НОВ и ПО Македоније, окупатор је расељавао читава села.

Јутро је било масовно посећено од становништва и свих службених лица.

8) Незадовољства међу становништвом нема, осим појединачних случајева који су проузроковани недостатком неких производа.

9) Поступке власти, наредбе и заповести становништво прима и извршује без негодовања, са задовољством.

10) Месне власти говоре и убеђују становништво да сви треба да будемо уједињени и на фронту државе, како би преживели ова тешка времена ради сутрашње велике и срећне Бутарске.

' 'н '•7 пп." {

В) ПРИВРЕДНИ, ПРОСВЕТНИ, ГРАЂЕВИНСКИ И ДРУГИ ПРОБЛЕМИ

1. Срез је насељен искључиво земљорадничким становништвом. Производе се све врсте жита, а најбоље успевају интензивне индустријске културе као: мак, сусам, наут, памук и винова лоза. Срез је веома слабо насељен и због тога има празних по-**Ершина** добре и плодне земље, која остаје необрађена и пуста.

2. Због незапамћене суше, ове године летина је подбацила, те се осећа велика потреба за зрнастом и другом сточном храном ради исхране како крупне, тако и ситне стоке.

У срезу, на зимској паши, има преко 33.000 оваца крупних одгајивача из Галичника и Крушевског среза. За исхрану ових оваца апсолутно је нужно да се већ сада додели потребна количина зрнасте хране, јер су у противном случају овце — то национално богатство — осуђене на сигурну смрт. Специјалним извештајем господину обласном директору у Скопљу и начелнику Обласне пољопривредне сл^жбе саопштио сам да је неопходно да се благовремено учини све што је потребно да би се осигурала храна за исхрану оваца.

3. У погледу исхране срез не стоји много лоше. Скоро сви су произвођачи жита. У погледу мануфактурне робе, сапуна и масноће потребно је да се повећају контингенти који се дају срезу.

4. У границама могућности и с обзиром на расположиви грађевински материјал, изградња и друга делатност одвија се на задовољство. с

5. Месне власти предузеле су потребне мере да би се службе вршиле редовно. Засада нису потребне никакве нарочите мере у том смислу од стране централне власти.

СРЕСКИ УПРАВИТЕЉ:

(Д. Панов)

ИЗВЕШТАЈ НЕГОТИНСКОГ СРЕСКОГ УПРАВИТЕЉА ОД &
ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. КОМАНДИ 17 БУГАРСКЕ ДИВИЗИЈЕ О
ПАРТИЗАНСКИМ АКЦИЈАМА НА ТЕРИТОРИЈИ СРЕЗА¹

Лично — воверљиво

Бр. 112
8-ХИ-1943 г.

Господину начелнику пггаба 17 пешадиске
штипске дивизије

Ш т и п

На бр. П. 147 од 2-ХП-1943 г.

Сагласно Вашем писму под горњим бр. достављам Вам, господине потпуковниче, следеће обавештење:

Ноћу између 9 и 10-Х1-1943 год., око 24 часа, једна већа група илегалца, од око 200 људи, добро наоружана пушкама, лаким митраљезима, револверима и бомбама, ушла је у с. Копришницу, мој. срез, погпо је претходно блокирала село, тако да ниједан сељак није могао да изиђе из села. Ујутру 10 ов. м. илегалци су истакли црвену заставу са петокраком звездом, саху-пили су сељаке и говорили им, а најзад су се веселили и играли народна кола. Цео тај дан, 10-Х1, они су провели у с. Копришници, и у току ноћи напустили су село. Група илегалца дошла је у с. Копришницу вероватно из села Радње, Кавадарски срез, где је била 8-Х1 ов. г. Међу илегалцима била су и четворица из Народозаштитног одреда „ЦАР КАЛОЈАН“ војводе Атанаса Калчева, које су они узели и повели собом из с. Радње. Претпоставља се, на основу података које сам примио од председника опшггине с. Демир Капије, да су се илегалци, када су напустили с. Копришницу, повукли ка с. Радњи, Кавадарски срез².

Иста група илегалца од око 200 људи ушла је у току ноћи између 10 и 11 ов. м., око 1 час, у с. Горна Драчевица, Неготински срез. Одмах су ухватили сеоског кмета и учитеља и прочитали су им наредбу да у року од десет дана напусте службу. 11-Х1 сакупили су сељаке наред села, изабрали су пет-шест омладинаца и три девојке и хтели су их повести собом, али су се, на молбу њихових мајки и очева, сагласили да их оставе,

¹ Фотокопија документа, на бугарском језику, валази се у архиви Историшког одељења ЦК КПМ.

² Ову акцију, као и ниже наведене, извео је батаљон „Страшо Пинџур“.

Согласно постановлению № 11 от 19.05.1944 г. Комитета по делам Господина. Подписываю: [подпись]

[illegible]

Смъртта гледа нелегални, яв брой около 200 души преко иду-
та 10/11 т.и, около 1 часа влезли въ с.Горни Дялчевци, Перотинско
община. Веднага взимат кметския наместник и учителя и издират им
и четирите наредби, въ десетодневен срок да напуснат службата. На 11
XI съблели седмичните на съдеб. самото, отбави 5-6 момчета и 3 момиче
и искали да ги ваксират съ себе си, обаче на голима мърза на майките
и бащите им, съгласили се, да ги оставят като им казали, че сега ги
оставят да се помислят и дообволно да тъгнатъ съ тях. Когато дои-
даде другъ път иначе, дола да ги мобилизиратъ, тъй както държавата
мобилизира войници въ ягичата. Всели пушката на кметския наместникъ
наредили да имъ се приготви: обядъ, а следъ това, забави на съдеб. самото
то чакването знаме съ петолъчна звезда, пълви и веселили се. Разожени
били съ пушки, бомби, леки катюшници и пистолети. Пушките били пълнички
свабски, български и гърцки. Имало около 40 души които били облечени
въ български войнички униформи, 5-6 души въ германски и няколко въ
италиански униформи. Издали са наредба 5,6 и за кметския наместникъ
на село Дъбън, Дано Дъбън, да напусне службата. Сряда денъ - 11 XI къмъ
8 часа съблели се всички нелегални на съдеб. самото, поотомил са се
из-тле тоя, казали на седмичните да се писанетъ въ календъ си и си по-
гизатъ и къмъ 9 часа вече тла напуснали самото. По-после на кметския
наместникъ и учителя, дъдълонга се, че съ зманили въ порока къмъ с.
Стормешевъ и ядани - Каваларско. Презъ цялата денъ село-Горна Дялчевца
бидо бласкливо отъ газбоничитъ, като не пуснали никой да излезе отъ
селото а така също и добитъна презъ цялия денъ е билъ въ самото и не
да се пуснати на пасе.

На 12 XII т.г. омаз "начо въ 80ти, омазета групно неколцина са отишли въ с.Велик, повестената ми околия, омазетата сакоето, хвемалта амез-
та чоместиниакъ Иванъ Митеновъ и маркула въ училищата, кадето са омаз-
етата и униформата отидоха на имит.накестиниакъ и една постолия част
отъ училищата я хвем, като са униформата всички постратни на Баскоето
замежество и забута въ училищата аргамилъ съ катка и ампотиниакъ тн
чарчетъ, въ село Велик останали първъ омазета день 12 XII като са амез-
етата: Великниакъ с. д. и омазета голта предъ населението омазета омаз-
етата, забута четвотоето знаме на с. Велик, училищата двата, Искру Великниакъ
и омазета и тугиакъ 1 и 2 отъ омазета поклак, Великниакъ омаз-
етатамъ с. и са следъ омазета са запустела я Велик като са отидоха на
селоми:

рекавши им да их сада остављају да се размисле и да добровољно пођу са шима када буду поново дошли, јер ће их иначе мобилисати, исто онако као што држава мобилише војнике за армију. Узели су пушку сеоског кмета и наредили су да им се припреми ручак, а после тога су наред села заболи црвену заставу са петокраком звездом и певали су и веселили су се. Били су наоружани пушкама, бомбама, лаким митраљезима и револверима. Пушке су биле различите: српске, бугарске и грчке. 40 људи је било обучено у бугарске војне униформе, 5—6 у немачке и неколико у италијанске униформе. Издали су наредбу бр. 6 за сеоског кмета села Дрен, Дана Делева, да напусти службу. Истог дана, 11-XI, око 8 часова, сви илегалци су се окупили наред села, постројили су се у три чете, рекли су сељацима да пођу својим кућама и легну, и око 9 часова увече напустили су село. Према оцени сеоског кмета и учитеља, претпоставља се да су пошли у правцу села Стрмашева и Радње, Кавадарски срез. Разбојници су блокирали село Горна Драчевица у току читавог дана, не пуштајући никога да изиђе из села, а такође и стока није била пуштена на пашу у току читавог дана.

12-XI ов. г. рано у зору иста група илегалаца отишла је у село Вешје, поверени ми срез, блокирали село, ухватила сеоског кмета Ивана Ефремова и навалила на школу, где је спалила и уништила архиву сеоског кмета и већи део школске архиве, уништила све слике царске породице и школску азбуку, погазила ногама и полупала клупе. У селу Вешје илегалци су остали у току читавог 12-XI., где су јели, певали, веселили се и држали говоре пред становништвом до касно увече. Забили су црвену заставу наред школског дворишта. Међу илегалцима било је и Турака и један или двојица из старих крајева. Илегалци су истог дана око 6 часова после подне напустили с. Вешје, одводећи собом сеоског кмета Ивана Ефремова, бившег четника и револуционара из времена ропства, и сељаке из истог села: Герасима Јанева Димитрова, националисту Бугарина, Учина Асанова Неципова, старог 18 година, и једног омладинца из с. Горнег Дисана, који је носио жито у воденицу. Према још непровереним подацима, сеоског кмет^з с. Вешје, Ивана Ефремова, илегалци су убили после борбе која је настала између војске и илегалаца у селу Бохули. После борбе у с. Бохули група илегалаца је поново дошла у с. Горна Драчевица, и онда је рекла учитељу да је сеооки кмет Иван Ефремов добио оно што је заслужио, тј. да су га убили. Међу илегалцима нису били политички комесар Христо Бајалцалиев и једна девојка. Када је учитељ запитао где је Бајалцалиев, неки од илегалаца рекли су да је Бајалцалиев сломио ногу и да је са једном од девојака остављен негде на лечењу. Претпоставља се да је Бајалцалиев убијен или рањен

у бсрби у с. Бохули и да је негде одведен. Истог дана, у с. Вешјс вратили су се на домаће отсуство и дза војника³, Ефремов Наст.1в и Петар Иванов Ризов, који су на вежби у Струмичком пуку. Илегалци су их зауставили пред селом и позвали их да пођу са њима. Када су војници одбили, одвели су их у школу, где је био командант илегалца, Диме Н. Панев-Туриманца, из Кавадараца. Ту су им свукли одела-униформе и пустили их да тако оду кући, пошто су им дали потврду на одузета одела. Село су напустили око 6 часова по подне. Потврду коју су дали војници послао сам писмом команданту 48 пешадиског дојранског пука у Струмици.

Истог дана, 12-XI ов. г., око 9.30 часова увече, група илегалца отишла је у с. Бесвица, поверени ми срез, опколила село и отишла право у седиште сеоског кмета, где је спавао кмет Методија Пиштолов. У соби сеоског кмета узели су 4 пушке, а затим још 3 пушке ноћне сеоске патроле, сакупили су сву архиву сеоског кмета и спалили је у дворишту. Водећи собом сеоског кмета отишли су наред села, сакутили сељаке и забили црвену заставу са петокраком звездом. Становништву су држали говор позивајући га да добровољно пође са њима. Један од сељака, Алириза Асанов, пошао је са њима. Када су видели да нема више никог ко би хтео да пође с њима, рекли су Да ће, када буду дошли други пут, мобилисати онолико колико им је потребно. Тражили су хлеба и сељаци су им донели по мало.

На тргу села говорили су: политички комесар Бајалцалиев из Ђевђелије, затим је говорио Најден Петров Христов из Неготина, а после њега Алија⁴ из с. Прждево, Неготински срез, кога су као радника повели при нападу на рудник Дудицу. Батјалцалиев и остали говорили су сељацима у овом смислу: држава узима од сељака све и даје Немцима; да они то неће трпети, да су на почетку били слаби али да су сада снажни и моћни, да су против Енглеске и Америке, које би хтеле да сишу зној радника⁵, и да су са Стаљином.

Око 2 часа после поноћи, 13-XI ов. г., илегалци су се постројили на сеоском тргу и у строју се упутили из села у правцу с. Барова, Кавадарски срез. При поласку из с. Бесвица повели су собом Сулејмана Исмаилова Најпарова, који је сарађивао са властима, а добровољно са њима је пошао Алириза Асанов. Сеоском кмету Методији Пиштолову и учитељу, који онда није био у селу, прочитане су и предате наредбе да у року од десет дана напусте службу и село.

У групи илегалца били су из Неготина: Лазар Донов Мојсов, Петар Христов Поп Михаилов, обојица студенти, који су

На овим местима оригинал је оштећен.

У оргнгалу стоји: смучт.п> потг>та на работника.

на крају месеца маја ов. г. пр&шли у илегалност из Софије, где су се налазили на студијама, Тодор Тасев Гечев, Тодор Петров и Најдо Димитров Христов, земљорадници из Неготина. Међу илегалцима био је и Диме Н. Панев-Туриманца. Овај Диме Н. Панев-Туриманца родом је из Кавадараца. У време Срба он је био активни артилериски поручник. а после ослобођења — председник општине у с. Бразда, Скопски срез, одакле је пре годину дана отпуштен због тога што је као председник општине празновао СЈАВУ. После тога био је на служби код Немаца, на станици Скопље. Сада је у илегалној групи и потписује се као КОМАНДАНТ БАТАЉОНА „СТРАШО ПИНЦУР". Били су и синови Гоше Мицајкова, син Спира Шивача и 4 омладинца, сви из Кавадараца. Такође је био и Бајалцалиев из Ђевђелије, који је њихов политички комесар, као и још тројица из с. Богданци, "Ђевђелиски срез.

Међу илегалцима било је и оних 80 радника из рудника ДУДИЦА, који су одведени при нападу на овај рудник, и 4 четника контра-чете Атанаса Калчева, које су илегалци одвели при нападу на с. Радњу, Кавадарски срез, 8-XI-1943 год.

По свему изгледа да је група илегалца, која се од 7-XI ов. г. креће по наведеним селима повереног ми среза и у с. Радња, Кавадарски срез, формирана од група илегалца из Кавадарског, Неготинског и Ђевђелиског среза, од радника који су одведени из рудника Дудика и од сељака који су одведени при нападу на поједина села.

Попгго су обишли наведена села погереог ми среза, илегалци су 18-XI-1943 год. напали на с. Бегниште, Кавадарски срез; спалили оппггинску архиву и опљачкгши општинску касу. После тога, илегална група је ишчезла, није се јавила више ни у једном селу мота среза, те се претпоставља да је прешла на грчку територију.

Обавештавајући Вгос о предњем, молим, Господине потпуковниче, да наредите да се једно војно о^ељење од 50—60 људи упути на стално квартировање у Неготин, да бисмо могли, у случају да поново дођу илегалци у мој срез, да уништимо те разбојнике, ослободимо Неготински и Кавадарски срез од тог зла и повратимо код становништва веру у снагу и моћ војске.

Срески управитељ:
(Дим. Паноз)

ИЗВЕШТАЈ ЋЕВЋЕЛИСКОГ СРЕСКОГ УПРАВИТЕЉА ОД 26
ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПО-
СЛОВА О НАПАДУ ПАРТИЗАНА НА ГРАНИЧНУ КАРАУЛУ
С. КОНСКО¹

Веома хитно
Лично, поверљиво
Бр. 622
26. XII. 1943 год.

Министарству унутрашњих послова
и народног здравља
(Политичка управа)

Со ф и ј а

К о п и ј а :

Г. обласном директору — Скопје

Извештавам Вас, Господине министре, да су ноћас око 3 часа комите по други пут нападе 1/15 граничну караулу². У нападу су узели учешћа поручник, који је предао караулу за време првог напада, подофицир и војници који су одведени приликом првог напада. У току напада подофицир је убијен. Има убијених партизана, али су они одвучени³. На нашој страни убијено је 8 војника, од којих 2 подофицира, тешко су рањена 3, од којих 1 подофицир, и лако рањено 7. Караулу нису заузели. Партизани су били разбијени. Вођена је велика и жестока борба. По наређењу г. команданта пука војска ће спалити читаво село⁴.

Извештавам Вас, да се спаљивањем села неће зауставити напади партизана. Становништво се налази у ужасу. С једне стране, партизани га малтретирају, а с друге стране, оно не зна шта да чини. Неопходно је да се предузму брзе мере да би се уништили партизани, а не мирно становништво. Партизани налазе прибежиште у Грчкој.

Они долазе, изврше напад и исте вечери враћају се у Грчку. Неопходно је да се одмах са једним или два пука пређе грчка граница и да се униште партизани. Њих нема више од

¹ Фотокопија документа, на бугарском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

² Овај напад извршила су два батаљона Друге македонске бригаде и бугарски партизански батаљон „Христо Ботев“, састављен од бугарских војника који су се средином децембра 1943 год. на челу са командиром Д. Петровим, прикључили јединицама НОВ и ПО Македоније.

³ У борби су погинула 4 партизана-

⁴ После овог напада, у знак репресалија, спаљено је с. Конско.

600—700 људи, и налазе се по грчким селима поред границе. Ако се то не учини сада, у току зиме, њихов ће се број у току пролећа много повећати, јер ће становништво из планинских села, које је малтретирано, и оно из градова побећи и прикључити се партизанима, и почеће да врше веће нападе. Организовање бојних група од становништва, које би се бориле са партизанима у зони иза границе, немогуће је. Неопходне су пушке да би се наоружало становништво. Са по две пушке, које су дате сваком селу, немогуће је организовати бојну групу, док партизани нападају села са по 150—300 људи. Једна група од 20—30 људи са 2 пушке берданке не може да се бори са 150—200 партизана који нападају изненада.

Из саслушања једног ухваћеног партизана утврђено је, да је поручник из с. Конског водио преговоре са Бајалцалијевим о предаји карауле. То је било потврђено и његовим учешћем у последњем нападу на 1/15 граничну караулу. У с. Конско они су заробили 58 војника, 5 коња, узели су 2 тешка митраљеза, пушке, муницију, бомбе, војничка одела, резерву намирница, после чега су запалили караулу. Тако партизани сада имају преко 100 наших војника, одела, полициска* одела, одела шумара, што им олакшава нападе. Тако одевени, они могу да нападну и град Ђевђелију или неки други град. Моја управа располаже са 64 полицајца, од којих су на лицу места 63 полицајца, који су распоређени у 2 сеоске станице и у граду. За обезбеђење града има око 20 полицајаца, што је крајње недовољно. Ето због чега молим да наредите да се предузму брзе мере ради уништења партизана на грчкој територији од стране војске или полицијских одреда⁵.

Полицију у срезу треба повећати са 50 људи, како би успоставили још једну станицу у Негорској општини.

СРЕСКИ УПРАВИТЕЉ: А. Велев

* Почетком јануара 1944 год. Бугари и Немци предузимају заједничку офанзиву против партизана на сектору Кајмакчалан—Пајак. Офанзива није успела. Окупатори су имали преко 250 мртвих. За одмазду, Бугари су стрељали у с. Ноти 46 сељака.

ИЗВЕШТАЈ НЕГОТИНСКОГ СРЕСКОГ УПРАВИТЕЉА ОД 30
ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. СКОПСКОМ ОБЛАСНОМ ДИРЕКТОРУ
О АКТИВНОСТИ ПАРТИЗАНСКИХ СНАГА НА ТЕРИТОРИЈИ
СРЕЗА¹

Бр. 116
30 XII 1943 г.

Господину обласном директору
Скопље
Команданту 17 пешадиске дивизије
Штип
Команданту 56 пешадиског пука — Велес

Извештавам Вас да је 27-XII о. г., око 11 часова и 45 минута, група илегалаца од око 200 људи напала с. Прждево, у мом срезу, које се налази на око 12 км од Неготина². Они су стигли у село око 11.45 часова из правца с. Бесвице и блокирали село. Један део упутио се школи, где је смештена немачка противавионска осматрачница са 8 људи, од којих је међутим у том моменту један био у Ђевђелији. Они су блокирали посолу. Међутим, стражар, који је стајао на улазним вратима школе, приметио их је и отворио ватру из шмајсера, с којим је био на стражи. Међутим, изгледа да је код себе имао само један шаржер, па је ушао у просторију за спавање да би узео муницију и пробудио своје другове. Али илегалци су отворили паљбу на њега и одмах су навалили за њим, ушли у просторију, где су га убили. Остали немачки војници, који су спавали, нису имали могућности да узму своје оружје, те су разоружани, везани, изведени у двориште школе и стрељани.

Друга група илеталаца отишла је у општину, где је разоружала стражара који је био пред њом. Пошто је општина била закључана, они су развалили врата и ушли унутра. Ушли су у канцеларију секретара-благајника, кога су тражили, али га нису могли наћи у селу. Покушали су да отворе касу, али, пошто то нису могли, преврнули су је на под и изишли. Затим су отишли у другу собу, где је било 16 манлихер-пушака, које је Обласна дирекција раздала општинама. Од њих су узели пет и још две француске пушке, које су се тамо налазиле, и једну

¹ Фотокопија документа, на бугарском језику, налази се у архиви Историјског одељења ЦК КПМ.

² Напад на с. Прждево, као и на ниже наведена села, извршио је батаљон „Страшо Пинџур“, који је дејствовао на том терену.

од стражара, тојест укупно 8 пушака. На средини ове собе био је сандук са мецима за ове пушке, али га нису узели. Напустили су општину, не причинивши никакву другу штету.

Друга група отишла је у кућу сеоског кмета Методија Трајкова, који је, чувши пуцњаву код школе, успео да побегне заједно са претседником општине Вангелом Ат. Лашковим, који је спавао у његовој кући, и око 4 часа стигао је у Неготин, где ме је обавестио о нападу на село.

Из немачке стражаре узели су 9 српских карабина, један шмајсер, 30 ћебади, сав веш који се налазио у куферима немачких војника, шињеле, капе, зимске блузе, док су чакшире, пошто су биле на њима, оставили. Радио-станица, противавионски митраљез, бомбе и друга бојна опрема били су закључани у другој соби, па нису успели да их нађу и узму. У школи је спавао и учитељ из истог села, Петар Децев, који још није био пошао на отсуство поводом божићних ферија. Његова соба била је закључана, те нису могли да открију да се у њој налази човек. Према његовим исказима, илегалци су се за све време много журили, стално понављајући — БРЖЕ, распитивали се колико је часова и слично. По свему изгледа да су се журили, да би могли да се повуку у планину пре него им буде пресечен пут за тамо. Око 1 час дали су пиштаљком сигнал за ЗБОР, сакупили су се, постројили и пошли у правцу с. Бесвице.

Око 4 часа прошли су између села Бесвице и Демир Капије и у 5 часова отишли у с. Горна Драчевица, где су остали до 9 часова, после чега су напустили село у непозна/гом правцу.

Пошто сам био обавештен, одмах сам алармирао 15 батаљон, који обезбеђује с. Демир Капију, и он је упутио један коњички вод, а такође и батаљон који се налази у Кавадарцима. Окупио сам грађане и полицајце и заједно са среским полицијским начелником г-ном Бабамовим упутио сам их у с. Прждево. Одатле је један део војске, у саставу два пешадиска вода и једне митраљеске групе, пошао у гоњење ка селима Бесвица, Горна Драчевица и Радња, а други део — у правцу села Мрежичко, Конопиште и Чемерско, да би се обе групе састале у с. Радњи.

Истог датума и у исто време, око 11.30 часова, друга група, од око 60—70 илегалаца, напала је на с. Клисуру, у мом срезу, блокирала село, затим отишла и блокирала школу, где се такође налази немачка противавионска осматрачница. Међутим, стражар их је на време приметио, па је отворио ватру на њих, док су се остали немачки војници на време пробудили, узели оружје и почели борбу која је трајала око један час. Међутим, илегалци нису успели да уђу унутра, јер су их Немци одбацили. Борба је престала, а илегалци су се растурили по селу, и пошто су сакупили хлеба, постројили су се и пошли у правцу с. Дрена. Али.

у село нису ушли, него су упутили двојицу сеоском кмету да га запитају зашто није поднео оставку и напустио дужност. Он им је рекао да је поднео оставку, али му није примљена. Они су му рекли да припреми хлеба или 300 кг брашна за њих. Он их је запитао где да им га однесе, али су му они одговорили да ће доћи идуће вечери да га узму, и отишли су. По свему изгледа да су се састали са другом групом негде у планини и пошли у непознатом правцу. До данас нису дошли да узму тражено брашно од сеоског кмета с. Дрен.

При доласку илегалаца са грчке територије у рејон с. Горна Драчевица, Сулејман Исмаилов Најпаров, кога су они одвукли приликом напада на с. Бесвицу 12-Х1-1943 год., успео је да се сакрије у шумарку и да се другог дана преда. Овога сам упутио господину обласном полициском начелнику у Скопље на испитивање и надлежност.

Горње Вам достављам на знање и надлежност.

СРЕСКИ УПРАВИТЕЉ

(Дим. Панов)

БР. 119

ИЗВОД ИЗ ГОДИШЊЕГ ИЗВЕШТАЈА СКОПСКЕ ОБЛАСНЕ ДИРЕКЦИЈЕ ОД ДЕЦЕМБРА 1943 ГОД. МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА ФАШИСТИЧКЕ БУГАРСКЕ О АКТИВНОСТИ ПАРТИЗАНСКИХ СНАГА НА ТЕРИТОРИЈИ ОБЛАСТИ У ПЕРИОДУ ЈАНУАР—ДЕЦЕМБАР 1943 ГОДИНЕ¹

НАПАДИ СА ПРЕДУЗЕТИМ АКЦИЈАМА

15. I. 1943 год., око 22.30 часова, група четника², састављена, од 100 људи, међу којима су биле и две жене, напала је рудник

¹ Фотокопнја оргинала, на бугарском језику, налази се у архиви Историског одељења ЦК КПМ.

Бугарска окупациона територија (Вардарска Македонија и један део Србије) била је подељена на две административне области, са седиштима у Скопљу и Битољу, а у лето 1943 год. формирана је и трећа област, са седиштем у Врзњу.

² Напад на рудник — каменолом „Момин Камен“ извршио је Црнотравски партизански одред. Од фебруара 1943 год. одред је дејствовао под именом „Други јужноморавски партизански одред“. У другој половини 1943 год. имао је три батаљона у свом саставу. Људство овог одреда постало је језгро за формирање Друге јужноморавске бригаде, а касније и Двадесет друге српске дивизије.

„Момин Камен“, успевајући да зароби нашу војну стражу, састављену од 5 људи, и немачко обезбеђење. Два Немца су убијена, а два наша војника, која су била рањена, успела су да побегну. Каменолом је опљачкан а мост на друму разрушен. У предузетом рашчишћавању четника у вези са нападом на рудник ухваћени су њихови јатаци, од којих је при покушају бекства убијено 40 људи, док су, због указаног отпора групама које су вршиле претрес у селима, спаљене укупно 32 куће³. У току напада четници су убили три Немца, а ранили четири наша војника, од којих су двојица издахнула, док су двојица упућена на лечење. Одведен је механичар организације „ТОТ“ ВЛАЈКО СТОЈАНОВИЋ, родом из Ниша.

28. III. 1943 год. старији стражар МЛАДЕН СЕРГИЈЕВ ТЕНЕВ, из Севлиевског среског полициског начелства, на служби у моторизованој чети Враца, и АНГЕЛ ИВАНОВ МОНЕВ, из Свиштова, мобилисани у полициском бојном одреду „Бенковски“⁴, пошли су око 17 часова из с. Цепа за с. Мртвицу — Општина цепска — Сурдулички срез, са једном женом, бившом сопстреницом зграде у којој је био смештен полициски вод тога села. Полицајци су остали да преноће код своје бивше газдарице, у једној соби, с једним старцем и синовима газдарице. Око 1 час ноћу на вратима је неко закуцао. Старац је пробудио полицајце, који су се обукли, и пре него што су изишли, споља је отворена палба, од које је у кухињи убијен један газдаричин син, а при изласку је убијен и други. Полицајци су изишли на задња врата и вероватно су наишли на заседу, јер је на 25 корака од куће нађен убијен старији стражар, а на 15 корака млађи стражар. Од убијених полицајаца однет је један шмајсер са шаржерима, два револвера и један карабин, а такође и све што је било од вредности. Група нападача бројала је око 15 људи⁵. Пре-

³ У рацији, која је на том терену спроведена после напада на каменолом „Момин Камен“, похватао је много невиних људи, окривљених да су сарадници партизана, и пострељано. Број стрељаних није тачно утврђен — али прелази бројку дату у извештају. Куће су спаљене у селима Ружић и Дупљане.

⁴ На територији Вардарске Македоније и Србије под бугарском окупацијом, поред редовне војске и полиције постојала су, до лета 1943 год., три полициска одреда у јачини од 70—80 полицајаца, који су специјално обучавани за герилско ратовање — за борбу против партизана. Кад је Скопска област подељена на две области — Скопску и Врањску, формирана су још три таква одреда; тако је свака област имала по три полициска одреда. Приликом поласка у акцију, у те одреде, састављене од одабраних полицајаца, улазило је, скоро редовно, и по неколико агената Државне сигурности. Својим недељима и зверствима нарочито се истицао одред „Бенковски“, на челу са командантом Стефаном Камбуровим

⁵ Напад на полицајце и кућу ових шпијуна извршила је група партизана Црнотравског одреда.

позната су двојица од њих, која су из истог села, а побегла су пре извесног времена.

Ноћу између 7 и 8 априла 1943 год., око 20.30 часова, у с. Сливници, заселак Равни Дол, Врањски срез, појавила се група четника, која је отишла у кућу сеоског кмета ТРАЈКА МИЈУ-ШЕВА СПАСОВА, старог 66 година, извела га из куће и на око 200—300 корака убила. Четници су оставили једну белешку на којој је писало: да су ТРАЈКА убили партизани као шпијуна и да ће сваки који омета партизанску борбу бити стрељан; да ће Русија, Енглеска и Америка ускоро победити и да ће свако за своја дела одговорати пред народним судом; и „Смрт фашизму — слобода народу“. На крају белешке пише: „7 априла, Штаб чете II јужноморавског НО партизанског одреда“. Колико је људи било и куда се упутила група четника није познато⁶.

19 маја 1943 године, у току ноћи, једна чета партизанског одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“⁷ од око 45 људи напала је с. Радњу, Кавадарски срез, којом приликом су рањени сеоски кмет и један шумар.

25 јуна 1943 године друга чета партизанског одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“⁸ напала је с. Радњу, Кавадарски срез. Пошто је блокирала село, организовала је митинг на коме је говорио ХРИСТО ИВАНОВ БАЈАЏИЦАЈИЈЕВ. Пошто су сеоски кмет и један сељак дали отпор, тррви је убијен, а други рањен. После тога чета се повукла у околину истог села.

3 јуна 1943 год., око 13 часова, партизански одред „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“⁹ блокирао је с. Драдњу, Кавадарски срез, ушао у село, где је ухватио два полицајца и три шумара, а такође и чиноЕника Дреновске олштине. У селу Драдња заседавао је партиски суд¹⁰, састављен од четири човека, који је оба полицајца

• Чишћење шпијуна извршила је Трећа чета Другог јужноморавског партизанског одреда-

⁷Због необавештености, окупатор је партизанске одреде Треће оперативне зоне, који су једновременно формирани, третирао под једним именом („Добри Даскалов“); уствари била су два одреда: „Добри Даскалов“ и „Сава Михајлов“ — све до 24 септембра 1943 године, када улазе у састав батаљона „Страшо Пинџур“. Напад је извршио одред „Сава Михајлов“ (формиран 14 маја 1943 год. на планини Кожуф). Том приликом, партизани су одржали митинг и поделили сељацима жито које им је окупатор био одузео и спремио за транспорт (види Зборник том VII, књ. I, док. бр. 86).

⁸То је био партизански одред „Сава Михајлов“.

• Овог пута учествовали су заједно партизански одреди „Сава Михајлов“ и „Добри Даскалов“. После митинга, партизани су поделили сељацима вуну коју им је окупатор одузео. У тој акцији заплењено је 8 пушака, 2 револвера, 4 бомбе и доста муниције.

Односи се на партизански ратни суд, формиран од руководи-лаца и бораца ради изрицања пресуде над непријатељинз Народноослободилачке борбе.

и једног шумара осудио на смрт. Пресуде су извршене истог дана на крају села.

Ноћу између 11 и 12 јуна 1943 год. комунистичка партизанска чета¹¹ ушла је у с. Глог, Кривопаланачки срез, ухатила сеоског кмета и одвукла га собом. Чета је имала око 10 лаких митраљеза и 4 шмајсера, док су сви четници били наоружани пушкама, а неки и револверима. Чета је била састављена од Срба, Македонаца и Бугара. Они су били обучени у најразличитија одела — немачка војна, српска војна, сељачка, наша полицијска, једни потпуно боси, други у опанцима и неколицина у туристичким ципелама.

Ноћу између 16 и 17 јуна 1943 год. група од око 40—60 илегалца напала је општину с. Свети Илија, Врањски срез, спалила општину, опљачкала општинску касу, ухватила председника општине и секретара-благајника и одвукла их са собом. Међутим, накнадно их ослободила¹².

21 јуна у 21.30 часова једна група српских четника-партизана од око 200 људи напала је општину с. Герман, Кривопаланачки срез, ухватила општинске службенике, спалила архиву, узела од претседника општине суму од око 7.000 лева. У селу је остала око 3 часа. При одласку одвела је једног сељака, који је путем успео да побегне¹³.

27 јуна 1943 год., око 20.30 часова, српски четници, око 100 људи, са две жене, напали су рудник „Трнава“¹⁴, одакле су опљачкали око 300.000 лв., 2.000 метака, одвели једног рудничког полицајца и убили немачког војника ХАНРИЈА, после чега су се повукли у правцу рудника „Лојане“.

9 јула 1943 год., око 4.30 часова ујутру, једна група партизана¹⁵ од око 30—40 људи блокирала је манастир Прохор Пчињски, полупала стакла на прозорима, разбила врата, ухватила игумана, ђакона и једног свештеника, који је био гост домаћину, напала на просторију полицајаца, који су се у то време спремали за акцију, али су били принуђени да се предаду. Пошто су се

¹¹ Један део Другог јужноморавског партизанског одреда

" Напад на општину села Свети Илија извршила је Друга чета Другог јужноморавског партизанског одреда.

" У с. Герман ушао је Други јужноморавски партизански одред. Одведени сељак, сарадник окупатора, није побегао већ га је одред пустио после датог обећања да ће прекинути сарадњу са окупатором.

¹⁴ Напад на рудник „Трнову“ — који су Немци експлоатисали — извршио је Други јужноморавски партизански одред.

¹⁵ У манастир Прохор Пчињски ушао је Други батаљон Другог јужноморавског партизанског одреда. Јула 1943 год, после нарастања, Други јужноморавски партизански одред поделио се на три батаљона. Други батаљон овог одреда своја дејства усмерио је у правцу Кумлнова, Кратова и Криве Паланке и све до ослобођења био у контакту са македонским партизанским јединицама на том терену.

полицајци предали, партизани су их извели напоље и везали им руке. Један од полицајаца се салерио. Партизани су дали 15 минута рока служитељу манастира да пронађе полицајца, или ће у противном случају четници отворити ватру из оружја и запалити манастир. Полицајац, који је у то време био сакривен у манастирском клозету, чуо је све то и предао се. Четници су остали до 21 час, читаво време обилазећи просторије и тражећи оружје и полицајце, говорећи да имају података да у манастиру има око 10 полицајаца. Од полицајаца су узели оружје и спрену, а од манастира опљачкали храну: хлеб, млеко, сир, као и једну аутоматску ловачку пушку. Наоружање партизана састојало се од пушака, шмајсера и лоптастих бомби. На капама су носили петокраке звезде, а већина је имала по један пакетић експлозива. У 21 час, под командом командира, блокада манастира је дигнута. Командир је испитивао игумана и ђакона манастира о карактеру и понашању полицајаца и, упркос томе што су они дали добре податке о њима и молили да их ослободе, командир партизана није их ослободио, него су их одвукли са собом а такође и МИЛЈЕТИЈА, ђакона манастира, да би им показао пут. На 1 км од манастира у источном правцу, према врху Козјака, читава се група партизана, међу којима су биле и две жене, зауставила. Ту се командант партизана „БРКО“¹⁶ приближио полицајцима и почео да их испитује колико полицајаца има у Бујановцу и Кленикама, колико војника има гранични сектор у Бујановцу, на што му полицајци нису ништа одговорили. После тога их је питао шта би полицајци учинили ако би им они, партизани пали у руке. Питао их је такође шта су радили када су ступили у борбу на Козјаку¹⁷, да ли су мислили да су они, партизани, имали много убијених. На крају им је рекао: „Ми смо комунисти партизани, радимо за Југославију, саботирајући и убијајући бутарску власт, а мирно становништво не дирамо. Дигли смо у ваоух експлозивом железничку пругу код с. Ђуинци, исте ноћи опљачкали смо рудник „Трnavу“ и рудник „Островицу“¹⁸, убили смо једног немачког војника, убили смо једног полицајца, спалили смо општину у с. Корбевцу, Врањски срез, убили смо оплггинског полицајца, спалили смо општину у с. Свети Илија, напали смо манастир да бисмо вам одузели ору-

¹⁶ Живојин Николић, командант Другог батаљона Другог јужноморавског НОП одреда

¹⁷ Борба на Козјаку између Другог јужноморавског партизанског одреда и специјалног полициског одреда „Бенковски“ одиграла се 8 јуна 1943 год. У овој борби полицајци су, у паничном бекству, напустили положаје, оставивши 15 мртвих и много рањених, док је партизански одред имао само једног рањеног.

¹⁸ Напад на рудник „Трnavу“ извршен је 27 јуна. а на „Островицу“ 6 јула 1943 године.

жје, спалићемо општине у селима Кленике, Жбевац, Ђуинци и Биљача. Ове ноћи дигнућемо у ваздух експлозивом железничку пруту". После пола часа четници су пошли у правцу врха Ко-зјака, одводећи собом и три полицајца, док су ђакон ослободили.

12 августа 1943 год. група илегалаца напала је село Коћура, Сурдулички срез, где су се снабдели храном и заклали једног вола, чије су меср понели собом. Једног сељака, који је одбио да да храну партизанима говорећи да је власт забранила да се било шта даје партизанима, партизани су заклали. После тога партизани су се повукли у правцу с. Глог, Сурдулички срез, успут опљачкавши од овчара око шест јагњади, и сместили су се око села Коћура и Глога, Сурдулички срез. Одатле се једна група повукла у правцу Петрове Горе¹⁹.

14 августа 1943 год., око 23 часа, група партизана напала је с. Огут, Сурдулички срез, ухватила сеоског кмета МИТУ СТА-НИСАВОВА ЈАКМОВА, 35-годишњака, опљачкала му све по-кућство и убила га револвером ван села²⁰.

29 августа 1943 год. група партизана од око 15 људи²¹ ухва-тила је шумског надзорника Шумске управе НЕЧКА К'НЧЕВА ТОДОРОВА и, пошто га је разоружала, одвела га са собом. Парти-зани су гонили и једну мазгу натоварену са две качице сира од око 70 килограма, једном торбом брашна, куваним јајима и с два велика хлеба. Путем партизани наилазе на полициску за-седу, убијају шумског надзорника и почиње кратка борба, после чега партизани успевају да побегну у шуму и да се сакрију, остављајући мазгу заједно с храном. Утврђено је да су сир силом одузели бачији државног добра у Демир Капији. После борбе, у трагању за партизанима, нађени су трагови крви, а такође је нађен и капут партизана КОСТЕ ИВАНОВА ГОНЧЕВА, из с. Богданци, Ђевђелиски срез.

Ноћу између 1 и 2 септембра 1943 год., око 24 часа, група партизана од око 30 људи²², која је ишла из правца Старог На-горичана, Кумановски срез, ушла је у с. Младо Нагоричане, Кумановски срез, напала је спољно обезбеђење општине, које се састојало од 3 ненаоружане патролне двојке, разбила спољна

¹⁹ У поменуто село ушла је група партизана Другог батаљона Дру-гог јужноморавског партизанског одреда. Сељак је убијен као отворени и познати шпијун окупатора, а не зато што је одбио да д3 храну — како је у извештају наведено.

²⁰ Ликвидирање тог окупаторског доушника извршила је група партизана Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда. Као сеоски кмет, овај шпијун је убио једног сељака који је побегао из бугарске фашистичке војске и није хтео да се у њу врати.

²¹ Односи се на групу партизана партизанских одреда „Добри Да-скалов" и „Сава Михајлов". Борба је вођена на планини Кожуф, код места Орлик.

²² Група бораца Кумановског партизанског одреда. око 18 људи

општинска врата и у ходнику ухватила једног од служитеља који је спавао у општини. После тога почели су да разбијају врата канцеларије председника општине, одакле је са оружјем пружио отпор чувар поља ЈОРДАН ГЕОРГИЈЕВ МИЛЕНКОВ. Он је ухваћен, изведен напоље и убијен од партизана. После тога партизани су опљачкали општину, запалили је и повукли се у правцу с. Старо Нагоричане. На месту догађаја нађен је један качкет са црвеном петокраком звездом, а путем у правцу њиховог повлачења ка с. Старо Нагоричане откривени су трагови крви и нађена је једна војничка чизма.

Ноћу између 10 и 11 септембра, око 22.00 часа, група партизана од 150 људи²³ напала је село Челопек, окупила сељаке на једно место, где су им говорили да су они њихови ослободиоци, да не извршавају наредбе власти, позивали их да им се придруже и да им помогну у борби, јер се они боре за добро народа. Рекли су им такође да ће се осветити сваком издајнику. После тога, пошто су спалили архиву сеоског кмета, повукли су се у непознатом правцу.

Ноћу између 12 и 13 септембра, око 22.00 часа, група партизана од око 100 људи напала је с. Арбанашко, Кумановски срез. Једна група од 13 људи напала је седиште сеоског кмета, разбила касу, сакупила целокупни инвентар и архиву и спалила их, а после тога спалила је и зграду. Друга група партизана ушла је у један од заселака, пробудила сељаке, окупила све мушкарце на митинг, где су им говорили да се не потчињавају властима и да не испуњавају реквизицију. Забрањили су им да оду да гасе седиште сеоског кмета²⁴.

18 септембра 1943 год., око 19.30 часова, група партизана од око 30 људи напала је с. Орашац, Кумановски срез. Прилазу у село отворили су снажну пушчану паљбу и викали су: „Живела Македонија и Русија!“ Због овог аларма, који је трајао око 15 минута, сви сељаци су се разбежали. Наладачи, међу којима је било омладинаца, спалили су општину, а при одласку су одвели секретара-благајника, кога су, пошто су га водили око 5—6 км, ослободили, рекавши му да одмах напусти село и да ће у противном случају бити одмах убијен. Партизани су се повукли у правцу с. Длга²⁵.

Ноћу између 19 и 20 септембра 1943 год. непознати број партизана напао је с. Пчињу, Кумановски срез. Отишли су и пробудили ВЛАДИМИРА ИЛИЕВА СТАНКОВА, који је спавао у дворишту иза општине, и рекли су му да им покаже кућу

" Група бораца Кумановског партизанског одреда, око 25 људи

" Спаљивање седишта сеоског кмета и одржавање митинга извршио је⁸⁵ Кумановски партизански одред подељен у две групе.

Напад на с. Орашац извршила је група партизана Кумановског партизанског одреда

сеоског кмета. Он их је одвео кметовој кући, после чега су партизани ушли у кућу, пробудили кмета и одвели га пред општину. Тамо су сакупили сељаке из села, а један од четника одржао им је говор, рекавши им: „Браћо Македонци, не бојте се, ми смо ваши ослободиоци. Убудуће немојте извршавати никакве наредбе бугарске власти.“ После тога почели су да грде «госког кмета и запретили му да одмах напусти село, јер ће га, ако га поново нађу, убити. Затим су ушли у општину, изнели вуну која је била реквирирана и рекли сељацима да је однесу. Обавестили су се да зграда сеоског кмета није државна, па су изнели архиву, опалили два метка и спалили читаву архиву пред самим седиштем сеоског кмета. После тога повукли су се у непознатом правцу²⁶.

Ноћу између 21 и 22 септембра 1943 год. група партизана од око 80 људи²⁷ напала је с. Пелинце, Кумановски срез, скупила све сељаке из села, говорећи им да се не потчињавају властима, да не извршавају наредбе реквизиције, позивајући их да им се присаједине. После тога запалили су седиште сеоског кмета и повукли се у правцу Козјак планине.

Ноћу између 1 и 2 октобра 1943 год., око 1 час, група партизана²⁸ ушла је у заселак Владиска, рејон с. Младо Нагоричане, Кумановски срез, ухватила сеоског кмета с. Челопека, ЗАРКА ВАНКОВА СПАСОВА. везала га, истукла, узела му пушку и запретила му да ће бити убијен ако се врати у село.

Ноћу између 2 и 3 октобра 1943 год., око 24 часа, група партизана од 7—8 људи ушла је у кућу НАСКА СТОЈАНОВА МИТРОВА, из засека Трновец, рејон с. Младог Нагоричана, Кумановски срез, који је чувар поља, а врши дужност сеоског кмета у овом засеку. Одузели су му пушку са три метка, после чега су му загррели да не врши дужност сеоског кмета, јер ће у противном бити убијен, и повукли су се²⁹.

Ноћу између 13 и 14 октобра 1943 год., око 2 часа, два партизана отишла су у кућу ПЕТРА НИКОЛОВА ВЕЈИЧКОВА, из с. Табановце, Кумановски срез, од кога су тражили хлеба и коња или магарца. Међутим овај им није отворио. Пошто су видели да им не отвара, партизани су отишли његовом суседу НИКОЛИ ИЛИЕВУ СТОЈЧЕВУ. Али тамо им такође нису отворили, после чега су партизани ишчезли, упутивши се воденици АРСА ДИМИТРОВА ТРАЈКОВА, одакле су одвукли два вола НИКОЛИ ИЛИЕВА СТОЈЧЕВА.

" У с. Пчињу ушла је група партизана (десетак људи) Кумановског партизанског одреда.

" Кумановски партизански одред

¹⁸ Група партизана Кумановског партизанског одреда

" У с. Трновец ушли су курири Кумановског партизанског одреда, при повратку из Куманова.

15 октобра 1943 год., око 20 часова, група партизана од око 40 људи, обучена у најразличитија одеда, полициска, војна и цивилна, ушла је у с. Никуљане, Кумановски срез, тражила сеоског кмета, претећи да ће га убити. После тога узела је храну од становништва, говорећи му да се не потчињава властима и да не даје ништа за реквизицију. Остала је у селу око два часа и повукла се у правцу с. Алгуња и Пелинци, Кумановски срез³⁰.

16 октобра 1943 год., око 23 часа, група партизана од 5 људи, обучена у српску војну униформу, наоружана пушкама и митраљезима, ушла је у с. Станце, Власешка општина, Врањски срез, где је убила КЕРАНУ МИЛАНОВУ СТАНЦОВУ, стару 45 година, која је из старих крајева, насељена у истом селу од прошлог рата³¹.

19 октобра 1943 год., око 24 часа, у засеоку Каваклија с. Опила, Кратовски срез, појавила се једна чета партизана³², која напада Страцин. Они су задржали једног сељака који им је показао пут до с. Врбице, на око 5 км северно од Кратова. Следеће вечери били су у шуми поред с. Врбице, где су задржали другог сељака од кога су прикутили податке о Кратову, рекавши му да ће напасти на Кратово. Од овог сељака узели су суму од 25.000 лева и ослободили га, рекавши му да властима не јавља, јер ће у противном бити убијен. У исто време друга чета³³ појавила се у с. Туралево, западно од Кратова, повела једног овчара за путовођу и провела читаву ноћ и дан 21-ог у шуми испод врха Црни Врх. 21-ог питали су које је најближе село, на шта им је овчарче одговорило: Филиповци. После тога задржали су једног сељака из овог села, а овчарче ослободили. Онда су сељака натерали да их одведе у село, где су по кућама сакупили хлеб, вечерали и организовали митинг у кући ИГЊАТА ДИ-НЕВА. На овом митингу њихов вођ³⁴ је говорио да не шаљу омладину у војску, него да је шаљу њима, да не дају реквизицију, рекавши им да су они ослободилачка војска. Група је бројала око 80—100 људи, међу којима су биле и 3 жене. Исте вечери група је напала полициску станицу

³⁰ У с. Никуљане ушла је Прва чета Скопско-кумановског партизанског одреда. Наредбом штаба Пете оперативне зоне од 10 октобра 1943 год., Кумановски партизански одред, подељен у две чете, дејствовао је под именом Скопско-кумановски народноослободилачки партизански одред.

³¹ Група партизана која је ликвидирала ову окорелу шпијунку припадала је Првом јужноморавском партизанском одреду. Овај одред формиран је јануара 1943 год. од партизанских одреда: Јастребачког, Кукавичког и Јабланичко-пусторечког.

³² Прва чета Скопско-кумановског партизанског одреда

³³ Однос се на Прву чету Скопско-кумановског партизанског одреда.

³⁴ Народни херој Христијан Тодоровски-Карпош, који је био командир те чете.

и општину с. Рударе. Полидајци су се повукли, а партизани су спалили полициску станицу, која је изгорела до темеља заједно са целокупним инвентаром и спремом полицајаца. После тога спалили су и општинску архиву. На одласку одвели су коња полициске станице. Исте ноћи ова група партизана пребацила се код с. Диманци ка селима Руђинци и Дренак. У току борбе између групе полицајаца, који су били послати да их гоне, и партизана код села Дренак ухваћен је један партизан и један јатак.

21 октобра 1943 год., око 21 час, једна велика група партизана³³ ушла је у с. Чуковац, Врањски срез, где је тражила сеоског кмета и учитеља да би их убила. Окупила је становништво и говорила му против ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА, рекавши му исто тако да не извршава наредбе државне власти. Око 1 час гтосле поноћи група се повукла у правцу с. Брезовица, Светоилиска општина, Врањски срез.

21 октобра 1943 год., око 23 часа, група партизана од око 5—6 људи³⁶ ушла је у с. Рибинце, у кућу НИКОЛЕ СТАМЕНКОВА, кога су заједно са његовим сином ДИМИТРОМ одвукли и на један км од села убили. Лешеви обојице нађени су на обали реке Мораве.

25 октобра 1943 год., око 15 часова, група партизана од око 15 људи³⁷ напала је с. Градиште, Кумановски срез, ухватила претседника општине ПЕТРА АНТОНОВА ГРАДИШКОГ, секретара-благајника НИКОЛУ АВРАМОВА ПЕТРОВА, књиговођу СТОЈЧА ТРАЈЧЕВА МИХАИЛОВА, финансиског извршиоца ВЛАДИМИРА ЈОСИФОВА ТАСЕВА, сеоског старешину ДАНАИЛА СТОЈЧЕВА ДИНЕВА и г-ђу секретара-благајника ИВАНКУ НИКОЛОВУ. Секретара-благајника натерали су да им преда кључеве од касе, из које су опљачкали општински новац — 150.000 лева, око 100.000 лева другог новца, који је био намењен за исплату реквириране стоке, марке и материјал од вредности за око 1.000 лева и штедну општинску књижицу код БЗК банке³⁸, на којој је био улог од око 300.000 лева. Собом су'узели радио-апарат, 6 пушака берданки, општинског коња, 4 ћебета, капу општинског полицајца, одело шумара, капут секретара-благајника и метке за пушке. После тога поделили су сељацима реквирирану вуну и конопљу. Четници су сттали општинску архиву. На поласку запретили су секретару-благајнику, прет-

" Други батаљон Другог јужноморавског партизанског одреда

³³ Група партизанз Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда

³⁷ Група партизана Друге чете Скопско-кумановског партизанског одреда

³⁸ Бугарска земеделска кооперативна банка — Бугарска земљорадничка задружна банка

седнику општине, писару и финансиском приставу да поднесу оставке, јер ће у противном случају бити убијени. Четници су у већини били смладинци и обучени у најразличитија одела. Већина их је носила опанке и шајкаче. Међу партизанима су препознати ЈОРДАН ДЕНКОВ ЦЕКОВ, који је био командир, ДИМИТАР ВЕЛИЧКОВ АРСОВ и МИЛИВОЈ КРСТЕВ БОШКОВ. У селу су остали око 3.30 часова, после чега су се повукли у непознатом правцу.

2 октобра 1943 год., око 15.30 часова, трупа партизана од око 200 људи³⁸, међу којима је било око 40—50 италијанских војника⁴⁰, прешла је нашу границу према Грчкој и напала немачки рудник Дудицу, који се налази на самој граници између 10 и 11 карауле. У моменту напада, у руднику је било 70 радника, док је директор рудника у том моменту био у Скопљу. Нападаци су блокирали рудник, заузели окна и све просторије. Ухватили су 8 немачких војника, које су везали. Двојица од немачких војника успела су да побегну. Међутим, један од њих је убијен а други рањен и претварао се да је убијен. После тога су разбили све просторије, магацине и опљачкали све што су могли да носе. Покушали су да чекићима поломе машине, али нису нанели нарочите штете. Пролили су сав бензин, петролеум, маст и однели сву храну. На поласку убили су чекићем све немачке војнике и бацили их у реку⁴¹. Око 18 часова илегалци су се повукли истим путем. Међу њима су препознати ВИОЛЕТА М. МАНЕВА, МАРА ПРАСЕВА, НАДА КЛИНЧАРОВА и командант нападача НИКОЈА МИНЧЕВ, сви из Кавадара. На крају, при поласку, КРСТО, поткивач из Кавадара, узео је од куварнице ТЕРЕЗИЈЕ суму од 20.000 лева. Одвели су седам мазги, 3 коња, много експлозива, фитиља и каписли. Партизани су одвели собом 58 радника и канцелариских службеника и 2 рудничка пслицајца⁴².

1 новембра 1943 год., око 17.30 часова, јавило се 60 партизана у с. Жегљане, Кумановски срез. Сакупили су сељаке и говорили им против бугарске власти, после чега су спалили општинску архиву⁴³.

" Првн батаљон Треће оперативне зоне, „Страшо Пинџур" (види док. бр. 89).

⁴⁰ У батаљону се налазило око 25 Италијана који су после капитулације Италије приступили јединицама Треће оперативне зоне. Од њих је септембра 1943 год. формирана чета „Гарибалди".

⁴¹ Да би партизани приказали као разбојнике и варваре, окупатор је убијене војнике намерно унаказио. Замисао му није успела, јер је тај подухват благовремено раскринкан пред народом.

⁴² Од радника запослених у овом руднику пошло је са партизанима око 80 људи.

⁴³ Општинску архиву у с. Жегљане спалио је Скопско-кумановски партизански одред.

6 новембра, око 16.30 часова, једна партизанска група од око 30—40 људи, с којом је био и ВОЈО АНГЕЛОВ ДАВИТКОВ из Куманова, налала је логор железничке линије у изградњи код с. Куклица, Кумановски срез, покидала телефонску везу, везала подофицира радне јединице, а раднике затворила у једну од барака. После тога опљачкала магацин, одневши 200 кг експлзива, 3.000 каписли, 2.000 мет. фитиља, 6 коња, 2 мазге, радио-апарат, ћебад и одела, после чета се повукла ка с. Диманци, Кратовски срез⁴⁴.

18 новембра 1943 год., око 22 часа, група партизана напала је с. Бегниште, Кавадарски срез, затворивши у школи учитеље, претседника општине и све службенике. После тога опљачкала је општинску касу, из које је узела 127.000 лева, однела 16 пушака и спалила општинску архиву. Командир партизана је одржао говор, после чега су учитељи, претседник општине и општински службеници били ослобођени. Одатле илегалци су се повукли ка с. Гарниково — Кавадарски срез⁴⁵.

18 децембра 1943 год., око 18 часова, група партизана, састављена од око 60 људи, блокирала је с. Мургаш, Кумановски срез, одржала митинг, спалила општину и општинску архиву, одвела општинског коња и бика, после чега се повукла у правцу с. Клечевци, Кумановски срез⁴⁶.

НАПАДИ СА РЕАКЦИЈОМ ПОЛИЦИЈЕ

6 јануара 1943 год., око 20 часова, једна грута партизана од око 18 људи сишла је у с. Равни Габер, сакупила хлеб из неколико кућа, после чега је напустила село поделивши се у две групе, од којих је једна пошла за с. Градовци, а друга за станицу Зелениково с намером да пређе мост на р. Вардару. Последња трупа била је откривена од стране војника на стражи на железничкој линији. Они су пуцали на њу, због чега је група била принуђена да се повуче. После тога ову групу гонили су органи полиције из полициске станице с. Зелениково и војници при станици Зелениково, који су је открили у шуми с. Градовци, где је започела борба у којој су рањена три партизана и један

⁴⁴ Напад на логор извршила је једна десетина Друге чете Скопско-кумановског партизанског одреда. Поред осталог заплењено је и 9 пушака.

⁴⁵ Напад на општину у с. Бегниште извршио је батаљон „Страшо Пинџур“ (вдн док. бр. 89).

У с. Мургаш ушла је Трећа чета батаљона „Јордан Николов“. На територији Пете оперативне зоне, на кумановском терену, наредбом штаба Зоне од 1 децембра 1943 год., Скопско-кумановски партизански одред прерастао је у батаљон „Јордан Николов“, састављен од три чете (вдн док. бр. 141).

убијен, док је са наше стране убијен само један војник. Партизани су искористили ноћ и повукли се⁴⁷.

7 јануара 1943 год. у рејону с. Горно Добрино, на месту „Брсза“, развила се борба између полициског одреда и групе партизана од око 11 људи, у току које је рањено око 4—5, док је један од њих ухваћен⁴⁸.

Ноћу између 17 и 18 јануара 1943 год. једна група партизана од око 35 људи прешла је нашу границу из правца Албаније. Ову групу открили су наши полициски одреди у рејону с. Витина, где је у току борбе похватано 5 партизана, двојица су убијена, док су остали успели да се пребаце преко границе, где су наишли на италијанску заседу и у току борбе убијена су 4 партизана, 7 рањено и 17 живих ухваћено. Од јатака ове чете на нашој територији ухваћено је 30 људи⁴⁹.

21 јануара 1943 год. полициски одред открио је, у току гоњења партизана, једну групу партизана од 5 људи. У току борбе 3 партизана су ухваћена жива, док су остала двојица успела да побегну⁵⁰.

23 јануара 1943 год. контра-чета на терену „Караула“ — Скопска Црна Гора, Скопски срез, источно од с. Блаце, наишла је на групу партизана од око 7 људи, која је имала и митраљез. У току борбе партизани успевају да се повуку не претрпевши губитке⁵¹.

29 јануара 1943 год. полициски одред успео је да открије групу партизана од око 50 људи у рејону с. Бинач, Качанички срез. У току борбе убијен је млађи полициски стражар СТАНИМИР ТАШЕБ, из с. Васково, Ћустендилски срез, и рањен је млађи полициски стражар ВАСИЈА ИЈШЕВ РУМБВСКИ, обојица из коњичког ескадрона. Међу партизанима биле су и две жене.

⁴⁷ У овој борби учествовали су борци Прве и Друге чете партизанског одреда „Димитар Влахов“, који су покушали да се пробију ка кумановском терену. Крајем маја 1942 год., на планини Лисец, Велешки срез, формиран је партизански одред „Пера Тошев“, који је септембра 1943 год. добио име „Димитар Влахов“ — после разбијања дотадашњег Прилепског партизанског одреда „Димитар Влахов“.

⁴⁸ Односи се на Другу чету и део Треће чете партизанског одреда „Димитар Влахов“. Не успевши да пређе на кумановски терен, одред се вратио назад. После неколико борби, поделио се у више група, од којих је једна прешла у илегалство, друга отишла на тиквешки терен, а трећу је окупатор открио и похватао у с. Војница, Велешки срез.

⁴⁹ Реч је о НОП одреду „Зенил Ајдин“ који је требало да се споји са Карадачким НОП одредом; до тога није дошло, јер је одред „Зенил Ајдин“ овде био разбијен.

⁵⁰ Редакција није успела да утврди о којој се партизанској јединици ради.

⁵¹ Односи се на делове Карадачког НОП одреда.

На страни партизана убијена су двојица, многи су рањени, ншто се видело по траговима на површини снега⁵².

При крају јануара 1943 год. органи полиције открили су групу партизана у једној колиби која се налази између с. Башино Село, Велешки срез, и Велеса. У току борбе убијени су партизани СТОЈАН ЈОРДАНОВ БУРЧЕВ, из с. Рудник, Велешки срез, и ВЕЛИКА ВЛАДОВА КАМШПОВА, из Велеса, а предали су се КИРПІЛ НИКОЛОВ НАСТОВ и ЈОРДАН ПЕТРОВ ЈОРДАНОВ, обојица из Велеса, сви познати као комунисти. За време борбе, која је трајала 1.15 часова, партизани су свирали на хармоници и пеЕали комунистичке песме. У колиби су нађена 2 револвера, 6 пушака и много метака⁵³.

23 марта 1943 год. једна чета војника, приликом чишћења рејона западно од Мораве — од с. Цепа до границе до Грделице, око 17 часова наишла је на групу партизана од око 15 људи⁵⁴, која је изненада напала патролну двојку, ранила редова резервисту КИРИЛА ПЕТРОВА КАЛАЈЦИЈЕВА из Разлошког среза и убила редова резервисту БЛАГОЈА ГЕОРГИЈЕВА ЈОВЧЕВА из с. Дрен, Радомирски срез, кога су одвукли у непснатом правцу. Лако рањени војник вратио се да о томе обавести чету. После тога партизани су успели да пређу границу. Касније, леш убијеног војника, који је био веома изнакажен, нађен је на једној стени западно од с. Горња Бисгрица, Ораовишка општина, Сурдулички срез.

24 марта 1943 год., око 22 часа, близу с. Трстене, рејон „Глог“, Лепешка општина, Врањски срез, појавила се једна група од око 30 партизана, која је при покушају да пређе на нашу територију, наишла на кашу групу од 3 војника. У току оорбе убијена су два партизана, од којих је један из Врањског среза, са уредном легитимацијом и картама на којима је означено њихово кретање. Код убијених су нађене 2 пушке, 2 лептасте бомбе, 130 метака и један револвер са добошем. У току борое група је успела да се повуче натраг⁵⁵.

4 априла 1943 год. специјални одред за гоњење и уништавање партизана у Поморављу наишао је на терену засеока Павлићска села Млачиште, Сурдулички срез, око 9.30 чадова, на чету „Милош“⁵⁶ партизанског одреда „Брко“⁵⁷. У току борбе

⁵² Редакиија није успела да утврди о којој се групи партизана ради,

⁵³ Група партизана припадала је Другој чети партизанског одреда „Димитар Влахов“ Заробљене партизане непријатељ је лнквидирао.

⁵⁴ Група партизана Другог јужноморавског партизанског одреда

⁵⁵ Група партизана која је наишла на заседу припадала је Првом јужночоравском партизанском одреду.

⁵⁶ Милош Днмаић, команднр чете, погинуо априла 1944 год. код Плана; у борби протнв бугарске окупаторске војске.

⁵⁷ Псеудоним команданта Другог јужноморавског партнзанског одреда

нема убијених и рањених ни са једне стране. После тога чета је успела да се повуче, а полициски одред се настанио у школи с. Црвени Брег, Сурдулички срез.

Истог дана увече, око 19.30 часова, чета „Милош“, састављена од око 100 партизана, успела је да изненади специјални полициски одред који се одмарао у школи с. Црвени Брег и да заузме село. Полицајци су успели да се повуку, после чега су партизани запалили школу у којој су полицајци оставили Кебац, ранчеве, муницију и друго. У току борбе, на нашој страни су убијена тројица и 1 је рањен.

18 априла 1943 год., око 13 часова, два војника из обезбеђења код првог моста изнад станице Предејане, Сурдулички срез, према станици Грделица, заједно са два сељака, који су радили на овом мосту, отишли су према оближњој узвишици, у правцу с. Грахово, Сурдулички срез. Кад су били на окополовину пута од врха, сељаци су повикали: „Куку, куку“. После тога узвика, против војника је била отворена митраљеска ватра са врха узвишице. Војници су заузели положај и отворили ватру против њих. У току борбе један од војника је рањен у руку и ногу, а наставио је борбу, док је други војник отступио назад ка стражари. У то време, остали војници из обезбеђења моста притекли су у помоћ, тако да су се нападачи⁵⁸ повукли и успели да се сакрију у шуму. Оба сељака, који су дали сигнал „куку“, убијена су.

18 априла 1943 год., око 9.30 часова, групу спроводника која је спроводила лица ЉУБОМИРА ИВАНОВА МИЛОВАНОВА, из с. Севце, МАРГИТУ ДОБРОСАВОВИЋ и ЧЕДОМИРА МИЛОСАВЉЕВИЋА ЛУКУ, из с. Јажинци, Качанички срез, осумњичене за комунистичку делатност, напала су, на два км од с. Севце према с. Јажинци, непозната наоружана лица. У току борбе ухапшеници су покушали бекство у различитим правцима. због чега су их спроводници убили. На стражи полицајаца и нападача жртава нема. Нападачи су се повукли у правцу врха Островица⁵⁹.

14 маја, увече, једна група од око 20 партизана из одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ пошла је за с. Ресаву, Кавадарски срез, с намером да се снабде храном и да одржи митинг у селу. Међутим, путем, партизани наилазе на заседу од 4 полицајаца из Кавадарског средњег полициског начелства, и у току кратке борбе убијен је партизан ФЕРДИНАНД РОСОМАНСКИ, са партиским именом „ПЕЛИВАН“, из Кавадара. Група партизана је успела да се повуче у правцу Моклишког манастира⁶⁰.

⁵⁸ Борци Другог јужноморавског партизанског одреда

⁵⁹ Ради се о теренским радницима које су Бугари стрељали. Да би оправдали овај поступак, изјавили су да су били „нападнути“.

⁶⁰ Партизани су се повукли у правцу логора Манастир св. Николоа.

посещ, пръв когото време нападателят се оттегля и успяват да се укрият във гората. Дзаназа селяни които дали сигнала "куку" са убити.

На 18 април 1943 год., към 9.30 часа, конвойната група конвоирана лицата ЛЕВОМИРЪ ИВАНОВЪ МИЛОВАНОВЪ, от с. Севце, МАРГИТА ДОБРОСАВОВИЧЪ и ИВЛОМИРЪ МИЛОСАВОВИЧЪ ЛУКА, последният от с. Яжинци-Качанишко, заподозрени във комунистическа дейност, бива нападната на 2 км. от с. Севце за с. Яжинци от неизвестни въоръжени лица. При завързалата се престрелка арестантите направили обитъ за бягство въ различни посоки, въ резултат на което са избити от конвойта. Жертви от страна на полиците и нападателят няма. Нападателят се оттеглил по посока на връхъ Островица.

На 14 май вечерта, една група от около 20 души партизани от отрядъ "ДОБРИ ДАСКАЛОВЪ", тръгнали за с. Ресово-Кавадарско, същ да се снабдят съ храни и да държатъ митингъ въ селото. При отиването си обаче, партизаните се натъкват на засада от 4 души полицай от Кавадарското околийско полиц. управление и при завързалата се кратка престрелка пада убитъ партизанина ФЕРДИНАНДЪ РОСОМАНСКИ съ партийното име "ПЕХЛИВАНЪ" от гр. Кавадарци, като групата партизани успява да се оттегли по посока къмъ Мокренския манастиръ.

На 17 май 1943 год. сутринта една чета от партизанския отрядъ "ДОБРИ ДАСКАЛОВЪ" блокира с. Граниково-Кавадарско, събира всички селяни мъже и жени на селския площад, на които е говорилъ коменданта на четата. По това време една група от 10 души полицай откриватъ партизаните въ селото и при завързалата се престрелка бива леко раненъ въ крака единъ от полиците, а партизаните подъ прикритието на огъна от две леки картечни нини успяват да се оттеглят по посока на с. Драгожелъ, като взематъ една пушка на единъ от местните учители.

На 17 май 1943 год. вечерта към 21 часа, една група полицай, ведно съ една рота войници от Велешкия гарнизонъ, тръгнали за с. Болничце и когато се появили къмъ селото, което е било блокирано от партизани, последните откриватъ огънъ съ картечни и пушки и при завързалата се престрелка партизаните успяват да се раздѣлят на две групи безъ да дадатъ жертви и се оттеглили въ неизвестна посока, обаче една частъ от тяхъ останали въ селото, като се укрили въ някои пѣвни. Партизани съ сигналъ от участъка на селото две пушки на селските полицай, а от кметското намѣстничество разни книжа и всичко каквото имъ попаднало. Следъ оттеглянето на партизаните селото бива блокирано от полиците и войниците и на разсъмване се извършва претърсване на селото, въ резултат на което въ една пѣвна бива откритъ единъ партизанинъ и при завързалата се престрелка бива убитъ, следъ което се установи че убития е ЛАЗАРЪ ХРИСТОВЪ ЧЕ-НЪРСКИ, 16 год., ученикъ от гр. Кавадарци. Въ втора пѣвна бива откритъ партизанина АЛЕКСАНДЪРЪ ТОБОРОВЪ п. ХРИСТОВЪ, 19 год., от Кавадарци, който отказва да се предаде и при завързалата се престрелка бива убитъ.

На 19 май 1943 год. първа чета от партизанския отрядъ "Добри Даскаловъ" нападате наше 11 и 12 постове отъ граница, като единъ подофицеръ и единъ войникъ доброволно се присъединили къмъ партизаните, а останалите войници се разбя-

17 маја 1943 год., ујутру, једна чета партизанског одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ блокирала је с. Гарниково, Кавадарски срез, и на сеоском тргу сакупила све сељаке, мухикарце и жене, којима је говорио командант одреда. У то време, једна група од 10 полицајаца открила је партизана у селу, и у току борбе рањен је у ногу један полицајац, док су партизани, под заштитом ватре из два лака митраљеза, успели да се повуку у правцу с. Драгожел, одневши пушку једног од месних учитеља⁶¹.

17 маја 1943 год. увече, око 21 час, једна група полицајаца, заједно са једном четом војника велешког гарнизона, пошла је за с. Бојанчиште и када су се појавили близу села, које је бкло блокирано од стране партизана, ови последњи су отворили ватру из митраљеза и пушака. У току борбе партизани су успели да се поделе у две групе и да се без жртава повуку у непознатом правцу. Међутим, један њихов део остао је у селу сакривши се по неким плевњама. Партизани су однели из полициске станице у селу две пушке сеоских полицајаца, а из седишта сеоског кмета разца документа и све што им је пало у руке. Попгго су се партизани повукли, полицајци и војници су блокирали село и у свануће извршили претрес. у току кога је у некој плевњи откривен један партизан и у борби убијен. Утврђено је да је убијени партизан ЈААЗАР ХРИСТОВ ЧЕМЕРСКИ, 16--одишњи ученик из Кавадара. У другој плевњи откривен је 19-годишњи партизан АЛЕКСАНДАР ТОДОРОВ ХРИСТОВ, из Кавадара, који је, пошто је одбио да се преда, у току борбе убијен⁸².

19 маја 1943 год. Прва чета партизанског одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ напала је на нашу 11-ту и 12-ту караулу са грчке границе. Један подофицир и један војник добровољно су се присајединили партизанима, док су се остали војници разбегли. Из караула партизани су однели оружје, муницију и другу опрему, после чега су се повукли у правцу с. Радње, Кавадарски срез⁶³.

5 јуна 1943 год. партизански одред „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ напао је села Дрен и Смољан, Кавадарски срез. У току борбе

⁶¹ Партизански одред „Добри Даскалов“ (види Зборник том VII, књ. 1, док. бр. 86).

⁸² Напад на с. Бојанчиште извршен је 18 маја 1943 год- од стране партизанског одреда „Добри Даскалов“. После получасовне борбе са војском и полицијом, које су давале жилав отпор, партизани су ушли у село. Међутим, добивши појачање, војска и полиција изврше противнапад. Партизани су били приморани да се повуку. У тој борби, непријатељ је имао 9 мртвих и неколико рањених, а партизани су изгубили 4 друга: тројица су сутрадан погинула у плевњама, одбивши да се предаду, а четврти је ухваћен и стрељан (види Зборник том VII, књ. 1, док. бр. 86).

⁸³ При нападу на граничне карауле заробљено је 12 бугарских војника. Са партизанима добровољно су пошли 1 подофицир и 1 војник а остали су ослобођени. У овој акцији заплењено је 12 пушака. 37 бомби, и другог материјала.

између партизана и полицајаца убијен је партизан АЛЕКСАНДАР ИЛИЕВ ДОНЕВ из Неготина⁶⁴.

5 јуна 1943 год., увече, Прва чета партизанског одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ напала је села Мал и Голем Радобил, Кавадарски срез, и пошто се снабдела храном, повукла се у лавцу с. Никодина, где је наишла на полициску заседу. У току борбе убијен је партизан БЛАЖО ТОДОРОВ, са партиским надимком „ЧИЧО“⁶⁵.

5 јуна 1943 год. полициски одред „БЕНКОВСКИ“ наишао је на групу од око 10 партизана код села Барбази, на узвишцама, источно од реке Пчиње. Започета је борба, која је трајала, око 1.30 часова. Користећи густу маглу, партизани су успели да се повуку⁶⁶.

8 јуна 1943 год., око 18.30 часова, полициски одред „БЕНКОВСКИ“ приметио је на око 300 корака у правцу с. Равно, на падинама Козјак планине, групу партизана од око 170 људи, међу којима су биле и 4 жене. У то време пред групу партизана изашао је један партизан, обучен у полициску униформу, који је више од 20 пута узвикнуо: „Не пуцајте, дођите овамо!“ После тога започела је борба у којој је рањен један млађи полициски стражар. Партизани су успели да се повуку у стене, продужавајући при повлачењу да пуцају на полициски одред светлим дум-дум мецима⁶⁷.

8 јуна 1943 год. Прва, чета партизанског одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ наишла је на полициску заседу код с. Фариш, Кавадарски срез, и у току борбе је убијен партизан са партиским надимком „ЧАПАЈЕВ“⁶⁸.

9 јуна 1943 год. група партизана одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ наишла је на полициску заседу код села Мал и Голем Радобил, Кавадарски срез, и у току борбе убијена су 4 партизана а један је рањен⁶⁹.

«' Напад су извршили партизански одреди „Добри Даскалов“ и „Сава Михајлов“. У току дана одред „Добри Даскалов“ пошао је за села Голем и Мал Радобил, док је „Сава Михајлов“ остао у с. Дрен. При напуштању села, у сумрак, „Сава Михајлов“ је наишао на бугарску заседу, којом је приликом погинуо и поменути партизан.

⁶⁵ У с. Голем и Мал Радобил упао је партизански одред „Добри Даскалов“ — а не чета тог одреда.

“ Група партизана припадала је Другом јужноморавском партизанском одреду.

⁶⁷ Борбу против полициског одреда „Бенковски“ водио је Други јужноморавски партизански одред. Напустивши положаје у паничном бекству, полиција је имала 15 мртвих и више рањених.

⁶⁸ У борби са полициском заседом код с. Фариш погинуо је Киро Каракулев-Грујо, из партизанског одреда „Добри Даскалов“.

«*,⁰,⁷¹ Не ради се о партизанима који су наишли на заседу, него о унапред припремљеним стрељањима мирног становништва, присталица Народноослободилачког покрета и родитеља припадника пар-

9 јуна 1943 год., увече, група партизана одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ наишла је на полициску заседу између села Дреново и Рајец, Кавадарски срез, и у току борбе убијена су 4 партизана⁷⁰.

11 јуна 1943 год. група партизана одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ наишла је на полициску заседу близу реке Црне, и у току борбе убијено је 6 партизана⁷¹.

11 јуна 1943 год. група партизана одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ наишла је на полициску заседу код с. Галиште, Кавадарски срез, и у току борбе убијено је 6 партизана⁷².

12 јуна 1943 год., у једној пећини јужно од реке Црне, полициски органи открили су 11 партизана, који су одбили да се предају, те су у току борбе убијени, међу њима и ДИМИТАР ТАШЕВ АНГЕЛОВ (БАРЛЕМЕТО)⁷³.

13 јуна 1943 год. полициски одред, заједно са групом војника, открио је једну групу партизана код Калуђеровог Камена. Међутим, партизани су их благовремено приметили и успели су да се повуку и сакрију, остављајући на самом месту једну колибу од свежег грађа коју су тек подигли, у којој су нађене следеће ствари: један пијуче, једна лопата, неколико шиптарских кечета, једна торба са српским мецима за пушку, српска и италијанска ћебад, један лонац са јелом, неколико чутурица за воду, неколико војничких порција, један двоглед, неколико пари опанака, три празна цака, око 50 кг пасуља у војничким ранцима, три јагњеће коже неколико кошуља и неколико разбацаних кутија од конзерви. Полициски одред је приметио како се десет партизана крију у шуми, и ступио је с њима у борбу, али без резултата⁷⁴.

15 јуна 1943 год., око 19 часова, две жене и два мушкарца⁷⁵, наоружани пушкама и обучени у цивилна одела, дошли су у кућу ВЛАДИМИРА ДИМИТРОВА ЦВЕТАНОВА, из села Предејане, Сурдулички срез, где су се расшггивали ко је из села

тизанских јединица, у току бугарске офанзиве јуна 1943 год. против партизанских одреда „Добри Даскалов“ и „Сава Михајлов“, на сектору Кавадарци—Неготин—Кожуф планина (према усменим подацима Николe Минчева, тадашњег команданта Треће оперативне зоне).

Партизани је, при покушају преласка Црне Реке, на месту званом Клинска Леса, открила бугарска заседа. На заседу су наишла 4 болесна партизана из партизанског одреда „Добри Даскалов“ и 1 сељак који је служио као водич. У току борбе погинули су: Димитар Ангелов-Габерот, политички комесар Треће оперативне зоне, Илја Виларов, командир чете, Пано Мудоров-Фрањо, десетар, и сељак водич, док је само један успео да се извуче (према усменим подацима Ивана Мазова).

⁷⁴ Односи се на партизанске одреде „Добри Даскалов“ и „Сава Михајлов“ који су се, благовремено приметивши опкољавање, извукли без губитака (према усменим подацима Ивана Мазова).

⁷⁵ Патрола Другог јужноморавског партизанског одреда

позван у војску, после чега су узели хлеб, запретили сељацима да не смеју ништа рећи властима и отишли.

15 јуна 1943 год. полициски одреди „ВАРДАР“ и „БЕНКОВСКИ“ наишли су на заседу коју су им спремили партизани⁷⁶ код засеока Соколово и Шојина М., рејон Власинске општине, Сурдулички срез. Партизани су против њих отворили митраљеску и пушчану ватру, од које је на месту убијен млађи стражар ИВАН ИВАНОВ ГЕОРГИЈЕВ из одерда „ВАРДАР“, а рањен у лево раме полициски стражар АНГЕЛ ГЕОРГИЈЕВ КЉАЧЕВ из одреда „БЕНКОВСКИ“, после чега су успели да побегну.

20 јуна 1943 год., око 21 час, група партизана од око 200 људи напала је с. Трговиште, Кривоаланачки срез. Полицајци из полициске станице у селу открили су партизана и борбом су успели да се повуку из села, да не би били заробљени. Партизани су спалили архиву полициске станице, нека одећа и ствари, а ћебад однели. После тога спалили су општинску архиву, разбили општинску касу у којој је било око 400.000 лева. Повукавши се у непознатом правцу, они су одвукли собом чувара поља из села и неколико сељака⁷⁷.

Ноћу између 28 и 29 јуна 1943 год. група партизана напала је с. Радовницу, Врањски срез. У току борбе са стражом полициске станице партизани су успели да уђу у село, док се стража повукла на узвишице северно од села, одакле је наставила борбу. Партизани су ушли у полициску станицу, спалили архиву и инвентар, тако да је изгорела цела полициска станица. Напали су такође и општину, где је било само 5 људи из ноћне патроле, разоружали их, отворили општину, сакупили читаву архиву и, пошто су је изнели напоље, спалили је. После тога спалили су и школску архиву, и око четири часа ујутру повукли се у правцу Петрове Горе⁷⁸.

5 јула 1943 год. специјални полициски одред БИРМАНА⁷⁹ ступио је у борбу са групом партизана код с. Петрово, Бујано-

Други јужноморавски партизански одред
" Напад на с. Трговиште извршио је Други јужноморавски партизански одред.

⁷⁸ Напад на полициску станицу и општину извршио је Други јужноморавски партизански одред.

⁷⁹ У првој половини 1943 год., по наређењу начелника Гестапоа, са седиштем у Софији, пуковника Делиуса, потпоручник Бирман, гестаповец, уз помоћ скопског обласног полициског начелника Асена Богданова, формирао је специјални одред од 60 људи, са задатком да води борбу против партизана и њихових сарадника, и чува рудник који су Немци експлоатисали. У састав специјалног одреда Бирмана ушло је 30 Руса-власоваца и 30 Шиптара из Прешевског и Качаничког среза. У свим акцијама које је одред водио садејствовале су бугарска полиција, контра-чета Прешевског среза и група агената скопске обласне полиције.

вачки срез, у току које је убијено десет партизана и три сељака, партизанска јатака⁸⁰.

22 јула 1943 год. специјални полициски одред БИРМАНА ступио је у борбу са групом партизана код с. Матејче, Кумановски срез, у току које је убијено 11 партизана⁸¹.

31 јула 1943 год. специјални полициски одред БИРМАНА ступио је у борбу са групом партизана код с. Матеиче, Кумановачки срез, у којој је убијено 14 партизана⁸².

1 августа 1943 год. одред „ЦАР КАЛОЈАН“⁸³, формиран од добровољаца из Кавадарског среза, наишао је на заседу коју су организовали партизани између села Бохула и Страмашево, Кавадарски срез. У току борбе убијен је МИЛАН ПЕТРОВ КОСТОВ и рањен ЈАНКО МИХАИЛОВ ПОПОВ, први из с. Дренова, а други из с. Банско, Кавадарски срез. На страни партизана убијен је ВАСИЛ ХРИСТОВ КАРАЈАНОВ, из Ђевђелије, који је био наоружан пушком, са 60 метака, и једном бомбом, и обучен у бугарску војну униформу. У току борбе партизани су се повукли у различите правце, поделивши се у три групе⁸⁴.

6 августа 1943 год., око 11 часова, контра-чета која дејствује у Велешком срезу ступила је у борбу са групом партизана код места „Осој“, рејон с. Орехов Дол, Велешки срез. У току борбе убијен је познат служби државне сигурности опасни конспиратор ТРАЈКО ЈАЗАРОВ АНДРЕЕВ из с. Бистрице, Велешки срез, учитељ, у илегалности од 1942 године, а рањен је илегалца СТОИЛКО КОСТАДИНОВ ИВАНОВ, војник из с. Орехов Дол. На самом месту нађена је лична спрема обојнице, две пушке и много конспиративног материјала⁸⁵.

Ноћу између 7 и 8 августа 1943 год., око 22 часа, трећи вод полициског одреда „ВАРДАР“ нападнут је од групе партизана од око 30 људи код крчме села Свети Илија, Врањски срез, на месту званом „Бабина Пољана“, Кривопаланачки срез. После

⁸⁰ Борба је вођена против Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда. Том приликом партизански одред није имао жртава. Споменуте бројке односе се на побјене сељаке, које је окупатор приказивао као партизана.

⁸¹ Борбу код с. Матеиче водио је Други батаљон Другог јужноморавског партизанског одреда. Убијени људи су сељаци из тог краја, а не партизани.

⁸² Борбу код с. Магленци водио је Други батаљон Другог јужноморавског партизанског одреда. У борби је само рањено неколико партизана, а непријатељ је приказивао убијене сељаке као партизана.

⁸³ Овај назив носила је контра-чета Кавадарског среза, којом је командовао ратни злочинац А. Калчев.

⁸⁴ Борбу против контра-чете, код места званог Кључ, водили су партизански одреди „Добри Даскалов“ и „Сава Михајлов“.

⁸⁵ Односи се на два партизана из одреда „Димитар Влахов“, који су, после разбијања одреда, односно после преласка једног дела одреда у илегалство, остали на том терену.

борбе, која је трајала око 3 часа, партизани су се повукли ка Петровој Гори. За њима су нађени једна црвена, застава, завоји и трагови крзи⁸⁸.

28 августа 1943 год., око три часа ујутру, први и четврти вод специјалног одреда БИРМАНА ступили су у борбу са групом партизана, у току које је убијен партизан ЧЕДОМИР ЗАФИРОВ СТОШЕВ из с. Биљача, Бујановачки срез, код кога је нађено много комунистичке литературе и других докумената⁸⁷.

15 септембра 1943 год. полициски одред ступио је у борбу са групом партизана у с. Масурица, Сурдулички срез, у току које је убијено 4 партизана и 52 јатака и саучесника. Спаљено је око 50 кућа и 8 плевњи⁸⁸.

15 септембра 1943 год., ујутру, од 5 до 11 часова, специјални полициски одред БИРМАНА ступио је у борбу са групом партизана од око 150 људи на Козјак планини, јужно од с. Трговиште, Кривопаланачки срез. У току борбе, на нашој страни су убијена 3 млађа стражара, један је тешко рањен а лако је рањен кандидат командира КРСТЕ СТЕФАНОВ ПЕТРОВ. На страни партизана убијено је 27 људи и 1 жена, док је рањено око 40 људи. Из саслушпња рањеног партизана утврђено је да је то одред „БРКЕ“, који је био отсутан⁸⁹.

7 октобра 1943 год., око 5 часова ујутру, око села Драгоманци, Кумановски срез, започела је борба између дражиноваца и комуниста, поводом доласка дражиноваца у с. Драгоманци ради хватања комунисте-илегалца ВАСИЈА ЗАФИРОВА, који је учествовао у убиству сеоског кмета с. Старог Нагоричана, Кумановски срез. У борби је убијено 9 дражиноваца и 2 комуниста. Група полицајаца, која је била упућена да их гони, открила је дражиновце, и у току борбе био је лако рањен дражиновац БОГДАН НИКОЛОВ АНТОВ, стар 25 година, из с. Алгуња, који је 16 септембра 1943 год. побегао са седам људи и присајединио се групи дражиновца ПЕТРА ВЛАЖОВА КАШКАВАЛЦИЈЕ⁹⁰.

⁸⁴ Група партизана припадала је Другом батаљону Другог јужноморавског партизанског одреда. У борби је рањен један полицајац — а ниједан партизан није рањен. Није тачно да је пронађена партизанска застава, јер одред заставу није ни имао.

⁸⁷ У овој борби учествовала је једна чета Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда. Погинули друг био је политички комесар те чете.

⁸⁸ Тог сукоба није било. Под изговором да је вођена борба са партизанима, бугарски фашисти поубијали су сељаке и спалили куће и плевње.

⁸⁹ Борбу је водио Други батаљон Другог јужноморавског партизанског одреда. У борби су погинула само два партизана; остало су недужни сељаци које је непријатељ стрељао.

⁹⁰ Борбу против четника Драже Михаиловића водио је Кумановски партизански одред. Партизани нису имали жртава.

7 октобра 1943 год., око 4 часа ујутру, код пиламе СОКО-Ј10ВА и ДИМИТРОВА, која се налази на месту званом „ВЈ1А-СЕВ ГРАД“, Кавадарски срез, група партизана, међу којима су биле и 4 жене,⁹¹ напг-ла је на путу два војника кз пограничног обезбеђеља. Један од војника је успео да побегне, док су другог успели да ухвате и одвукну собом⁹¹.

8 октобра 1943 год. група партизана напала је рудник „Островица“, али је наишла на полициску згседу. У току борбе убијена су 3 партизана. С наше стране нема жртава⁹².

9 октобра 1943 год. СУЈБИНА контра-чета ступила је у борбу са групом партизана у рејону с. Думановце и Думановског манастира, Кумановски срез. Партизани су успели да се у нареду повуку. Међу партизанима има много рањених, јер је на месту борбе нађено много крви⁹³.

Ноћу између 11 и 12 октобра 1943 год. полициски одред, заједно са контра-четом, ступио је у борбу са партизанском четом код с. Драгоманти, Кумановски срез. У току борбе убијено је 14 партизана. На нашој стргли нема жртава⁹⁴.

Ноћу 12 и 13 октобра 1943 год. група партизана од око 100 људи прешла је границу и ушла на нашу територију из правца Гиљана, Албанија, упутивши се према Скопској Црној Гори. Наши одреди ступили су у борбу са њима код с. Градец, Скопски срез, после чега су се партизани повукли у правцу с. Матиче, Кумановски срез. Жртава нема ни на једној страни⁹⁵.

20 октобра 1943 год., после ручка, један БОД месног Гарнизона ступио је у борбу са групом партизана од 5—6 људи, у врањским виноградима. У борби је убијен партизан ДУШАН ТОМОВ СТАМЕНКОВ из Врања⁹⁶.

19 октобра 1943 год., око подне, један полициски вод наишао је у околини с. Тибужде, Врањски срез на групу парти-

" Напад је извршила група позадинских радника нлегалаца из Кавадарског среза.

⁹¹ Напад на рудник извршила је Друга чета Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда.

⁹² Борбу против прешевске контра-чете водно је Кумановски партизански одред при преласку са Козјака на Скопску Црну Гору (КараДаг).

Борбу код с. Драгоманти, која је била врло кратка, водиле су Друга чета Скопско-кумановског партизанског одреда и Друга чета Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда. У току борбе партизани нису имали жртава. После борбе стрељано је више сељака — под оптужбом да су партизански саразници.

⁹³ Односи се на Другу чету Скопско-кумановског партизанског одреда и Другу чету Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда које су ишле на терен Скопске Црне Горе — ради дејствовања на том терену и повезивања са партизанским снагама Косова и Метохије.

⁹⁴ До борбе је дошло између групе нлегалаца-позадица Врањског среза и бугарске војске.

зана⁹⁷, и у току борбе убијена је партизанка НАДА ДРАГУТН-НОВА ПРОТИЋ, стара 20 година, из Враћа, која је била партизанска болничарка.

22 октобра 1943 год., око подне, у с. Несврта, Врањски срез, полициски вод је ступио у борбу са групом партизана. У борби је убијен само један партизан, а на нашој страни је убијен млађи полициски стражар СИМО ТОНЕВ СТАМЕНКОВ, док је у десну руку рањен млађи полициски стражар ПЕТАР ИЈИЕВ ЛАЗОВ⁹⁸.

8 новембра 1943 год., око 18 часова, наша контра-чета наишла је у рејону с. Орах, Кумановски срез, на групу партизана од око 100 људи. У току борбе убијено је 15 партизана. С наше стране лако су рањена три полициска стражара и два контрачетника, а један је убијен⁹⁹.

10 новембра 1943 год., око 23.30 часова, група партизана од око 60 људи напала је с. Табановце, Кумановски срез, • убила општинског полицајца, ухватила финансиског пристава општине и натерала га да отвори касу, из које је опљачкала 180.000 лева, однела једну канту петролеја и 25 пушака и запалила општину. Војна јединица, која је упућена у потеру, ступила је у борбу са групом партизана, али без резултата¹⁰⁰.

14 новембра 1943 год. наша контра-чета, заједно са једном војном јединицом, ступила је у борбу са грчким партизанским одредом који се у то време кретао по Кавадарском срезу. У току борбе на нашој страни је убијен један војник¹⁰¹.

23 новембра 1943 год., близу албанске границе, према Качанику, полициски органи ступили су у борбу са групом партизана од око 60 људи. У борби је убијен вођа партизана ЦВЕТАН ГАВРОВ, а два су партизана тешко рањена¹⁰².

26 новембра 1943 год., на месту званом „Цареве ливаде“, Качанички срез, наша бојна група, састављена од контрачетника, полицајаца и војника, ступила је у борбу са групом пар-

⁹⁷ Група бораца Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда.

⁹⁸ У овој борби учествовала је чета Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда.

У борби код с. Орах учествовао је Скопско-кумановски партизански одред. Партизани нису имали губитака. После борбе, због неуспеха и својих губитака, окупатор је стрељао сељаке као тобожње партизана.

¹⁰⁰ Напад на општину с. Табановце извршила је група од десетак партизана Скопско-кумановског одреда.

¹⁰¹ Редакција није успела да утврди на коју се борбу односи. У Кавадарском срезу, у то време, батаљон „Страшо Пинџур“ водио је борбу против бугарске војске и полиције. Током читавог рата, ниједна јединица Грчке народноослободилачке војске није прешла на ту територију.

¹⁰² Ради се о деловима Шарпланинског одреда који су се из Пишкопеје враћали за кумановски терен.

тизана од око 30 људи. У току борбе убијена су 2 партизана, 1 је рањен, а 7 су живи ухваћени. Међу ухваћеним је и једна жена¹⁰³.

16 децембра 1943 год., око 10.30 часова, група партизана од око 150 људи напала је граничну караулу код с. Конско, "Бевђелиски срез. Настала је кратка борба, после које се командир пограничне карауле поручник ДИЧО ПЕТРОВ и један подофицир присајединили партизанима, заједно са војницима карауле, чији је број износио око 60¹⁰⁴.

26 децембра 1943 год., око 11 часова, група партизана напала је војну караулу код с. Конско, Бевђелиски срез. Настала је борба, која је трајала око 20 часова, у току које су партизани били разбијени, и имали 24 убијена. Међу убијенима је и подофицир који се 16 децембра 1943, при нападу на караулу, присајединио истом партизанском одреду. У овом нападу овај подофицир је први бацио бомбу у просторије карауле. На страни партизана било је много рањених, међу којима и поручник ДИЧО ПЕТРОВ, који се заједно са подофициром 16 децембра 1943 год. присајединио партизанима. На нашој страни убијена су два подофицира резервиста и пет војника и тешко је рањено пет војника. У нападу партизани су се служили тешким и лаким митраљезима, пушкама, пиштољима и бомбама. После борбе, партизани су се упутили у правцу села Радња и Бохула, Кавадарски срез¹⁰⁵.

27 децембра 1943 год. полициски одреди за гоњење партизана ступили су у борбу са групом партизана око села Вакуф. Мургаш и Рударе, Кратовски срез, у току које је убијено пет партизана. На нашој страни рањен је један млађи полициски стргжар¹⁰⁶.

НАПАДИ БЕЗ РЕАКЦИЈЕ ПОЛИЦИЈЕ

10 априла 1943 год., око 21 час, група партизана¹⁰⁷ од око 70—80 људи, међу којима су биле и две жене, ушла је у с. Дугојница, Сувојничка општина, Сурдулички срез, блокирала село,

¹⁰⁵ Односи се на 20, а не 30 партизана Шарпланинског НОП одреда. Свих 7 заробљених партизана Бугари су поубијали

¹⁰⁴ После преговора са штабом Треће оперативне зоне НОВ и ПО Македоније, гранични подотсек у с. Конско прикључио се партизанским снагама на тој територији; од бугарских граничара формиран је тада, у саставу Друге македонске бригаде, бугарски батаљон „Христо Ботев“.

¹⁰⁵ Караулу у с. Конско напала су два батаљона Друге македонске бригаде. У тој борби Бугари су имали 8 мртвих и 10 рањених, а партизани — 4 мртва.

¹⁰⁶ Борбу код села Вакуф, Мургаш и Рударе водио је Скопско-кумановски партизански одред.

¹⁰⁷ Други јужноморавски партизански одред

скупила хлеб по кућама и у свануће, око 4 часа, повукла се између села Масурица и Сувојница. Сви су били добро наоружани пушкама, бомбама и са неколико митраљеза. Били су одевени у српска сељачка одела и полициску униформу, са шајкачама на којима су биле петокраке звезде. Они су рекли да су разрушили мост код Прибоја, напали рудник „Момин Камен“ и убили сесског кмета с. Сливница. Рекли су да ће прећи реку Мораву, а пошли су у обратном правцу.

17 маја 1943 год., око 21 час, група партизана партизанског одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ блокирала је с. Драгожел, Кавадарски срез, ушла у село, снабдела се храном, па се повукла у правцу с. Бојанчиште.

27 маја 1943 год., око подне, једна група од око 70 партизана одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“, под вођством команданта НИКОЛЕ МИНЧЕВА, напала је с. Драгожел, Кавадарски срез, држећи га у опсадном стању око 8 часова. Пошто су се снабдели резервом хране, увече, око 20 часова, повукли су се у правцу Полошкст Манастира.

30 маја 1943 год. цео одред „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ напао је с. Праведник, Кавадарски срез, и пошто се снабдео храном, попукао се у непознатом правцу.

Ноћу између 1 и 2 јуна 1943 год., око 23 часа, пргшла је из правца с. Бабина Пољана, Врањски срез, једна велика група партизана¹⁰⁸, која је била обучена у најразличитија одела и наоружана пушкама и бомбама, ушла у с. Долно СтајоЕце, Кривопаљаначки срез, и тражила хлеба у неким кућама. Изјутра, око 3 часа, иста група ушла је у с. Радовницу и Трговиште, Кривопаљаначки срез, снабдела се још **резервом** хране и повукла у непознатом правцу.

2 јуна 1943 год., у току ноћи, партизански одред „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ напао је с. Праведник, Кавадарски срез, где је, пошто је одржао митинг, вратио сељацима вуну коју су органи власти сакупили, снабдео се храном и попукао ка с. Шешково, Кавадарски срез.

3 јуна 1943 год., рано ујутру, партизански одред „ДОК^И ДАСКАЛОВ“ опколио је с. Шешково, Кавадарски срез, организовао митинг, снабдео се храном и око 1 час по подне попукао се ка с. Драдњи.

5 јуна 1943 год., после подне, партизански одред „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ напао је с. Галиште, Кавадарски срез, блокирао село, одржао митинг, снабдео се храном и попукао у непознатом правцу.

¹⁰⁸ Други јужноморавски партизански одред

11 јуна 1943 год. група партизана¹⁰⁰ од око 90 људи, међу којима је била и једна жена, ушла је у с. Нерав, Кривопаланачки срез, снабдела се храном и повукла у непознатом правцу.

12 јуна 1943 год. група партизана од око 90 људи, међу којима је била и једна жена, ушла је у заселак Пролесје, Кривопаланачки срез, где је рано, ујутру свезала све мушкарце, а женама и деци забранила да у току читавог дана излазе из куће. После чега се повукла у непознатом правцу¹¹⁰.

14 јуна 1943 год. група партизана ушла је у с. Бабину Пољану, Кривопаланачки срез, где се настанила у кући сеоског кмета, који је успео да побегне, док су његове укућане партизани ухватили и затворили у једну собу. Ту су партизани заклали осморо јагњади, испекли хлеба и око 19.30 часова отишли у правцу с. Долне Љубате, Босиљградски срез, где су заузели узвишице око села¹¹¹.

15 јуна 1943 год., око 19 часова, две жене и два мушкарца, наоружани пушкама и обучени у цивилна одела, ушли су у кућу ВЛАДИМИРА ДИМИТРОВА ЦВЕТАНОВА из с. Предејане, Сурдулички срез, где су се распитивали ко је све из села позван у војску, после чега су узели хлеба, запретили сељацима да нико не сме рећи властима о њиховом доласку и отишли у непознатом правцу¹¹².

17 јуна 1943 год., око заласка сунца, једна група партизана¹¹³ од 5 људи, наоружана пушкама, ушла је у с. Вучеделци, Сурдулички срез, где је од сељака сакупила хлеба, сира и других намирница, после чега се повукла у правцу с. Власине.

19 јуна 1943 год. јавила се код бачија с. Раштак, Скопски срез, група партизана од око 30 људи, наоружана пушкама и шмајсерима. Они су узели три јагњета, заклали једног вола и једног бивола, узели њихове коже и повукли се у правцу италијанске границе, »апретивши овчарима да их не издају властима¹¹⁴.

21 јуна 1943 год. једна група партизана¹¹⁵ од око 15 људи ушла је у с. Стајковце, Сурдулички срез, где је од сељака сакупила намирнице и повукла се у непознатом правцу.

23 јуна 1943 год. два лица наоружана пушкама и обучена

¹⁰⁸ Други јужноморавски партизански одред
»о У засеоку Пролесје, Други јужноморавски партизански одред одржао је митинг — а није тачно да су сељаци били везани и да је било забрањено свако кретање.

¹¹¹ Група партизана Другог јужноморавског партизанског одреда имала је задатак да ликвидира сеоског кмета који је био шпијун окупатора.

¹¹¹ Група је припадала Првом јужноморавском партизанском одреду.

¹¹⁵ Курири Другог јужноморавског партизанског одреда

¹¹⁴ Редакција није успела да утврди на коју се јединицу то односи.

¹¹⁵ Борци Другог јужноморавског партизанског одреда

у полициску униформу отишла су овчару МИХАИЛУ РАДЕНКОВУ из с. Власине, Сурдулички срез, код места званог „Чермерник“, од кога су однели два јагњета.

25 јуна 1943 год. сеоски кмет с. Равно, Кумановски срез, упутио је чувара поља из села да оде и да се распита о положају партизана, који су напали на села Трговиште и Герман, Кривопаљаначки срез. Међутим, путем чувара поља напали су партизани¹¹⁶, који су га, пошто их је обавестио о наоружању и снази којом располаже полиција, нарочито стража Жегљанске полициске потстанице, ослободили, предавши му једно писмо за сеоског кмета с. Арбанашко, Кумановски срез, којим овога опомињу да напусти село.

13 јула 1943 год., око 17 часова, сеоски кмет с. Негорци, Ђевђелиски срез, ИВАН АТАНАСОВ КУЗМАНОВ, и с њим 4 сељака из с. Конско, Ђевђелиски срез, када су се враћали из општинске бачије која се налази на Кожуф планини, код места „Асан Чесма“, били су сачекани од групе партизана¹¹⁷. Партизани су испитивали кмета о положају с. Негорци, о томе да ли има полициских одреда, и дали му рок до 15 августа 1943 год. да напусти Македонију, после чега су га ослободили. Међу партизанима он је могао да препозна ЈАНКА КОСТАДИНОВА ТОДОРОВА из с. Серменина, Ђевђелиски срез, ДИМИТРА ГРИГОРОВА ЗАФИРОВА и ХРИСТА ИВАНОВА БАЈАЛЦАЛИЕВА, оба из Ђевђелије.

25 јула 1943 год., у току ноћи, група партизана партизанског одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ ушла је у с. Барово, Кавадарски срез, у намери да се снабде храном. Ту у селу партизани су пробудили учитељицу из истог села, рекавши јој да у року од три дана напусти село јер ће је у противном убити. На силу су из три куће узели хлеба и отишли у непознатом правцу.

Ноћу између 11 и 12 августа, око 20 часова, група партизана од око 25 људи партизанског одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ напала је с. Трстеник, Кавадарски срез, одакле је узела три цака хлеба, једну српску пушку и један радио-апарат. Одржала је митинг, позивајући сељаке да помогну њихову борбу чиме ко може. Око 1 час после поноћи партизани су се повукли, одводећи собом лица: МИЛОЈКА СТЕФАНОВА ЛАЗАРОВА, од 20 година, по занимању земљорадника, ТРАЈКА ИВАНОВА ПЕТРОВА, од 19 година, земљорадника, и ТРАЈКА МАРКОВА-ЧЕВА, од 21 године, по занимању земљорадника, и отишли у непознатом правцу.

15 августа 1943 год., око 23 часа, група партизана партизанског одреда „ДОБРИ ДАСКАЛОВ“ напала је с. Бунарче, Ка-

^{1,8} Група бораца Другог јужноморавског партизанског одреда
¹¹⁷ Партизански одред „Сава Михајлов“

вадарски срез и пошто је у пет-шест кућа сакупила хлеба, повукла се у непознатом правцу.

18 септембра 1943 год., око 20 часова увече, група партизана од око 20 људи ушла је у с. Долни Дисан, Неготински срез, и сакупила све сељаке, којима је говорила да се не потчињавају властима. После тога повели су секретара-благајника из његове куће, и отишли у општину, натерали га да отвори касу, из које су опљачкали 30.000 лева, спалили општинску архиву и пошто су се снабдели храном, повукли су се у правцу с. Горни Дисан, Неготински срез.

•Ноћу између 6 и 7 октобра 1943 год. група партизана од око 100 људи, састављена искључиво од сељака из села Радовница, Голочевци, Горно и Долно Стајовце, Кривопаланачки срез, ушла је у села Луке и Подржи Кон, Кривопаланачки срез, сакупила све сељаке заједно са кметом, и говорила им да су они комунисти и да су пошли с намером да се снабдеју оружјем којим ће започети акције против бугарске власти¹¹⁸.

Ноћу између 7 и 8 октобра 1943 год. група партизана¹¹⁹ од око 40—50 људи напала је с. Метежево, Кривопаланачки срез, с намером да се снабде пушкама. Међутим, пошто их нису нашли, повукли су се у правцу села Сурлица и Радовница.

Ноћу између 9 и 10 октобра 1943 год., око поноћи, између станице Врањска Бања и станице Врање, са обе стране железничке линије пуцано је из пет митраљеза на теретни воз који се кретао према Врањској Бањи. Међу службеницима нема жртава. Оштећен је само тендер локомотиве¹²⁰.

Ноћу између 11 и 12 октобра 1943 год. група партизана од око 300 људи, наоружана пушкама, бомбама, лаким митраљезима и шмајсерима, обучена у најразличитија одела, српска, италијанска, бугарска војничка и у полициску униформу, напала је код места „Равно“, близу пољопривредног добра на Вардару, пољске радник^ на добру, и одузела им одела, после чега се група поделила и пошла у разним правцима^{*1} ^{>1}.

¹¹⁶ Однос се на Други батаљон Другог јужноморавског партизанског одреда. Приказивањем да су тај напад извршили искључиво сељаци из поменутих села полиција је хтела на вешт начин да оправда евентуално стрељање сељака из тих села.

¹¹⁹ Борци Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда

¹²⁰ Воз код Врањске Бање напали су партизани Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда.

¹⁸¹ Напад на пољопривредно добро извршио је део батаљона „Страшо Пинџур”-

ПРЕДУЗЕТЕ АКЦИЈЕ САБОТАЖЕ

25 фебруара 1943 год., увече, железнички службеници нашли су на станици Жеков, на два места, седам свежања експлозива, увијених у новине „Реч“, снабдених капислама и постављених у транспортни немачки воз, који је преносио дрвену грађу.

25 фебруара 1943 год., увече, војна стража нашла је на станици Скопље, у немачким транспортним возовима, укупно око 42 комада експлозива, сваки од по 200 грама готових за експлозију.

27 фебруара 1943 год., око 12 часова, на станици „Пуковник Дрангов“¹²², експлодирала је бомба на десној страни претпоследњег вагона теретног воза који је ишао из Велеса за Ђевђелију, када се воз зауставио на станици. Из извршеног увиђаја утврђено је да је бомба била магнетна. Штете су незнатне. Убијених и рањених нема.

27 фебруара 1943 год., око 17.30 часова, експлодирала је паклена машина, постављена, на десном задњем углу службеног вагона. Међу другом робом био је и један балон сумпорне киселине. Штете су незнатне. На основу пронађених делова утврђено је да је паклена машина имала додате магнете и да је америчког порекла.

27 јуна 1943 год., око 23,45 часова, непозната лица поставила су експлозив на железничку пругу између станица Букарево и Прешево, који је при прелазу теретног воза експлодирао, од чега је лева шина према Прешеву била прекинута за око 90 цм. Воз није оштећен¹²³.

10 новембра 1943 год. група партизана од око 60 људи дигла је у ваздух железничку пругу између станица Прешево и Табановце у моменту када је пролазио немачки транспортни воз. Прута је прекинута на дужини од око 1.50 метара. Два вагона су изгорела, а воз није испао из шина¹²⁴.

Ноћу између 19 и 20 септембра 1943 год. експлодирао је експлозив постављен на железничкој прузи између станица Летовица и Буковровце, Бујановачки срез, у моменту када се кретао немачки транспортни воз. Пруга је прекинута око 20 метара. Локомотива и фургон су преврнути. После тога група партизана отворила је ватру на воз и убила једног немачког војника. Због катастрофе командант станице Табановце је убијен, Партизани су ухватили и одвукли три немачка војника, возовођу и једног

Железничка станица Згрозпалци

^{1,5} Минирање пруге извршила је група партизана Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда.

^{1,4} Минирање пруге извршио је Скопско-кумановски партизански одред (види док. бр. 120).

кочничара, и спалили четири вагона са сеном, после чега су се повукли у правцу села Биљаче, Бујановачки срез¹²⁵.

14 октобра 1943 год., око 21 час, на око 42 места био је постављен експлозив на железничкој прузи око станице Буковце и Летовица, које се налазе између Бујановца и Прешева. Због експлозије линија је прекинута на неколико места — од 20 цм до 1 метар¹²⁸.

ОЛНОЋЕЊЕ ЉУДИ ОД СТРАНЕ ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА

4 јануара 1943 год. група илегалаца од 18 људи, долазећи из Велешког среза, прошла је кроз с. Црвена Вода и одвела собом овчаре НЕЗМИ БЕКИРОВА и његовог оца БЕКИРА, постављајући пут у правцу села Долно и Горно Количани¹²⁷.

Ноћу између 6 и 7 јула 1943 год., око 21 час, око 80 људи, наоружаних пушкама, митраљезима и бомбама, напали су на рудник „Островица“, Бујановачки срез, и пошто су опљачкали руднички магацин, око 23 часа повукли су се у правцу с. Курбалија, Пршевски срез, одводећи собом благајника рудника ВОЈИСЛАВА МАТОВА ПЕТРОВА¹²⁸.

2 августа 1943 год., МИЛАН ВОЈИСЛАВОВ МИЛЕНКОВ и ВЕРА ВЛАДИМИРОВА СТОЈАНОВА, из Сурдулице, отишли су у шетњу око санаторијума за туберкулозне код Сурдулице. Близу шуме пресрело их једно наоружано лице, а после тога, заједно са шест других наоружаних лица, отерало их у дубину шуме.

2 августа 1943 год., око 23 часа, група партизана од око 30 људи напала је електричну централу код с. Елешнице, Сурдулички срез, одакле је одвела 4 војника и једног чувара из обезбеђења централе¹²⁹.

11 септембра 1943 год. група партизана¹³⁰ од око 150 људи, обучених у најразличитија одела, наоружаних тешким и лаким митраљезима, шмајсерима, пушкама, бомбама и др., напала је с. Драгоманце, Кумановски срез, и пошто је спалила архиву сео-

^{1,5} Минирање пруге извршила је група партизана Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда.

Минирање пруге извршио је Други батаљон Другог јужноморавског партизанског одреда.

^{1,7} Односи се на групу партизана из одреда „Димитар Влахов“, која је покушавала да се пробије на кумановски терен.

Напад на рудник „Островица“ извршио је Други јужноморавски партизански одред. Одведени благајник био је организовани активиста Народноослободилачке борбе и тада се прикључио партизанима.

^{1,8} Напад на електричну централу извршио је Други батаљон Другог јужноморавског партизанског одреда.

Кумановски партизански одред

ског кмета, одржала је митинг, после чега се повукла у непознатом правцу, одводећи СТАНКА ДРАГАНОВА АЛЕКСОВА из истог села.

Ноћу између 11 и 12 септембра 1943 год., око 1 час, група партизана пресрела је, на путу за с. Војник, војнике ГЕРАСИМА АЛЕКСОВА СТОИМЕНОВА, МИЛЕТА СТОИМЕНОВА МИТЕВА, ТЕОДОСА ГЕОРГИЕВА ПЕТРОВА, све из с. Алинце, и ДИМЧА МИРЕВА ПЕТКОВА из с. Дренака, војнике 33 пешадиског пука, који су ишли кући на отсуство, и одвукла их са собом¹³¹.

12 септембра 1943 год., око 1 час после поноћи, група партизана¹³² од око 5 људи ушла је у с. Никуљане и тражила сеоског кмета, али пошто он није био у селу, ухватила је његовог брата ВАСИЛА ТОМОВА. кога је одвукла са собом, рекавши да ће после 4—5 дана доћи да нађе сеоског кмета.

Ноћу између 14 и 15 септембра 1943 год. група партизана напала је с. Облавце, Кумановски срез, и одвукла ДОНЧА МИТЕВА БОЖИНОВА, АНГЕЛА КОСТОВА ЦВЕТАНОВА, ЈАШКА ЈАНА СТЕФАНОВА, ТРАЈЧА ДИМКОВА АНГЕЛОВА, ЂОШУ МИЛЕВА КРСТЕВА, БЛАГОЈА ТРАЈКОВА СТОИМЕНОВА, РАДА ИЛИЕВА АЛЕКСОВА и ГЕОРГИ МИЛАНОВА ЦВЕТКОВА, који су, као регрути, били позвани у војску. Они су требали да пођу у војску 15 септембра 1943 год.¹³³

18 септембра 1943 год., око 24 часа, група партизана¹³⁴ од око 50—60 људи ушла је у с. Малотино, Кумановски срез, блокирала кућу СТОЈАНА БОЖИНОВА КОСТОВА. и овога одвукла са собом, повукавши се у непознатом правцу.

Ноћу између 1 и 2 октобра 1943 год. група партизана од око 100 људи напала је с. Буковљане, Кумановски срез, и одвукла са собом 10 људи из истог села¹³⁵.

5 октобра 1943 год., око 8 часова ујутру, група партизана¹³⁰ од око 100 људи блокирала је с. Клисарицу, Корбевачка општина.

«1 Пресретање војника извршила је група партизана Кумановског партизанског одреда. Војници нису на снагу одведени, већ су добровољно пошли у партизанске јединице.

¹³¹ Група бораца Кумановског партизанског одреда, која је добила задатак да ликвидира сеоског кмета с. Никуљане.

¹³³ Младићи који су били регрутовани за бугарску војску прикључили су се групи бораца Кумановског партизанског одреда који је тудананшао-

^{1,4} Делови Кумановског партизанског одреда

¹³ Акцију је извршио Кумановски партизански одред. Одведени људи добровољно су се пријавили за партизански одред.

¹³ Делови Другог батаљона Другог јужноморавског партизанског одреда

Врањски срез, и пошто се снабдела храном, повукла се у непознатом правцу, одвукавши са собом МИЈАНА СТОЈАНОВА ИВОВА, из истог села.

16 октобра 1943 год., око 10 часова ујутру, група партизана од око 30 људи напала је с. Тибужде, Врањски срез и одвукла са собом РАДОМИРА СТАМЕНКОВА, старог 50 година, из истог села¹³⁷.

¹³⁷ Група партизана која је прошла кроз Тибужде припадала је Другом батаљону Другог јужноморавског партизанског одреда.

ОБЈАШЊЕЊЕ СКРХЋЕНИЦА

А	Н
АНОК — Акционм нзродноослобо- дилачки комитет	Н.О.В. — Народнсихлободилачка војска Н.О.К. — Народноослободилачки комнтет
Б	П
БЗК — Бугарска земљорадннчка задружна банка	П. дел. — политичкн делегат
В	Т
В.М.Р.О. — Внутрашња (Унутра- шња) македонска револуционар- на организација	ТОТ — Немачка организација за јавне грађевинске радове. У то- ку рата органнзација ТОТ, зајед- но са немачким пионирским одре- дима, одиграла је важну улогу у позадни фронта

РЕГИСТАР

- Аголи Кемал — 55;
 Аголи Неџет (Неџат) — 191, 210, 283'
 Азот — 91, 168;
 Албаија — 21, 27, 30, 31, 35, 47, 51, 55, 56, 86, 123, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 144, 145, 150, 153, 161, 195, 231, 235, 264, 316, 323, 324, 326, 327, 328, 331, 368;
 Алгуња — 294, 364;
 Алексос Дрзганов „Станко" — 388;
 Алннџе — 289, 291, 388;
 Алинџи — 262;
 Ангелов Димитар-Габерот — 175, 244, 375;
 Ангелов Димков Трајче — 388;
 Ангеловски Тодор-Строгов — 49;
 Андонов др (Бугарин) — 145;
 Андреев Лазаров Рајко — 377;
 Андреј — види Гигов Страхил;
 Андрејев Бане — 31, 32;
 Андријевица — 167;
 Андроноски Илнја-Кагин — 36;
 Анексос Итнев Раде — 388;
 Антевски Методије Ранко — 278;
 Анто Николов Богдан — 378;
 Апостолски Михајло-Донче (Јанез) — 84, 85, 86, 88, 90, 96, 98, 99, 106, 127, 170, 178, 180, 183, 187, 190, 191, 209, 210, 230, 261, 295;
 Арбанашко (с.) — 362, 384;
 Арбнново — 178;
 Аржаново — види Ржаново;
 Арсов Лупчо-Гоце — 93, 117, 119, 120, 178, 198, 205, 207, 216, 221, 222, 223, 226, 257, 275, 277, 278, 282, 284, 286, 287, 294, 301, 302, 304;
 Арсов Дончо (Старн Арсић) — 186, 189, 237, 287, 300;
 Арсов Велнчков Димитар — 366;
 Арсова Олга — 290;
 Асаматн — 26, 122, 123;
 Асанов Алнриза — 340, 342, 348;
 Африка — 66, 323, 327;
 Ацев Мирче — 7, 115, 188;
 Ацева Вера-Доста — 47, 48, 81, 167, 184, 185;
 Ацевски Милан — 156;
 Аци Арналдо (итал. генерал) — 325, 326, 327, 330;

Б

- Бзба (пл.) — 7, 9, 91;
 Баба Сач (пл.) — 125;
 Бабамов (буг. чин.) — 355;
 Бабина Пољана — 377, 382, 383;
 Бајалџалијев Иванов Ристо — 245, 246, 270, 347, 348, 349, 351, 358, 384;
 Бајловце (с.) — 221, 294;
 Балгарјанов Бојан-Сергеј (Бзј И-ван) — 31, 32, 35, 188, 308;
 Балкан — 64, 67, 71, 137, 166, 311;
 Баоли Сауљ — 35;
 Барбарџи — види Бербаџ;
 Барово — 348, 384;
 Барутџијевски Вељо — 37;
 батаљон I „Мирче Ацев" (Овчаров батаљон) — 7, 8, 9, 12, 14, 15, 26, 28, 36, 38, 54, 55, 77, 85, 91, 125, 126, 133, 180, 188, 190, 197, 210, 212, 227, 229, 285, 309;
 батаљон Дебарски — 79, 91, 190;
 батаљон Дебарско-кнчевски — види II (Томни) батаљон;
 батаљон „Дрнмкол" — 227;
 батаљон „Јордан Николов" — 118, 271, 272, 275, 278, 280, 281, 286, 387, 302, 303, 304, 308, 310, 367;

баталон Кичевски — 90, 91;
 баталон Први косовски — 55, 85, 88, 91, 92, 100, 107, 125, 164, 167, 208, 209, 210, 229, 257;
 баталон Други косовски — 228, 279, 280, 288;
 баталон Други Прве македонско-косовске бригаде — 228, 309;
 баталон Малесија — 91, 167, 231, 284, 285, 308;
 баталон „Стеван Наумов“ — 104, 212;
 баталон Овчаров — види баталон „Мирче Ацев“;
 баталон I „Страшо Пинџур“ Треће оперативне зоне — 39, 43, 51, 53, 61, 94, 101, 134, 135, 147, 171, 175, 212, 245, 246, 249, 250, 252, 254, 255, 294, 309, 310, 339, 340, 344, 349, 352, 35а, 366, 367, 380, 385;
 баталон „Славеј“ — 227, 308;
 баталон II (Томин) — 55, 85, 88, 91, 96, 99, 100, 107, 125, 126, 190, 191, 210, 285;
 баталон Први ударни Другог јужноморавског одреда — 257;
 баталон Други јужноморавског одреда — 153, 185, 202, 203, 204, 205, 223, 279, 280, 281, 288;
 баталон Други Другог јужноморавског одреда — 359, 361, 365, 377, 378, 380, 385, 386, 387, 388, 389;
 баталон Други Треће оперативне зоне — 102, 246, 247, 250, 254, 255, 294;
 баталон Први македонски — види баталон „Мирче Ацев“;
 баталон „Христо Ботев“ (бугарски) — 309, 350, 381;
 Башино Село — 369;
 Бегниште — 256, 349, 367;
 Бекерле (нем. амбасадор) — 64, 141, 142;
 Бекиров Незми — 387;
 Белев Трајан-Гоце — 165, 167;
 Белица — 9, 106, 107, 108, 128, 131, 285, 295;
 Белшино — 126;
 Белчиште — 9, 10, 12, 22, 55, 132;
 Београд — 137, 303;
 Бербац — 374;
 Берберовски Димитар-Климент — 12, 91;
 Берлин — 144;
 Бесвица — 255, 339, 342, 348, 352, 355, 356;
 Бесна Кобила — 202;

Бигла — 126;
 Бигордолинци (Г. и Д.) — 9, 16;
 Биљановски Злате-Михајло — 96, 210;
 Биљача — 361, 387;
 Бинач — 368;
 Бирман (гестаповец) — 376;
 Бистра (пл.) — 107, 209, 236, 240, 330;
 Битољ — 7, 18, 26, 52, 58, 62, 93, 94, 124, 144, 145, 146, 151, 153, 169, 186, 226, 235, 237, 238, 262, 300, 306, 321, 322, 325, 356;
 Битољско (предео) — 18;
 Блаце — 368;
 Богданов Асен — 376;
 Богданов Петар-Кочко — 184;
 Богданци — 349;
 Богомил — 7, 159, 168;
 Божинов Митев Дончо — 388;
 Бозели (итал. генерал) — 326;
 Бојанчиште — 171, 309, 373, 382;
 Бојдев Васил (командант V бугарске армије) — 136, 142, 143, 145, 150;
 Болно — 212;
 Борис (бугарски краљ) — 64, 68, 109, 342^а;
 Борче — види Нзумовски Наум;
 Босна — 160;
 БОТУН — 12, 13, 16, 17, 22, 28, 29, 128, 165, 277, 329;
 Боула — види Бохула;
 Бохула — 255, 310, 340, 347, 348, 377, 381;
 Бошков Крстев Миливој — 366;
 Бошков Мост — види Шпиљски Мост;
 Бразда — 349;
 Бранлово — 263;
 Брајовић Павле — 228, 229;
 Брајовић Петар-Ђуро — 185, 208, 227, 238, 258;
 Брајчино (с.) — 17, 26, 51, 121, 122;
 Братин Дол — 18;
 Бреза — 368;
 Брезовица — 365;
 Брезово — 285, 309;
 Брждани — 84, 86, 87, 88, 89, 91, 97, 98, 100, 105, 107, 164, 165, 179, 229;
 бригада Прва македонско-косовска ударна — 8, 26, 27, 210, 226, 227, 229, 230, 235, 238, 240, 243, 258, 265, 284, 285, 295, 305, 309;

бригада Друга македонска ударна — 249, 294, 295, 305, 308, 350, 381;
 бригада Друга јужноморавскз — 356;
 Брод — види Јужни Брод;
 Бродец (Качаник) — 47, 203, 281;
 Броз Јосип-Тито — 69, 72, 82, 108, 115, 169, 188, 198, 210, 211, 286, 298;
 Бугарска — 9, 46, 61, 64, 82, 124, 126, 127, 137, 138, 142, 160, 166, 185, 263, 280, 300, 304, 306, 311, 315, 323, 329, 337, 343;
 Бујановац — 81, 144, 145, 360, 387;
 Букарево — види Букоровце;
 Буклести Тома-Маџули — 21;
 БУКОВИК (пл.) — 14, 127, 128, 146, 164, 189, 190, 192, 208, 232, 235, 239, 308;
 Буковљане — 388;
 Букоровце — 386, 387;
 Бунарче — 384;
 Бурзевски Ванчо-Лазо — 185;
 Бурчев Јорданов Стојан — 369;
 Буф — 52, 286;

В

Вакуф — 381;
 Валона — 323;
 Ваљево — 259;
 Вардар (р.) — 7, 62, 254, 367, 385;
 Васо — види Смајевнџи Васиље;
 Ваташа — 134, 147;
 Вевчани — 76;
 Велев А. Ал. — 338, 351;
 Велес — 7, 18, 238, 302, 306, 340, 352, 386;
 Велески Борко-Левата — 264;
 Велешта — 231;
 Вели Оца — 107, 191;
 Велин Ванчо-Гоце — 119;
 Велковски Ђоре-Коста — 17, 18, 25, 26, 49, 50, 51, 103, 121, 122, 215;
 Велмеј (с.) — 9;
 Веслневски Наум-Овчар — 91, 168, 169, 229;
 Величков Николов Петар — 363;
 Вешје — 255, 339, 340, 342, 347, 348;
 Видрани (с.) — 89, 99, 165;
 Виларов Илија — 375;
 Витина — 368;
 Витолиште — 254, 255;
 Вишешница (пл.) — 309;

Владиска — 363;
 Власина (с.) — 383;
 Влнаровски Круме-Коља. — 158;
 Влахов Димитар — 299;
 Влчев Кр — 337;
 Воденско (предео) — 18;
 Војник (с.) — 388;
 Војница — 368;
 Волкодерн — 121;
 Враготурци — види Враготурче;
 Враготурче — 221, 303;
 Вранештица — 126;
 Враниште — 231;
 Врање — 153, 186, 310, 356, 385;
 Врањска Бања — 385;
 Врбица — 364;
 Врбјанн — 21, 29, 95, 97, 108, 196;
 Вруток — 24;
 Врховни штаб НОВ и ПОЈ — 132, 133, 167, 169, 170, 180, 186, 187, 265, 299;
 Вукмановић Светозар-Темпо — 7, 17, 20, 30, 31, 32, 38, 46, 47, 53, 54, 57, 58, 62, 78, 84, 90, 92, 93, 96, 103, 104, 126, 152, 167, 169, 184, 185, 264, 265, 278, 280, 281, 284, 286, 304, 308;
 Вучеделци — 383;

Г

Габровски (буг. мнн.) — 138, 142, 147, 153;
 Гавриловски Киро-Јане — 186, 187, 188, 264, 295, 302;
 Гавров Цветан — 380;
 Гадол Хари — 92, 208;
 Галичани — 262;
 Галичица (пл.) — 286, 309;
 Галичник — 56, 141, 142, 144, 145, 150, 330, 343;
 Галиште — 375, 382;
 Гари — 56;
 Гарниково — 367, 373;
 Георгијев Иванов Иван — 376;
 Георгијевски Киро-Дејан — 26, 27, 53;
 Герман (Грчка) — 49, 51, 122, 286;
 Герман (Кгманово) — 204, 220, 291, 359, 384;
 Гечев Тасе Тодор — 349;
 Гнгов Страхил-Андро-Андреј — 14, 25, 53, 92, 105, 261;
 Гинов Антон — 329;
 Главни штаб НОВ Албаније — 20, 30, 32;
 Главни штаб НОВ н ПО Грчке — 49, 52;

Главни штаб НОВ и ПО Космета
(Косово и Метохија) — 30, 222,
223;

Главни штаб НОВ и ПО Македо-
није — 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16,
18, 20, 23, 28, 29, 32, 35, 39, 43,
44, 47, 49, 53, 54, 55, 56, 77, 82,
83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 95, 96,
97, 98, 99, 101, 103, 105, 106, 107,
108, 116, 124, 126, 127, 133, 159,
160, 161, 163, 166, 168, 169, 170,
178, 180, 184, 188, 189, 190, 196,
197, 203, 208, 212, 215, 220, 223,
224, 226, 228, 237, 239, 244, 271,
275, 278, 285, 287, 294, 295, 298,
300, 305;

Глобочица — 231;

Глог — 359, 361;

Ѓидане — 379;

Годивје — 13, 92, 171, 178;

Гољак — 86, 87, 95, 100, 128, 229;

Голочевце — 385;

Гончев Иванов Коста — 361;

Горно Лобрино — 368;

Горња Бистрица — 369;

Горња Лрачевица — 339, 342, 344,
347, 355, 356;

Г. Бела Црква — 121;

Г. Дисан — 342, 385;

Гостивар — 11, 14, 22, 24, 25, 35,
46, 48, 55, 56, 57, 82, 90, 91, 127,
137, 141, 142, 145, 148, 150, 163,
164, 183, 184, 189, 191, 192, 208,
229, 232, 235, 239, 267, 307;

Гостиражња (с.) — 263;

Гоце — види Арсов Л>упчо;

Градец — 379;

Градишки Антонов Петар — 365;

Градиште (Куманово) — 220, 365;

Градовци — 367;

Грамос (Грчка) — 18;

Грахово — 370;

Грделница — 150, 369, 370;

Грујев Дамјан — 66;

Грујевски Борис-Душан — 228;

Грујевски Трајче-Павле — 186;

Група батаљона („Мирче Ацев“,
Други батаљон (Томин) и Ко-
совски) — 85, 86, 88, 89, 91, 96,
99, 106, 124, 125, 166;

Група Друга батаљона — 126, 170,
175, 178, 190;

Група одреда — 227, 231, 283, 308;

Грчка — 18, 51, 53, 61, 62, 138, 144,
153, 311, 324, 327, 350, 366, 380

Гулев Пнту — 66;

Гулинци — 221;

Д

Давитков Ангелов Војо — 367;

Далмација — 160;

Дамевски Ђоре — 126;

Далчевић Пеко — 167, 195;

Дебар — 7, 9, 11, 15, 20, 30, 31,

32, 35, 46, 48, 54, 55, 56, 57, 78,

79, 80, 82, 88, 89, 90, 133, 142,

148, 150, 167, 192, 195, 226, 227,

228, 229, 230, 231, 235, 236, 239,

240, 267, 285, 307, 325, 330, 331;

Дебарца (Г. и Д.) — 9, 10, 13, 16,

17, 27, 28, 38, 55, 57, 76, 91, 93,

99, 125, 132, 133, 164, 166, 169,

186, 267, 277, 286, 306, 308;

Девис (енгл. оф.) — 281;

Делев Дане — 347;

Делиус (нем. оф.) — 376;

Делчев Гоце — 52, 66, 67, 115, 299;

Дема Хамди — 23, 25, 55, 97, 183,
191, 330;

Демир Капија — 134, 344, 355, 361;

Денков Мика — 290;

Децев Петар — 355;

Дивизија Двадесет друга српска —
356;

Диманић Милорад — 257;

Диманић Милош — 369;

Диманци — 365, 367;

Димитров Д. др — 322, 325, 328;

Лимитров Јанев Герасим — 340,
347;

Димитровски Андон-Петко — 15;

Димо-Димче — види Танев Иван
Дојчинов;

Димов Цветан-Целе — 115, 120,
272;

Линев Стојчев Дананл — 365;

Динев Игњат — 364;

Дихово — 18;

Ллапкин Дол — 208;

Ллга — 362;

Длугојница — 381;

Добреновац — види Добреноец;

Добреноец — 209;

Добросавовић Маргита — 370;

Добротино — 159;

Довезенце — 140;

Доленци — 329;

Д. Нерези — 232;

Долни Дисан >— види Долно Дисан;

Долно Дисан — 252, 385;

Долно Љубате — 383;

Донев Илиев Александар — 374;

Лрагожел — 373, 382;

Лрагомански Васил-Василије — 135,
272;

Драгоманце — 135, 260, 378, 379, 387;
 Драдња — 358, 382;
 Дрангов — 83, 147, 148;
 Драчево — 139;
 Дрен — 172, 342, 347, 355, 356, 373;
 Дренак (Страцни) — 118, 289, 290, 302, 310, 365;
 Дреново — 134, 375;
 Дреновци — 157;
 Дрм (р.) — 37;
 Дримкол — 9, 231;
 Дрмени — 121;
 Другово — 14, 86, 87, 88, 89, 99, 165, 209;
 Дуганов Василка — 156;
 Дудица (рудник) — 94, 101, 134, 135, 147, 171, 172, 245, 251, 309, 348, 349, 366;
 Думановце — 136, 379;
 Дунав — 146;
 Дуње — 262;
 Дупени Г. — 121;
 Дупени Доњи — 26, 51, 121, 122;
 Дупјани — 329;
 Дупљане — 357;
 Душогубица — 87, 95, 128, 165, 229, 236;

Ђ

Ђевђелија — 7, 18, 62, 63, 150, 286, 302, 338, 351, 352, 386;
 Ђузелов — 68, 110, 144, 146, 147, 149, 187;
 Ђунци — види Жујинце;
 Ђурић (чет. мајор) — 291
 Ђуршић Павле — 321;

Е

Евла — 9;
 Египат — 324;
 Елбасан — 21, 76, 192;
 Елешница — види Јелашница;
 Енглеска — 323;
 Ефремов Иван — 339, 342, 347;
 Ефремов Настов — 348;
 Ехловец — 77, 95, 98, 230, 285, 295;

Жбевац — 361;
 Жван — 262;
 Жељане — 203, 221, 281, 294, 303, 366;

Железна Река — 9;
 Жилче — 9;
 Жујинце — 360, 361;
 Ж\па (предео карта Охрид) — 23, 24;
 Журче — 126;

З

Завој — 286, 309;
 Загоров (буг. мин.) — 138;
 Зајас — 85, 164, 165, 183, 190, 191, 208, 232, 235, 239;
 Зафиров Александар — 290;
 Зафиров Васил — 378;
 Зафиров Григоров Димитар — 384;
 Захаријев (буг. мин.) — 138;
 Збажди — 231, 283;
 Згрополци — 386;
 Здравев — 145;
 Здравковски Пенко-Петре — 103, 186;
 Здунје (Ј. Брод) — 228;
 Зелениково — 367;
 Зечар Милан — 257;
 Златари — 285;
 Зогу Ахмет (бив. краљ Албаније) — 35;
 зона I оперативна — 7, 12, 15, 23, 24, 25, 54, 55, 57, 81, 88, 93, 104, 105, 128, 163, 166, 203, 267, 316;
 зона II оперативна — 7, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 27, 28, 36, 37, 38, 39, 45, 54, 56, 57, 76, 84, 105, 163, 166, 267, 316, 329;
 зона III оперативна — 7, 18, 39, 40, 43, 44, 49, 53, 58, 94, 101, 102, 131, 158, 159, 160, 167, 168, 169, 171, 172, 175, 237, 244, 246, 247, 250, 251, 255, 266, 282, 284, 288, 294, 309, 316, 358, 381;
 зона IV оперативна — 7, 62, 102, 167, 282;
 зона V оперативна — 7, 116, 118, 120, 131, 177, 198, 216, 217, 222, 257, 271, 272, 275, 287;
 зона оперативна Косовска — 257;
 зона оперативна Метохиска — 257;

И

Ибрин — види Узуновски Цветко-Абас;
 Иванов Костадинов Стоилко — 377;
 Ивановски Ацо-Степан — 37, 283;
 Иванчиште — 95, 97, 165, 227, 228, 229, 230;

Ивов Стојанов Милан — 389;
Игески Иле-Цветан — 228;
Извор (Кичево) — 29, 55, 84, 87,
88, 89, 96, 97, 98, 99, 100, 107,
127, 128, 132, 164, 165, 192, 226,
228, 229, 232, 235, 239, 240, 285,
295, 308, 309;
Илић Благоје — 290;
Ислами Њази — 20;
Италија — 7, 9, 14, 15, 23, 24, 25,
26, 27, 30, 48, 50, 53, 54, 55, 56,
61, 63, 66, 67, 75, 82, 86, 108, 122,
123, 125, 131, 132, 133, 137, 138,
139, 160, 161, 184, 267, 323, 326,
328, 329, 331;

Ј

Јабланица (предео) — 186;
Јагол — 329;
Јажинци — 370;
Јакмов Станисавов Миту — 361;
Јама (пл.) — 98, 164, 227, 228, 230;
Јанев Мухајло Крсте — 329;
Јанухлев (буг. генерал) — 142;
Јекреново — 126;
Јелашница — 387;
Јованова Цвета — 291;
Јовановић Величковић-Доско —
118;
Јовановски Ангел-Шајче — 118,
177;
Јовчев Георгиев Благоје — 369;
Јоновски Богоје-Андреј — 96, 97,
164;
Јорданов Петров Јордан — 369;
Јосифовски Аспарух — 163;
Јосифовски Јосиф-Свештарот-
Ђорче — 10, 13, 29, 55, 91, 97,
165;
Јосифовски Кузман-Питу — 47, 49,
52, 53, 58, 72, 80, 84, 93, 94, 101,
102, 116, 151, 153, 154, 158, 163,
184, 198, 216, 222, 232, 278, 281,
284, 295, 302;
Јоцић Оливера-Вера — 119, 177,
216, 217, 275, 288, 305;
Јудово — 84, 87, 89, 96, 99, 179;
Јужни Брод — 7, 258, 285;

К

Кавадар — види Кавадарци;
Кавадарци — 62, 147, 256, 306, 355,
375;
Каваклија — 364;

Каиро — 224;
Кајзерот Панде — 49;
Кајмакчалан — 50, 247, 286, 351;
Калајџиев Петров Кирил — 369;
Калајџиев Лазо-Добри — 244, 270,
295;
Калово — 291;
Калчев Атанас — 255, 344, 349, 377;
Камбуров Стефан — 357;
Камишова Владова Велика — 369;
Канарево — види Конарево;
Каоа Даг — види Црна Гора
(Скопска);
Карајанов Христов Васил — 377;
Каракулев Киро Грујо — 374;
Каранџелоски Васил-Васко — 212;
Караорман (пл.) — 37, 196;
Караула — 368;
Карацова (пл.) — 286;
Карбуница — 24, 89, 107, 329;
Карев Никола — 66;
Карловце — 221, 294;
Кастелани (итал. конзул) — 324;
Качаник — 7, 9, 143, 144, 147, 153,
380;
Киров Сава — 153;
Китинчев — 68, 110, 149;
Кичево — 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15,
16, 17, 21, 22, 28, 29, 31, 35, 38,
39, 46, 47, 48, 54, 55, 57, 78, 79, 82,
88, 89, 90, 91, 92, 96, 99, 100, 106,
107, 127, 128, 133, 134, 141, 144,
145, 146, 148, 150, 163, 164, 165,
180, 183, 184, 189, 190, 195, 196,
198, 208, 209, 226, 229, 232, 235,
236, 239, 240, 267, 307, 308, 317,
329;
Кичевско (предео) — 26;
Кладник — 89, 107, 125;
Кленке — 360, 361;
Кленовец — 14, 87, 88, 95, 97, 98,
99, 100, 128, 164, 165, 192, 227,
228, 232, 235, 236;
Клечовце' — 140, 367;
Клиново — 241, 255;
Клинска Леса — 172, 375;
Клинчарова Нада — 366;
Клисура — 355;
Клисурица — 388;
Кљачев Георгиев Ангел — 376;
Кључ — 248;
Кнежино — 229;
Ковачевић Милија-Максим — 222,
257, 281;
Кожуф (пл.) — 61, 101, 102, 134,
171, 246, 309, 375;
Козница — 85, 86, 89, 90, 106, 107,
128, 295;

Козјак (с.) — 9, 121;
 Козјак (пл., Јужни Брод) — 258, 285, 309;
 Козјак (пл., Куманово) — 47, 140, 198, 202, 204^и, 260, 303, 360, 361, 363, 374, 378;
 Коице — 294;
 Којнари — види Коњари;
 Колари — 208;
 Коларов (директор националне пропаганде за ослобођене крајева) — 142, 144, 146, 147;
 Количанн Г. — 387;
 Колишевски Лазар — 31, 307;
 Конарево — 294, 303;
 Конопиште — 355;
 Конско (Ђевђелија) — 121, 246, 309, 350, 351, 381, 384;
 Коњари (Прилеп) — 262;
 Копач (Копачка) — 56, 164, 165;
 Копришница — 339, 342, 344; -
 Корбевац — 360;
 Корбуница — види Карбуница;
 Корешница — 62;
 Корча — 124, 329;
 Космет (Косовско-метохиска Област) — 20, 27, 47, 84, 93, 147, 152, 161, 203, 224;
 Косово (предео) — 141, 148, 167, 195, 258, 321, 327, 331;
 Костов Петров Милан — 377;
 Костов Божинов Стојан — 388;
 Котарл (предео) — 304;
 Котевски Методије-Слободан (Котев) — 119, 178, 198, 201;
 Коћура — 361;
 Кочани — 7;
 Коцац — 35;
 Крагујевац — 259;
 Краљево — 259;
 Кранн (с.) — 25, 26, 50, 122, 123;
 Крапа — 126;
 Кратово — 117, 202, 286, 359, 364;
 Крива Паланка — 7, 117, 167, 202, 204, 359;
 Кривогаштани — 262;
 Кроста (итал. капетан) — 325, 327;
 Крстев Милев Ђоша — 388;
 Крстевски Киро-Платник — 12, 29, 36, 39, 56, 77, 85, 91, 96, 196, 197, 227, 231;
 Крстеска Ратка — 186;
 Крушево — 9, 58, 83, 160, 168, 238, 261, 295;
 Крушица — 329;
 Кузманов Атанасов Иван — 384;
 Куклица — 219, 310, 367;
 Куманичево — 256;

К\маново — 7, 81, 117, 139, 141, 146, 152, 219, 220, 222, 301, 302, 303, 306, 359;
 Куратица — 131;
 Курбалија — 387;
 Курбиново — 17, 26, 121;

Л

Лабунште — 9;
 Лавришчев — 153;
 Лавци — 49, 50;
 Лавчани — 87, 99, 144;
 Лагово (Ст и Н.) — 160;
 Лазар (буг. војвода) — 146;
 Лазаров Стефанов Милојко — 384;
 Лазаропоље — 56, 97, 128, 141, 150, 164, 165;
 Лазов Илиев Петар — 380;
 Лактиње — 12, 13, 17, 92, 171, 178, 197, 278;
 Ламбевски Боце — 76;
 Лашков Ат Вангел — 355;
 Лерин — 18, 124;
 Лескоец — 25, 26, 50;
 Леговица — 386, 387;
 Леуново — 54, 132;
 Лешани (Лешане) — 9;
 Лешок — 9, 138;
 Лизети (итал. капетан) — 327;
 Лисец (пл.) — 119, 368;
 Лиси Сали — 31;
 Лојане — 148, 359;
 Локва — види Локов;
 Локов — 283, 285;
 Лопушник — 107;
 Л\кар (караула) — 102, 171, 172, 175, 245, 251;
 Луке — 385;
 Луково — 232;
 Лулчев Т. — 337;

Љ

Љубојно — 18, 26, 50, 51, 61, 121, 122;
 Љума (предео) — 281;

М

Маврово — 55, 92, 164, 165, 330;
 Магарево — 329;
 Магленце — 140, 260, 377;
 Мађарска — 160;
 Мазов Иван — 375;

- Македонија — 10, 17, 46, 49, 52, 56, 57, 61, 68, 69, 71, 75, 78, 79, 80, 82, 83, 85, 90, 101, 103, 104, 131, 133, 134, 137, 138, 144, 146, 147, 149, 152, 156, 160, 166, 180, 187, 298, 305, 306, 307, 308, 311, 312, 315, 316, 322, 324, 328, 332, 356, 357;
 Макреш — 303;
 Малесија (предео) — 37, 230, 231, 283, 284;
 Малинска Веселинка-Лина — 187;
 Малковец — 86, 87, 90, 97, 164, 165, 227, 228, 229, 235, 240;
 Малотино — 203, 221, 303, 388;
 Мамудовци — 9;
 Ман. Св. Богородица — 107;
 Ман. Долинци — 89, 100, 107;
 Ман. Козница — види ман. Долинци — Козица;
 Ман. Св. Никола — 370;
 Ман. Св. Пречиста — 209;
 Ман. Св. Оца Прохора — 204, 359;
 Манева М. Виолета — 366;
 Маринов (буг. генерал) — 139, 325;
 Мариово (предео) — 254, 255;
 Марковачев Трајко — 384;
 Марковски Крсте-Веља — 186;
 Марковски Венко (песник) — 151, 167, 184, 187, 188;
 Масурница — 378, 382;
 Матенча — 139, 140, 377, 379;
 Матејча — види Матеича;
 Мачкатница (рудник) — 47;
 Медо (Грчка) — 122;
 Метежево — 385;
 Мефаил — 14, 84, 87, 107, 127, 131, 146, 164, 192, 195, 226, 227, 228, 230, 232, 235, 239, 240, 307;
 Мешенште — 9, 16, 17, 29, 76, 85;
 Мијушковић Мићо — 30;
 Милеков Георгијев Јордан — 362;
 Милеков Војислав Милан — 387;
 Миличевић Благоје — 257;
 Милованов Иванов Јубомир — 370;
 Милосављевић Чедомира Лука — 370;
 Милошевски Тихомир — 244, 245, 246, 270, 271;
 Миљковић Мито — 266;
 Миљовски Киро — 299, 300, 302;
 Миноков Антоније — 290;
 Минчев Никола — 44, 244, 366, 375, 382;
 Минчић Перо — 140;
 Мирошевце (аеродром) — 47, 186;
 Митев Стоименов Милета — 388;
 Митров Стојанов Наско — 363;
 Митровић Младенов Драгутин — 178;
 Михаиловић Дража — 69, 109, 111, 140, 223, 259, 280, 289, 302, 310, 321, 324, 365;
 Михајлов Ванча — 26, 68, 82, 83, 137, 146, 168, 187, 263, 267, 298, 304, 315;
 Михајлов Павле — 146;
 Михајлов Трајчев Стојча — 365;
 Михајловски Кирил-Грујица — 46;
 Михов (буг. генерал) — 139;
 Мицајков Гоше — 349;
 Мицајков Мито — 246, 270;
 Младо Нагоричане — види Младо Нагоричино;
 Младо Нагоричино — 140, 220, 281, 288, 291, 361, 363;
 Млачиште — 369;
 Мојсов Лазо-Донов — 252, 348;
 Мокра (пл., Албанија) — 229;
 Момин Камен (каменолом) — 356, 357, 382;
 Монева Иванов Ангел — 357;
 Морава (р.) — 365, 369, 382;
 Мраморец (Дебарца) — 12, 97, 128, 170, 178, 230, 285, 286, 309, 329;
 Мраморец (Кавадарци) — 134;
 Мрежничко — 355;
 Мртваца — 357;
 Мудоров Пано-Фрањо — 375;
 МУКОС (пл.) — 264;
 Мургаши — 367, 381;
 • Мусић Зуфер — 229;
 Мусолин — 54, 63, 66, 131, 330;
 Мушанов (буг. мнн) — 139;
- Н
- Наколец — 26, 51, 123;
 Настов Николов Кирил — 369;
 Наумов Стеван-Стива — 212;
 Наумовски Наум-Борче — 12, 29, 36, 52, 91, 108, 127, 166, 168, 171, 179, 272;
 Нацев Киро-Фетак — 120;
 Нацева Мара — 200, 225;
 Негорци — 384;
 Неготин — види Неготино;
 Неготино — 342, 349, 352, 355, 375;
 Недић — 69;
 Неделковски Панто-Панчо — 244, 252;
 Немачка — 66, 67, 68, 75, 161, 315, 324, 327;

Ненов (Б\тарни) — 144, 146;
 Нерав — 383;
 Несврта — 380;
 Нечевски Вангел-Тунел — 27, 169;
 Нешковић Благоје-Михајло — 187, 282;
 Нижеполе — 18;
 Никифорово — 54, 132;
 Никодин (с.) — 172, 374;
 Николић Живојин-Брко — 360, 369;
 Николов Јордан-Орце — 115, 271;
 Николова Иванка — 365;
 Николовски Нандил — 246, 271;
 Никуљане — 364, 388;
 Нимани Еламини — 190;
 Ниш — 303;
 Новаковић Зорка — 258;
 Ново Село — 9, 13, 22, 330;
 Ноте — 351;
 Нешпал Тоде — 162;

О

Облавце — 388;
 Огнанов Бор. (Бут) — 145;
 Огражден (пл.) — 290;
 Огут — 204, 302, 361;
 одред Битољски — види одред „Гоце Делчев“;
 одред Врањски — види одред Други јужноморавски;
 одред „Гоце Делчев“ — 7, 8, 17, 18, 19, 22, 26, 40, 49, 50, 51, 58, 61, 93, 102, 104, 121, 122, 212, 215, 245;
 одред „Дамјан Грујев“ — 7, 8, 18, 19, 50, 58, 93, 102, 104, 121, 122, 212, 215;
 одред „Димитар Влахов“ — 264, 377, 387;
 одред „Добри Даскалов“ — 40, 51, 171, 172, 245, 358, 361, 370, 373, 375, 377, 382, 384;
 одред Дримкол — 7, 8;
 одред Други Прве оперативне зоне — 9, 24, 38, 54, 55;
 одред Први Прве оперативне зоне — 9, 16, 38, 54, 55;
 одред Јабланичко-пусторечки — 364;
 одред Јастребачки — 364;
 одред Први јужноморавски — 47, 81, 364, 369, 383;
 одред Други јужноморавски — 116, 117, 119, 140, 147, 153, 167, 185, 186, 218, 222, 224, 304, 356, 358,

359, 360, 369, 374, 376, 381, 382, 383, 384;
 одред Копачки — 55;
 одред Косовски — 190;
 одред Косовско-македонски — 167;
 одред Кукавички — 364;
 одред Кумановски партизански — 47, 57, 81, 93, 116, 117, 135, 136, 140, 153, 167, 185, 223, 257, 362, 363, 378, 379, 387, 388;
 одред Маврово — 55;
 одред Малесија партизански — 37, 38, 55;
 одред Прилепски партизански — 31;
 одред „Сава Михајлов“ — 40, 51, 172, 245, 358, 361, 374, 375, 377, 384;
 одред Скопски — 47, 57;
 одред Скопско-кумановски партизански — 48, 93, 118, 119, 140, 147, 177,* 185, 198, 202, 205, 216, 217, 219, 221, 222, 226, 259, 261, 310, 364, 366, 381, 386;
 одред „Славеј“ — 7, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 17, 28, 29, 45, 54, 55, 76, 77, 91, 98, 165, 197;
 одред „Пере Тошев“ партизански — 368;
 одред „Хаци Љеш“ — 20, 32, 79;
 одред Црноотравски партизански — 356, 357;
 одред Шарски партизански — 46, 48, 81, 93, 143, 147, 153, 167, 184, 185, 186, 203, 205, 217, 222, 223, 224;
 Оздолени — 12;
 Оперативни штаб за Македонију — 58, 185, 212;
 Оперативни штаб (за Космет и Македонију) — 257, 278;
 Опила (с.) — 364;
 Оравадол — 377;
 Орах — 219, 220, 303, 380;
 Орашац — 362;
 Орехов Дол — види Оравадол;
 Орлик — 361;
 Оровчанец Вера-Лена — 26, 52, 186, 187, 286, 287, 302;
 Оруглица (Г. и Д.) — 279;
 Ослемеј — 330;
 Осој — 208, 329;
 Островица (рудник) — 360, 379, 387;
 Островско {предео} — 253;
 Отешево — 19, 26, 72, 121;

Охрид — 14, 16, 17, 26, 45, 52, 58, 81, 82, 83, 93, 94, 165, 184, 186, 187, 226, 237, 285, 295, 300, 306, 327, 331;
Охридско Језеро — 9;

П

Павелић — 69;
Павлићска — 369;
Пајак (пл.) — 351;
Панов Д. Димитар — 338, 343, 349, 356;
Партов (буг. мин.) — 148, 300;
Пелинце — 220, 294, 303, 363, 364;
Песочани — 22;
Петков Мичев Димчо — 388;
Петрина (пл.) — 9;
Петрич (Бугарска) — 286;
Петричко (предео) — 102;
Петров Матов Војислав — 387;
Петров Дичо — 309, 350, 381;
Петров Стефанов Крсте — 378;
Петров Лазо — 62;
Петров Аврамов Никола — 365;
Петров Георгиев Теодос — 388;
Петров Тодор — 349;
Петров Иванов Трајко — 384;
Петрова Гора (пл.) — 361, 376, 378;
Петрова Дара — 290;
Петрово — 376;
Пешев Панче — 200, 225;
Пештани — 9;
Пилотац (к. 1053) — 99;
Пинџур Страшо-Јосиф — 39, 115, 188;
Пирозе С. Петре-Мајски — 10, 11, 13, 17, 23, 29, 38, 56, 85, 286;
Пискупштин — 232;
Пишкопеја — 48, 88, 167, 184, 222, 329;
Пласница — 258, 285;
Платник — види Крстевски Киро;
Плачковица (пл.) — 290;
Плетвар — 255;
Плошти — 47, 186;
Подвис — 29, 89, 96, 99, 128, 165, 209, 226, 227, 228, 229, 232, 235, 236, 240, 309;
Подмоње — 9;
Подмочани — 18;
Подржи Кон — 385;
Покрвеник — 121;
Полошко Манастир — 382;
Полчиште — 255;
Попдимитров — 145; •
Попов Миханлов Јанко — 377;

Попов Кочо — 200, 225;
Поповец — 94, 96, 97, 128, 164, 165, 227, 229;
Поповски Васко — 167;
Поповски Жарко — 29;
Поповски Јелисије-Марко-Шпанац — 14, 23, 24, 25, 56, 86, 87, 88, 90, 91, 96, 100, 108, 141, 166, 168, 176, 179, 208, 209, 210, 284, 330;
Пополжани — 89, 99, 165, 183, 209, 309;
Пореч — 91, 148, 168, 306, 307;
Поречје — види Пореч;
Праведник — 382;
Прасева Мара — 366;
Предеане — 370;
Пржедово — 348, 352, 355;
Прелубје — 121;
Премка — 323;
Пресек — 16, 22, 28, 29, 84, 85, 86, 88, 89, 97, 98, 100, 106, 165, 179, 209, 229;-
Преспа (предео) — 7, 10, 19, 25, 49, 50, 51, 52, 54, 101, 102, 121, 123, 168, 169, 212, 236, 245, 286, 308;
Преспанско Језеро — 17, 18, 19, 50, 103, 139, 143;
Прешево — 152, 290, 303, 386, 387;
Прибилци — 262;
Прибој — 382;
Призрен — 56;
Прилеп — 7, 18, 52, 80, 83, 93, 125, 127, 158, 168, 184, 186, 189, 236, 237, 238, 262, 263, 264, 284, 286, 295, 301, 306, 321, 331;
Присад — 262;
Присађанец Илка — 185;
Присовјани — 283;
Присој — 157;
Приштина — 331;
Пробиштип — 290;
Пролесје — 383;
Протић Драгутнова Нада — 380;
Пуђа Душан — 204;
Пуста Река — 285;
Пчиња (р.) — 279, 374;
Пчиња (с.) — 362;

Р

Рабн (Грчка) — 122;
Равен — 24;
Равни Габеџ — 367;
Равни Дол — 358;
Равно — 374, 384;
Раденков Михаило — 384;

Радња — 255, 310, 344, 347, 349, 355, 358, 373, 381;
 Радобил (Мал и Голем) — 374;
 Радовица — 204, 376, 382, 385;
 Радосављевић Добривоје-Боби-Орце-Љубо — 12, 14, 15, 16, 21, 22, 26, 31, 49, 54, 62, 63, 92, 96, 97, 103, 104, 105, 108, 163, 170, 184, 189, 228, 230, 232, 237, 264, 284, 287;
 Рајев' (Бугарин) — 137, 140, 142, 144, 146, 147, 149;
 Рајец — 375;
 Рајци — 18, 50, 121;
 Раково' — 52;
 Раштак — 383;
 Раштанн — 146, 189, 239;
 Ресзвз — 370;
 Ресен — 18, 26, 58, 285, 300, 306;
 Ржаново — 283, 284;
 Рибар др Иван — 188;
 Рибинце — 365;
 Рнзов Иванов Нетар — 348;
 Ризов Нацев Христо — 340, 342;
 Ристовски Милан — 162;
 Ристовски Димо-Петре — 186;
 Ромел (нем. генерал) — 324, 327;
 Ропотово — 157;
 Росомански Фердинанд — 370;
 Ростуша — 184;
 Ротнио — 18;
 Рударе (Кратово) — 304, 365, 381;
 Руђинци — 365;
 Ружић (с.) — 357;
 Рујан Пл — види Рујен Пл.;
 Рујен Пл. — 203, 204, 279, 280;
 Румевски Илиев Васил — 368;
 Румунија — 160, 190;
 Русевски Стеван — 162;
 Русо Бено-Коки — 36;
 Русо Љутви — 79, 80;

С

Сабетковски Недан — 162;
 Савов Марко — 291, 303;
 Саздов Милован Тоде-Мали — 178;
 Санџак — 160;
 Сарандиново — 262;
 Свети Илија (с.) — 359, 360, 377;
 Свиништа — 86, 89, 106, 107, 179;
 Севце — 370;
 Сеифула Кемал-Орак — 186;
 Селци — 284;
 Сенокос — 262;
 Симеонов М Т. — 321;
 Симвнић Душан (генерал) — 315;
 Сицилија — 66;
 Скопље — 7, 52, 62, 73, 74, 75, 76, 79, 94, 137, 138, 141, 142, 144, 147, 148, 150, 151, 152, 160, 167, 169, 186, 187, 205, 226, 237, 238, 261, 263, 264, 298, 300, 301, 303, 306, 307, 310, 321, 331, 337, 338, 339, 340, 343, 350, 352, 356, 366, 386;
 Скопска Црна Гора — види Црна Гора (Кара Даг);
 Слатино — 12, 126, 148, 309, 329;
 Сливница (Ресен) — 17, 26, 121;
 Ствница (Врање) — 358, 382;
 Сливново — 12, 13, 84, 85, 128, 164, 170, 179, 210, 226, 230, 265, 286, 295;
 Словенија — 152, 160;
 Смајевић Василије-Васа — 46, 81, 93, 185, 187, 188, 201, 204, 282, 284, 286;
 Смољан — 373;
 Смрдешница — 227, 229, 230;
 Соколица — 221;
 Соколова М. — 376;
 Солун — 51, 61, 315;
 Софија — 79, 139, 140, 142, 144, 145, 149, 153, 219, 321, 322, 324, 325, 328, 338, 349, 350;
 Софроннев Милан — 329;
 Софронневски Тома-Јосиф — 14, 24, 185, 216, 217, 225, 257, 275, 280, 288;
 Сошаин — 12;
 Спанчевац — 280;
 Спасов Ванков Зарко — 363;
 Спасов Милушев Трајко — 358;
 Спировски Илија-Панде — 121, 122, 215;
 Србија — 46, 81, 93, 137, 138, 140, 141, 148, 152, 153, 259, 279, 298, 304, 305, 356, 357;
 Србијани — 107, 190, 226, 229, 330;
 Србјанн — види Србијани;
 Стајковце — 383;
 Стајовце Г. — 385;
 Стајовце Д. — 382, 385;
 Стаманков Томо Душан — 379;
 Стаменков Николa — 365;
 Стаменков Радомир — 389;
 Стаменков Тонев Симо — 380;
 Стаменов Најдо — 246, 270;
 Станишев (Бугарин) — 144, 146;
 Станков Илије Владимир — 362;
 Станков Дојчин — 290;
 Станковић Перо — 220;
 Станци — 364;
 Старац Пл. — 203, 204;

Старо Нагоричане — види Старо Нагорично
 Старо Нагоричино — 220, 361, 362;
 Староец — 9;
 Стење — 121, 122;
 Степанце — 221;
 Стефанов Јана-Јакша — 388;
 Стефанов Цеко — 47, 206, 226;
 Стефановски Левче-Тарцан — 87, 89, 107;
 Стоилов — 145;
 Стоименов Трајков Благоје — 388;
 Стоименов Алексов Герасим — 388;
 Стојанов Крсто — 330;
 Стојанова Владимирова Вера — 387;
 Стојановић Влајко — 357;
 Стојкова Герова Јанинка — 291;
 Стојчев Илиев Николa — 363;
 Столевски Стеван — 162;
 Стошев Зафиров Чедомир — 378;
 Страмашево — 347, 377;
 Страцин — 135, 153, 220, 291, 310, 364*
 Струга — 9, 12, 13, 16, 35, 45, 46, 55, 57, 76, 77, 128, 139, 141, 142, 145, 164, 165, 192, 229, 231, 232, 235, 285, 302, 307, 316, 323, 325, 331;
 Струмица (р.) — 7, 306, 348;
 Суви Дол — 228;
 Сувојница — 382;
 Сугаревски Мице — 163;
 Сукловски Јордан — 46;
 СУКЛОВСКИ Стојан — 188;
 Сурлица — 204, 385;
 Сушево — 303;

Т

Табановце — 219, 290, 291, 303, 310, 380, 386;
 Тајмиште — 208;
 Талетеки Благој-Иван — 18, 19, 27, 49, 52, 53, 62, 101, 124, 185, 186;
 Танев Дојчинов Иван — 19, 53, 58, 62, 101, 103, 124, 163, 169, 215;
 Тасев Јосифов Владимир — 365;
 Тасевски Атанас-Комита — 169;
 Ташев Станимир — 368;
 Темелковски Борко-Љиљак — 51, 53, 58, 63, 81, 101, 102, 254, 285, 286;
 Темпо — види Вукмановић Светозар;
 Тенев Сергијев Младен — 357;
 Тетово — 14, 22, 25, 35, 47, 48, 56, 57, 137, 142, 145, 147, 148, 149, 167, 184, 189, 191, 208, 306, 307, 316, 331;
 Тибужде — 379, 389;
 Тиквеш (предео) — 134, 171, 307, 308;
 Тирана — 32, 192, 321, 321, 331;
 Тито — види Броз Јосип;
 Тоде Малн — 201;
 Тодоров Блажо — 374;
 Тодоров Костадинов Јанко — 384;
 Тодоровић Стојан-Ларга — 178;
 Тодоровски Коле-Канински — 26, 245, 246, 252, 270;
 Тодоровски Христијан-Карпош (Тодоровић Кристијан) — 118, 177, 201, 205, 216, 275, 288, 303, 364;
 Тодорчевски Мицо — 162;
 Томов Васил — 388;
 Топаловски Илија-Аврам — 95, 231, 232, 284;
 Топличанец Блаже — 264;
 Трајков Димитров Арса — 363;
 Трајков Методије — 355;
 Трајков Трајко-Морнар — 178;
 Трајковски Захарије-Брко — 186;
 Трајковски Танаско — 278;
 Траки>з — 312;
 Трапчин Дол — видн Длапкин Дол;
 Трбић Војчо — 307, 324;
 Трговиште — 376, 378, 382, 384;
 Требениште — 29, 76;
 Треневски Злате — 164;
 Треска (р.) — 139;
 Трифонов Трифун — види Трифунов Трифун;
 Трифунов Трифун-Арангелов — 45, 244, 269, 295;
 Трнава (рудник) — 359, 360;
 Трница — 24;
 Тројанци — 262;
 Тројаци — види Тројанци;
 Трпovski Мите — 165;
 Трст — 211;
 Трстена — 369;
 Трстеник — 384;
 Туин — 126;
 Тунис — 327;
 Туралево — 219, 364;
 Турие — 84, 85, 86, 87, 90, 91, 97, 128, 170, 179, 209, 285, 286, 295, 309, 329;
 Туримановски П. Диме — 244, 245, 246, 256, 270, 295, 348, 349;

Њ

Њафа Сан (Њафазан) — 76;

У

Ужице — 259;
Узуновски Цветко-Ибрани-Абас — 18, 40, 43, 49, 53, 58, 63, 81, 101, 102, 103, 163, 169, 215, 244, 245, 249, 252, 253, 286;
Урошевац — 143, 144;

Ф

Фараи Адела-Ката — 77;
Фариш — 172, 374;
Филипов Б. Андон-Доне — 118, 177, 216, 217, 225, 275, 280, 288, 303;
Филиповски Чедо-Даме — 91;
Филиповци — 364;
Филов (претседник бугарске владе) — 109, 138;
Фихтер (итал. пуковник) — 325;
Фуштани — 286, 295, 305;

Х

Хари (кројач) — 162;
Хаци Јордански Васа — 134;
Хаци Љеш-Аџија — 20, 21, 30, 57, 78, 88, 97, 100, 146, 167, 183, 184, 192, 235, 239, 283, 284;
Хаци Поповски Лазо-Јорго — 52, 186;
Хаци Василев-Мито — 45, 244, 270, 295;
Хедлер (нем. потпуковник) — 180, 192;
Хитлер — 64, 65, 68, 71, 82, 137, 138, 161, 168, 195, 263, 301, 306, 311, 315;
Хрватска — 152;
Христов Дочо (б\т. мн.) — 141, 153, 161, 337;
Христов Тодоров Александар — 373;
Христов Петров Најден — 348;
Христов Димитров Најдо — 349;

Ц

Цакнић Јордан-Доне — 178;
Цалари — 18;
Царев Двор — 122, 329;
Цареве Ливаде — 380;
Цветанов Костов Ангел — 388;
Цветанов Димитров Владимир — 375, 383;
Цветков Миланов Георги — 388;

Цеков Јордан-Дане — 118, 366;
Циповски Тодор-Мерцан — 185;
Црвена Вода — 197, 387;
Црвени Брег — 370;
Црвенковски Крсте-Стево — 21, 31, 32, 35, 78, 80, 186;
Црешжево — 126, 148;
Црна Гора (република) — 141, 160;
Црна Гора (Скопска — Кара Даг) — 46, 47, 48, 81, 94, 117, 140, 147, 153, 167, 169, 177, 185, 187, 203, 205, 217, 222, 223, 224, 281, 308, 368, 379;
Црна Река — 172, 375;
Црна Трава — 186, 304;
Црни Дрим (р) — 231, 232;
Црни Врх (Кратово) — 303, 364;
Црно Море — 211;

Ч

Чаевски Петре — 167;
Чакровски Киро — 163;
Чаловска Љилана-Лили — 26, 27, 62, 186, 236;
Чаушали Иљин — 87, 89;
Челопек (Куманово) — 294, 362;
Челопек (Охрид) — 16;
Чемерски Христов Лазар — 373;
Чемерско — 355;
Червенко Киро — 263;
чета партизанска „Гарибалди“ — 61, 246, 366;
чета партизанска Карбуничка — 106, 107;
чета Копачка — 167;
чета Прва скопско-кумановска „Киро Фетак“ — 117, 118, 120, 152, 177, 272, 288, 364;
чета Друга скопско-кумановска „Цветан Димов“ — 117, 118, 120, 177, 178, 263, 272, 365, 367, 379;
чета Трећа скопско-кумановска „Василко Драгомански“ — 272, 288, 367;
чета Прва одреда „Димитар Влахов“ — 368;
чета Друга одреда „Димитар Влахов“ — 368, 369;
чета Трећа одреда „Димитар Влахов“ — 368;
чета Прва партизанска одреда „Добри Даскалов“ — 373, 374;
чета Прва Прве оперативне зоне — 23;

чета Друга Прве оперативне зоне
- 23;
чета Трећа Прве оперативне зоне
- 23;
чета Четврта Прве оперативне зо-
не — 24;
чета Пета Прве оперативне зоне
— 24;
чета Шеста Прве оперативне зо-
не — 24;
чета Прва Трећег батаљона — 90;
чета Друга Другог јужноморав-
ског одреда — 359, 379;
чета Трећа Другог јужноморав-
ског одреда — 358;
чета пратећих оруђа Гл.' штаба
— 210;
Чкатров Димче — 68, 110, 263;
Чкатров Јордан — 83, 146, 147,
149, 263;
Чуковац — 365;
Чундев — 147;

Ц

Цван — види Жван;
Цела Тома-Шумски — 23, 85, 86,
87, 88, 91, 191, 210;

Цемо — 14, 24, 35, 82, 84, 98, 99,
127, 132, 133, 146, 164, 166, 192,
195, 232, 235, 239, 240, 307;
Цеп — 357, 369;
Цитевски Милан — 37;
Џудовић Урош — 258;

Ш

Шар Планина — 167, 185, 186, 281;
Шаторов Методије-Шарло — 31,
307, 316;
Шешково — 382;
Шивец — 134;
Широка Планина — 303;
Шојина М. — 376;
Шотра Бранко — 209;
Шпиљски Мост — 230, 231, 233;
Штип — 7, 151, 302, 306, 344, 352;
Штрбово — 26, 51, 121, 122;
Штрбце — 143;
Шунтевска Трајкова Милица —
329"
Шурленци — 121, 122;

С А Д Р Ж А Ј

БОРБЕ У МАКЕДОНИЈИ 1943

I

Документа партизанских јединица и партиских организација

	Страна
Извештај штаба Друге оперативне зоне од 12 септембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о стању у потчињеним јединицама — — — — —	7
Наредба штаба Друге оперативне зоне од 12 септембра 1943 год. о мобилизацији потребног броја људства, бицикла и коња на територији Дебараца ради организовања курирске и обавештајне службе — — — — —	11
Извештај штаба Друге оперативне зоне од 12 септембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о извршењу добијених задатака — — — — —	12
Писмо Добривоја Радосављевића од 12 септембра 1943 год. члану Главног штаба Македоније Страхилу Гигову о предузимању мера ради обезбеђења ослобођеног Кичева — — — — —	14
Писмо Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 13 септембра 1943 год. штабу Друге оперативне зоне поводом сукоба јединица Прве оперативне зоне са бугарским снагама у околини Кичева — — — — —	15
Наредба штаба Друге оперативне зоне од 13 септембра 1943 год. о постављању противтенковских препрека на путу с. Ботун—Мешенште — — — — —	16
Извештај члана Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 13 септембра 1943 год. делегату Врховног штаба НОВ и ПОЈ Светозару Вукмановићу — — — — —	17
Извештај секретара Првог обласног комитета КП Македоније од 14 септембра 1943 год. Светозару Вукмановићу о стању у Дебру — — — — —	20
Писмо инструктора ЦК КПЈ Добривоја Радосављевића од 14 септембра 1943 год. штабу Друге оперативне зоне — — — — —	21
Писмо штаба Друге оперативне зоне од 14 септембра 1943 год. Народноослободилачком одбору с. Белчиште о узимању грађевинског материјала за оправку спаљених кућа — — — — —	22
Извештај штаба Прве оперативне зоне од 15 септембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о стању у потчињеним јединицама — — — — —	23

Извештај секретара Другог обласног комитета КП Македоније од 15 септембра 1943 год. члану ЦК КПМ Страхилу Гигову о окупацији Преспе од стране бугарске фашистичке војске и њиховој јачини — — — — —	25
Саопштење штаба Друге оперативне зоне од септембра 1943 год. народу на територији Дебараца да се у саставу јединица НОВ и ПО Македоније налазе другови са Косова и Метохије ослобођени из фашистичких затвора у Албанији — — — — —	27
Извештај штаба Друге оперативне зоне од 18 септембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о раду потчињених јединица — — — — —	28
Извештај секретара Првог обласног комитета КП Македоније од 18 септембра 1943 год. Светозару Вукмановићу о стању у Дебру — — — — —	30
Извештај секретара Првог обласног комитета КП Македоније од 21 септембра 1943 год. Светозару Вукмановићу о ситуацији у Дебру — — — — —	31
Наредба штаба Друге оперативне зоне од 23 септембра 1943 год. штабу батаљона „Мирче Ацев“ о размештају командног кадра — — — — —	36
Директива штаба Друге оперативне зоне од 23 септембра 1943 год. партизанском одреду „Малесија“ о његовим задацима — — — — —	37
Саопштење штаба Друге оперативне зоне од 23 септембра 1943 год. народноослободилачким одбором „Лма“ на територији Дебараца о претстојећем митингу у ослобођеном Кичеву — — — — —	38
Наредба Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 24 септембра 1943 год. штабу Треће оперативне зоне о формирању батаљона „Страшо Пинџур“ — — — — —	39
Заклетва коју су борци батаљона „Страшо Пинџур“ положили на дан формирања батаљона 24 септембра 1943 године — — — — —	43
Писмо бораца и руководиоца Треће оперативне зоне од 24 септембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније после формирања батаљона „Страшо Пинџур“ — — — — —	43
Наредба Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 25 септембра 1943 год. о постављању командног кадра у Трећој оперативној зони — — — — —	44
Извештај штаба партизанског одреда „Славеј“ од 25 септембра 1943 год. штабу Друге оперативне зоне о наоружању одреда — — — — —	45
Саопштење Светозара Вукмановића од 25 септембра 1943 год. о ослобођеној територији Македоније и захтев за упућивање групе македонских партизана из Србије у Македонију — — — — —	46
Писмо Вере Ацеве, члана Петог обласног комитета КП Македоније од 26 септембра 1943 год. Обласном комитету за Косово и Метохију о плану дејства Шарског НОП одреда — — — — —	47
Писмо Цветка Узуновског, од 26 септембра 1943 год. Добривоју Радосављевићу, у коме га обавештава о стању у Трећој оперативној зони и одреду „Гоце Делчев“ — — — — —	49
Писмо Добривоја Радосављевића од 26 септембра 1943 год. Другом обласном комитету КПМ о стању на територији Дебра и Кичева и о задацима партизанских одреда на сектору Преспе — — — — —	54
Писмо политичког комесара НОВ и ПО Македоније Цветка Узуновског од 26 септембра 1943 год. Кузману Јосифовском о стању на територији Треће оперативне зоне — — — — —	58
Позив Трећег обласног комитета од септембра 1943 год. против мобилизације коју врши бугарска окупаторска власт — — — — —	64
Проглас Комитета Народноослободилачког фронта Македоније од септембра 1943 године — — — — —	66
Проглас Акционог комитета Народноослободилачког фронта Македоније за Скопље од септембра 1943 године — — — — —	73

Писмо политичког комесара Друге оперативне зоне од септембра 1943 год. штабу Друге оперативне зоне о ситуацији на територији одреда „Славеј” и његовом бројном стању — — —	76
Писмо Светозара Вукмановића-Темпа од 1 октобра 1943 год. Хаџи Љешу о потреби нормализовања стања у Дебру — — —	78
Извештај Кузмана Јосифовског од 4 октобра 1943 год. Централном комитету КПМ о ситуацији на територији Македоније под бугарском окупацијом — — —	80
Извештај штаба Друге оперативне зоне од 5 октобра 1943 год. команданту Главног штаба Македоније о покретима балистичких банди — — —	84
Извештај команданта „Групе батаљона” од 5 октобра 1943 год. команданту Главног штаба Македоније о стању јединица на сектору Турис—Козица — — —	85
Извештај команданта „Групе батаљона” од 5 октобра 1943 год. команданту Главног штаба Македоније о покрету јединица правцем Брждане—Другово и отступању групе балиста у правцу Малковца — — —	86
Писмо команданта Главног штаба Македоније од 6 октобра 1943 год. штабу Прве оперативне зоне — — —	88
Извештај команданта „Групе батаљона” од 6 октобра 1943 год. Главном штабу Македоније о правцима покрета подручних јединица — — —	89
Директива Светозара Вукмановића од 6 октобра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније за реорганизацију јединица НОВ и ПО Македоније на територији западне Македоније — — —	90
Писмо Кузмана Јосифовског од 6 октобра 1943 год. Централном комитету КПМ о стању на територији Македоније под бугарском окупацијом и одржавању веза са Србијом, Косметом и Кумановским партизанским одредом — — —	93
Извештај политичког комесара Групе партизана на сектору с. Поповец—Иванчиште од октобра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о покрету балистичких снага — — —	95
Писмо Добривоја Радосављевића од 7 октобра 1943 год. команданту Главног штаба Македоније о повлачењу балиста према Кичеву — — —	96
Писмо команданта Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 7 октобра 1943 год. Добривоју Радосављевићу о ситуацији на Пресеки — — —	97
Наредба команданта Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 7 октобра 1943 год. чети лартизанског одреда „Славеј” за напад на балистичке банде на сектору с. Иванчиште — — —	98
Извештај команданта „Групе батаљона” од октобра 1943 год. команданту Главног штаба НОВ и ПО Македоније о распореду јединица — — —	99
Обавештење Цветка Узуновског од 7 октобра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о ситуацији и акцијама на територији Треће оперативне зоне — — —	101
Писмо политичког комесара Главног штаба Македоније од 7 октобра 1943 год. руководиоцима Народноослободилачке борбе на сектору Преспанског Језера о претстојећим задацима — — —	103
Наредба Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 8 октобра 1943 год. јединицама Прве и Друге оперативне зоне о разоружању група које не припадају ниједној јединици Народноослободилачке војске — — —	105
Извештај команданта „Групе батаљона” од 9 октобра 1943 год. Главном штабу Македоније о стању јединица и ситуацији у селима Брждани, Свињишта, Козица и Белница — — —	106

Проглас Главног штаба НОВ и ПО Македоније од октобра 1943 год. • македонском народу — — — — —	108
Наредба делегата Повереништва Главног штаба НОВ и ПО Македоније за Пету оперативну зону од 10 октобра 1943 год. о осамостаљењу и називу Кумановског партизанског одреда —	116
Наредба делегата Повереништва Главног штаба НОВ и ПО Македоније за Пету оперативну зону од 10 октобра 1943 год. о постављању командног кадра у четама Скопско-кумановског партизанског одреда — • — — — —	118
Наредба делегата Повереништва Главног штаба НОВ и ПО Македоније за Пету оперативну зону од 10 октобра 1943 год. о називу Прве и Друге чете Скопско-кумановског одреда —	120
Извештај секретара Другог обласног комитета Централном комитету КПМ о војно-политичкој ситуацији на територији Преспе у времену од 23 августа до 10 октобра 1943 године —	121
Извештај политичког комесара „Групе батаљона“ од 13 октобра 1943 год. Централном комитету КПМ о стању у потчињеним јединицама — — — — —	124
Из забележака команданта Главног штаба НОВ и ПО Македоније Михајла Апостолског о борбама на територији Кичева против балиста и Немаца у времену од 1 до 14 октобра 1943 године — — — — — • — — — — —	127
Билтен штаба Пете оперативне зоне од октобра 1943 год. о активности јединица Треће и Пете оперативне зоне — — — — —	131
Извештај Позадинске обавештајне службе Народноослободилачког покрета Македоније о ситуацији на окупираној територији Македоније за период од 14 августа до 14 октобра 1943 године — • — — — — — — — — —	136
Извештај Кузмана Јосифовског од 15 октобра 1943 год. Централном комитету КП Македоније о ситуацији на територији под бугарском окупацијом — — — — — • — — — — —	151
Писмо Кузмана Јосифовског од 17 октобра 1943 год. Месном комитету КПМ Прилеп о организовању Народноослободилачког одбора и осталим задацима Партије — — — — —	154
Саопштење Добривоја Радосављевића од 18 октобра 1943 год. политичком комесару Главног штаба НОВ и ПО Македоније о борбама против балистичких банди и Немаца на сектору Кичева и даљим задацима на територији Македоније под бугарском окупацијом — — — — — • — — — — —	163
•Извештај политичког комесара „Друге групе батаљона“ од 20 октобра 1943 год. команданту Главног штаба Македоније о доласку контра-четника у Сливово — — — — —	170
Саопштење штаба Треће оперативне зоне од 21 октобра 1943 год. о извршеним акцијама и борбама у периоду мај—октобар 1943 године — — — — — • — — — — —	171
Наредба команданта „Друге групе батаљона“ од 24 октобра 1943 год. о преформирању јединица — — — — —	175
Наредба делегата Повереништва Главног штаба НОВ и ПО Македоније за Пету оперативну зону од 27 октобра 1943 год. о постављању кадра у Скопско-кумановском партизанском одреду — — — — —	177
Извештај штаба „Друге групе батаљона“ од 28 октобра 1943 год. команданту Главног штаба НОВ и ПО Македоније о политичком раду у селима и стању у јединицама — — — — —	178
Поздравни телеграм Главног штаба НОВ и ПО Македоније Врховном штабу НОВ и ПОЈ — — — — — — — — —	180

Писмо Михајла Апостолског, комаидаита Главног штаба НОВ и ПО Македоније, од 1 новембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о другом ослобођењу Кичева — —	180
Писмо Добривоја Радосављевића од 2 новембра 1943 год. Кузману Јосифовском у коме га извештава о поновном заузимању Кичева и смерницама рада на територији под бугарском окупацијом — — — — —	184
Писмо команданта Главног штаба Македоније од 2 новембра 1943 год. Главном штабу Македоније о развоју борби око Кичева — — — — —	189
Писмо команданта Главног штаба Македоније од 3 новембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о наступању „Друге групе батаљона“ ка Гостивару — — — — —	190
Обавештење Главног штаба НОВ и ПО Македоније од новембра 1943 год. поводом другог ослобођења Кичева — — — — —	191
Извештај Кирила Крстевског од 4 новембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније — — — — —	196
Писмо делегата Повереништва Главног штаба НОВ и ПО Македоније за Пету оперативну зону Љубча Арсова од 5 новембра 1943 год. члану Главног штаба НОВ и ПО Македоније Кузману Јосифовском — — — — —	198
Саопштење команданта Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 7 новембра 1943 год. Главном штабу Македоније — — — — —	208
Поздравни телеграм бораца и руководиоца Прве македонско-косовске ударне бригаде од 11 новембра 1943 год. маршалу • Југославије Јосипу Броз-Титу — — — — —	210
Наређење Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 11 новембра 1943 год. за формирање батаљона „Стеван Наумов“ — — — — —	212
Извештај делегата штаба Пете оперативне зоне Љубча Арсова од 14 новембра 1943 год. Кузману Јосифовском о стању у Скопско-кумановском партизанском одреду — — — — —	216
Извештај Љубча Арсова од 14 новембра 1943 год. Кузману Јосифовском о стању на територији Пете оперативне зоне — — — — —	222
Извештај команданта Прве македонско-косовске ударне бригаде од 15 новембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о препаду на Кичево и држању заседе код Подвиса — — — — —	226
Извештај политичког комесара сеоских чета Среза кичевског од 15 новембра 1943 год. команданту „Групе одреда“ о покрету балистичких банди у правцу Дебра — — — — —	227
Саопштење Добривоја Радосављевића од 16 новембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о развоју борби на сектору Извор—Кленовец—Подвис — — — — —	228
Извештај политичког инструктора „Групе одреда“ Илије Топаловског од 17 новембра 1943 год. команданту „Групе одреда“ о покрету батаљона „Малесија“ — — — — —	231
Писмо Добривоја Радосављевића од 18 новембра 1943 год. Кузману Јосифовском о борбама на просторији Кичево—Буковик—Извор—Кленовец—Подвис — — — — —	232
Наредба штаба Македонско-косовске ударне бригаде од 20 новембра 1943 год. о штедњи муниције — — — — —	238
Саопштење Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 20 новембра 1943 год. о борбама на просторији Кичево—Буковик — — — — —	239
Извештај штаба Треће оперативне зоне од 20 новембра 1943 год. Главном штабу Македоније о извршеним акцијама у времену од 15 августа до 20 новембра 1943 године — — — — —	244
Наредба штаба Пете оперативне зоне и штаба Прве косовске оперативне зоне од 20 новембра 1943 год. о формирању Оперативног штаба за заједничка дејства македонских и косовских партизана — — — — —	257

Наредба штаба Прве македонско-косовске ударне бригаде од 23 новембра 1943 год. о томе како да се поступа у борби да би се избегли непотребни губици — — — — —	253
Проглас Скопско-кумановског партизанског одреда од 25 новембра 1943 год. народу Кумановског и Кривопаланачког среза	259
Извештај Другог обласног комитета КП Македоније од 29 новембра 1943 год. Централном комитету КПМ о јачини непријатељских снага-на територији Прилепског и Крушевског среза	261
Упутство штаба Прве македонско-косовске ударне бригаде од 30 новембра 1943 год. о задацима политичких комесара — —	265
Проглас штаба Треће оперативне зоне од новембра 1943 год. становништву Среза кавдарског, велешког и ђевђелиског — <—	266
Наредба штаба Пете оперативне зоне од 1 децембра 1943 год. о формирању батаљона „Јордан Николов" — — — — —	273
Наредба штаба Пете оперативне зоне од 1 децембра 1943 год. о наименовању командног кадра у штабу батаљона „Јордан Николов" — — — — —	274
Наредба штаба Пете оперативне зоне од 1 децембра 1943 год. о регулисању односа и живота у батаљону „Јордан Николов"	275
Писмо команданта места Г. и Д. Дебараца од 2 децембра 1943 год. Народноослободилачком одбору с. Ботун о начину продавања животних намирница и стоке — — — — —	277
Извештај Љубча Арсова од 3 децембра 1943 год. Кузману Јосифовском о стању на терену батаљона „Јордан Николов" — —	273
Извештај политичког инструктора „Групе одреда" од 3 децембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о покрету немачких снага према Малесији — — — — —	283
Писмо Добривоја Радосављевића од 11 децембра 1943 год. Кузману Јосифовском о борбама Прве македонско-косовске бригаде и покрету у правцу Треће оперативне зоне — — — — —	284
Извештај Љубча Арсова од 15 децембра 1943 год. Главном штабу НОВ и ПО Македоније о акцијама јединица Пете оперативне зоне у периоду од 15 новембра до 15 децембра 1943 године	287
Наредба Главног штаба НОВ и ПО Македоније од 19 децембра 1943 год. о формирању Друге македонске ударне бригаде	294
Извештај Кузмана Јосифовског од 20 децембра 1943 год. ЦК КПМ поводом приговора на манифест Главног штаба НОВ и ПО Македоније — — — — —	297
Извештај заменика политичког комесара батаљона „Јордан Николов" од 21 децембра 1943 год. Љубчу Арсову о акцијама батаљона — — — — —	302
Из реферата команданта Главног штаба НОВ и ПО Македоније на партизанском саветовању Прве и Друге бригаде одржаном 21 децембра 1943 год. у с. Фуштани — — — — —	305
Декларација Отаџбинског фронта Бугарске од децембра 1943 год. о македонском питању — — — — —	311
„Народна борба" од децембра 1943 год. о актуелним задацима становништва на ослобођеној територији у западној Македонији	316

II

Документа бугарских окупатора

Писмо Министарства спољних послова Министарству унутрашњих послова Бугарске од 12 децембра 1942 год. о повезаности Народноослободилачког покрета Македоније и Косова и Метохије — — — — —	321
---	-----

Извештај Д. Димитрова, претставника бугарске владе у Битољу, од 17 децембра 1942 год. претседнику бугарске владе и Министарству спољних послова о терору који се спроводи над Македонцима под италијанском окупацијом — — — —	322
Извештај Д. Димитрова, претставника бугарске владе у Битољу, од 24 децембра 1942 год. претседнику бугарске владе и Министарству спољних послова о разговорима вођеним између бугарског и италијанског војног команданта на подручју Битољ—Дебар — — — — — — — — — —	325
Извештај Битољске обласне дирекције од августа 1943 год. Министарству спољних послова Бугарске о политичкој ситуацији и о активности партизанских јединица на територији западне Македоније под италијанском окупацијом — — — — —	328
Упутство министра унутрашњих послова бугарске фашистичке владе од 13 новембра 1943 год. окупационим властима у Македонији за борбу против НОВ ПО Македоније — — — — —	332
Извештај неготинског среског управитеља од 2 децембра 1943 год. министру унутрашњих послова о стању на територији среза и активности партизанских јединица — — — — —	338
Извештај неготинског среског управитеља од 8 децембра 1943 год. команди 17 бугарске дивизије о партизанским акцијама на територији среза — — — — — — — — — —	344
Извештај Ђевђелиског среског управитеља од 26 децембра 1943 год. Министарству унутрашњих послова о нападу партизана на граничну караулу с. Конско — — — — — * — — — — —	350
Извештај неготинског среског управитеља од 30 децембра 1943 год. скопском обласном директору о активности партизанских снага на територији среза — — — — — — — — — —	352
Изаод из годишњег извештаја Скопске обласне дирекције од децембра 1943 год. Министарству унутрашњих послова фашистичке бугарске о активности партизанских снага на територији области у периоду јануар—децембар 1943 године — —	356

Технички уредник

Милан Бердон, капетан

Одговорни коректор

Миленко Томић

Рукопис предат у штампу 12. VII. 1952 год.

Штампање завршено 6. IV. 1953 год.

Тираж 3000 примерака

15 РЕАУКЕ

51гана	Kea	510J1	Тређа
9	11	OC10280	О. 1 Б. Беђагса
51	10	OC102C10	пасјопи гопи
82	14	OC102C10	га а11з
108	11	OC10280	5уп15Ита
117	2	одогбо	као 5K Китапо^а
125	17	OC102C10	„Сгире ћа-
139	18	OC102C10	и ротос
147	15	OC10280	Бгавапоу
347	21	OC10200	ћ1ок1гаИ зео
359	20	OC10280	пре1зес1п1ка
362	18	OC102C10	РГ1-
376	4	OC10280	б. Ма1ејСе
376	7	OC102C10	кос! з. Ма1е16е, Кита-
394	14	OC102C10	„Мјгсе Асе";
			О. 1 Б. Оеђагаса
			рас10пи 2опи
			ба а11ђ.
			5У1П1511та
			као 1 5K Китапоуа
			„Огире ћа!а-
			и ропос
			Бгавпоу
			ћ1ок1га1а ве1о
			пре1зес1п1ка
			Рп
			5. Ма1е16е
			ко(1 з. Ма(»1енс1, Вија-
			„МјгСе Асеу";

21>огтк VII/2